JOHANNIS BUXTORFI

SYNAGOGA JUDAICA,

Auſpiciis Authoris jam olim Latinitate donata,

Nunc primùm in vulgus emiſſa.

BASILEÆ,

Impenſis Ludovici König.
M. DC. XLI.

JOHANNES BUXTORFIUS FIL. LING. HEB. IN ACAD. BASIL. PROFESSOR,

LECTORI BENEVOLO S.

TRIGINTA septem sunt anni, quando *Synagogam* suam *Judaicam* de Judæorum Fide, Vita, Ritibus, Ceremoniis &c. in lucem primũ edidit Pater meus JOHANNES BUXTORFIUS, ראשית אונו וראשית בכורי אדמתו *primum ingenii sui fœtum publicum, & primitias professionis suæ*; Idque eo fine, quem ipse in Præfatione sua exposuit; & linguâ Germanicâ, quòd indoctis potiùs, quàm doctis, hæc proponere & voluisset & è re duxisset, nec ullas ulteriores famæ aut gloriæ inde acquirendæ cogitationes animo concepisset, memor semper illius Sapientum Hebræorum dicti, נגד שמיה אבד שמיה *Qui extendere cupit nomen suum, perdit sæpè nomen suum.* Accidit autem, ut, inscio & in con-

inconſulto ipſo, ſequenti ſtatim Anno 1604. in linguam Latinam verteretur ſimul & ederetur Hanoviæ, operâ & ſtudio Hermanni Germbergii, Scholæ, ni fallor, poſtea Corbacenſis Conrectoris; affectu quidem optimo, ſed conſilio imprudentiori & effectu nonnihil diſpari, quòd verſionem illam ſuam priùs cùm Authore non communicârit, ut ea quæ vel diſplicerent, vel ad mentem & lubitum ejus ſatis expreſſa non eſſent, emendari ab eo potuiſſent. Adeò ut verùm ſemper ſit illud Hebræorum dictum, ההריסה בעניין הוא עוון פלילי וסכנה גדולה quo innuere volunt, *Periculoſum eſſe, ſine vel neceſſariâ præparatione, vel debitâ vocatione, negotium aliquod aggredi.* Et tritum eſt inter ipſos; אינו דומה מצווה ועושה כמי שאינו מצווה ועושה hoc eſt, *Longè alia eſt ratio ejus qui juſſus aliquid facit, quàm illius, qui injuſſus.* Præter alia & hoc in illa verſione deſideratum fuit, quòd à grata linguæ Latinæ elegantia & ſuavitate longiùs quandoque deflexerit. Interim verò optima voluntas in eo meritò laudanda fuit, iterum ſecundum illud Hebræorum; מזרז למצוה כעושה מצוה *Intentio & conatus boni operis, pro opere ipſo habenda*; inprimis cùm hoc etiam pacto tam feliciter res ſucceſſerit, ut editionis illius exemplaria in varias terras longè lateque ſparſa, & jam pridem omnia diſtracta fuerint. Neq; etiam nunc mihi animus eſt atro eam lapillo notare, ne ex ejus contemptu vel

ignominiâ gloriam quærere velle videar, non ignorans, quantopere hoc vitium Hebræi quoq; ſemper deteſtati & abominati fuerint, adeò ut dixerint; המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא *Qui ſe honorat ex ignominia ſocii ſui, nullam habet partem in ſæculo futuro.* Quia tamen animadvertit Parens, præter ſpem & exſpectationem ſuam, avidè ſatis librum hunc expeti & requiri, ſemper in animo habuit, novam ejus verſionem Latinam conficere, quam pro ſua agnoſcere & venditare poſſet. Sed cùm ad alia dein graviora & prolixiora ſtudia animum applicuiſſet, ſubinde propoſitum hoc ipſius dilatum & intermiſſum fuit. Id cùm ex me olim intellexiſſet Vir Clariſsimus D. DAVID CLERICUS, Linguæ Hebrææ in Academia Genevenſi Profeſſor Doctiſsimus, & variarum linguarum callentiſsimus, Amicus meus fraterno amore mihi conjunctiſsimus, ſuam ad rem hanc perficiendam Parenti obtulit operam, quam ille non ſolùm prompto animo acceptavit, ſed ultrò etiam ad id inſtigavit & hortatus eſt, deque illis, quæ in prima verſione deſideraret, amicè monuit. Negotium itaq; aggreſſus, brevi, pro incredibili ſuâ diligentiâ & φιλοπονίᾳ, confecit, & ad umbilicum dextrè perduxit, Parente adhuc vivente, & verſionem ejus vidente, probante, atq; ex parte etiam revidente. Morte autem ejus poſteâ, & aliis, quæ hactenus in publicum dedimus,

inter-

interventientibus, factum fuit, ut in hunc usq; diem editio protelata fuerit. Cùm verò jam diu exemplaria illius in utraque lingua desiderarentur, & plurimi à me flagitarẽt, ut novam ejus editionem procurarem, quosdam etiam veteris versionis editionem novam moliri audirem, אמרתי עת לעשות visum mihi opportunum fuit, hoc tempore laborem hunc suscipere, quòd hac ratione illorum quidem commodũ & utilitatem promoveri, horum verò damnum, in quod incauti incidere potuissent, si veterem versionem de novo excudere suscepissent, averti posse cernerem. Nam si novam hanc versionem cum vetere contuleris, mirum quantum, imò, quod Hebræi dicunt, כגובה הרים ביניהו *montium discrimen inter illas* reperies. Adeò verum est semper illud, *Duo cùm faciunt idem*, *non est idem*, quod Hebræi pro more suo paullò concisiùs, אינו דומה עושה כעושה. Primò etenim partim à Parente, partim à me, studiosè cum Germanico est collata hęc versio, & ad eam recognita, ut eam pro genuinâ & fideli asserere & venditare ausim: Linguæ etiam Latinæ puritatem & elegantiam, in priore desideratam, hîc vindicatam & restitutam eruditus Lector ipsemet deprehendet & inveniet. Ut nihil necesse sit hederam hîc ei suspendere. בהיות הצוואר לבן אין צורך לענק *Quod per se pulchrum est & bonum, nullo alio encomio vel ornamento eget.* שלימות הפעולה מורה על שלימות הפועל *Perfectio operis*

docet de perfectione efficientis. Et laudes vel commendationes ejusmodi לא בלבד אינן מעלין ומורידין *non solùm sunt inutiles & supervacaneæ,* sed quandoque etiam suspectæ & damnosæ; Nam מרגליתא טבא כל דמשבחה פגמה *Margaritã inæstimabilem quicunque laudat, dehonestat eam.* Deinde in quibusdã, quæ nempe ἐμφατικώτερα visa fuerũt, ut, precationib. in testimoniis nonnullis singularibus, & similibus, ipsa verba Hebraica nonnunquam adducuntur, quod Linguæ Hebrææ studiosos & cultores vel juvare vel delectare, cæteros verò nihil remorari potest, cùm ad verbum omnia statim Latinè sint expressa. Ad hæc istud quoq; nova hæc habet versio, quòd pro ea potestate, quam mihi in eam liberè & liberaliter concessit D. Clericus, sparsim novas quasdã observatiunculas aspersérim, sed parcè & cum modo. Animus quidem erat ab initio, Appendicem novam annectere, de Judæorum cùm erga omnes mundi nationes, tum inprimis contra Christum & Christianos, eorumq; religionem, plusquàm Vatiniano odio, blasphemiis, diris & execrationibus; idque eâ præsertim de causâ, quòd non in uno loco Tractatus ejusmodi in hoc & aliis Parentis libris sit promissus, & quia plurima ad eam rem pertinentia in schedis jam consignata habeam, quibus nil nisi forma & vestitus externus deest. Sed temporis brevitas, & alia, hoc tempore tantum otii ad illa disponenda & exornanda mihi non concesserunt,

runt. Longiùs namque & ex ipsis quasi fundamentis rem deducere & demonstrare cogitabam, ut sic non solùm appareret, quâ ratione Judæi erga nos sint affecti, sed etiam fontes & scaturigines, ex quibus omnia hæc promanant, quaque ratione progressum & incrementum sumpserint, palàm innotescerent & aperirentur.

Naturâ hoc omnibus Judęis insitum quasi est & implãtatum, ut magnificè admodùm & superbè de se sentiant, seq; supra omnes mundi nationes extollant, & contrà, eas omnes infra se despiciant, contemnant, & quantum in ipsis est, ad necem usq; persequantur.

Causæ hujus rei sunt potissimùm duę; Pręconcepta de personæ propriæ *dignitate & sanctitate* opinio: & Expressum Dei Omnipotentis mandatum, de omni commercio & cõjunctione cum cæteris gentibus vitanda, illisque penitùs excindendis & internecioni devovendis, Deut. 7.

Personæ, stirpis, familiæ & conditionis suæ *Dignitatem* desumunt ex eo, quòd ex nobilissimæ & illustrissimæ prosapiæ in toto orbe parentibus sint oriundi & prognati, Abrahamo videlicet, Isaaco, & Jacobo, & consequenter ex duodecim Patriarchis, quos Deus præ omnibus sub universo cœlorum convexo populis, peculiari cum illis erecto fœdere, sanctificavit, nobilitavit, & in peculium suum elegit. Hinc se omnium in toto orbe nobi-

lissimos, imò solos nobiles, sanctumque & benedictum illud Abrahæ semen esse, sibi imaginantur, & intolerabili jactantiâ gloriantur, nec ullâ ratione fieri posse arbitrantur, ut sanctum istud semen degenerare, & proinde excindi, & à Deo reprobari queat. Carnalem hanc gloriationem, & Diabolicam superbiam nullus Propheta, imò ne Christus quidem ipse, gravissimis & perpetuis suis concionibus, reprehensionibus & comminationibus, eximere aut imminuere unquam ipsis potuit, ut scripta Prophetica, & Evangelica historia testantur. Quicquid hi dixerunt, quicquid clamarunt, continuò illi exceperunt; Nos peculiaris ille sumus Dei populus, semen illud Abrahami, quod nunquam perire aut interire potest, sed in æternum permanebit. Nam, ut Rabbi Abraham Hispanus in libro *Tzeror hammor* scribit; *tam non potest mundus hic subsistere sine Israëlitis, quàm sine aëre & ventis quatuor.* Imò tantum abest, ut vel Prophetæ suis concionibus & comminationibus, vel Deus suis pœnis, aliquid profecerint, ut eos hujus rei causâ, ut & Christum ipsum, persecuti sint & occiderint, nec in hodiernum diem resipuerint, aut mentem aliam induerint. Hinc in precibus suis matutinis quotidie adhuc orant; *Benedictus Deus, quòd me crearit Israëlitam: Benedictus Deus, quòd me non crearit* Goj, hoc est, Ethnicum, Gentilem vel Christianum, עלנו לשבח וכו'

Nos

Nos decet, nostrum est, laudare Dominum hujus universi, &c. vide pag.166. hujus libri. Magna utiq; hæc erat dignitas, quam & Paulus (Roman.9.) & Petrus (Actor.3.) imò Christus ipse (Joh.4.22.) illis relinquunt & concedunt: sed simul etiam docuerunt, hanc gloriam in carne præcipuè non fuisse, ad Rom.2. v.28. Rom.9.7.&c.

Sanctitatis suæ duo Judæi struunt fudamenta. *Primum* positum est in Fædere Circumcisionis, quam à Deo acceperunt pro signo, quo à ceteris nationibus discernerētur, & impresso quasi sigillo, pro peculiari Dei populo obsignarentur. Hoc alterum fuit scutum, quo se perpetuò contra Propheticarum concionum & objurgationum ictus sunt tutati, illosq; retuderunt. Quotiescunque ab illis impietatis, infidelitatis, pertinaciæ & contumaciæ redarguebantur, continuò illi suam מילה Circumcisionem objecerunt, ac si impossibile esset, ut populus ille, qui hoc Divini fæderis signo est signatus, ullis peccatis contaminari, aut iterum ex Dei fædere excidere & excindi posset. Incredibile dictu est, quantopere circumcisionem hanc suam extollant, quàm arroganter & impiè eam passim jactent, & nos omnesque ערלים *incircumcisos*, contemnant & condemnent. Inter infinita alia dicunt, Circumcisiionem causam esse, cur Deus preces ipsorum exaudiat; nostras verò, tanquam incircumcisorum, surdâ aure prætereat & ne-

gligat. De hoc legitur in libro *Menoras hammaór* : גדולה מילה שבזכותה הק'בה שומע תפילתן של ישראל וכו' *Tantum est meritum, tanta dignitas circumcisionis, ut propter eam Deus exaudiat preces Israëlitarum. Hinc in precibus nostris dicimus; Quia tu exaudis* תפילת כל פה *precationem omnis* oris: ואינו שומע פה הגויים אלא של ישראל בזכות המילה *Nequaquam verò exaudit os gentilium* (Christianorum) *sed Israëlitarum, propter meritum Circumcisionis.* Qui scire avet, quomodo hoc Circumcisioni conveniat, notet, voculam Hebræam פה Peh *Os*, in Cabalistica ipsorum Arithmetica in numeris continere 85. tantundem valet מילה Milah *Circumcisio*, 85. Dum ergò dicunt; *Quia tu exaudis orationem omnis* פה Peh *oris*, perinde est ac si dicerent, *omnis* מהול Mahul *Circumcisi*. Verissimè utique & appositissimè! Nam quàm promptè Deus hactenus preces illorum exaudierit, dum per 1640. annos redemptionem ex captivitate hac accelerari, quotidianis precibus anxiè petierunt, experientia testatur. In *Cad Hakkemach* legitur; גדול כוח מצות מילה שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגהנם *Tanta est virtus Circumcisionis, ut nullus circumcisus in gehennam vel purgatorium descendat*: è contrario, כל הערלים יורדין לגהנם *Omnes præputiati descendunt in gehennam.* In Rabbi Bechai legitur: ועם האות הזה מתפרסמת מעלתם של ישראל והיותם נבדלים משאר האומות ערלי לב וערלי בשר שהם מצד השדים וישראל שהם מצד אל שדי.

שדי hoc eſt, *Per ſignum hoc innoteſcit palàm dignitas Iſraëlitarum, quâ ratione diſcernantur à cæteris nationibus incircumciſis corde & carne; Hæ enim ſunt duntaxat notatæ ſigno* Schedim *Dæmonum vel Diabolorum, ſed Iſraëlitæ ſigno* Schaddaj *Dei omnipotentis.* Quæ hîc abſtruſioris Theologiæ Judaicæ myſteria lateant, aliâs dicetur. Qui verò ſcire volet, quomodo Judæi ſigno *Schaddaj* ſint notati, videat in libro מנורת המאור fol. 73. col. 3. Miſeri verò & occæcati Judæi, annon Eſau æquè ac Jacob Iſaacum circumciſum habuit patrem, æquè ac Jacob ipſe circumciſus fuit? Sed quid hoc ipſi profuit? Eo nihil obſtante dixit Deus per Prophetam Malachiam: *Jacobum dilexi, Eſavum verò odio habui*, cap. 1. Circumciſio carnis ſine circumciſione cordis nihil prodeſt. Nam hanc potiſsimùm ubiq; Deus exigit & urget, Deuter. 10. 16. Jerem. 4. 4. & 9. 25. Actor. 7. 51. Rom. 2. 25. Et hoc eſt primum, in quo perſonæ ſuæ *Sanctitatem* Judæi fundant. *Alterum* eſt, quòd Deus ipſemet oraliter cum illis eſt locutus, propriam & peculiarem illis in monte Sinaj Legem, Terram, ſanctam Urbem (Hieroſolymam) Templumque, cui ſimile in toto orbe aliud nullum fuit, dedit, in quo Legis ſuæ exercitia haberent, Deum, juxta illius tenorem, ſacrificiis, precationibus, aliisque ceremoniis, in Lege expreſsè deſcriptis & mandatis, colerent. Quàm intolerabili faſtu & arrogantiâ hîc Judæi ſeſe ob Legem acce-

ptam

ptam semper jactaverint, atque etiamnum jactent, non solùm lingua nulla effari, sed ne ratione quidem humanâ comprehendi potest. Præ hac gloriatione nullus Propheta unquã, imò ne Moses quidem ipse, per cujus tamen manum data erat, consistere unquam potuit, ut scripta illorum testantur. Hinc superbæ & putidæ illæ preces, quibus adhuc quotidie molestissimè Deum obtundunt; בא״י א׳מ״ה אשר בחר בנו מכל העמים וכו׳ *Benedictus tu Domine Deus noster, qui nos elegisti præ omnibus populis, præceptis tuis sanctificasti, & Legem nobis dedisti,&c.* Item; אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת *Amore æterno prosecutus es domum Israëlis, populum tuum, Legem, Præcepta, statuta & judicia docuisti nos, &c.* Sabbatho incredibili fastu dicunt, אתה אחד ושמך אחד *Tu es unus, & nomen tuum unum est: Quisnam populus similis est populo tuo Israël,&c.* Item; אשריכם ישראל כי בכם בחר אל והנחלכם התורה מסיני מתנה וכו׳ *ô vos beatos de domo Israël! vos enim Deus elegit, & Legem pro hæreditate vobis dedit de monte Sinaj, &c.* Infinita in hanc rem in libris eorum est reperire. Hinc soli ipsi sunt עם קדוש חכם ונבון *Populus sanctus, sapiens, prudens, intelligens:* cæteri verò populi omnes Stulti, bardi, stupidi, stipites, & asini, גוי נבל *Gens stulta,* שאין בהם תבונה *in quibus nulla intelligentia, aut sapientiæ mica,* גוי אובד עצה *sine omni consilio & prudẽtia,&c.* Imò non erubescunt scribere; Si inter multa millia ex populis aliis unicus vir sapiens reperiatur הוא

פלא

פלא *id miraculum esse:* hoc verò esse פלא גמור *& omnem miraculorum modum excedere*, quòd Israëlitæ sint כולם חכמים כולם נבונים כולם יודעים את התורה *omnes sapientes, omnes intelligentes, omnes Legis periti*, ut R. Abraham scribit in *Fasciculo myrrhæ*, sectione ואתחנן. Sic consequenter idem faciunt de Terra sancta, Urbe Hierosolymâ, & Templo. Sola terra Canaan ipsis est, ארץ קדושה *Terra sancta*, cæteræ ארץ ארץ מליאה טמאה *Terræ prophanæ & immundæ*, ריח רע וגלולים *plenæ fœtore malo & idololatriâ*, שאין השכינה שורה שם *in quibus majestatis divinæ scintillula nulla.* Hinc tritum illud; כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה *Qui extra terram sanctam habitat, similis est ei qui nullum habet Deum.* Ita solum ipsorum Templum, sanctum, solæ ipsorũ Synagogæ, sanctæ, & בית אל *Domus Dei*; omnium verò cæterorum populorum, præsertim Christianorum, Templa, non vocant בית אל, בית אלילים, sed בית vel בית התורפה עבודת אלילים Domus Idololatriç, בית התפלה, בית עין, *Bes battiphlah*, non, *hattephillah*, &c.

Secunda caussa, propter quam Judæi supra omnes reliquos populos sese efferunt, illosque implacabili odio persequuntur, est Mandatum Dei, quod ipsis dedit, cùm terrã Cannan hæreditario jure occupare deberent, & legi potest Deut. 7. v. 1. & seqq. item v. 23. & Deut. 20. 16. 17. Quis ejus mandati sensus sit & scopus, contextus ipse satis docet, nec opus aut instituti

ſtituti noſtri eſt, prolixè nunc explicare. Judæi autem vero ſcopo relicto, in nudo præcepto externo hæſerunt & ſubſtiterunt, quaſi ipſi veri & ſoli eſſent mundi Domini, qui cæteras gentes omnes fugere, vitare, odiſſe, perſequi, & internecioni dare deberent. Hoc ſæpiùs tentarunt & exercuerunt in Vet. Teſtamento, præcipuè autem feliciter & ex voto in Perſia, tempore Reginæ Eſtheræ; quando uno die ultra 75000. hominum occiſi fuerunt; cujus rei memoriam quotãnis adhuc celebrãt ſummis cum gaudiis & tripudiis 15. d. Februarii. Hinc præ omnibus Sacræ Scripturæ libris Eſtheræ libellus ipſis carus eſt & acceptus. Et hoc in hodiernum uſq; diem ſummũ & unicum ipſorum eſt votum, ut eodem modo nos *Gojim* tractare poſsint, ſicuti Perſis olim fecerunt. Nec ulla, hujus rei causâ, magis ſanguinaria & vindictæ cupida ſub Sole gens eſt, quàm Judaica, exiſtimantes, ideò ſe eſſe Dei populum, ut cæteras gentes omnes perimant & occidant. Hoc unum quoq; eſt ex præcicipuis beneficiis, quæ à Meſsia ſuo exſpectãt, ut ipſorum manibus totum mundũ ferro, gladio & igne tollat & interimat. Illuſtriſsima in Evangelica & Eccleſiaſtica hiſtoria hujus rei documẽta extant. Sed paginarum, quibus nos hîc incluſimus, anguſtia, illa vel recenſere vel adducere non permittit.

Quamvis autem Judæi, ex cauſis memoratis, cunctis temporibus omnes nationes ſuperbè de-

bè despexerint, oderint & persecuti sint; Historiæ tamen testantur, nullum populum in toto mundo unquam acerbiùs odisse, omnisque generis convitiis, blasphemiis, maledictis, execrationibus & diris quibuscunq; incessisse, quàm Christianos. Atque hoc odium non à Christianis demum, sed à Christo ipso inceperunt, imò ab ejus præcursore Johanne, cùm ille divino instinctu in mediũ prodiret, Messiam præsentem publicis suis concionibus prædicaret, digitis Agnum illum Dei, qui pro mundi peccatis offerri debebat, ostenderet, Mosaicam Legem & Religionem nonnihil immutare, & loco Circumcisionis Baptismũ introducere, Judæos de peccatis redarguere, ad pœnitentiam hortari, &c. inciperet. Christum verò ipsum, quamdiu in terris fuit, quantis odiis, convitiis & blasphemiis prosecuti fuerint & prosciderint, Evangelica historia locuples est testis. Causæ præcipuæ fuerunt; quòd Legem Mosaicam ipsis videretur abrogare, novamque doctrinam & religionem introducere, gentes etiam pro populo Dei habere, atq; seipsum Deum facere: quòd carnali suo intellectu planè non possent capere, quomodo Deus Homo, aut Homo Deus esse vel fieri posset, unde pro Blasphemo ipsum habuerunt, cùm Divinos sibi honores vindicaret: quòd etiam, juxta exspectationem & votum ipsorũ, non cum sceptro ferreo, ad gentes perimendas, sed novâ doctrinâ & Evan-

gelio,

gelio, placidè & benignè illis quoq; gratiam Dei offerendo; non in externa pompa, sed humilitate, regnum suum inchoarit. Pari deinde odio processerũt erga ejus discipulos, & omnes eos, qui ejus doctrinam sunt amplexi, ut Acta Apostolorum evincunt. Et posteaquam ipsis gladius, sceptrum, omnisq; potestas per Romanos fuêre adempta, tum demum linguam suam venenatam contra Romanos & Christianos acuerunt, & precando, imprecando, execrando, maledicendo, quandoq; etiam aliis mediis, ipsos persequi & è medio tollere studuerunt, uti hæc omnia ex propriis ipsorum libris demonstrari possunt. Sed hæc & alia in aliud cõmodius tempus, & melius otium, hac vice differimus. Tu interim, Lector Benevole, his quæ nunc damus utere, & studiis nostris benignè fave. Dabam Basileæ Calend. Aprilis, Anno 1641.

PRÆFATIO AUTHORIS, AD CHRISTIANUM Lectorem.

SUMMUM illud ingrati, inobsequentis, & obstinati animi vitium, quo semper Judaica gens laboravit, & cujus caussâ à Mose, aliisque prophetis graviter incusatur, non immeritò, Christiane Lector, in mentem revocandum est, & diligenti ac seriâ meditatione perpendendum. Nec minus considerandæ veniunt horrendæ minæ & execrationes, in quas justo Dei judicio incursuri erant, nisi ex mandatorum ejus præscripto viverent, ut hac ratione, Dei misericordiam & beneficia grato admittenda esse animo, moneamur, nec turpissimo hoc ingrati animi vitio, Dei beneficiis nos indignos non solùm præbeamus, sed etiam omninò privemus.

De ingratæ hujus gentis vitio, ita Moses ab initio prædixerat: *Et pinguis factus Jeschurun calcitravit: (sanè crassus factus es, obesus & adipe obductus) dereliquit Deum factorem suum, & flocci fecit petram salutis suæ.* Prophetarum more ita loquitur Moses, quasi id jam tunc temporis contigisset, etiamsi id demum, ubi à Josuâ in terram promissam sunt introducti, contigerit, quemadmodum id Prophetę, & inter cæteros Hoseas, iisdem pænè verbis testantur.

Deut.32.15.

Hos.13.

Rebelles autem & inobsequentes illos fuisse, Deus per prophetam Jeremiam in hunc modum arguit: *Relapsi sunt ad iniquitates patrum suorum, qui renuerunt audire verba mea, & sectati sunt Deos alienos, ut servirent illis: sic domus Israël, & domus Juda, irritum semper fecerunt fœdus meum.*

Jer.11.10.

De illorum pertinaciâ & obstinatione, Deus iterum ita conquestus est: *Sanè ab eo die, quo egressi sunt patres vestri de terra Aegypti, ad hunc usque diem, continuè ad vos misi omnes servos meos prophetas, sed non audierunt me,*

Jer.7.25.

neq;

neq; inclinarunt aurem ſuam; quin potius indurarunt cervicem ſuam, deteriores patribus ſuis facti,

Tandem verò ita refractarii evaſerunt, ut nullis omninò prophetis, qui eos ad pœnitentiam hortarentur, & peccatorum ſuorum redarguerent, ampliùs auſcultare vellent; quin potiùs eos perſequebantur, jugulabant, lapidibus obruebant, & interficiebant, ut apud Eſdram libro ſecundo ſcriptum eſt: *Illi autem rebelles facti, defecerunt à te, & abjecerunt Legem tuam poſt tergum ſuum, & occiderunt prophetas tuos, qui eos conteſtantes, conabantur ad te reducere: in ſummâ, inſigniter te irritarunt.* Et apud prophetam Jeremiam: *Omnes vos eſtis prævaricati in me, fruſtrà percuſſi filios veſtros: diſciplinam ſiquidem non recipiunt, gladius veſter devoravit prophetas veſtros, ſicut leo vaſtans.*

Nehem. 9. 25.

Jer. 2. 30.

Quum igitur nulla emendationis ſpes amplius ſupereſſet, in pœnas, quas Moſes ſpiritu divino comminatus erat, tandem inciderunt. A`Deo etenim & corpore, & fortunis gravi-

ter ſunt puniti; peſtilentiâ, bello, annonæ caritate, fame, tempeſtatibus, morbis, internis diſsidiis & diſcordiâ; denique etiam ex patriâ ſuâ, ex patriâ, inquam, quæ tota lacte & melle fluebat, expulſi, & in captivitatem abducti. Et primò quidem, ut in ſecundo libro Regum eſt legere, decem tribus Iſraëlis cum Rege ſuo Hoſeâ, à Salmanaſſare Aſſyriorum Rege, ex Chananæa in Aſſyriã ſunt tranſportatæ, paulò poſt reliquę quoque duæ tribus Juda & Benjamin, quum poſt multas & varias Dei admonitiones reſipiſcere nollet, à Deo in manum Nebucadnetſaris regis Babel ſunt traditi, & in Babyloniam abducti, Hieroſolyma deſtructa, & ſolo æquata, Templum incendio abſumptum, uti iterum eodem libro legitur. Nihilominus tamen duæ iſtæ tribus, poſt annos ſeptuaginta, ex Babyloniâ ſunt liberatę, & Hieroſolymam reductæ, quia tribum Judæ tandiu conſervare voluit Deus, donec, juxta promiſsionem, Meſsias ex ea, & quidem in terrâ promiſsâ, naſceretur.

2. Reg. 17.

2. Reg. 25.

Sed

Sed nec hæ duæ tribus postea meliores factæ sunt, nec à pristino ingenio recesserunt, sed potiùs patrum suorum vestigiis inhæserunt, uti Prophetæ posteriores, Haggæus, Zacharias, & Malachias de illis sunt conquesti; Malachiás præsertim, sacerdotes impietatis accusans, & extremam reprobationem populo denuncians.

His verò omnibus Judæi nòn solùm corpore & fortunis, sed & mente sunt mulctati; delirio scilicet, cæcitate & amentiâ, ita ut in meridie palpaverint, non secus atque oculis captus in tenebris palpare solet, quemadmodum Moses illis minatus erat. *Deut.28.* Hinc factum est, *ut in Dei verbo cæcutierint,* uti de illis conqueritur Esajas: *Esa.42.* *& sapientiæ suæ ac humanæ prudentiæ sint innixi, Deiq; mandatis prætermissis, sibi novas doctrinas, leges, & statuta constituerint, & ex legum illarum, potiùs quàm ex Dei præscripto, vixerint,* ut rursus conqueritur Esajas; *nihilq; recti ampliùs vel docuerint, vel cognoverint, siquidem Dei verbum repudiaverant,* ut legere est apud Jeremiam. *Esa.29.* *Jerem.8.*

Sed quum tandem nullos quoque Prophetas ampliùs ad eos Deus mitteret, & prophetię inter illos omninò cessarent, tunc demum in sensum omninò reprobum, & horrendam cæcitatem inciderunt, atque à Dei mandatis planè recesserunt, fideique suæ fundamentum non ampliùs in Dei verbo, sed in Scribarum & Rabbinorum suorum doctrinâ, constitutionibus, & verbi divini expositionibus, posuerunt, Verbumque Dei in meras fabulas immutarunt, turpissimè illud contra omnem sensum detorquentes, & falsissimè exponentes. In hæc asperrimè Christus invectus est, & novarum illarum constitutionum caussâ graviter eos vituperavit. Apostolus Paulus autem doctrinam de fide Judæorum *βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους, prophanas & aniles fabulas,* & *ματαιολογίαν id est, inutilem garrulitatem* appellat: Judæos verò ipsos, in Epistolâ ad Titum, *ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας, οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, vaniloquos, deceptores, qui totas domos subvertunt, docen-*

1. Tim. 1. v. 4. 6.

docentes quæ non oportet. Titum etiam admonet, ut Cretenſes hortetur, *ἵνα ὑγιαίνωσι ἐν τῇ πίστει μὴ προσέχοντες ἰουδαϊκοῖς μύθοις ut ſani ſint in fide, non attendendo Judaicis fabulis, & hominum mandatis.* Tit. 1. 10.

Ut autem nobis Chriſtianis aliquando tandem notum & compertum fiat, an Judæi adeò ſanctè ſeſe gerant, & tam arctè, tantoque cum zelo, ut videri volunt, Legi Moſis adhæreant, &, an illi ſoli ſint gens intelligens, ſancta, pura, & recta, verusque Dei populus, uti ſpeciem præ ſe ferunt, & haberi affectant, in animum induxi, fidem & religionem illorum, *Judaicis fabulis*, ut Beati Apoſtoli loquuntur, refertam & ſcatentem, ob oculos omnium proponere; omnemque Judaicam vivendi & negotiandi rationem, ex ipſorum libris veriſſimè, & ex ipſis fundamentis, exponere inſtitui. Idque *primò* & præcipuè eam ob cauſam, ut hâc Judæorum incredulitate, ſtupiditate & induratione, nobis terribilem illam, quam ſibi contraxerunt,

Dei iram & ſeveritatem, in animum revocemus, & hâc ratione ad ſeriam, immenſæ Dei bonitatis & Miſericordiæ erga nos, conſiderationem, & debitam gratiarum actionem adducamur, ne à nobis quoque lumen veritatis cognitæ auferatur, ſi nos ingratos præſtiterimus, & ne in priſtinas tenebras, in quibus jacebamus, antequam nos Deus ſingulari miſericordiâ ad ſalutarem verbi ſui cognitionem appellaſſet, abjiciamur. *Secundò*, ut obſtinati & cœci Judæi in ſeipſos deſcendant, & tandem aliquando graviſſimam ſuam incredulitatem agnoſcere diſcant; ut eos ſtupiditatis plus quàm pecuinæ, (quam in Scripturarum intelligentiâ oſtendunt) aniliumq́; illarum fabularum (quibus ut plurimùm ſacrilegè & contumeliosè Deus traducitur, & ſalutare illius verbum contra omnem humanam rationem, blaſphemè detorquetur) pudeat; inque totius orbis conſpectu, quòd tàm impudenter & ſtolidè de Deo omnipotente, & ſalutari illius verbo loquantur & ſcribant

ſcribant, confundantur; ut denique expendere incipiant, quàm graviter ad *Lapidem offendiculi, qui poſitus eſt in Tzion*, & ad *Petram ſcandali*, impegerint; adeò ut indè penitùs corruerint, contriti, irretiti, & capti ſint; Deusq; alti ſoporis ſpiritum illis miſcuerit, oculos eorum obſtruxerit, omnes Prophetæ, totaque Scriptura illis inſtar libri obſignati facta fuerit, *ſapientia à ſapientibus eorum perierit, & intelligentia prudentium evanuerit*, *Eſa.29.* quemadmodum Eſajas iis prædixerat. Deus autem miſericors eorum miſereatur, eosque convertat; nos verò in vera ſui cognitione confirmet ac ſtabiliat, utpote per quam vitam æternam aſſequi ſperamus, uti Dominus noſter Jeſus Chriſtus ipſe *Joh.17.3.* pollicitus eſt, dicés: *Hæc eſt vita æterna, ut te ſolum verum Deum, & eum quem miſiſti Jeſum Chriſtum agnoſcant.* Illi ſit laus & gloria, Amen.

MARTINUS LUTHERUS DE JUDÆIS, ad illa Prophetæ Micheæ;

Mich. 4.1. *FUturum est novissimis diebus, ut mons domus Domini præparetur in vertice montium, eleveturq; supra colles, confluantq; ad eum populi: Tum properabunt gentes multæ, & dicent: Agite, ascendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & ille nos suas vias docebit, & in semitis ejus ambulabimus, quoniam lex è Tsione egredietur, & verbum Domini de Jerusalem, &c.* sic scribit:

In hoc cardo rei vertitur, hinc illæ lacrumæ, hoc nempe Judæos in furorem & rabiem agit, eosque ad eam mentis perversitatem adigit, ut

MARTINUS LUTHERUS ut omnes insignes scripturæ locos corrumpant & depravent; quippe nos גוים *Gojim* sive Gentiles sibi coram Deo æquari & pares esse, & Messiam æquè nostram atq; suam consolationem dici, ferre nec volunt, nec possunt. Decem Messias & Christos potiùs crucifixuri, imò (si fieri posset) Deum ipsum cum omnibus Angelis & Creaturis, vel sub mille Inferorum pœnâ, occisuri, quàm ut nos gentes (quas conspuere, execrari, abominari, probris maledictisque insectari solent) Messiæ divinarumq; promissionum participes & cohæredes esse patiantur. Adeò humanæ mentis captum exsuperat

perat

perat induratiſſima nobilis illius ſanguinis (ut videri geſtiunt) patrum & circumciſorum ſanctorum ſuperbia: ſoli ſibi Meſſiam habere volũt; ſoli mundi Dominium affectant: at maledictæ gentes (id eſt, Chriſtiani) ſervi ipſorum erunt; Illæ deſiderabilia ſua, id eſt, Aurum & argentum ſuum omne Judæis dabunt, & pecudum inſtar mactari ſe patientur. Judæi verò videntes ſcientesq; æternam citiùs ſubibunt damnationem, quàm ut à reprobâ hac mente deduci ſuſtineant.

INDEX CAPITUM.

rum

31. *De*

JOHAN-

JOHANNIS BUXTORFI SYNAGOGÆ JUDAICÆ Caput Primum.

De Judaicæ fidei Articulis, Decem præceptorum observatione, & incredulitatis causâ.

QUOD Deus per prophetam Esajam de Judaicæ gentis hypocrisi, obstinatione, & ignorantiâ dixit: *Eò quòd populus iste ore suo ad me accedit, & labiis suis me honorificè prædicat, cor autem ejus longè abest à me, & est timor eorum erga me doctus præcepto hominum, ideò en ipse quoque addam ut mirificè agam cum populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe peribit sapientia sapientum ejus, & intelligentia prudentium ejus evanescet:* id revera ita contigisse comperimus. Nihil enim in divino illo, quem prætendunt, cultu reperire est, nisi meram hypocrisin, & falsitatem: in sapientissimis & prudentissimis illorum Doctoribus (רבנים *Rabbanim* appellant) & Scribis, nihil nisi ignorantiam, & ingentem stupidi-

Judaicæ gẽtis hypocrisis, obstinatio & ignorantia.

Esa. 29. 13. 14.

tatem; in Dei præſertim cognitione, & Verbi divini expoſitione: in totâ denique gente, nihil niſi horrendam & formidabilem obſtinationem & pervicaciam, in omnibus pravis moribus & vitæ inſtitutis. Nihilominus tamen pro vero & electo Dei populo haberi volunt, eos ſeſe prædicant & jactitant, & Verbi divini, cognitionisque divinæ tam ardentem præ ſe ferunt zelum, ac ſi perfectiſsimè in Deum crederent, & rectâ veraq; fide illi ſoli, præ omnibus aliis nationibus, adhærerent, ut reverâ Apoſtolus Paulus hoc de illis teſtimonium perhibuerit; *Eos zelum quidem Dei habere, ſed non ex notitiâ.* Ideò in hunc uſque diem fixus immotusque ſedet illorum animis, nec convelli ullâ ratione poteſt, imaginarius iſte, quē ſibi finxerunt, cultus: Deumq; omnipotentem, Cæli & terræ creatorem, qui ſit Unicus, & cujus eſſentia ſit Unica, quique nullos alios deos ſecum admittat, firmâ & indubitatâ fide colere ſe, profitentur. Judæorum autem fides tredecim עקרים *Ikkarim*, ſive articulis comprehenditur, qui ſic ſe habent, uti per compendium in illorum precibus conſignati, leguntur.

ad Rom. 10. 2.

Tredecim articuli fidei Judaicæ.

I.

אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא מנהיג ובורא לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים : id eſt, *Fide perfectâ credó, Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, Guber-*

Gubernatorem & Creatorem esse omnium creaturarum, illum solum omnia fecisse, facere, & facturum esse.

II.

אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה : i. e. *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, Unicum esse unitate, quæ nullam omninò similem habeat, illumq; solum Deum nostrum fuisse, esse, & futurum esse.*

III.

אמ״בש ש״יש אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל : i. e. *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, non esse corporeum, nec ullâ ratione corporeâ comprehensibilem, & nihil omninò exstare, quod sit illi simile.*

IV.

אמ״בש ש״יש הוא ראשון והוא אחרון : id est, *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, Primum esse, & Ultimum.*

V.

אמ״בש ש״יש לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל : id est, *Fide perfectâ credo, solum Creatorem, cujus nomen sit benedictum, & neminem præterea, adorandum esse.*

VI.

אמ״בש שכל דברי נביאים אמת : id est, *Fide perfectâ credo, omnia prophetarum verba esse vera.*

VII.

אמ״בש שנבואות משה רבינו עליו השלום היו אמתיות ושהוא היה אב לחכמים לקודמים לפניו ולבאים אחריו : id eſt, *Fide perfectâ credo, prophetias Moſis magiſtri noſtri, qui requieſcat in pace, veras eſſe, eumq; eſſe patrem omnium ſapientum, tum eorum qui præceſſerunt, tum eorum qui ſubſequuti ſunt eum.*

VIII.

אמ״בש שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבינו עליו השלום : id eſt, *Fide perfectâ credo, totam Legem, quæ hodie in manibus noſtris reperitur, traditam eſſe Moſi magiſtro noſtro, qui requieſcat in pace.*

IX.

אמ״בש שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו : id eſt, *Fide perfectâ credo Legem hanc nunquam mutatum iri, nec ullam aliam legem tradendam eſſe à Creatore, cujus nomen ſit benedictum.*

X.

אמ״בש ש״יש יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיו שנאמר היוצר לבם ומבין אל כל מעשיהם : i. e. *Fide perfectâ credo, Creatorem cujus nomen ſit benedictum, cognoſcere omnia opera hominum, & omnes cogitationes eorum, ſicut dicitur;* Ipſe omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum.

Pſal. 33.15.

XI.

אמ״בש ש״י גומל טוב למי שישמור מצותיו ויענש למי

למי שיעבור מצוותיו : id eſt, *Fide perfectâ credo, Creatorem benedictum, bonum retribuere iis, qui ejus mandata obſervant: illos verò qui ea tranſgrediuntur, punire.*

XII.

אמ'בש בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה אפילו הכי אחכה לו בכל יום שיבא : id eſt, *Fide perfectâ adventum Meſſiæ credo, & etiamſi retardet, nihilominus ſemper illum exſpectabo, donec veniat.*

XIII.

אמ'בש שיהיה תחיית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח : id eſt, *Fide perfectâ credo, mortuos vitæ reſtituendos eſſe quando ita feret placitum Creatoris, cujus nomen ſit benedictum, & cujus memoria extollatur in ſæculum & æternitatem.*

Hæc eſt tredecim articulorum fidei Judaicæ ſumma, ut in precum Judaicarum libellis breviter & per Epitomen conſignantur, in quibus miſeri & cæci Judæi, cum magnis ſuſpiriis, anxietate, dubitatione, & ejulatu miſerè moriuntur & pereunt. Ut verò faciliùs intelligi poſsit, quò præcipuè hâc ſuâ fidei confeſsione colliment, articulos hos paulò latiùs diducam. Primùm itaque obſervandum eſt, fidem Judaicam & Religionem Moſaicā, uti Judæi ſcribunt, his articulis ſemper quidē fundatā fuiſſe, ſed à doctiſsimo Rabbi Moſche bar Maimon (qui Anno 4964. à Mundi creatione, juxta Judæorum ſupputa-

tionem, hoc eſt, Chriſti 1104. diem obiit) ſcriptis demùm comprehenſos, & in hunc ordinem redactos fuiſſe. Judæis verò ſeriò injunctum eſt, ut in poſterum omnes hâc fidei confeſsione pro ſymbolo uterentur, in eaque viverent & morerentur. Ideò articulos illos fuſiſsimè expoſuit, & ingētem de illis librum conſcripſit, ex quo articuli illi, quos antè adduximus, paulò fuſiùs excerpti, & typis editi appoſitique ſunt, ſub finem magnorum Bibliorum, quæ Venetiis Anno 1517. Felicis Pratenſis operâ prodierunt, excudente Daniele Bombergo, ubi eos, ſequenti ratione expoſitos, legere licet.

Fuſior explicatio 13. articulorum.
1. De Dei Exiſtentia.

Primus Articulus eſt de *Deo*, qui omnium creaturarum Creator eſt, hoc eſt, Cauſa Cauſarum, Ens Entium, à quo & per quē omnia quæ ſunt in cœlis ſuprà & in terris infrà, creata ſunt, & in quo ſolo ſubſiſtunt; Qui omnia ſimplici ſuo beneplacito fecit, & cujus voluntate omnia rurſus diſſolventur, atque in nihilum redigentur; Cujus eſſentia, etiamſi omnia prætereant, neque præterire, neque imminui, vel immutari poteſt. Eſſentia enim ejus eſt מציאות גמורה *Mezius gemurah*, eſſentia perfecta & abſoluta, nullius rei, nullius auxilii, nullius opis indigens. Lux eſt æterna, potentia, robur, & vita: Illius ſolius eſt dominium, & imperium: Ille revera unus eſt, & Rex ſuper omnia laudatus. Hujus articuli funda-

fundamentum positum est in his verbis: ***Ego sum Dominus Deus tuus, &c.*** *Exod. 20. 2.*

Secundus Articulus est de *Dei Unitate*; quòd scil. Deus sit אחד וּמְיוחד, id est, Unus, & Unicus essentiâ, cujus unitati nulla res comparari potest, sive in hoc Mundo, sive extra hunc mundum: Ille non est instar communis, aut peculiaris essentiæ, & substantiæ, quæ plures species sub se comprehendit: neque etiam כאחד המורכב *sicut aliquid compositum*, aut instar essentiæ compositæ, quæ in alias partes dividi potest: neque etiam כגוף הפשוט *ut corpus simplex*, quod quidem numero unum est, majus tamen & minus recipit: sed est unus in unâ, perfectâ & absolutâ essentiâ, cui nulla alia essentia in ejusmodi unitate comparari potest. Hujus articuli fundamentum nititur illis verbis; ***Audi Israel Dominus Deus noster Deus Unus est, &c.*** *Deut. 6.*

2. De Dei Unitate.

Tertius Articulus est, de Corporeitate Dei; nempe, Deo non esse asignandam מִדּת הגוף *Proprietatem corpoream*, nihilque etiam eorum quæ corpori accidunt, & ab illo rursus separari possunt; ut, Ire, Stare, Loqui, Silere, Sedere, Currere, &c. & quamvis aliquando Sacra Scriptura Deo res corporeas attribuat, illud fieri על דרך העברה hyperbolicè, & כלשון בני אדם, id est, hominibus usitato loquendi more, quò natura Divina ab hominibus faciliùs apprehendi & intelligi posit. Hujus

3. De Dei Incorporeitate.

Deut. 4.15. articuli fundamentũ ſunt hæc verba; *Nullam enim ſimilitudinem vidiſtis, &c.*

4. *De Æternitate Dei.*

Quartus Articulus ſimpliciter prout ſonat eſt intelligendus; Deumq́ nempe Creatorem קדמון *Primum* ſive Æternum eſſe, & ab omni æternitate: reliqua verò omnia temporalia eſſe, & aliquando incepiſſe. Hic articulus illis verbis innititur, quibus Deus appellatur

Deut 33.27. Eſa. 44.6.

אלהי קדם *Deus æternitatis.* Item, *Ego ſum primus & ultimus, & præter mè nullus eſt Deus.*

5. *de Dei Adoratione.*

Quintus eſt de Dei Adoratione; Deum ſolum adorandum eſſe, illum ſolum colendum, extollendum, laudandum, & celebrandum, nullumq́ue alium hoc afficiendum honore, ſive è beatis Angelis, ſive è ſideribus, ſive ex iis, quæ quatuor Elementorum compoſitione conſtant: Hæc enim omnia ejus eſſe creaturas, circumſcriptas, & finitas, ipſum verò ſolum eſſe Creatorem, principio & fine carẽtem, omnibusq́ue creaturis neceſsitatem eſſe impoſitam, neq; ullam ex iis ſui Juris aut arbitrii eſſe; quippe quarũ omnis volũtas & arbitrium à Deo pẽdeat, qui ſolus eſt liberrimum agens, & cujus voluntatem nemo remorari poteſt; ideoq; etiam nullos מליצים *Melizim* advocatos & mediatores inter eũ & homines collocandos eſſe. Hæc autem omnia in eum finem adducũt, ut omnem Idololatriam procul amovendam moneant, cujuſcemodi monitis tota Lex, & ſacra Scriptura ſunt refertæ.

Sextus

Sextus Articulus vult, Deum gratiâ suâ & mero beneplacito ex humano genere quosdam elegisse, quorum mentem & intellectum præ aliorum mentibus illuminaverit & purificaverit, spiritu Prophetiæ donaverit, eorumque intellectum Creatoris intellectui adhærere fecerit; ita ut per illos sit loquutus, & viam, per quam homines ambulare voluerit, illis revelaverit.

6. De Prophetia.

Septimus Articulus docet, Mosem inter Prophetas summum & præstantissimũ fuisse, atque supremum sapientiæ, & humanæ perfectionis, dignitatisq; gradum attigisse; adeò ut Angelis æquiparatus fuerit, ac ea propter ejus prophetiæ, in quatuor præcipuè rebus, aliorum prophetarum prophetias superarint. *Primò*, quòd Deus cum aliis prophetis loquutus sit per Angelum, qui medius inter Deum & illos intercessit: sed cum Mose ore ad os, facie ad faciem loquutus est. *Secundò*, aliis Prophetis prophetia contigit, aliquando per insomnia nocturna, aliquando per profundum soporem de die, ita ut omnia illorum membra, totumque adeò corpus diriguerint, & stupore perculsa fuerint; sola cogitatio vires suas retinuerit: Moses verò prophetias suas non ita accepit, uti de illo dictum est: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non ita servus meus Moses: ore enim ad os ei loquor:*

7. De Prophetia Mosis.

Differentia inter Prophetias Mosis, & cæterorum Prophetarum.

Num. 12. 6.

palàm, & non per ænigmata & figuras, Dominum videt Moses; Itaque prophetias suas de die accepit, quum staret coram Cherubim, sicut

Exo. 25. 22. scribitur: *Inde præcipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim qui erunt super arcam testimonii, cuncta, quæ mandabo per te filiis Israel.* Tertiò, quando spiritus Propheticus alios Prophetas, vel per somnium, vel per visionem, vel per Angelum invasit; viribus omnibus & robore omni destituti, tantoq; terrore & trepidatione correpti sunt, ut vix anima ipsorum in ipsis remanserit, uti

Dan. 10. 7. de propheta Daniele dicitur: *Vidi autem ego Daniel solus visionem: porrò viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum, ego autem solus relictus vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo, sed & species mea mutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium, & audivi vocem sermonum ejus, & audiens, jacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ.* Sed nullus terror irruit in Mosem, quando prophetias suas accipiebat: ideò

Exod 33. 11. scriptura dicit de illo: *Loquebatur Dominus ad Mosem facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum*, hoc est, comiter & benignè, non autem cum terrore. *Quartò*, non prophetarunt alii Prophetæ arbitrio suo, quoties & quando voluerunt: sed demũ, quando Deus jussit, & virtutem propheticam illis inspiravit.

vit. Unde ſæpiùs Deum invocarunt, & ab illo ſpiritum propheticum petierunt; ſæpius etiam non diu prophetarunt; interdum à prophetandi munere ceſſarunt; interdum quoq; muſicis inſtrumentis recreari poſtularunt, ut propheta Eliſæus recreationis causâ fecit. *2. Reg. 3.* Moſes autem, quotieſcunq; voluit & neceſſe habuit, vaticinari potuit. Hinc ſcriptum eſt: *State, ut conſulam quid præcipiat Dominus de vobis.* *Levit. 16. 2.* *Loquutusq; eſt Dominus ad Moſem, dicens, &c.* *Num. 9. 8.* Ita Moſes omnes Prophetas ſuperavit, nullusque propheta unquam ſimilis ei fuit.

Octavus Articulus agit de Lege, quæ Moſi ex ore Dei data eſt, eâ ratione quâ apud eos hodiè invenitur. *8. De Lege Moſis.* Quomodo autem hoc contigerit; An ſcilicet Deus ſcriptam Moſi tradiderit; an verò ipſe Moſes ex ore Dei exſcripſerit? certò ſciri nequit. Siquidem autem omnia ex ore Dei profecta ſunt; neceſſariò vera eſſe oportet, nullaque eſt differentia inter omnia vocabula, quę in Lege ſcripta ſunt. Ex. gratiâ; *Ego ſum Dominus Deus tuus, &c.* Et, *Exod. 20. 2.* *Thimna concubina erat Eliphæ filii Eſavi:* Item; *Gen. 36. 12.* *Filii Cham ſunt Cuſch, Mitſrajim, Put, & Canaan, &c.* *Geneſ. 10. 6.* Et, *Audi Iſrael Dominus Deus tuus Deus unus eſt*, & alia id genus; *Deut. 6. 4.* Omnia enim æquè ſunt ſanctum & verum Dei Verbum. Similiter etiam expoſitio Legis מפי הגבורה *Mippi haggevura* ex ore Dei profecta eſt; eo ſcilicet modo, quo hodie obſervatur in לולבין

Lulabbin

Lulabbin ſeu palmarum ramis, & aliis, quæ fieri ſolent in feſto Tabernaculorum, in Tubæ inflatione, in ציצית & תפילין *Zizis & Thephillin*, Fimbriis & phylacteriis; aliisque ejuſmodi rebus, quarum nulla expreſſa mentio fit in Lege Moſis, quæq; hodie obſervantur, quemadmodum Deus Moſi, Moſes verò illis expoſuit, & oretenus declaravit. *Moſes autem*, inquit Deus, *in omni domo mea fideliſſimus eſt, & is de ſe dixit*; *In hoc ſcietis quòd Dominus miſerit me, ut facerem univerſa quæ cernitis, & non ex proprio corde ea protulerim.*

Num. 12. 7. *Num.* 16. 28

9. *De Legis immutabilitate.*

Nonus Articulus agit *de Legis immutabilitate*; Legem nempe Moſis nunquam mutatum iri, nullam unquam aliam Legem illi adjiciendam, nihil illi, vel in Scriptura, quoad literas & apices, vel in expoſitione ac interpretatione, addendum, aut detrahendum eſſe. Quapropter etiam Templum iterum inſtaurandum, Hieroſolymam de novo ædificandam, ſacrificia & Moſaicas Cæremonias omnes in priſtinum ſuum ſtatum reſtituendas, Judæos denique in patriam ſuam reducendos eſſe, ut illic Legem Moſis in æternum obſervent, &c.

10. *De Sciẽtia Dei.*

Decimus Articulus, juxta literalem ſenſum, ex ſacrâ Scripturâ facilè intelligi poteſt.

11. *De præmiis bonorũ & malorũ.*

Undecimus Articulus, De bonorum malorumque operum Retributione agit. Et bonorum quidem operum merces maxima, eſt

עולם

עולם הבא *Olam habba* Seculum futurum, sive Vita æterna. Malorum verò operum pœna maxima, æterna animarum est perditio: ideò scriptum; *Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Cui respondit Dominus: Qui peccaverit mihi, eum delebo de libro meo.* *Exod.32.32.*

Duodecimus Articulus de Messiâ adhuc vẽturo agit, cujus adventus, etiamsi diutissimè differatur, certissimè tamen est sperandus. Nullus adventui ejus terminus, nullum præfixum tempus est ponendum, neque ex Scriptura inquirendum. Hinc Rabbinorum sapientissimi & doctissimi dixerunt: תפח רוחן של מחשבי קיצין *Rumpatur spiritus eorum qui supputant tempora.* Nihilominus tamen Messias credendus, amandus, celebrandus & invocandus est, ut citò veniat, quemadmodum omnes prophetæ à Mose, ad Malachiam usque prophetarum ultimum, fecerunt. Qui verò de advẽtu ejus dubitat, הוא מכזיב התורה כלה *is totam Scripturam mendacii redarguit* (imò te, ô cæce Judæe, Lex mendacii arguit, qui eum, qui jam pridem venit, venisse dubitas & credere recusas) quum apertissimè promittatur in פרשה בלעם sectione *Bileam*, Num.cap.22. & in פרשה נצבים sectione *Nizzavim*, Deut. cap.29.& 30. compluribusq; aliis in locis. 12. *De Messia.*

Decimustertius Articulus de mortuorũ Resurrectione tractat, de qua nihil amplius hoc loco dicendum est. 13. *De Resurrectione mortuorum.*

Hæc

Hæc ergo fundamenta qui perfectè credit, ille ad Iſraelitarum numerum pertinet, ejuſmodi hominem amare, illius miſereri, & omnia illi demonſtrare oportet, quæ Deus Creator propinquo & fratri ex vero amore, fraternitate, & amicitiâ demonſtranda eſſe, præcepit. Homo autem talis, etſi omnia, quæ excogitari poſſunt, peccata, propter ingenitam humanæ naturæ pravitatem committat; is propter peccata quietem ſua punietur, nihilominus tamen etiam futuri ſeculi erit particeps, & Iſraelitis peccatoribus annumerabitur. Qui verò vel unicum fundamentum, aut fidei articulum, concutere nititur, illíque fidem non habet, is ad Eccleſiam Iſraelis nullo modo pertinet. Deum enim abnegat, & hæreticus atq; Epicureus appellari debet; ut qui eradicet quod benè eſt plantatum, dignuſque eſt qui expellatur, rejiciatur, & omninò perdatur. De ejuſmodi enim dicitur in Scriptura; *Eos qui te oderunt odio ſum proſequutus, Domine, & faſtidivi illos qui in te inſurgunt.*

Pſal.139.12.

Hactenus Judaicæ fidei ſenſum fuſiùs aliquantò diduxi è Rabbi Moſche filio Maimonis, qui vulgò apud Judæos רמבם *Rambam* appellatur, per ſcripturæ quoddam compendium, quod illi ראשי תיבות *Raſche Thebhos* appellant, ut hâc ratione faciliùs perſpici & cognoſci poſsit, quónam præcipuè Judaica hæc confeſsio ſpectet. Si enim diligenter hos articulos

Hæc Judaicæ fidei Cõ-

ticulos ex ipſorum libris perpendamus, facilè animadvertere eſt, Maimonidem, quum hos articulos ita componeret, & ſub Judaici nominis, & ſalutis æternæ jacturâ, ſeriò omnibus præciperet & injungeret, ut illis pro fidei ſuæ ſymbolo uterentur, aliò non collimaſſe, niſi ut Chriſtianam fidem apud Judæos hâc ratione convelleret, falſam & odioſam redderet, Judæoſque ab illa averteret. Ita articuli illi, qui Deum Creatorem unum, incorporeum, & æternum aſſerunt, eò ſolùm ſpectant, ut doctrinam Chriſtianam de ſacro-ſanctâ Trinitate & Chriſti perſona rejiciant & condemnent, quaſi nos ex Trinitate tres Deos faciamus, & Chriſtus non ſit Deus, aut Divinam in ſe naturam habere non poſsit, quòd non ab æterno, ſed certo demùm tempore humanum corpus aſſumpſerit. Quod ſi verò non ſit Deus, non eſſe etiam invocandum: quum hoc Dei ſit ſolius, ut habetur in articulo quinto: hominum etiam corda & cogitationes non noviſſe; ſiquidem Deus ſolus eſt cordium ſerutator, prout articulus undecimus dicit. Pariter articulus ſextus, ſeptimus, octavus, & nonus, doctrinæ Chriſtianæ, totique Novo Teſtamento ex adverſo ponuntur, hûcque faciunt, ut Chriſtum verum prophetam, vel doctorem divinum, Judæi negent; ut qui doctrinam ſuam non ex ore Dei, uti Moſes, acceperit; imò contra Legem Moſis, quæ

feſſio ſpectat ad fidem Chriſtianorum convellendam.

quæ nunquam immutari debet, docuerit & prædicaverit, eamque multis in partibus immutaverit. Porrò, si homo vitam æternam consequitur, eo quòd piè vixerit, Dei præcepta observaverit, bonisq; operibus studuerit: aut æternas pœnas promeretur, quòd impiè vixerit, & malis operibus deditus fuerit; quorsum Passio & mors Christi? Non cupio, (dicebat mihi nuperrimè quidam Judæus) ut quisquam pro peccatis meis satisfaciat: vulpecula, ut dicunt vulgò Germani, suâ pelle luit. Ita huic doctrinæ adversatur articulus undecimus. Atque in hanc sententiam pedibus manibusque descendunt omnes reliqui docti Judæi, eamque publicis scriptis & libris consignant, inter quos vel præcipuus est Rabbi Joseph Albo Hispanus, qui Anno Christi 1425. librum conscripsit sub titulo ספר עקרים *Sepher ikkarim*, i. e. Liber fundamentorum, seu articulorum fidei, in quo fidem Judaicam strenuè confirmat, & acerrimam adversus Christianorum fidem disputationem habet. Judaicam autem fidem tribus præcipuè fundamentis inniti vult: *Primò*, על מציאות השם super Una unius Dei Essentia, quo pacto & Trinitatem, & Christi Deitatem negat. *Secundò*, על תורת משה מן השמים super Lege Mosis è cælis data, & ex ore ipsius Dei promulgata. Ita Christi doctrinam, Novumque Testamentum rejicit, ac proinde innuit,

Fundamẽta fidei Judaicæ tria, secũdum Joseph. Albo.

nuit, Christum falsum fuisse Prophetam, non autem Mesiam promissum, ut etiam in duobus istis articulis, nempe de Trinitate, & Personâ Christi, præcipua inter Judæos & Christianos sita est Controversia. *Tertiò*, Judaicam fidem collocat על שכר ועונש super æternâ remuneratione bonorum, & æternâ pœnâ malorum operum; quâ ratione Passionem & Mortem Christi, pro hominum peccatis, spernit. Huc etiam facit impurus ille & execrandus liber ניצחון *Nizzachon*, i.e. Victoria, de Christianis scil. reportatâ, quem *Rabbi Lipman* cōposuit, & ex ore ipsius Diaboli dictantis excepit, anno Christi 1459. quo Evangelicam historiam quatuor Evangelistarum impugnat, & ex quo *Sebastianus Munsterus*, ante complures annos meus in hâc Academiâ Antecessor, & linguæ sanctæ Professor, multa attulit & refutavit, in Evangelio Matthæi Hebraico à se Basileæ edito.

Liber Nizzachon.

Quum itaque Judæi, in hâc suâ induratione & cæcitate, Christianam fidem abnegare & falsitatis redarguere voluerunt, ipsimet in maximam incredulitatem inciderunt, & à verâ in verum Deum fide omninò recesserunt, ita ut ipsimet, quid credant, ignorent. Etiamsi enim superbè de solidâ sua & perfectâ in Deum, Creatorem cœli & terræ, qui unus est, & cujus essentia una est, quique ab æterno, & in æternum, mansurus est, fide glorientur;

Quomodo suâ induratione Judæi in maximā incredulitatem inciderint.

ejusmodi tamen fidem, rectam fidem appellare nõ possumus: siquidem Deum, in quem se credere falsò putant, non eâ ratione agnoscunt, quâ se in Verbo suo agnoscendum prębuit. Moses enim & Prophetæ nobis in veteri Testamento, quantumvis paulò obscuriùs quàm in Novo, indicant; Deum in suâ essentiâ quidem Unum esse, sed personis Trinum; nempe Deum patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Quandoquidem itaque Judæi in ejuscemodi Deum non credunt, (qui tamen rectus & verus Deus est, cœli & terræ Creator) sed in illo offenduntur, eumque Deum esse negant; necessariò sequitur, eos in verum Deum non credere, sed potiùs in summâ superstitione & incredulitate immersos jacere. Quòd autem credunt, omnia quæ à Mose & prophetis dicta scriptaque sunt, vera esse; nihil quoque illis addendum, nihil ab illis detrahendum; Mosem summum & præstantisimum prophetam fuisse; omnia quidem illa vera sunt, & benè dicta, sed malè ab illis & intelliguntur, & creduntur. Primùm enim, non omnia illa solùm, quæ in Mosis & prophetarum libris scripta sunt, vera esse existimant; sed etiam sapientisimorum suorum Rabbinorum dogmata vera esse credunt; imò plus illis fidei, quàm ipsis Mosis verbis, tribuendum censent. Deinde, Traditiones Majorum suorum, non habent loco תוספות

Tosephos,

Tosephôs, i.e. Additamentorum Legis, ſed pro ipsâ lege, quam Moſes ex ore Dei exceperit, quamque ipſe oretenus duntaxat alios docuerit, neque ſcriptis comprehenderit; ne ſcilicet Ethnici eam diſcerent, ac Legem Moſis ſe quoque obſervare, gloriarentur. Cenſent enim, Legem Moſis, abſque orali iſta expoſitione & Traditionibus, neque intelligi, neque obſervari perfectè poſſe, uti paulò pòſt fuſiſſimè declarabitur. In eo etiam longè à ſcopo aberrant, quòd exiſtiment, nihil prorſus unquam in Lege immutandum eſſe. Lex enim cæremonialis Chriſtum tantùm indicabat, qui & ipſi finem impoſuit: mox etiam ab illius impletione, Templum ſanctum ſolo æquatum eſt, Hieroſolyma cum ſacris omnibus vaſtata & deſolata, Judæi ex patriâ ſuâ expulſi, & in omnes nationes diſperſi ſunt, ut ſic tandem agnoſcerent, nonniſi unum paſtorem, unumque ovile eſſe, Ethnicos verò, & à Republica Iſraelis antea alienos, juxta multas inſignes prophetias, ad communionem fidei in Deum omnipotentem, Creatorem cœli & terræ, veniſſe, & præſtantiſsimi illius verbi divini theſauri, Judæis primùm concrediti, participes factos eſſe. Similiter in eo valdè peccant, quòd Moſen tam magnum Prophetam fuiſſe cenſeant, ut Chriſtus non tantùm cum eo comparari non potuerit, ſed & præ ipſo quaſi falſum docuerit. Experien-

tia autem docet, plurimos Judæos in cõſcientiâ ſuâ de hac falſitate convinci. Benè etiam credunt, in Moſe & Prophetis Meſsiam promitti: ſed in eo graviter hallucinantur, quòd non ſolùm credere nolint, illum jam ante multos annos veniſſe, ſed etiam neſciant, cur, & cui bono, Meſsias mittendus fuerit. De Meſsia enim tantummodò credunt, ſe ab illo, non ſecus atque à Moſe & ab Aharone, ex hâc corporeâ & terreſtri captivitate liberandos, & in terram ſuam iterum deducendos eſſe, ne amplius abſynthia tetra inter gentes bibere cogantur, ſed potiùs dulciſsimo lacte, & ſuaviſsimo melle Cananæo, ſatiari & recreari poſsint. Spiritualem autem peccatorum captivitatem non curant: poſſunt enim peccatorum pœnam in corpore ferre, vitamque æternam, præceptorum divinorum obſervatione, & bonorum operum ſtudio, facillimè promereri. Sunt enim, ſi credere fas eſt, גוי קדוש *Goi kadoſch*, Gens ſancta, & Deo accepta. Articulum undecimum quod attinet, perſuaſum illis eſt, eum, qui multa præcepta & bona opera præſtiterit, maximam in futuro ſeculo mercedem reportaturum, ut legitur in Talmude his verbis: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנ׳ ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר: *Totus Iſrael partem habet futuri ſeculi, prout dicitur:* Populus tuus omnes juſti ſunt, in perpetuum hæredita-

Tract. Sanhed. cap. 11. in princ.

Eſa. 60. 21.

reditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Nihilominus tamen, & priores & potiores ſunt hujus partes in ſeculo futuro, quàm illius: ille ſcilicet, qui plura bona opera fecerit, majorem in eo partem habebit: impii verò, qui nullâ ducuntur pœnitentiâ, nulloque propter peccata ſua mœrore premuntur, per duodecim menſes in inferis ſive purgatorio patientur, ac poſtea demùm partem ſuam conſequentur in vitâ æternâ, ſed nō adeò magnam quàm juſti vel pii. Iis verò, qui Deum prorſus abnegant, & ſanctum ejus nomen prophanant, (nempe qui à Judaicâ fide deficiunt & Chriſtiani fiunt) præputium de novo creſcit, quaſi nunquam circumciſi fuiſſent, illosque volunt in æternum in inferis permanere. Qui moriens filium relinquit, lætus moritur, hâc ſe conſolatione ſuſtentans, ſe à filio ſuo ex purgatorio liberatum iri. Liberatio autem hæc fit precatione quadam, quam קדיש *Kadiſch* vocant: eam ſi filius per integrum annum quotidie recitet, pater liberatur. Ita etiam pia uxor maritum ſuum mortuum poteſt ex inferis liberare: Interdum quoque contingit, maritum & uxorem pietate diſsimiles eſſe, ita ut alterutra pars digniori loco in ſeculo futuro digna ſit: tum Deus illorum miſeretur, & ſimul eos in cœlum deducit, æqualibusque ſedibus locat. In ſummâ, omnes

omninò Judæi participes erunt vitæ æternæ, & Cœlos ingredientur, ſed alter alterum honore & dignitate ſuperabit. Non ſecus atque apud regem aut principem, qui magno ſtipatus comitatu, urbem ingreditur, ſingulis quidem hoſpitia ſua aſsignantur, ſingulis cibus & potus exhibetur; non iiſdem tamen hoſpitiis, nec eodem cibo omnes excipiuntur, ſed dignitatis ſingulorum ratio habetur. Eodem omninò modo quoq; fiet in ſeculo futuro.

Cæcitas Judæorum in Articulo de Reſurrectione.

In articulo de mortuorum Reſurrectione, Judæi increduli viventes ſunt mortui. Primùm enim ſolos Iſraelitas, non etiam gentiles, reſurrecturos aſſerunt. Hinc in Rabbi Bechai, libro כד הקמח Kad hakkemach *Cadus farinæ*, legitur: ארבע מעלות פרטיות לישראל בלבד ולא בשאר האומות וכו׳ id eſt, *Quatuor ſpeciales ſunt Iſraelis dignitates, quas aliis gentibus Deus non eſt impartitus; nempe Terra Cananæa, Lex, Prophetia, & mortuorum Reſurrectio.* Id repetit ſectione legali *Schophetim* (Deut. 18.) his verbis: ד׳ דברים הן שלא זכתה להם שום אומה כי אם ישראל והן הנבואה והתורה וארץ ישראל ותחיית המתים וכו׳: id eſt, *Quatuor res ſunt, quibus non fuit dignus ullus populus, niſi Iſrael, nempe, Prophetia, Lex, Terra Iſrael, & Vivificatio mortuorum.* Fuſiùs idem diducit in paraſcha וזאת הברכה Deut. cap. 33. addens: וכן מצינו בישעיה עליו השלום שהתנבא על אומות העולם ואמר מתים בל יחיו רפאים

fol. 8. 1.

רפאים בל יקומו וחזר והתנבא על ישראל ואמר
יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר
כי טל אורות טלך : באר שאין תחי־ת המתים
אלא בישראל id est, *Sic etiam invenimus in Esaja (super quo sit pax) quòd prophetavit de* Esa.26.14. *gentibus hujus mundi & dixit:* Mortui non reviviscent, qui obierunt, non resurgent. *De Israele autem dixit:* Reviviscent mortui tui, & vers.19. cadavera mea resurgent: expergiscimini & laudate, qui habitatis in pulvere: nam ros olerum virentium ros tuus est, &c. *Quibus declarat, non fore resurrectionem, nisi Israëlitis.* Ibidem mox, ex Talmude rem integram in hunc modum persequitur: שלוש כתות ליום הדין Rosch hascana, cap. 1. fol. 16. 2.
אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים
ואחת של בינוניים שעונותיהם וזכיותיהם שקולין :
צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי
העולם הבא : רשעים גמורים נכתבים ונחתמים
לאלתר לגיהנם שנאמר ורבים מישני אדמת עפר
יקיצו אלה לחיי עולם ואלו לחרפ־ת וגומר ;
Tres classes sistent se ad diem judicii futuri; Prima eorum, qui perfectè sunt justi; Secunda, improborum perfectorum: Tertia, intermediorum, quorum iniquitates & justitiæ pares sunt. *Perfectè justi illicò adscribentur & obsignabuntur ad vitam æternam. Impii perfecti scribentur & obsignabuntur illicò ad gehennam, sicut dicitur:* Et multi de dormientibus in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium, &c. Adjungit Rabbi Be-

Tres classes eorum qui resurgent.

Dan.12.2.

chai; והוא למדת שיחיו אף הרשעים והתחיה ההיא לרעתם כי יהיו נדונין בגוף ובנפש בגיהנם וכו' id eſt, *Hinc diſcis, etiam impios (ex Iſraele) reſurrecturos: verùm hæc reſurrectio in perniciem ipſis cedet: corpore ſiquidem & animâ punientur in Gehenna &c.* בינוניים יורדין לגיהנם ונדונין שם י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים וכו' id eſt, *Intermedii deſcendent in gehennam, & ibi per duodecim menſes plectentur: elapſis duodecim menſibus corpus eorum conſumetur, & anima comburetur, cineresq; diſperget ventus ſub plantas pedum juſtorum.* Hactenus Bechai. De poſtremis iſtis ex prophetâ Zachariâ, & ex Samuelis primo, ita in Talmude agitur: בינוניים שעונותיהם וזכיותיהם שקולין יורדים לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב ועליהן אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: *Medii, quorum peccata & bona opera ſunt paria, deſcendent in gehennam, ubi pipient, & inde aſcendent, ſicut dicitur:* Et traducam tertiam partem per ignẽ, & defæcabo eos, ſicut defæcatur argentum, & probabo eos, ſicut probatur aurum, &c. *De iiſdem etiam dicit Anna prophetiſſa:* Dominus eſt qui interficit & qui vivificat, qui detrudit in infernum & inde educit. Sic etiam Rabbi David Kimchi in Pſalmum primum: הרשעים לא תהיה להם תקומה אלא תאבד נפשם

Zach. 13. 9.

1. *Sam.* 2. 6.

Pſalm. 1.

נפשם עם גופם ביום המיתה: id est, *Impiis non erit resurrectio, imò peribit anima ipsorum simul cum corpore in die mortis.* Hæc tamen non est omnium Rabbinorum sententia. In hunc quoque sensum scribit idem Jesa. 26. תחית המתים לצדיקים ולא לרשעים *Mortuorum vivificatio, piorum est, non autem impiorum.* Rabbi Saadia in locum modò ex Daniele citatum, ad vocem רבים *Multi*, scribit: ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · זו תחיית מתי ישראל שגורלם לחיי עולם: ואלה שלא יקיצו הם עוזבי י״י אשר ירדו לדיוטא התחתונה של גיהנם והיו דראון לכל בשר id est, Et multi de his qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt: *Hæc est vivificatio Israelitarum, quorum sors est ad vitam seculi futuri: ii verò qui non evigilabunt, sunt qui Dominum dereliquerunt, & idcirco descendent in conclave infimum gehennæ, eruntq; in opprobrium æternum.* Aben Ezra in hunc Danielis locum scribit: ורבים · אמר הגאון כי פירושו אלה שיקיצו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם: *Haggaon dicit, vocis hujus* ורבים Et multi, *explicationem esse, eos qui evigilabunt, vitam æternam consequuturos; eos verò, qui non evigilabunt, æterno opprobrio & ignominiæ fore obnoxios.* Verùm Aben Ezra ex sententia sua subjicit, והטעם לפי דעתי שהצדיקים שמתו בגלות יחיו בבוא הגואל · כי עליהם כתוב כימי העץ ימי עמי ואז יתענגו בלויתן ובזיז ובבהמות וימותו פעם שנייה ויחיו

Jesa.26.19.

Dan.12.2.

בתחיית המתים בהיותם בעולם הבא שאינם אוכלים ושותים רק נהנים מזיו שכינה : id eſt, *Sed ſenſus, meâ quidem ſententiâ, eſt quòd juſti, qui in captivitate mortui ſunt, reviviſcent quando redemptor* (i. e. Meſsias) *veniet. De illis enim ſcriptum eſt:* Secundum dies arboris erunt dies populi mei. Tunc oblectabunt ſe cum (balena) Leviathan, & cum ave Ziz, & cum Behemoth (de his infrà peculiari capite dicetur.) *Poſtea morientur vice ſecundâ, & reviviſcent in vivificatione mortuorum, & cùm fuerint in ſeculo venturo, neque edent neque bibent, ſed majeſtatis divinæ ſplendore fruentur, &c.* Legitur Geneſ. 47. Iſraelem, quum mortis ſuæ tempus inſtare videret, Joſephum appellaſſe, eumque jurejurando adſtrinxiſſe, ne in Ægypto ipſum ſepeliret, ſed in Cananæam deferret, & Majorum ſuorum ſepulchro conderet. Hîc Rabbi Schelomo Jarchi ſcribit: אל נא תקברני במצרים שסופה להיות עפרה כנים ושאין מתי חוצה לארץ חיין אלא בצער גלגול מחלות ושלא יעשוני מצרים ע״ז id eſt, *Ne ſepelias me in Aegypto: quia futurum eſt, ut pulvis illius aliquando in pediculos convertatur: deinde, quoniã ii, qui extra terram Canaan moriũtur, non reviviſcent, niſi per dolorem volutationis, quæ fit per occultas terræ cavernas: deniq; ne Aegyptii ex me idolũ faciant.* Hæc ut meliùs intelligantur, adducã, quæ in libro Tanchuma (Cõmentarius eſt in Pentateuchum) fuſiſsimè hac de re ſcribuntur

Eſa.65.22.

Gen.47.29.

De reſurrectione eorũ, qui extra terram Canaan moriuntur.

buntur in eundem locum: *Rabbi, nomine Rabbi Chelbo, dixit: Cur tantopere optarũt Patres ſepeliri in terra Canaan? Quia mortui & ſepulti in terra Canaan primi omniũ in diebus Meſſiæ reviviſcent. Rabbi verò Hananjah dixit: Quiſquis extra terram Canaan moritur, illius cervici gemina mors imminet,* (i. e. illi bis moriendũ eſt) *ut ex hoc verſiculo diſcimus:* Tu autem Phaſſur & omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captivitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris, ibique ſepelieris tu, & omnes amici tui, quibus prophetas mendacium. *Dixit ad eum Rabbi Simon: ſi ita ſe res habeat, omnes juſtos, qui extra terram Canaan ſepulti ſunt, perire neceſſe eſt? Abſit. Sed Deus facit ipſis profundas cavernas in terra, per quas tamdiu ſeſe volvunt, donec in terram Iſraël perveniant, quò poſtquam pervenerint, naribus illorum Deus ſpiraculum vitæ inſpirabit, ita ut reſurgant, uti ſcribitur:* Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris, ô popule mi, & inducam vos in terram Iſraël, & dabo ſpiritum meum in vobis, & vivetis, & requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram. *Tunc dixit Rabbi Simon ben Levi; expreſſè dicit Scriptura; quamprimùm in terram redierint, animam corpori ipſorum Deus reſtituet, ſicut ſcriptum eſt:* Hæc dicit Dominus Deus, creans cœlos, & extendens eos, firmans terram & quæ germinant ex eâ, dans flatum populo qui eſt ſuper eam, &c. Hæc, juxta doctri-

Geneſ. 47.

Jer. 20. 6.

Ezech. 37. 12. 14.

Jeſa. 42. 5.

doctrinam Judaicam, de Judæis mortuis, qui in terræ cavernis volutantur, ſunt intelligenda: non autem de iis, qui ſupra terram verſantur. De hac Volutatione etiam intelligendum, quod legitur in Targum, ſeu Paraphraſi Chaldaica Cantici Canticorum, in hunc modum: כד יחון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוכיא מלרע לארעא ונפקין מן תחות טור משחא: id eſt, *Quando reviviſcent mortui, mons Olivarum findetur, & omnes Iſraelitæ mortui inde prodibunt: juſti quoque qui in captivitate mortui ſunt, venient per cavernas ſubterraneas, & exibunt de imis montis Olivarum partibus.* Hinc facilè eſt conjicere, quanti Judæorum interſit, ut in patriam ſuam revertantur, ibique inſtar piorum Judæorum moriantur, ut iſtius volutationis, ſub tot profundiſsimis aquis, & duriſsimis montibus, dolore ſummo, & labore graviſſimo, liberentur. Mihi quoque ſæpè retulerunt Judæi, opulentiores ſuæ gentis & pietati addictiores, vel hoc ſolo nomine in terram Iſraelis proficiſci, ut poſt mortem corporibus ſuis quietem concilient.

cap. 8. v. 5.

Atque hæc eſt illa אמונה שלמה *Emuna ſchelema*, perfecta, firmaque fides, cui tam pertinaciter inhærent, & quam ſaluti ſuæ fundamentum, non tamen ſine magnis ut plurimùm ſuſpiriis, ſubſtruunt. Hinc itaque quilibet

libet facilè perſpicere poteſt, quàm benè & egregiè fidei ſuæ fundamentum in Moſe & prophetis locarint, quâque ingenii dexteritate ſacras Scripturas tractent & exponant.

De bonis operibus Judæorum.

Prout autem fides Judæorum, ſic & bona ipſorum opera ad decem Dei præcepta ſunt comparata. Mirum enim, quàm hîc ſeſe exerat ſapientiſsimorum Rabbinorum ſuperbia. Plebi namque & infimæ Judaicæ multitudini perſuadent, ſe ſanctum illum, circumciſum & electum Dei eſſe populum, qui non ſolùm decem Dei præcepta, ſed etiam totam Legem Moſis obſervare poſsit. Ulterius quoque progreſsi, miſerum illum imperitumque Moſen, imò Deum ipſum, in ordinem redegerunt, ac totam legem Moſis in ſexcenta & tredecim præcepta diviſerunt, Affirmativa ſcilicet, & Negativa. Affirmativa, ſive Jubentia ſunt ducenta quadraginta octo, juxta numerum membrorùm corporis humani: tot enim, ex Anatomia Rabbinica, membra corporis eſſe affirmant. Præcepta negativa, ſive Prohibitiva, trecenta ſexaginta quinque conſtituunt, juxta numerum dierum anni ſolaris, vel (ut habetur in libro, quem Germanicè Brandſpiegel appellant, Cracoviæ & alibi excuſo) juxta numerum venarum in corpore humano. Si igitur ſingula hominis membra ſingulis diebus unum mandatum obſervaverint, & ab uno interdicto ſibi caverint, non

Diviſio præceptorum Dei in

Affirmativa

& Negativa.

ſolùm

ſolùm decem Dei præcepta, ſed etiam tota Lex Moſis, ſingulis annis, imò in æternùm, benè ab illis obſervata fuerit. Hîc ſcilicet ſancta Thora ſive Lex vocatur ערוכה בכל ושמורה *Per omnia benè ordinata & obſervata,* (2. Sam. 23. 5.) Hîc item faceſſere poteſt Propheta Eſajas cum ſua hâc querela; *Et terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis, quia tranſgreſſi ſunt leges, mutaverunt jus, diſſipaverunt fœdus ſempiternum.* Dubio procul beatus Stephanus iterum ab illis lapidibus obrueretur, ſi denuò conqueri, & Judæis de pietate illorum litem movere vellet, dicendo; *Duri cervice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui Sancto obnitimini, ſicut patres veſtri, ita & vos, qui accepiſtis legem per diſpoſitionem Angelorum, nec ſervaſtis.*

Eſa. 24. 5.

Act. 7. 51.

Præterea dicunt ſapientiſsimi doctiſsimique Rabbini, horum ſexcentorum & tredecim præceptorum obſervationi ſolos viros eſſe obnoxios; mulieres verò non ad omnia adſtrictas eſſe. Has enim volunt omnia quidem præcepta prohibitiva, ſed jubentia nequaquam univerſa & per omnia, obſervare teneri. Quædam enim præcepta ſtatis ſolùm temporibus obſervanda ſunt, non autem quotieſcunque libet: quædam etiam ad mulieres omninò non pertinent; ut Circumciſio, Officium ſacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, & alia id genus: interdum etiam quædam

Specul. ardēs cap. 13. 15.

Mulieres non ſunt ad omnia præcepta obſtrictæ.

Vide & inf. cap. 4.

dam præceptà præstare non possunt propter maritos, qui jus habent illis imperandi, illasque vel invitas ad alias operas cogendi. Uxores enim maritis suis obtemperare & ministrare tenentur. Et si quis exactiùs inquirere, & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres sexaginta quatuor tantùm præceptis negativis, & triginta sex affirmativis, obnoxias esse. Hæc nempe à prudentissimis Rabbinis, circa observationem legis, gratia facta est mulieribus; eò quòd non semper otiosæ sint, & multis aliis negotiis domesticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione, liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupatæ.

Adauctio præceptorũ 613. ad 620.

Porrò autem, nondum satisfecit Judæis numerus ille præceptorum modò commemoratus; sed orti sunt quidam sapientes, & summâ pietate præstantes viri, qui superioribus præceptis septem adhuc addiderunt, ita ut ad sexcenta & viginti excreverit summa; quot scil. voces sunt in Decalogo Ebraico, quotque in numeris conficit vox כתר *Keser*, quæ Coronam significat. *Caph* .n. *Tav*, *Resch*, sexcenta & viginti constituunt. Nempe si quis hæc omnia præcepta observare posset, totius orbis Corona foret. Necessum tamen est ut observentur: Mundus enim subsistere non potest, nisi propter præcepta, uti Sapientes exposuerunt & docuerunt ex hoc prophetæ Jere-

Jer.33.25. Jeremiæ loco: אם לא בריתי חקות ארץ ושמים לא שמתי: *Im lo berisi chykkos eretz vesch bamajim lo samti*, h. e. *Absq; fœdere meo esset. fundamenta terræ & cœlorum non posuissem.* Ita ic. egregius iste Prophetæ locus Judaicè, hoc est, fœdissimè & turpissimè in Speculo ardente corrũpitur & pervertitur; Aprum enim vineæ sarritio, (hoc est, Asinum saltatio) & Judæum Scripturæ expositio, æquè decent. Ergo absq; Lege esset, quæ hîc ברית *Beris* i. e. Fœdus appellatur, cœlum & terram non creassem, & omnia adhuc per legis observationem subsistunt. Et qui præcepta omnia custodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus vicissim septem coronis coronat illos, hæredesque constituit septem conclavium in horto Eden, & è contrario à septem Gehennæ conclavibus liberat; eò quòd septem cœlos & septem terras conservarint. Hinc legitur *Joma cap.3. in fine.* in Talmud, in tractatu Joma: אמר רבי אליעזר אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו לצדיק כי טוב: hoc est, *Dixit Rabbi Eliezer, Etiam unius justi gratiâ mundus creatus* *Genes.1.31.* *est, sicut dicitur*; Et vidit Deus lucem, quia bonus (h. e. *ut Glossator exponit*; *Et visum est Deo* confirmare Lucem, propter justum, qui est Bonus.) *Bonus enim nihil aliud designat quàm* *Esa.3.10.* *Justum, quemadmodum scriptum est*; Dicite justo, quoniam bonus. (Ita proinde sensus loci illius

illius Mosis est, Vidit Deus unicum esse ju- *Jesa.3.10.*
stum, per quem subsisteret mundus, Adamum
sc. plures enim homines tum nondum erant)
אמר רב חייא בר אבא א״ר יוחנן אפילו בשביל צדיק
אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם :
Retulit Rabb Chaja bar Abba, Rabbi Johannem di-
xisse, etiam propter justum unum mundum subsi-
stere, idq; ex versu illo Proverbiorum Salomonis;
Justus autem est fundamentum mundi. Scri- *Prov.10.25.*
bunt insuper sapientes, unamquamque cor-
poris humani venam hominem, veluti fræ-
no, cohibere, ne in vetitum nitatur (& hâc
ratione 365. præcepta illa prohibentia exactè
observantur): sin minùs, vulgò dici solere,
Ne unicam quidem boni sanguinis venam
habet (ô miserum te Judæum, ubinam igi-
tur, non dicam venula, sed unica purioris san-
guinis guttula in te reperitur?) Contrà etiam
membra instant & hominem sollicitant, ut,
quod præceptum est, exsequatur. Rex Salo- *Prov.7.2.*
mo in Proverbiis dicit; *Serva mandata mea,*
& vives; hoc est, Si venæ tuæ & membra tua
ad bonum te incitent, in æternum vives. Da- *Psal.34.21.*
vid quoque in Psalmis inquit; *Omnia ossa ejus*
custodit Dominus, unum ex his non conteretur,
hoc est, Si mandata serventur, ossa non con-
terentur.

Hac ratione miseri illi, cæci, & amentes
Judæi eò redacti sunt, ut neque possint, neque
velint intelligere, quid sit fides, quid bona o-

pera; ſed eâdem ſemper oberrent chordâ, & in dementiâ illâ ſuâ continuò perſiſtant. Non immeritò itaq; de illis propheta Sophonias; *Prophetæ ejus veſani, leves, & inconſtantes; ſacerdotes ejus polluerunt Sanctum, & violenter legem tractant.* Utique pudere eos aliquando deberet craſsi illius ſtuporis, quem produnt, verbum Dei tam ridiculè diſcerpendo & detorquendo, perinde ac ſi ſenſus communis expertes omninò eſſent. Dum enim malè fundatam ſuam fidem declarare & ſtabilire, dum Scripturas interpretari aggrediuntur, Corybantum ſomnia & imaginationes, non hominum ſanorum, & penes quos adhuc hodie ſit Scriptura, expoſitiones afferunt, & in Cimmeriis illis tenebris, ipſi Leberide cæciores, manibus iter fruſtra prætentant. Verùm de Judaicâ fide, vel potiùs horrendâ incredulitate, plura nunc dicere ſuperſedebo; quia illa plus nimio, & illorum ſæpe ingratiis, in hoc libro exponetur: ſed aliquid duntaxat hîc, de tantæ cæcitatis, tantiq́ue ſtuporis in Dei & verbi Divini cognitione cauſis, attingam.

Soph. 3. 4.

Quomodo Judæi verbum Dei detorqueant & corrumpant.

De cauſis cæcitatis & ſtuporis Judæorum.

Ex Veteris Teſtamenti hiſtoria liquet, Judæos propoſiti ſemper adeò tenaces fuiſſe, ut nullis inde machinis unquam dimoveri potuerint: quam ob cauſam, à Moſe, cæteriſq; Prophetis, paſsim graviſsimè fuerunt reprehenſi, maxima etiam Prophetarum pars ab ipſis interfecti, unde *Prophetarum interfectores*

res in Novo Testamento appellantur. Posteaquam enim Deus eos in peculiarem sibi populum assumpsit, fœdus cum iis pepigit, illudque externo signo, Circumcisione nimirum, veluti sigillo in carne eorum, obsignavit, eos ex hostium manibus ereptos, in terram, quæ reliquas omnes, & cœli temperie & soli fertilitate, superabat, brachio extenso & manu robustâ introduxit, iis Verbum suũ, Legemque suam per Mosem dedit, ex cujus præscripto vivere, Deum agnoscere, confiteri, laudare & celebrare debebant, quum totus terrarum Orbis profundissimâ idololatriæ voragine submersus esset, verumque Deum, cœli & terræ creatorem, ignoraret; tum ipsi superbire, tum gravi atque intolerabili arrogantiâ sese supra reliquas nationes efferre, plenis buccis Sanctum & electum Dei populum se jactare, nihil aliud nisi Circumcisionem, nisi Legem crepare cœperunt: ubi verò terram sanctam occuparunt, sanctumque & religiosum Deo templum acceperunt, sacrificia, &c. peregerunt; quàm superbè tum & insolenter de Terrâ suâ, Urbe, Templo, Sacrificiis, cæteroq; cultu Divino sunt gloriati? Super his quicunque eos increpavit, & Abrahæ filios esse negavit, qui ruinam illis & exitium à Deo est minatus, qui exules atque extorres à solo patrio, quòd incircumcisis auribus & cordibus essent, fore prædixit; is con-

festim Pseudopropheta habitus, & manibus illorum interfectus fuit. Atque ita semper in vetere suâ sententiâ perseverarunt, & externo fœderi, nudæ & externæ Legi, juxta simplicissimum literalem sensum, externis operibus, cæremoniis, ritibusque legalibus, mordicùs & pertinaciter adhæserunt, in Deum omnesque illius prophetas insultarunt, neque pensi quicquam habuerunt inquirere, an vera Dei Cognitio, Timor, & Honor, in animis suis, nec ne, sedem fixisset? ita ut tandem Deo summum gentis illius fastidium subierit, illisque iratus, *eos gentem scelestam, populum iniquitate onustum, semen malitiosum, filios perditissimos, qui Dominum deseruissent, Sanctum Israelis irritassent, & retrò cessissent,* appellaverit; *duros, ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti,* esse sit conquestus; *se sanctis patriarchis satos mentiri,* exprobraverit; *natos potiùs & oriundos esse è terra Canaan, patre Amorrhæo, & matre Chetæa,* reprobis nempe, & maledictis, ut ex Mose notum est, gentibus; interminatus etiam sit, se illos *ex terrâ eorum, in terram, quam nec ipsi, nec patres eorum unquam noverunt, ejecturum, nullam illis clementiam impartiturum, eos ab hæreditate, quam dederat ipsis, expulsurum, effecturumque, ut ipsi hostibus suis in terrâ ignotâ serviant, domum, quæ de Dei nomine appellaretur, & de qua tantopere gloriabantur & confidebant, locumque illum, quem patribus illorum dederat, non secus atque taberna-*

Esa. 1. 4.
*Esa.*48. 4.
*Ezech.*2.4.
*Ezech.*16.
*Jer.*16.13.
*Jer.*17. 4.
*Psal.*68.70.

culum

culum Silo, everſurum, eosq́ è conſpectu ſuo ejectu-rum, atque tandem ita Eſajam compellarit; *Eſa.6. 10.* *Craſſum reddito cor populi hujus, & aures ejus fac hebetes, & oculos ejus obline, ne fortè vel oculis ſuis videat, vel auribus ſuis audiat, vel corde intelligat, quò converſus ſaluti reſtituatur.* Sic enim diu antè Deus illis per Moſem minatus erat; *Deuter.28.* *Quòd ſi vocem Domini Dei tui non audieris, ut cu-ſtodias & facias cuncta præcepta & ſtatuta ejus, quæ ego tibi præcipio hodie, venient ſuper te omnes execrationes iſtæ, & apprehendent te, percutiet te Dominus amentiâ, & cæcitate, ac furore mentis, & palpabis in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, neque proſper eris in viis tuis, & omnino talis eris, qui vim & injuriam patiaris, quiq́ diri-piaris, idq́ cunctis diebus, nec erit qui eripere poßit.* Prima itaque & præcipua cæcitatis & indu-rationis Judæorum cauſa eſt, juſtum Dei ju-dicium, & pœna, quam, juxta Illius minas, ſubierunt; *quòd voci ejus non auſcultarint, ore quidem ſuo ad illum acceſſerint, & labiis ſuis eum honorarint: cor autem eorum longè ab eo abſue-rit, tali denique doctrinâ, quæ meris præceptis hominum conſtabat, coluerint*, uti propheta Eſa- *Eſa.29.13.* jas de illis conqueſtus fuit. Unde conjicere eſt, eos maturè à Dei verbo receſsiſſe, & to-tos à ſuâ ipſorum ſapientiâ, ab ingenii ſui de-xteritate, à ſapientum & doctorum ſuorum, qui ab Eſdræ temporibus Scribæ appellati ſunt, doctrinâ pependiſſe, & pluris illorum

expoſitiones, ſtatuta, leges, præcepta, quàm Prophetarum doctrinam, feciſſe, quem errorem prophetæ quidem impugnarunt, & inſectati ſunt, ſed parùm profecerunt. Quænam autem illa mandata ſint, quæ Dei mandatis prætulerunt, & quorum gratiâ ab illis receſſerunt, docet nos Chriſtus ipſe in Novo Teſtamento, cùm Judæi illum reprehendere vellent, quòd diſcipuli illius non obſervarent inſtituta majorum, *ut ablutiones manuum, poculorum, urceorum, æramentorum, & lectorum, aliarumq; infinitarum id genus rerum, propter quas præcepta Dei rejecerunt, & ſolas ſeniorum & ſapientum conſtitutiones ſervarunt.* Quoniam ergo traditiones illæ, quarum Chriſtus meminit, & aliæ complures, quas ibidem innuere videtur, etiamnum hodie in uſu & obſervatione ſunt apud Judæos, atque in Jure illorum Canonico, & de rebus Divinis, ac Pietate vitæ Conſtitutionibus, conſignatæ leguntur, quarum maximam in hoc libro partem retegere & exponere conſtitui; paulò fuſiùs hîc declarabo, quibus fundamentis & cauſis permoti Judæi, eò devenerint, ut pluris ejuſmodi hominum mandata & fecerint, & etiamnum hodie faciant, quàm ipſius Dei mandata; ita ut ſtatutis ſuis Dei præcepta ſuſtulerint, & hoc modo in præſentem horrendam incredulitatem, & praviſsimum Verbi Divini intellectum inciderint.

De paradoſibus, ſeu Traditionibus Judæorum.

Marc. 7.
Matt. 15.

In

In præfatione doctissimi Rabbi Mosis Mikkotzi (qui Toleti in Hispania An. 1236. in Judęorum Academia docuit, & Commentarium in 613 Legis præcepta conscripsit, qui apud Judæos ספר מצות גדול *Sepher Mizvos gadol* Liber præceptorum magnus, vulgò dicitur, ubi, ad duodecimum & centesimum præceptum negativum, duodecim Judæorum millia Toleti tunc temporis fuisse, scribit) in hunc modum legimus : לולי כי ניתן פירוש לתורה בעל פה היתה כל התורה כסמיות ועיוורון כי המקראות שוברין וסותרין זה את זה; *Nisi accessisset ad legem scriptam expositio legis oralis, tota lex obscura & mera cæcitas esset: Nam primò Scripturæ sibi invicem sunt contrariæ, & inter se pugnantes. Deinde, quia Lex scripta est imperfecta, neque omnia cognitu necessaria in se comprehendit.* Expositione itaque debitâ opus est, ex qua verus legis scriptæ sensus queat elici, & cui, tanquam stabili fundamento, innitatur. *Scripturam obscuram esse, & sibi repugnare* exemplis multis probat: כגון כתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכן כתוב אחד אומר שבעה שבועות תספור לך שאין לך לספר אלא ארבעים ותשעה יום, וכתוב אחד אומר תספרו חמשים יום כתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר יש במשמעו שיוכל להביא פסח מן הצאן ומן הבקר וכתוב אחד אומר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו משמע ולא מן הבקר,

Scripturæ obscuritas, secundum Judæos.

כתוב אח' אומר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' וכתוב אחד אומר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו, כתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם וכאלה רבים לא יוכל להתבאר פתרונם כי אם על ידי תורה שבעל פה שהוא מסורת ביד החכמים: id eſt, Ex. Gr. In uno loco ſcribitur; *Septem diebus azyma comedetis:* & alibi; *Sex diebus comedetis azyma:* Sic in quodam Scripturæ verſiculo habetur; *Septem hebdomadas numerabis tibi:* Jam verò ſeptem ſeptimanæ non conficiunt niſi 49. dies: at ecce alius Scripturæ verſiculus ait; *Numerabis quinquaginta dies.* Sic in hoc verſiculo habetur; *Immolabis paſcha Domino Deo tuo de ovibus & de bubus;* Contrà alius verſiculus ait: *Erit autem pecus integra, maſcula, annicula, quam ex ovibus, aut capris accipietis;* Non ergo ex bubus. Hîc dicitur; *De primogenitis quæ naſcuntur in armentis & ovibus tuis, quidquid eſt ſexus maſculini, ſanctificabis Domino Deo tuo;* Ibi verò; *Primogenita quæ ad Deum pertinent, nemo ſanctificare poterit, ſive bos, ſive ovis fuerit.* Sic Deus *deſcendiſſe* dicitur *in montem Sinai*, ut populum alloqueretur: aſt alibi; *Vos vidiſtis, quòd de Cœlo loquutus ſim vobis:* & ſimilia multa, quorum interpretationem exponere nemo poſsit, niſi ex lege orali, quæ eſt traditio per manus ſapientum. Quaſi verò hæc ex lege ſcripta ſatis conciliari non poſsint! *Scripturæ defectum* ſic

Exod. 12. 15.
Deut. 16. 8.
Deut. 16. 9.
Levit. 23. 16.
Deut. 16. 2.
Exod. 12. 5.
Deut. 15. 19.
Lev. 27. 26.
Exod. 19. 11.
Exo. 20. 22.
De Scripturæ defectu.

ſic etiam multimodè arguit: ועוד סימני עוף טהור אין אתה יכול לברר מדברי תורה כי אם מתורה שבעל פה וכן סימני בהמה וחיה לידע אי זו חלבה אסור ואי זו חלבה מותר לא יתבאר כי אם מתורה שבעל פה וכן צוה הק״בה לעשות סוכה ואין לידע שיעורה כמה וכמה דפנותיה ודתי סיכוכיה כי אם מתורת משנה ותלמוד יודע הכשירה ופיסולה וכן במילה אם למול ולפרוע או למול בלא פריעה וכן לא תתבאר מצות מזוזה היאך וכתיבתה ומקום קביעותה אם מימין הפתח אם משמאל אם בגובהו אם בשיפולו כל אלה לולי שפירשם הק״בה למשה לא נודע פתרונם: וכן כל איסורין שבתורה דם וחלב פיגול ונותר וזר שאכל תרומה כמה שיעור אכילתו להתחייב וכן האוכל ושותה ביום הכפורים כמה שיעור אכילתו ושתייתו לפי שבכל איסורין שבתורה נכתב לא תאכל דבר פלוני ופלוני וביום הכפורים אין כתוב בו לא תאכל כי אם אשר לא תעונה מה ראה הכתוב לשנות יום הכפורים משאר איסורין שבתורה וכן טומאת מת ונגעים ונבלות ושרצים ושיעור טומאתן ׳ וכן כל דקדוקי המסורת וסימניות שבתורה וטעמי הנקודות והתלויות שבמקרא לא יוודע פתרונם כי אם בתורה שבעל פה:

id eſt, *Præterea ſigna quibus aves mundæ ab immundis diſcernuntur, nullâ ratione cognoſcere poſſis ex lege ſcriptâ, ſed tantùm ex lege orali: ita etiam ſigna quibus in jumentis & beſtiis dignoſci queat, quinam adeps licitus ſit, aut illicitus, non ex* νόμῳ ἐγγράφῳ *ſed* ἀγράφῳ *petenda ſunt. Sic quoque Deus benedictus tabernacula ſeu tuguria fieri*

jußit: ſed neque menſuram eorum, neque parietum numerum, neque reliqua tabernaculorum inſtituta, poſſumus aliundè, quàm ex Miſchna ſeu Talmude, haurire, ut cognoſcamus an legitimè ſint conſtructa, nécne? Similiter ſe res habet in Circumciſione; an circumciſionem glandis omnimoda retectio comitari debeat, an verò circumcidendum abſq; glandis retectione? Ita & præceptum de Schedula limini imponenda, (de qua Deut. 6.) *quomodo ea fieri debeat, qualem ſcriptionem ejus eſſe oporteat, in quo loco ſit ponenda, an à dextra oſtii, an à ſiniſtra, an ſuprà, an infrà; illorum omnium interpretatio hodie ignoraretur, niſi Deus benedictus Moſi id expoſuiſſet. Eadem eſt ratio omnium quæ in lege vetantur, ut ſanguinis & adipis, quando ſint immunda, quando licita: & peregrini qui oblationem comedit, quãtum comedere debeat ut reus ſit: ut & ejus qui edit & bibit in Die expiationum, quantum eum & comedere & bibere oporteat; quia de omnibus iis, quibus veſci prohibetur in lege, dicitur:* Rem illam non comedes; *verùm in die Expiationum non ſcribitur;* Non comedes; *ſed tantùm;* Omnis anima quæ afflicta non fuerit; *quid cauſa eſt, cur ſolita vetitorum formula in die expiationis mutetur? Simili modo ſe habet pollutio propter mortuum, leproſos, cadavera beſtiarum, & reptilia; qualis nempe ſit pollutionis propter hæc contracta menſura? Minutiarum quoque Maſorethicarum, ſectionum legis, cauſarum punctuationis, & literarum ſuſpenſarum interpretatio, &c.*

Lev. 23. 29.

tio, &c. cognoſci nequit, niſi ex lege orali. Hactenus Moſes Kotzenſis.

Hæc illa ratio eſt, quam iniit Diabolus, ut Judæos primùm à Dei verbo abduceret, &, ut mirus & inſignis eſt artifex, in diverſum, hominum nempe mandata, raperet, eoſque præſtigiis ſuis ita faſcinaret, ut neque Eſajas, neque Chriſtus, neque ullus alius, in hodiernum uſque diem ab errore, quem ſemel animis imbiberunt, illos avertere potuerit. Ubinam ergo veram legis ſcriptæ expoſitionem inveniemus? Non utique in Deciſionibus ſubtilis Doctoris, vel Petri Hiſpani Logicalibus; non in Capnodochii (Capnionis inquam) de arte Cabaliſticâ commentationibus, multò minùs in Ovidii, aut Elephantidos libellis. Ubinam ergo? Arrige aures Pamphile, & uno verbo rem eloquar omnem; In Sacroſancto Talmude. Verùm, unde prodiit nobis Talmud, ut tanta illi fides ſit habenda, quaſi Legis Moſaicæ expoſitio ab illo ſolo peti & poſsit, & debeat? Egregiam verò interrogationem, Unde prodierit? Prodiit, prodiit, inquam, à Moſe magiſtro noſtro, qui illud unâ cum Lege ſcripta ex monte Sinai attulit. Tu ſtupide & marrucine Chriſtiane, an Moſem in monte Sinai per quadraginta dies, totidemque noctes tricis attellanis conduplicandis, vel milio perforando vacaſſe credis? Annon potuiſſet Deus Legis tabulas horæ unus

Unde Talmud prodierit?

ræ unus ſpatio Moſi dare, eumque dimittere, ne filii Iſraël vitulum aureum Dei loco interim adorarent? Aliam itaque aliquam tantæ moræ cauſam ſubeſſe oportet, nec de nihilo ſummo manè aſini omnes concinuerunt. Deus nimirum Moſem ſecum in Scholam veluti aſſumpſit, ei primùm Legem ſcriptam tradidit, eamque poſtea toto illo temporis ſpatio expoſuit, & omnium ac ſingulorum præceptorum cauſas, modum, menſuram, fundamenta, verumque ſenſum, ſolidè aperuit; cum mandato, ut, ſicut ipſe ab ore Dei loquentis hæc exceperat, eodem modo filios Iſraëlis ea doceret, uti ſcriptum eſt; *Mihi verò eodem tempore præcipiebat Dominus, ut docerem vos ſtatuta & judicia, &c.* Hæc *Statuta & Judicia*, vera fuerunt Legis ſcriptæ expoſitio, & תורה שבעל פה *Thora ſchebbeal peh* νόμος ἄγραφος, *Lex oralis*; hanc Moſes tradidit Joſuæ, Joſua lxxij. ſenioribus, à quibus per traditionis ſucceſsionẽ, ad Zachariam & Malachiam, prophetarum poſtremos, pervenit; ab illis verò acceperunt אנשי כנסת הגדולה Anſche keneſes haggedolah, *Viri Synagogæ magnæ, ſeu Synedrium magnum,* & ita ſemper majores poſteros ſuos docuerunt, uti quiſque ab avo, vel aviâ ſuâ foco aſsidens acceperat.

Pirke ſeu capita Rabbi Eliezer cap. 46.

Deut. 4. 14. R. Aben Ezra, R. Salomon Jarchi, R. Bechai, & alii, in hunc locum.

Quomodo Moſes in mõte potue-

Cæterùm non illepidam hîc quæſtionem movet R. Bechai in cap. 34. Deut. ויהי שם עם ה׳ מ׳ יום ומ׳ לילה מנין היה יודע משה אימתי יום ואימתי

ואימתי לילה: hoc est, *Quum dicatur Moses fuisse cum Domino per quadraginta dies & quadraginta noctes, quomodo potuit diem à nocte discernere?* Quæstionis elegantiam & genium, longo post se intervallo relinquit solutionis subtilitas; כשהיה הקב״ה מלמדו תורה שבכתב היה יודע שהוא יום וכשלמדו תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה: h. e. *Quando eum Deus docebat Legem scriptam, tũ agnoscebat diem advenisse: quando verò docebat Legem oralem, noctem adesse sciebat.* Divinum magistri nostri acumen! quî enim potuisset Moses scribere in tenebris? neque etiam præsto aderat propola, unde sibi candelas in monte præstinaret.

rit diē à nocte discernere?

Sed cur noluit Deus hanc etiam Legem scriptis comprehendi? Nodum hunc meliùs solvit prædictus Moses Kotzensis, quàm Alexander nodum Gordium; favendum itaq; est linguis: מפני שראה הקב״ה שעתידין אומות העולם לכתוב עשרים וארבע ספרים שיש בספר תורה נביאים וכתובים ולהפכם לרעה ולמינות: מסר סימנין למשה בעל פה׳ ולא הסכימו מן השמים לכתבן עד לאחר שעמדו אמונת אדום וישמעאל פן יעתיקו אותם הגוים ויהפכו אותם לרעה כמו שעשו בתורה שבכתב , ולעתיד לבא ישאל הקב״ה מי הם בניו , ובני ישראל מביאים ספר תורה , והאומות מביאים ספר תורה , אילו אומרים שהם בניו , ואילו אומרים שהם בניו: והקב״ה שואל מי יש לו הסימנים שמסרתי בסיני בעל פה ואין מי שיודע אותם כי אם ישראל וכו: .

Cur Deus noluerit Legem oralem scriptis comprehendi.

וכו׳ : ולמיום שנסתם חזון ונביא ונסתלקה רוח הקדש מישראל העמיד הק״בה את החכמים שהיו תלמידי הנביאים לתקן לישראל כל תקנות טובות והרביצו תורה בישראל הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד היום הזה : התקינו ליחד שם הנכבד והנורא ערב ובקר : והתקינו שמונה עשרה ברכות של תפילה להתפלל בלחש ובעמידה כדרך שמצינו בתפלת חנה שכתוב בה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע , שלוש ברכות הראשונות יש בהן שבחו של הבורא , ואחר כך ישאל אדם צרכיו לפני בוראו ולבקש ממנו חנינות דיעה והשכל ואחר כך להתחנן על עסקי התשובה להשיב אותנו ליראתו בלבב שלם , ואחר כך להתחנן על עסקי הסליחה , ואחר כך על הגאולה לגאול אותנו שנית כאשר הבטיחנו , ואחר כך על הרפואה לרפואת תחלואנו , ואחר כך לברך שנותינו ואחר כך על קבוץ גליות , להשיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה , ולעשות דין ברשעים ולגדע קרנם ולרומם קרנות צדיקים , ולבנות ירושלים , ולהצמיח מלכות בית דוד וכו׳ : והתקינו לברך על המזון , ולברך על חידוש הלבנה וראיית הקשת והרעמים , והתקינו להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר , ולקרות בתורה בשני ובחמשי ובשבתות ובימים טובים , וכל זה כדי שלא תשתכח תורה מישראל ואסרו פתם של גויים ויינם ובישולם כמו שכתוב בדניאל וישם דניאל על לבו שלא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו וכו׳ : ובימי רבינו הקדוש הקרוי רבי בלשון משנה שנתן לו הק״בה חן בעיני אנטונינוס מלך רומי וקיבץ כל חכמי הארצות ויסד

ששה

ששה סדרי משנה על פי הקבלה׃ id est, *Quia praviderat Deus, nationes hujus mundi exscripturas libros viginti quatuor, qui Lege, Prophetis, & Hagiographis continentur, illisq; ad hæresim & impietatem abusuras; expositionem oralem Mosi tradidit, neque à Deo permissum fuit, ut scriptis mandaretur, donec Idumæorum & Ismaelitarum sectæ exortæ fuerint, ne fortè & illa à gentibus verteretur, & in malos usus, quod Legi scriptæ contigerat, perverteretur. In futuro autem sæculo interrogabit Deus, quinam sint filii sui? tum gentes, juxta cum Israëlitis, librum legis proferent, utriq; se filios ejus esse dicent. Itaque Deus denuò interrogabit; penes quem sit expositio oralis, quam tradidit in monte Sinai? ad hoc omnes obmutescent, nec quisquam, excepto Israële, illius gnarus reperietur, &c. Cæterùm ab illo tempore quo clausa est visio & prophetia, & ablatus ab Israële Spiritus Sanctus; suscitavit Deus Sapientissimos in populo, Prophetarum discipulos, qui inter Israëlitas bonas constitutiones omne genus instituerent, Legem rectè docerent & explicarent, idq; continuâ ab ipsis successione, per discipulos & discipulorum discipulos, in hunc usque diem. Hi ordinarunt, ut Nomen Dei gloriosum & terribile, quotidiè manè & vesperi, tamquam unius illius Dei veri, celebretur: iidem Octodecim illas injunxerunt benedictiones (Schmon esre) in oratione stando & submißâ voce recitandas, sicut de Hanna scriptum legitur;* Porrò Hanna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur

1. Sam. 2. 13.

tur

tur & vox penitùs non audiebatur. *Tribus primis benedictionibus continetur laus Creatoris: Deinde, sibi necessaria à Creatore postulat homo; gratiam, nempe, scientiam, & intellectum: post hæc orat pro conversione, ut sc. corde sincero, non fucato ad sui Timorum Deus nos convertat: exinde pro peccatorum remissione; pro redemptione, ut iterum à Deo, quemadmodum pollicitus est, redimamur: ut morbis nostris medeatur, annis nostris benedicat, captivitatis dispersiones congreget, judices & consiliarios nostros, ut ab initio restituat, judicium in impios exerceat, cornu gentium* (Christianorum videlicet) *exscindat: Cornu verò justorum* (Judæorum nempe) *extollat, Jerusalem instauret, regnum domus David de novo germinare & florere faciat, &c. Illi ipsi præterea instituerunt certas benedictiones mensæ, noviluniorum, iridis seu arcuum cœlestium, & tonitruum: pueris præceptores idoneos in singulis urbibus præficiendos sanciverũt: die secundo & quinto hebdomadæ, ût & sabbathis, & diebus festis, publicè Legem legi, ne oblivioni ab Israele traderetur, voluerunt. Pane, vino & cibo Christianorum omni suis interdixerunt; quòd de* *Daniele scriptum reperiatur*; Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa Regis, neque de vino potus ejus, &c. Urbe interim captâ & devastatâ, templo desolato, & Judæis in exilium abactis, quumque nullus, vel captivitatis, vel miseriæ ipsorum, finis appareret, *conciliavit Deus Rabbi Judæ* הנשיא Hannasi

Dan. 1. 8.

Quando, à quo, & quibus de causis Lex oralis scripto fuerit comprehensa.

Hannasi i. e. *Principi*, (qui ob singularem modestiam, pietatem, & sanctitatem רבינו הקדוש *Rabbenu hakkadosch* Sancti cognomen adeptus est) *Imperatoris Antonini benevolentiam; ita ut illius permissu, Judæorum doctissimos undique congregaverit, & cum illis consilium inierit, quo pacto, rebus Judæorum indies magis magisq; in pejus ruentibus, in posterum Legi succurrendum esset, ne prorsus excideret, & ex hominum memoria efflueret, sed aliquâ ratione conservaretur. Et quamvis Lege orali hoc ipsum quoque cautum erat, ne* תורה שבעל פה *Lex oralis & ἄγραφος scriptis mandaretur; tamen, summæ miseriæ, & modis omnibus miserandæ dissipationis, quæ Judæis contigerat, habitâ ratione, quidquid jam à Christi, & superiorum temporum memoriâ, passim per ora vulgi ferebatur, in commentarium librum redegit, quem* משנה Mischnam, *hoc est,* Δευτέρωσιν *Iteratam vel Secundam legem appellavit*, & in סדרים Sedarim *seu partes generales sex divisit; sex autem illos Ordines seu Partes generales in sexaginta* מסכתות Massichtos *seu Tractatus peculiares.* Hactenus iterum *Moses Kotzensis*. In hoc libro traditiones & patrum instituta, quibus integra Synagoga Judaica & tunc temporis regebatur, & deinceps regi debebat, in theses & aphorismos redacta, comprehenduntur. In has traditiones Christus, Evangelistæ & Apostoli, sæpissimè sunt invecti; unde simul conjicere est, easdem Esajam perstringere voluisse, quum

Mischnæ origo.

eorum doctrinam *Hominum præcepta* appellavit. Hic liber fuit absolutus, confirmatus, & ab universa Judæorum Synagogâ receptus, ut juxta illum omnes eâ tempestate Judæi, posteriq; illorum, deinceps semper viverent, uti etiamnum hodie vivunt, Anno Christi 219. ut in Chronico Hebræorum צמח דוד Tzemach David fusè lateq; demonstratur.

Anno Christi 230. De Talmude Hierosolymitano.

Post aliquot annos exortus est quidam *Rabbi Jochanan*, qui Hierosolymis per 80. annos ראש הישיבה Rosch hajeschibha *Rector Academiæ* fuerat, & משניות *Mischnajos δευτερώσεις* illas, quarum suprà meminimus, auxit, ejusque liber *Talmudis Hierosolymitani* nomen obtinuit: qui, quoniam obscurus est, durus, & difficilis intellectu, minor ejus semper fuit usus, neq; eo habitus honore fuit, quo משניות *Mischnajos δευτερώσεις*; nec ad hæc usque tempora, legentium manibus valdè teritur.

Gemara quando & à quibus confecta.

Verùm, quia *Mischnajos* seu *δευτερώσεις* linguâ Hebræâ facili, purâ, omnibusque obviâ, conscriptæ erant, sed sermone adeò conciso, ut multi non satis illas intelligerent; incepit *Rabbi Asse*, qui itidem caput Synagogæ fuit, illas exponere, singulisque annis duos tractatus explanavit, ita ut toto professionis suæ curriculo, bis quidem Mischnarum seu Δευτερώσεων expositionem absolverit; tractatus tamen triginta quinque tantùm scriptos reliquerit, ut testatur *Rambam*, in præfatione

in

in tractatum Talmudicum זרעים *Seraim* De Seminibus. Professionem verò suam inchoaverat Anno Christi 367. Huic in Rectoratu successit Anno 427. Maremar, ejusque collega fuit *Mar*, filius τοῦ *Rabh Asse*, qui inde, ubi Raf Asse substiterat, laborem suum orsi sunt, & rem totam ad umbilicum perduxerũt, ita ut expositioni τῶν Mischnajos ultima tandem manus imposita fuerit. Istud autem quod ad משניות seu δευτερώσεις accesserat, *Gemaram*, i. e. Complementum, appellaverunt; quæ duo, משניות *Mischnajos* inquam, & גמרה *Gemara* seu δευτερώσεων Complementum, corpus Talmudicum constituunt. Hi duo postremi in hoc opere LXXIIJ. annorum labore perfuncti sunt, ita ut Anno Christi 500. integrum Talmud absolutum, obsignatum, *Talmudisq; Babylonici* nomen consequutum fuerit, & ab omnibus Judæis ceu authenticum juris Civilis & Canonici corpus receptum, cujus legibus universa Judęorum gens, tum in rebus sacris, tum in rebus politicis, in hunc usque diem regitur. Hoc est pretiosum illud cimelium, thesaurus ille verè regius, qui Judęis solis oraliter concreditus, & apud illos est repositus: Hîc arcana Legis, quæ per duo annorum millia apud Judæos latuerant, in lucem prodierunt: Hæc est recta illa expositio, verum illud פֵּירוּשׁ *Perusch* (seu potiùs פֵּרֵשׁ, uti scribitur apud Malach. פֶּרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם *Malach. 2. 3.*

Pereſch, id eſt, *Stercus ſuper naſum veſtrum*) quo ſuprà adducta, imò omnia obſcura, controverſa & dubia, quæ in Lege ſcripta occurrunt, ad amuſſim exponuntur & diſcutiuntur: Hęc eſt תורה שבעל פה Thorah ſchæbeal peh *Lex illa oralis*, quæ tanti, imò etiam pluris, quàm Lex ſcripta, eſt facienda. Scripta enim Lex Moſis non poteſt absque Legis hujus oralis adminiculo intelligi vel exponi. Verùm, quia hæc vulgò ſunt ignota, atque adeò paucis admodum Chriſtianis audita, rem à capite ordiri, & ad extremum perducere eſt animus, quantum quidem in me eſt, &, ex Judaicorum librorum lectione, hactenus aſſequi potui.

Quâ ratione Judæi Legem oralem, h. e. Talmud pluris faciant, quàm Legem ſcriptam, h. e. ſacra Biblia.

Aben Ezra ſcribit in præfatione commentarii ſui in Pẽtateuchum: וזה לנו האות שנסמך משה על תורה שבעל פה שהיא שמחה ללב ולעצם מרפא כי אין הפרש בין שתי התורות ומידי אבותינו שתיהן לנו מסורות: i. e. *Iſtud nobis evidens ſignum eſt, fundatum eſſe Moſem ſuper legem oralem, quæ eſt lætitia cordi, & oßibus medela. Nulla enim eſt differentia inter duas has leges, quæ per majores noſtros ambæ nobis ſunt traditæ.* Et alibi adhuc apertiùs: והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצות התורה פירוש שלם אם לא נסמוך על דברי ח׳ז׳ל כי כאשר קבלנו התורה מן האבות כן קבלנו תורה שבעל פה אין הפרש ביניהם: id eſt, *In ſummâ, non poſſumus perfectam expoſitionem adducere, ſi legis ſcriptæ præceptorum veſtigiis tantùm*

inſiſta-

insistamus, nisi fundamentum locemus in verbis Sapientum nostrorum piæ memoriæ. Quemadmodum enim Legem scriptam à patribus accepimus; ita & Legem oralem, neque ulla est inter utramque differentia. Hinc videre est, Judaicam fidem, non Mose, sed Rabbinorum expositionibus, fundatam esse, juxta quarum normam & mẽsuram solùm intelligendus est Moses, tamquam unicum & firmissimum ejus fundamentum, ut fusiùs legitur in libro עמודי גולה *Ammude golah* Columnæ Captivitatis (qui vulgò per scripturæ compendium סמ'ק i. e. ספר מצוות קטון Sepher mitzvos katon *Liber præceptorum parvus*, vocatur, & Cremonæ in Italiâ typis editus est, anno juxta supputationem Judaicam 316. millenariis scil. detractis ab annis qui tunc effluxerant à Creatione mundi, hoc est, Anno Christi 1556.) his verbis: אל תחשוב כי עיקר התורה בכתב כי אדרבה עיקרה אותה שבעל פה ועל תורה שבעל פה נכרת ברית דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית והן אוצרו של הק'בה כי היה גלוי לפניו שישראל עתידין להיות גולין בין האומות ויעתיקו הגוים ספריהם לפיכך לא רצה שתיכתב וכו': id est, *Ne existimes, Legem scriptam Religionis nostræ fundamentum esse; quin potiùs illius fundamentum est lex ore tradita; nam propter legem oralem initum est fœdus à Deo cum Israelitis, sicut scriptum est:* Quia juxta verba hæc pango tecum fœdus, &c. *Et hæc verba sunt thesaurus* Exo. 34. 27.

Dei Sancti Benedicti. Quia enim ſciebat futurum, ut Iſraelitæ inter alios populos transportarentur, & gentes libros ipſorum transſcriberent; idcirco noluit ſcripto tradi Legem oralem, &c. Et etiamſi ſubſequenti tempore ſcriptis quoque tradita ſit, Chriſtiani tamen, cæteræque gentes, & rei & ſermonis difficultate deterritæ, non auſæ ſunt eam in linguam ſuam vertere: eò quòd expoſitionis abſtruſioris, & à penitiſsimo mentis receſſu promanantis, indigeat, *uti ſcriptum eſt*; Præſcripſi eis axiomata legis meæ, ſed reputarunt ea ceu quid alienum. Quòd ſi verò hîc author, *R. Iſaac filius R. Joſeph Corbelenſis*, quum hæc ſcriberet, oculos mentis aperuiſſet, vidiſſet locum illum Hoſeæ, quem citavit, non de Lege orâli, ſed de Lege ſcriptâ, agere: hancque non à Gentibus, ſed ab ipſis Iſraelitis, ita ſpretam & contemptam fuiſſe, ut ceu quid peregrinum reputata fuerit, ut reapſe regis Joſiæ temporibus contigit, quum Legis ſcriptæ librum, ipſum, inquam, Moſis autographum Hilcias Pontifex invenit, quum per longum tempus, omnibus, locum ubi repoſitus erat, ignorantibus, latuiſſet. Tunc enim librum illum, tanquam rem novam & peregrinam reputarunt, uti legere eſt in hiſtoriâ quæ habetur in libro 2. Regum. Sed & locus ille Moſis, qui ex Exodo adductus eſt, על פי הדברים האלה וגו' Judaicè reddendus eſt, *Secundum verba oris*, i. e. ſecundum verba, quæ tibi

Hoſ. 8. 12.

2. Reg. 22. & 23.

tibi ore, non scripto, tradita sunt, sensusque est; Deum sanxisse fœdus cum Israele, non super Mosis νόμῳ ἐγγράφῳ, sed expositione illius orali, quæ in Talmude continetur. Hinc legitur in תנחומא *Tanchuma*, in sectione אלה תולדות נח *Ello toledos Noach* (quæ inchoatur v. 29. cap. 6. Geneseos): *Sapientes nostri dicunt; Deum non scripsisse in lege sua*, למען הדברים האלה Lemaan haddebharim haelleh, *neque etiam* בעבור baabhur, *neque* בגלל biglal, *quæ omnia significant*, Propter hæc verba: *sed*, על פי הדברים האלה Al pi haddebharim haelleh, *hoc est*, Propter os, *vel*, verba oris, *quæ ore, non verò scripto, tradita sunt, fœdus ici cum Israele, & illa Verba oris, designant Talmud, cujus disciplina difficillima est, ac proinde Tenebris comparatur, prout scriptum est*; Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, *hoc est*, בעלי התלמוד Baalē hattalmud *Qui in Talmude diligenter student, vident lucem magnam. Deus enim oculos illorum illuminat, & ostendit illis, quâ se ratione in licitis & illicitis, mundis & immundis, gerere debeant; quæ expressè & particulatim in lege Scriptâ non exprimuntur.* Paulò post addit; *Propter fœdus illud, quod Lege orali sancitum est, totus mundus subsistit: ideò enim Deus diem & noctem creavit, ut Israëlitæ* תורה שבעל פה Thorah schæbeal peh *Legem oralem, Talmudem nempe, discant, & ubi ab illo discendo desistent, dies & nox quoque subsistere ampliùs non*

Esa. 9. 1.

poterunt. Hinc legitur apud Prophetam Jeremiam; *Nisi fœdus meum diu noctuq; servatur, cœlo & terræ leges nullas do vel dedi:* (sic enim sincero more Judaico, hoc est, asinino, locus ille & reddendus & exponendus est). Quale autem est illud fœdus, quod diu noctuque servari debeat? זה תלמוד Talmud. Ideò etiam paulò antè Jeremias: *Sic dicit Dominus, si irritum feceritis fœdus meum cum die & nocte,* (hoc est, si Talmudem non discatis, neque observetis) *irritum quoque fiet fœdus meum cum servo meo Davide, &c.* In hunc quoque modum inquit David: *In Lege Domini delectatio ejus, & in lege illius* (hoc est in Talmude) *diu noctuq; meditatur.* Adde, quòd Deus etiam fœdus cum Israële pepigit hac lege, ne תורה שבעל פה Lex oralis, sive Talmud, unquam ab illorum ore excideret, vel ab ore seminis eorum post eos, uti scribitur; *Hoc fœdus cum illis pangam, ait Dominus, Spiritus meus qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, dehinc in æternum non recedent ab ore tuo, & ab ore seminis tui, & ab ore nepotum ac pronepotum tuorum, inquit Dominus.* Hîc non dicitur, *A' te*, sed, *Ab ore tuo*; unde conjicere est, hoc de lege orali dici, cujus discendæ gratiâ Deus diem & noctem, instar duarum Academiarum, instituerit, &c. Hactenus ex Tanchuma. Rabbi Bechai in libro כד הקמח *Cad hakkemach* Cadus farinæ, (titulus est desumptus ex 1.Reg.17.14.) in eandem

Jere. 33. 25. *vers. 20.* *Psal. 1. 2.* *Esa. 59. 21.*

dem ſententiam ſcribit : וששה סדרים אלו הם *fol 77. col. 3.* תורה שבעל פה כי עיקר התורה היא תורה שבעל פה שאין תורה שבכתב יכולה להתבאר כי אם על ידי תורה שבעל פה : id eſt, *Sex illi Ordines (corporis nempe Talmudici) ſunt ipſa Lex oralis : nam fundamentum Legis ſcriptæ eſt Lex oralis , cùm Lex ſcripta niſi per legem oralem . explicari nequeat.* Hinc in codice Juris בבא מציעא Bava Metzia fol. 33. 1. העוסקים במקרא מידה ואינה מידה, במשנה מידה ונוטלין עליה שכר, גמרא אין לך מידה גדולה מזו : i. e. *Qui operam dant lectioni biblicæ, virtus aliqua eſt, aut potiùs, nulla virtus* (id eſt, parum admodum eſt) : *qui verò operam dant* δευτερώσει *Traditioni vel legi ſecundariæ patrum , virtus eſt propter quam accipitur præmium : Gemaræ deniq;*, i. e. ſtudio Talmudico, *incumbere, virtus eſt, quâ nullâ præſtantior.* Hinc etiã exiſtimant quidam , כי כל המשתדל וחוקר בידיעה אחרת זולת החקירה והחכמה הזאת שהיא חכמה באמת לפי שרש התורה הוא יגע לריק ויולד לבהלה ומכלה הימים במה שאין בו מועיל הולך אחר ההבל ויהבל *Omnes eos , qui incumbunt aliis ſcientiis & ſtudiis , præter ſtudium Talmudicum , tamquam veram illam ſapientiam & fundamentum Legis , laborare in vanum , & parituros in terrore,* (ut Jeſajas cap. 25. & 23. loquitur) : *dies item ſuos conſumere in rebus frivolis ac inutilibus, ambulare* poſt vanitatem , & vanos fieri (Jer. 2. 5.) Quin imò eouſque nonnulli ſtudium hoc Talmudicum extollunt, ut non

erubeſcant ſcribere, שגם העסק במקרא היא אבוד הזמן *quòd etiam in Bibliis ſtudere, nihil aliud ſit, quàm tempus perdere*, ut Ephodeus teſtatur, in Præfatione Operis ſui Grammatici. Hinc denique fit, ut Rabbini, & Judæorum doctiſſimi, ſemper magis in Talmude, quàm in Bibliis, ſint exercitati.

Sufficienter, ut puto, hactenus docuimus & demonſtravimus, fidei Judaicæ fundamentum nequaquam ſevero illo Legis præcone, Moſe, ſed ſuaviſsimo illo Paracleto & Evangeliſta, obſcuriuſculo inquam Talmude, fultum eſſe: unde nemini mirum videri debet, quam ob cauſam Judæi in tam horribilem cæcitatem & infidelitatem inciderint; quia ſcilicet à viâ veritatis verbi Divini deflexerunt, & mendacibus patrum ſuorum veſtigiis petulantiſsimè ſunt ingreſsi. Quum itaq; Diabolus, tamquam omnium mendaciorum pater, eo, quo dictum eſt modo, teſſeris quaſi cum Judæis pro Verbo Divino luſerit, eosq; circumvenerit, & primus jactus ex voto & fæliciter ei ceciderit, ille fæliciter cadentis aleæ ſucceſſu elatus & allectus, ulterius progreſſus eſt, nec priùs deſtitit, quàm ſuavem hanc & egregiam etiam conſequentiam animis illorum inſtillarit: Quandoquidem Talmud indubitatum eſt fundamentum, & certiſsima norma, ad quam omnia metiri, dolare, reſecare, dirigere, & diſponere oportet; neceſſa-

neceſſariò Rabbinorum doctrinam, in verbi Divini expoſitione, ab hujus regulæ judicio pendere: &, ut Talmud intemeratæ eſt veritatis, & fallere neſciç, quidquid ad hanc amuſſim ſcribunt, dicunt, & docent Rabbini, veriſsimum conſequenter eſſe. Hanc autem conſequentiam ſummopere Rabbinis placuiſſe, ut quæ ad ſummam ſuam gloriam fecerit, (de quâ priuſquam aliquid remitterent, & ſibi decedere paterentur; Deum, omneſque Prophetas potiùs mendacii redarguerent) ex ſuperbiſsimis his & arrogantiſsimis illorum ſermonibus ſatis ſuperque apparet:

Rabbinorũ dicta & ſcripta omnia infallibilis ſunt veritatis.

Rabbi *Iſaac Avuhaſ*, qui An. Chriſti 1493. apud Luſitanos obiit, ſcribit in libro ſuo, cui titulum fecit מנורת המאור *Menoras hammaor* Candelabrum lucis, in hæc verba: כל מה־ שאמרו רבותינו במדרשו־ת וכו׳ *Iis omnibus quæ Rabbini noſtri in Homiliis ſuis docuerunt, eadem à nobis, atque legi Moſaicæ, fides tribuenda eſt: Et, ſi quid aliquando illis inſit, quod ſit vel hyperbolicum, vel præter naturam, vel ingenii noſtri captum excedere videatur; non illorum verbis, ſed ingeniorum noſtrorum tarditati & infælicitati, culpa eſt aſsignanda.* Item: אף על פי שמצינו שאמרו וכו *Etiamſi nonnunquam verba illorum inſolentia, & fide ſuperiora nobis videantur; ſi tamen accuratiùs & propiùs conſiderentur, nudam veritatem continere comperientur.* Exempli gratiâ, (uti

fol. 23. col. 1.

quoque

Tractat. de Sabbath. cap. 2. p. 30.

quoque in Talmude legitur): Factum eſt aliquando, ut quidam Rabbinus inter concionandum diceret, tempus adventurum, quo ſingulis diebus mulier pareret, juxta id quod

Jerem. 31. 7.

ſcribitur, *Concipiet, & ſimul pariet. Simul,* i.e. ſingulis diebus. Quum hoc quidam audiret, nec intelligeret, in cachinnum ſolutus eſt, & Rabbinum deriſit. Verùm Rabbinus reſpondit, hæc, quæ diceret, eſſe allegorica, & illis Gallinam indicari, quæ ſingulis diebus ovum

Ibid. col. 2.

Væ tibi os mendax!

poneret, &c. Ibidem præterea additur : כל דבריהם דברי אלהים חיים וכו׳ i.e. *Omnia illorum verba ſunt ipſiſsima Dei viventis verba, nullumq́ eorum unquam fruſtrà in terram cecidit.* Iis omnibus itaque, quæ vel ab illis, vel eorum nomine ſcripta ſunt, fidem, ut puræ putæ veritati addere tenemur, & à nemine, vel palàm, vel in ſtomacho, rideri debent: quia omnes tales irriſores graviſsima pœna ſubſequetur. Quapropter unuſquiſque monitus caveat, ne, vel in illos, vel in illorum verba loquatur; imò potiùs, pro univerſis corporis & animi viribus, in illorum ſcriptis & ſermonibus proficiat. In hanc ſententiam legitur in Speculo ardente ſub finem 48. capitis, Editionis illius quæ prodiit Cracoviæ in Poloniâ, An. 1597. Judæos non ſolùm omnibus תפילות ותחנו־ת *Tphillos utchinnos* i. e. precibus Amen accinere debere; ſed omnibus etiam אגדות ומדרשים *Aggados umedraſchim* (Allegoricę ſunt concio-

nes

nes & expoſitiones in verbum Dei, in quibus arcana & myſteria magna latent, quæ rudioris plebis ingenio acuendo adducuntur,) ut hâc ratione oſtendant, & teſtentur, ſe omnibus ſapientum verbis credere; ex mente ſcil. Prophetæ Eſajæ ita loquentis: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמנים *Aperite portas & ingrediatur gens juſta, cuſtodiens veritatem*, Schomer emunim, i.e. (per abſurdam & brutam alluſionem) *quæ Amen occinit, & quidquid ſapientes ſcripſerunt pro vero & indubitato habet.* Et, ſi quis, per ingenii tarditatem & imbecillitatē, Aggadas illas ſtatim aſſequi non poſsit, illi nihilominus credendum eſſe aſſerunt: nihil enim fruſtra Sapientes & doctores ipſorum dixiſſe, ſed puram putam veritatem in illorum verbis contineri. *Aggadah*, abſtruſus & occultus eſt ſermo, quo res magni momenti, & arcani ſenſus, deſcribuntur; unde Cabaliſticè, per primæ literæ tranſpoſitionem, idem eſt quod דאגה *Deagah* Sollicitudo & anxietas. Anxium enim diu & ſollicitum hominis animum habet, antequam capi poſsit.

Eſa. 26. 2.

Aggadah quid?

Hinc etiam fit, ut ſæpiùs & paſsim in Talmude iteretur, quando duo Rabbini in contrarias ſententias diverſi abeunt, neminem obloqui debere: utrumque enim doctrinam ſuam accepiſſe מקבלת משה מסיני *Mikkabalas Moſche miſsinai* per traditionem oralem Moſis à monte Sinai; ac licet alius intelligentiâ

& ra-

& ratione ea comprehendere non valeat; non tamen sugillanda esse. Singuli namque probè noverunt & intellexerunt, cur ita sint loquuti, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים *Ki elu veelu dibbre Elohim chajim* & amborum verba (etsi contradictoria) verba sunt Dei viventis. Laudata etiam & trita in Rabbinorum scriptis est sententia: בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה Beni hizzaher bedibhre sopherim joser middibhre thorah, id est, *Fili mi, attende ad verba scribarum magis quàm ad verba legis*; quâ inferunt, pluris esse facienda, quæ scribæ & Rabbini instituerunt, præceperunt, docuerunt, vel scripserunt, multoque magis illa credenda & observanda, quàm quæ in Mose & Prophetis sunt consignata.

Lutheri judicium de Rabbinis.

Lutherus in libro suo, quem de Judæorum *Schem hamphorasch* conscripsit, ita de authoritate & fide, quam sibi Rabbini, suisq; scriptis haberi volunt; *Judæi Rabbinis suis, vel dextram sinistram asserentibus, & contrà, credendum esse dicunt, inquit Purchetus. Eâdem ratione mecum agebant tres illi Judæi, qui me convenerant; quotiescunque enim eos ad Scripturæ textum reducere volui, identidem Rabbinis suis credendum sibi esse oggerebant, nullumq; textum sacrum admittebant. Majorem ideò fidem Purcheto habere me decet, qui propriâ experientiâ edoctus fuerim.*

In Victoria contra Judæos.

Quod Lutherus, experimento ductus, Purcheto crediderit, laudo. Ego porrò ad majorem veritatis

tis confirmationem, ubinam hoc in Judæorum libris inveniatur, indicabo. Raschi, (sic vocatur *Rabbi Schelomo Jarchi* per literarum initialium compendiũ) in hæc verba cap. 17. Deuteronomii; על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל : *Et facies juxta legem, quam docebunt te, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram*; scribit in hunc modum: אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל : *Non recedes à verbis illorum, etiamsi dicerent tibi de dextrâ, hanc esse sinistram: & de sinistrâ, hanc esse dextram, multò minùs quando dextram, dextram, & sinistram sinistram appellabunt.* Idem legitur apud *Rabbi Bechai*, & *Rabbi Mosem ben Nachman*, (vulgò per scripturę compendium *Ramban* Judæis dictum,) qui multa quoque de hujus præcepti necessitate scribit, & ita de compacto rem gerunt, in putida hac, tam præstantis & eximii loci, depravatione: ת״ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה אמר לו שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך גיירני ע״מ שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הילל גיירה יומא קמא אמר ליה א״ב ג״ד למחר אפיק לי׳ אמר ליה והא אתמול לא אמרת לי הכי אמר ליה לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמיך עלי; שבת פרק ב״ דף ל״א : hoc est,

Deut. 17. 11.

hoc est, *Accessit aliquando Ethnicus Sammæum senem, eumq; interrogavit, quotuplex esset Judæorum Lex? qui, cùm duplicem,* ἔγγραφον καὶ ἄγραφον, *esse respondisset; Ethnicus subjecit; Legem scriptam quod attinet, tibi credo; Oralem verò quod attinet, non facilè mihi persuaseris: nihilominus me in proselytum admitte, eo pacto, eâq; conditione, ut me legem scriptam doceas. Iratus est in eum Sammæus, & cum objurgatione à se repulit. Hillelem itaque Sammæi collegam adiit* (ambo paulò ante Christi tempora, & simul, floruerunt, unoque & eodẽ tempore Synagogæ Rectores fuerunt): *hunc Hillel, eâdem salutatione exceptus quâ Sammæus, in proselytum admisit, & primo die docuit ipsum, Aleph, Beth, Gimel, Dales; postero verò die ordinem invertit. Id animadvertens discipulus non tulit, sed regessit; Heri non sic dixisti mihi; cui Hillel; Annon doctrinam meam quod spectat, mihi innixus es? Legem oralem quod spectat, mihi quoque innitere.* Hæc fabula extat in Talmude, tractatu de Sabbatho. Ex qua videre est, cæcam fidem & obedientiam, ad Legem oralem, & ad doctrinam Rabbinicam, ad hanc amussim exploratam, afferendam esse. Quod siquis fecerit, pius & syncerus est Judæus, de quo qui dubitare ausit,

Tractat. de Sabb. cap. 2.

Cæca Judæorũ fides & obedientia.

Non sanum esse hominem, non sanus juret Orestes:

Qui verò secus faxit, dira illum manent apud inferos supplicia, ut juris Talmudici sanctione fertur, Tractatu de Repudiis, his verbis:

bis: מר אמר כל המלעיג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת : id est, *Mar dixit, Quisquis sapientum verba subsannat, in* Zoah *stercus fervens apud inferos projicietur.* Quam pœnam, horresco referens, Servatori nostro Jesu Christo, cujus nomen sit in sæcula benedictum, in gehennâ assignatam, blasphemè scribunt, quòd patrum traditiones, statuta, leges, & præcepta non sequutus sit, sed rejecerit & contempserit. Hæc pœna iteratur in tractatu Talmudico עירובין *Erubhin* De Commixtionibus, & pleniùs verbosiusque exponitur in מנורת המאור *Menoras hammaor* Candelabro Lucis, & expressissimè in בית יעקוב *Bes Jaacob* Domo Jacobi: sed in Talmude Basileensi meritò, ut multa alia, quæ in Christum & Christianam religionem dicuntur, omissa. Huc etiam facit vulgata Rabbinorum regula כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה id est, *Quicunque transgreditur verba sapientum, reus fit mortis*, uti scribitur; *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber:* Sepem, sc. quam Rabbini fecerunt legi, hoc est, eorum statuta & mandata. Pœnæ autem hujus vitandæ causâ, Rabbinica cautela, cujus suprà meminimus, excogitata est: בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה : i. e. *Fili mi, attende ad verba scribarum magis quàm ad verba legis.*

Tract. Gittin cap. 5. Tractat. Erubhin cap. 2.

pag. 22. col. 1

pagin. 32.

Erubhin fol. 21. 2.

Eccles. 10. 8.

Hactenus, procœmii loco, & ut sequentium facilior esset intelligentia, Judaicæ fidei arti-

culos breviter & adduxi, & expoſui, unaque & eadem operâ oſtendi, quomodo Judæi à verbo Dei receſſerint, & in cæcum illum, inextricabilemque mendaciorum omnium labyrinthum, Talmudem nempe, inciderint, miſerandumque in modum ſeducti fuerint; adeò ut nulla amplius pura & ſyncera ſalutis doctrina apud illos inveniatur: ſed contrà, merus error, doctrinæ divinæ adulteratio, hypocriſis, ſuperſtitio, pompa externa, & ὀφθαλμοδουλεία, conſcientiæ inquietis angor, deſperatio & animi abjectio, craſſus & incredibilis non hominum, ſed pecudum, imò plus quàm pecudum, in rebus Divinis ſtupor, apud illos ſummum atq; altiſsimum gradum obtineant. Hoc itaque caput iis, quæ Eſajas & Jeremias de miſero hoc Judæorum ſtatu prædixerunt, claudere conſtitui.

Eſa.29.13. Eſajas, *Quoniam timor eorum erga me doctus eſt præcepto hominum, ideò en ipſe quoque addam, ut mirificè agam cum populo iſto, mira ſcilic. & portentoſa, peribit ſapientia ſapientum ejus, & intelligentia prudentium ejus ſeſe abſcondet.* *Jerem. 8.5.* Jeremias verò; *Quî fit ut populus Hieroſolymitanus avertatur averſione tam pertinaci, mendacio hærent obſtinatè, & renuunt reverti. Attendi & auſcultavi, nemo quod bonum eſt loquitur, nemo eſt, quem pœniteat mali ſui, ut dicat, quid feci? ſinguli curſum ſuum tenent, perinde ac equus in prælium effuſus. Quomodo dicitis, ſapientes ſumus, & lex Domini*

mini apud nos eſt? verè mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Confundentur *itaque ſapientes illi, perterrebuntur, & capientur, verbum enim* Domini *rejecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis.*

Caput II.

De Judæorum nativitate, circumciſione, & educatione.

POſtquam ſuperiori capite ad Judaicæ Religionis & ἐθελοθρησκείας intelligētiam aditum januamque patefecimus, quibusque fundamentis conſtituta ſit, exactè docuimus; facilè erit cuivis, qui modò communi ſenſu non careat, judicare, quâ vi, quâ pulchritudine, quâ proportione, quo item robore, reliquum ædificium exurgat; & quàm firmum id atque immotum à Prophetarum procellis, tonitribus & fulguribus ſit manſurum; quàm denique decorum & politum, in oculis omnium eorum, qui verâ Dei cognitione imbuti, & vero ſynceroque verbi Divini intellectu prædìti ſunt, futurum. Quapropter nemo in ſubſequenti doctrinâ, quæ interdum mira, interdum ridicula videbitur & fabuloſa, offendatur, nemo ſannis eam excipiat: ſed cum timore potiùs & trepidatione legat, per-

pendatque, ab illâ gente proficiſci, quam Deus præ cæteris gentibus elegerat & adoptaverat, quã ſui cognitione donaverat, quam crebris peculiarium & eximiorum Prophetarum ſermonibus identidem erudiverat & inſtruxerat: verùm quæ poſtea, quum Dei beneficia ſemper immemori & ingrato tranſmitteret animo, illius iram & maledictionem ſibi contraxerit, ita ut *furore & mentis alienatione percuſſi ſint*, uti Moſes minatus erat; *& omnino*, ut Eſajas loquitur, *obcæcati*, *quorum cor craſſum redditum, & aures hebetes, ne auribus ſuis audirent, vel corde intelligerent, qui Dei judicia in impietatem, plus quàm gentes, commutarint*, uti de illis conqueſtus eſt Ezechiel: & tamen, pro innatâ ſuperbiâ, putidè ſubinde oggerant, חכמים אנחנו *Chachamim anachnu*, Nos illi ſapientes ſumus, qui piè vivendi rationem & normã novimus: תורת יי׳ אתנו *Thoras Adonai Ittanu*, Verbum Dei, & Sacroſancta illius Lex, inter manus noſtras verſantur, & ad illorum præſcriptum vivimus, ut Jeremiæ temporibus intolerantiùs ſeſe jactabant, ſed hoc ab ipſo reſponſum retulerant; *Scribarum ſtatuta & doctrinam meras eſſe nugas, & pura puta mendacia.* Atque hoc ipſum, circulatoriam videlicet illam de Moſe & Prophetis jactationem, frivolam eſſe & inanem, totamq; adeò illorum, de rebus Religionem ſpectantibus, doctrinam, adulterinam, verbi Divini corru-

Deut. 28. Eſa. 42. Eſa. 6. Ezech. 5. Jerem. 8. 8.

ptelam, nugis, næniis, & fabulis anilibus undiquaque ſcatentem, ex hoc etiam libro manifeſtum fiet.

Ut ergo tam benè & ſolidè fundatam Judæorum fidem, cum univerſa ipſorum doctrina & vita, non ſolùm omnium oculis ſubjiciamus, ſed etiam ordine expendamus; ab ipſa hominis Judæi nativitate initium ducemus, & ita porrò, quâ ratione in Judæorum album adſcribatur, in eodem educetur, atque ad extremum vitæ halitum conſervetur, narrabimus; donec tãdem illum in ſepulchrum, & è ſepulchro, per cavernas ſubterraneas, in terram promiſſam, ut lacte & melle illic expleatur, ſatieturque, deducamus, & cum futuro Meſsiâ, ad nobiliſsimum & lautiſsimum illud convivium admittatur, (in quo inuſitatæ magnitudinis Taurum, Piſcem & Avem, verubus transfigentes Judæi fideles, aſſabunt, & irati ventris jejunia egregiè placabunt, majoribusque ſeſe invitantes poculis, arenti fauce generoſum illud Vinum ſorbebunt, quod in Paradiſo crevit, & juſtis jam à mundi creatione ſepoſitum eſt & reconditum): ibique illum ſecurum, altiſsimâ quiete fruentem, cuti curandæ vacare, & geniale feſtum in æternum celebrare, ſinamus.

Nunc lectum admiſſi riſum teneatis amici.

Quando mulier Judæa prægnans eſt, partusque appropinquat, cubiculum puerperæ de- *Cubiculi Judææ præ-*

gnantis, ad puerperium præparatio. center præparatur, & rebus omnibus necessariis instruitur. Ante omnia paterfamiliâs, vel quispiam alius Judæus vitæ sanctimoniâ & pietate insignis, (si modò talis uspiam sub coelorum convexitate reperiri possit,) cretâ acceptâ, in ambitu cubili circulum describit in omnibus parietibus, & supra januã tam extrinsecus quàm intrinsecus, nec non in singulis parietibus, & circa lectum, Ebræis characteribus sequentia inscribit verba; אדם חוה חוץ לילית *Adam, Chava, Chutz Lilis*, i. e. Adam, Eva, Apage te Lilis; quibus significant; si gravida puero sit mulier, ei à Deo uxorem, Evæ, non autem Lilisæ similem, dandam; si verò puellâ, hanc olim marito suo in auxilium futuram, ut Adamo fuit Eva, non autem refractariam & inobsequentem, qualem se Adamo præbuit Lilisa. Verùm, quid sit Lilis, fortè quæret lector? Hæc vox exstat in Bibliorum textu Ebraico apud Esajam, cap. 34. ubi quidam *Strigem* interpretantur, abominandam & infaustam avem nocturnam: alii verò *Lamiam*, animal seu spectrum nocturnum & sinistri ominis, faciem Empusæ instar prætendens muliebrem. Sic etiam, meâ quidem sententiâ, accipiunt Judæi de spectro quod mulieris speciem reddat, quodque olim infantes octavo die, quo circumcidi debebant, occidere, vel omninò auferre solitum sit. Spectro autem illi לילית *Lilis* nomen inditum, à voce

Inscriptio superstitiosa.

Lilis quid

Esa. 34. 14.

Ebraica

Ebraica ליל *Lel* quæ Noctem ſignificat. Huc pertinet hiſtoria quæ legitur in *Ben Sira*, non illo quem doctiſsimus *Paulus Fagius*, latinè redditum, excudi curavit, ſed eo quem Judæi ediderunt. (Et meum quidem exemplar Conſtantinopoli eſt excuſum, & illud ipſum, cujus mentionem facit Sebaſtianus Munſterus ſub finem ſuæ Coſmographiæ Latinæ, ex quo hiſtoriam illam Ebraicam de Preſtegiani ditione, ad extremum librum annexam, hauſit & deprompſit; illudque mihi de Judæo in vicinia, qui *ex Munſteri bibliothecâ* habuerat, emi. *Munſterus* enim Baſileæ *linguæ Ebrææ profeſſor fuit*, ibidemque ſepultus quieſcit) In illo, inquam, Ben Sira, quem Conſtantinopoli Judæi excuderunt, hujuſmodi hiſtoria legitur:

Fabula de Liliſa.

Quum in principio Deus Adamum in paradiſo ſolum creaſſet, dixit; Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: Uxorem itaque illi ſimilem ex terrâ creavit, cui Liliſæ nomen impoſuit. Sed è veſtigio jurgia inter eos gliſcere cœperunt, & in hunc modum inter ſe rixati ſunt; Mulier initium fecit, & dixit: אינִי שוכבת למטה *Ego tibi non ſuccumbam*; cui vir reſpondit: ואיני שוכב למטה אלא למעלה *Neq; ego tibi me ſubmittam, ſed potiùs incumbam, tibi dominabor*: Te enim obedientem & ſubjectam eſſe decet. Mulier regeſsit; Pares ambo ſumus, neuter altero excellit: ambo ſiquidem ex terrâ creati ſumus: & ita averſis man-

ſere animis, dictis infeſtis ſeſe invicem diſcerpentes. Quum itaque Liliſa æterna hîc prævideret diſsidia, ſacroſanctum Nomen שם המפורש (hoc eſt, Nomen Tetragrammaton יהוה cum arcana & cabaliſtica expoſitione, quam *Lutherus* libello edito impugnavit) protulit, & protinus volatu per aërem apertum præpeti curſu ſeſe proripuit. Quo facto, ita Deum compellavit Adamus; Domine totius mundi, uxor quam mihi dederas è conſpectu meo evolavit. Tres itaque angelos סנוי סנסנוי סנמנגלף *Senoi, Sanſenoi, ſanmangeloph*, qui Liliſam fugientem retraherent, miſit Deus, his eos alloquutus verbis; Si in reditum conſentiat, benè ſe res habet; ſin verò, centum ſingulis diebus è filiis ejus morientur. Ita illam inſequuti Angeli, in mari demum ſunt aſſequuti, quo tempore procelloſum valdè & tempeſtuoſum erat; illo ipſo videlicet in loco, quo poſtea Ægyptii ſubmergendi erant; Deique mandatum illi notum fecerunt. Quum verò obtemperare nollet, & redire recuſaret, dixerũt Angeli; Ni nobiſcum redeas, in mare immerſam te ſuffocabimus. Tunc illos rogavit Liliſa, ut ſe miſſam facerent: ſe enim in id demum creatam, ut puerulos octo, puellas verò, viginti primis à nativitate diebus, infeſtaret & occideret. Quod quum audiſſent Angeli, vi illam abripere, & ad Adamum reducere ſatagebant. Tum ſacramento

mento ſeſe obſtrinxit Liliſa, omnemq́ue infantibus nocendi poteſtatem ejuravit, ſi modò Angelorum illorum nomina vel effigies, in ſchedulâ, chartâ pergamenâ, aut ubicunq; deſcriptas aut depictas, reperiret: pœnam etiam ſibi à Deo injunctam, centum nempe filiorum ſingulis diebus mortem, recipere ſe ſpopondit. Exinde ergo ſingulis diebus centum שדים *Schedim*, i. e. Juniores dæmones è filiis ejus mortui ſunt, &c. Et hæc eſt cauſa, cur horum Angelorum nomina in קמע *Kamea*, hoc eſt, membranâ ſcribamus, & infantibus pro amuleto appendamus; ut ſc. Liliſa, hoc conſpecto, jurisjurãdi memor, noxias ab illis manus abſtineat. Hactenus Ben Sira. Facilè autem crediderim, quod de amuletis, puerorum collo appenſis, ibi narratur (vana enim & frivola id genus periammata numero omni apud eos ſuperiora ſunt): ſed de puerperarum cubiculis nimis quàm verum eſt, in illis ejuſmodi picturas & effigies, nominaq́ue Angelorum, valetudini præfectorum, foribus intrinſecus ſuperinſcripta ſemper reperiri.

Sed unde quæſo tam elegantis hiſtoriæ fundamentum hauſére ſapientiſsimi Rabbinorum coryphæi? Non perplexum, non dimidium, ſed integrum, ſed apertum, à ***Speculo ardente***, (quod Germanica quidem linguâ, verùm Ebræis characteribus, Cracoviæ prodiit

Specul. ard. cap. 8.

Anno 1597.) responsum feres, in quo cap. octavo hæc habētur verba: *Deus mulierem ex costa viri finxit, ut, tanquam corporis membrum, admirabili illi omnium membrorum sibi mutuò ministrantium conspirationi & consensui, pro viribus responderet, & in illâ viro vitæ auxilium solatiumq; esset. Hinc disputant Sapientes nostri super eo quod scriptum exstat*, Et creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum & fœminam creavit eos; *quum cap.2. subjiciatur:* Non est bonum hominem esse solum, adjutorium illi simile faciamus ei. *Hîc, pro admirabili, quâ cæteros mortales antestant sapientiâ, interrogant Judæorum doctores; Quónam excesserit, abierit, evaserit prima illa mulier, quæ cum illo creationis leges subiit? Verùm favete linguis, & acutissimos tantæ decisionis arbitros vacivis auribus auscultate. Primæ mulieri Lilisæ nomen fuit, ea superbam & inobsequentem viro suo sese præbuit, quòd æquè ambo ex terrâ creati essent, ideoq; Deus illam homini ademit, & aliam ex corpore ejus condidit, quæ morigera esset, & omni ope, omniq; studio illi ministraret, non secus ac membrum corpori.* Hæc in Speculo ardente doctores nostri.

Genes. 1. 27.

Ibid. 2. 18.

Exactâ itaque & proscriptâ è cubiculo, inauspicatâ illâ strige sive Lamia, cæterisque larvis & terriculamentis omnibus, ubi partus appropinquat, & maturum ventris pondus per matris dolores viam sibi ad superos quæ-

quærit; in Jure Judæorum Canonico ſeverâ lege cautum eſt, ne Chriſtiana obſtetrix accerſatur, niſi fortè (quia neceſsitas nullam legem admittit) Judaicæ copia omninò nulla ſit, aut obſtetricem Chriſtianam mulieres Judææ plures circumſtent; eò quòd ſuſpectas illas habeant, ne infantem excipientes, vel membrum aliquod ei luxent, & ſede ſuâ moveant, vel etiam, ne in ipſo vitæ limine planè ab illis interficiatur. Extat hoc expreſsis verbis in Talmud Codice de Idololatria cap. 2. fol.26. col.1. תנו רבנן נכרית לא תיילד את בת ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים נכרית מיילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה ור׳ מאיר אומר אפילו אחרות עומדות על גבה נמי לא דזמנין דמנח ליה אפותא וקטלא ליה ולא מתחזי h. e. *Tradiderunt Rabbini noſtri, Fæminam alienigenam non poſſe obſtetricem agere apud filiam Iſraelis, eo quòd ſuſpectæ ſint de effuſione ſanguinis, ſecundum R. Meir. Sapientes tamen dicunt, alienigenam poſſe eo munere defungi, quando aliæ mulieres (Judææ) adſtant, ſed non ſolam. At R. Meir dixit: Ne quidem adſtantibus aliis admitti poſſunt: quandoque enim manum impingunt fronti ſeu cerebro ipſius (ubi ſc. mollius eſt) & occidunt infantem, & quidem ita, ut non conſpici vel animadverti poſsit.* Hactenus Talmud.

Chriſtianæ obſtetrices Judæis prohibitæ.

Faciliore uſa mulier utero, & partu levata, ſi filium pepererit, ingens exoritur domi lætitia,

Gaudium Judæorũ ex nato filio.

titia, & pueruli recens nati pater illicò incipit solenni *Bris milah*, id est, Circumcisionis convivio, omnis generis lautitiis, veluti anseribus altilibus, pullis, piscibus, carnibus, & generosis vinis conquisitis, prospicere. Deus enim, ut ex lege Mosis cuilibet notum est, octavo die puerulos circumcidi jussit. Interim ad Circumcisionis convivium convivæ vocantur, quos Denario numero (מנין *Minian* Ebræi appellant) nõ pauciores, eosq; omnes annum decimum tertium egressos, esse oportet.

Præparatio ad Circumcisionem.

Septimâ nocte pars eorum qui vocati sunt ad convivium, vel etiam alii, puerperam conveniunt, totamque noctem insomnem apud eam ducendo epulantur, jocantur, salibus & facetiis certant, chartis & tesseris ludunt, fabellas narrant, cantillant, viri græco more bibunt, neque prius quàm vino mersi & madentes, geminos Soles, geminasque Thebas cernere sibi videantur, absistunt; partim, ut hac ratione puerperam solentur & recreent, ne filii circumcisio illam nimiùm percellat & affligat; partim, quòd persuasum habeant, puerperis illâ nocte infortunium aliquod imminere solere. Judæi tamen, qui & doctrinâ & pietate cæteris anteire volunt, pias aliquot concipiunt preces, & eum, qui pueri siculæ circumcidendæ destinatus est, monent, ne potu nimio se ingurgitet, ne tremulas ad circumcisionem manus afferat. Ille qui officium

cium & munus hoc exequitur, Ebraicè מוהל *Mobel*, seu *Mobel* appellatur; quem Judæum, non Judæā, & quidem experientem, vigilantem & industrium, esse oportet. Qui neminem adhuc recutitorum sacris initiarit, Judæi locupletiores non facilè admittunt: novitios enim reformidant, & tyrocinii rudimenta suis sumptibus, suoque periculo deponi, vix concesserint. Ejusmodi autem tyrones, pauperem aliquem Judæum, pecuniâ semel atq; iterum oblatâ, demulcere solent, ut in filio suo experimentum fieri patiatur. Dignosci potest & discerni ab aliis, hic mentularum circumsecandarum artifex, ex prælongis & acutis unguibus, quibus, ceu artis suæ tesserâ, utrumq; pollicem decoratum gestat. *Novaculam* ex quâlibet materiâ, quæ modò ad sectionem apta sit; lapide nempe, vitro vel ligno, sibi comparare possunt: vulgò tamen ferream, eamque acutissimam, quales esse solent chirurgorum, adhibent, cujus capulum argento Judæi ditiores aliquando includunt, gemmisque distinguunt. Puerulum ante Circumcisionem molli balneo fovent, eumque bene lotum, & ab omnibus sordibus accuratè purgatum, fasciis involvunt, ut nitidè, durante circumcisione, jaceat: secus enim nullas super eum fundere preces licet, &, si fortè, dum hæc geruntur, præ ejulatu vel dolore alvo resolutâ inquinetur, oportet τὸν περιτομέα preces suas eousque

Mobel, seu Circūcisor.

A barbe de fol on apprend à raire.

Novacula, quâ circūcisio peragitur.

Puerili ablutio & involutio.

eouſque differre, donec iterum à ſordibus puer repurgatus fuerit. Verum & juſtum Circumciſionis tempus incidit in Octavum à nativitate diem, ubi primùm Sol radios emittere incipit, ad noctem uſque. Vulgò tamen manè circumcidi ſolet puerulus, dum adhuc jejunus eſt; quòd minore tum ſanguine manet vulnus, quàm ubi ſtomacho cibus acceſsit.

Tempus circumciſionis.

Modus circumciſionis.

Die octavo manè ad Circumciſionem maturè ſe præparant, & ante omnia quidem, duo ſedilia, vel unicum, ſed quod intergeſtâ diſtinctione duorum ſedilium vicem ſupplere poſsit, pulchris tapetibus & ſericis pulvillis, pro uniuſcujuſque ſcil. facultatibus, ſternunt & inſtruunt; idque vel in ſcholâ, vel etiam domi, in peculiari aliquo cubiculo, unà cum reliquis omnibus ad id neceſſariis. Si id in ſcholâ fiat, ſedile juxta arcam, in quâ liber Legis reconditur, & ubi olim Arca fœderis fuit, locari debet: ſacer enim eſt ille locus.

Tùm initiationis arbiter (ſuſceptor & compater vulgò dictus) accedit, & propter ſedile conſiſtit, illique *Mohel* ſeu περιτομὸς aſsiſtit; ſequuntur alii Judæi, quorum unus magnâ voce proclamat, ut omnia, quæ ad Circumciſionem opus ſunt, afferantur. Tunc pueri aliquot accedunt, quorum unus ingentem Facem duodecim cereis faculis, duodecim tribuum mnemoſynis, conſtantem præfert: ſubſequun-

ſequuntur, qui Vini rubri Scyphos in manibus ferunt: alius deinde, qui Novaculam; alius, qui Scutellam cum arenâ; alius denique, qui Scutellam geſtat cum olivo, in quo pura, tenuia, & delicata linteola, pueruli vulneri poſtea imponenda, madent. Illi omnes ſimul accedunt, & τῷ περιτομεῖ quàm proximè, ut eo meliùs omnia & videre & diſcere poſsint, adſtant, prout etiam hujus rei gratiâ hæc officia à pueris pecuniâ emi ſolent. Non deſunt etiam quidam inſtructi cum tragematibus, & præſtantibus condituris è ſaccharo & melle, cum generoſo & ſuaviſsimo vino, caryophyllis, cinnamomo, & id genus aromatibus, ut vel infantis patri, vel initiationis prædi, vel aliis etiam propinquis, præſtò ſint, ſi fortè propter pueruli dolores animi deliquium paterentur.

Ubi iſti omnes convenerunt, initiationis præs & arbiter alterum ſedilium, vel alteram ſedilis partem, occupat: & è regione illius ſiſtit ſe ille *Mohel*, ſeu glandium retegendarum artifex, & Canticum illud, quod filii Iſraël in maris rubri tranſitu cecinerunt, & alia plura, voce ſonorâ canit. *Exod.* 15.

Puerulum poſtea mulieres ad januam uſque afferunt, & totus conſeſſus aſſurgit: Suſceptor verò ad januam accedit, &, puerulo ſuſcepto, locum ſuum repetit, univerſo cœtu acclamante, ברוך הבא Baruch habba *Benedictus*

dictus ille qui venit. In quibus verbis notandum myſterium magnum Cabaliſticum, in voce הבא *Habba* (Qui venit) latens. Nam ex literis vocis הבא per ſpeciem Kabalæ, quam Gematriam appellant, exſurgit numerus octonarius. Cabaliſtica proin interpretatio eſt, *Benedictus ille qui venit octavo die*; ſcil. ut circumcidatur. Sed & הבא Abbreviatura, hoc eſt, ejuſmodi vox eſt, cujus ſingulæ literæ ſingulas alias voces denotant, ut; הנה בא אליהו Hinne Ba Elijahu, *Ecce Elias venit*; qui nempe Angelus fœderis dicitur. Exiſtimant enim, prophetam Eliam ſimul cum puero ingredi, & in alterâ ſellâ ſedere, ut obſervet, an Circumciſionis fœdus ritè adminiſtretur, prout ſcribitur; *Ecce Angelus fœderis, quem optatis, adeſt.* Quum aliquando Judæis Circumciſione interdictum eſſet, tantum ex eo dolorem animo concepit Elias propheta, ut in ſpeluncâ vitam cum morte commutare decreverit: & cùm ita eum affatus Deus eſſet; *Quid hîc agis Elia?* reſpondit ille: *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia filii Iſraël dereliquerunt pactum Domini*; pactum nempe Circumciſionis. Tunc itaque Deus promiſit Eliæ, eum ſemper Circumciſioni interfuturum, ne filii Iſrael pactum illud amplius derelinquerent, ſed rectè & ritè deinceps adminiſtrarent, ſicut ſcriptum eſt: *Ecce Angelus fœderis veniet, &c.* Quum ſellam illam Eliæ

Elias intereſt Circumciſioni Judæorum.

Mal. 3.

Sepher Minhagim.

1. *Reg.* 19.10.

Eliæ destinant & sternunt, clarâ voce & verbis expressis dicere oportet; Hæc est sella prophetæ Eliæ: nisi enim expressè hoc dicatur, Circumcisioni non interest. Gravi fortassis propter extremam senectutem est auditu, ut ideò intensione vocis hâc sit opus. Et ut ad extremum usque Circumcisionis patiẽter expectet, sedile illius, nisi triduo exacto, loco suo non movetur. Factum est aliquando, ut opulentus quidam Judæus filium Ratisbonæ vellet circumcidere, & Rabbi Judam, cui חסיד *Chasid* Pio cognomen erat, in susceptorem eligeret. Puero allato, quùm omnes assurgerent, & cõclamarent, ברוך הבא *Baruch habba*, Rabbi Juda tacuit, nec assurrexit. Omnibus itaque mirantibus, & tam insolitæ rei causam ab illo cognoscere cupientibus, respondit; Eliam mihi asidentem videre non potui: unde fit, ut nihil boni de puerulo hoc sperare possim. Ibi autem ad fenestram, quemdam senem conspicio, promissâ & canescente barbâ, illum interrogate, & rem omnem vobis expediet. Hunc itaque quum interrogassent, respondit ille; Ideò Elias Circumcisioni non interest, quia prævidit fore, ut puer iste à fide Judaicâ ad Christianam aliquando deficiat. Nec eventus postea prædictioni defuit.

In libro Maaseh histor. 170.

Quum porrò initiationis arbiter puerulum sinu suscepit, tum ille caudarum decorti-

cator, faſcias, quibus puerulus devinctus eſt, ſolvit, nervuli ipſius præputium arripit, & glandem compreſsione retrocedere cogit, præputiumque eouſque fricat, ut ſenſus deducatur & obſtruatur, ac proinde ſectionem puer minùs ſentiat: deinde, novaculâ à puero adſtante acceptâ, elatâ voce dicit; ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשתנו במצוותיך וצויתנו על המילה *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui nos præceptis tuis ſanctificaviſti, nobisq́ fœdus Circumciſionis dediſti.* Dum hæc loquitur, particulam præputii, & quidem eouſque ut glans denudata appareat, abſcindit, & ſubitò in arenam ſcutellæ projicit, (puero etiam novaculam interim recipiente): dein ſcypho accepto, vini quantum ore contineri poteſt, haurit, eo ex parte puerulum aſpergit, & ſanguinem aliquatenus removet, partem etiam in faciem exſpuit; ſi præſertim aliquid in illo debilitatis agnoverit; poſtea verò, è mentulâ pueri, ore ſanguinem, ut eò citiùs ſiſtatur, probè ſugit, & ſanguine exucto alterum è cyathis, vel etiam arenæ ſcutellam, irrorat. Hoc ter ad minimum facit, & Ebraicè מציצה *Mezizah* appellant, quod ſanè non Moſis, ſed Judæorum Rabbinorum eſt præceptum.

Mezizah.

Ubi manans ex vulnere cruor paululum cohibitus eſt, περιτομεῖς hamatis illis ſuis pollicum unguibus reſectam ſeu obtuſam illam cuticulæ penem integentis partem, in duo diſ-

cerpens,

cerpens, retrorſum veluti decorticans convolvit, ita ut glans omnimodè retegatur & denudetur (poſtremam hanc Retectionem פריעה *Priah* appellant Judæi, & ex illâ longè graviores & acutiores puero dolores accidunt, quàm ex Circumciſione ipſa): lintea poſthęc oleo madentia accipit, & ægram mẽtulam triplici vel quadruplici linteolo obligat, puerulumq́ue faſciis iterum in volvit.

Priah.

Dum hæc geruntur, inter abſciſsionem ſc. præputii *& priah* ſeu denudationem, infantis pater ait; בא״י א״מה אק״בו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו *Benedictus tu Domine Deus noster rex mundi, qui nos tuis præceptis ſanctificaſti, & præcepiſti, ut Abrahami patris noſtri fœdus ineamus.* Quem univerſus Judæorum adſtantium conſeſſus ita excipit: כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים *Ut hunc puerulum ingredi feciſti, ſeu recepiſti in fœdus Abrahami patris noſtri: ita ingredi facias eum in legem Moſis, in matrimonium, & in bona opera.*

Poſt illa *Hammohel*, ſeu is qui puerum Judaiſmo initiavit, os & manus ſtudiosè lavat, & initiationis arbiter cum puerulo ſurgit, ſeque è regione illius qui initiavit, ſiſtit, qui alterum vini rubri cyathum acceptum, conſuetâ benedictione (בורא פרי הגפן *Bore pri haggephen*) conſecrat, preces inſuper pro puero his verbis fundit; אלהינו ואלהי אבותינו קיים

א—ת הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל פלוני בר פלוני ישמח האב ביוצא חלציו ותגל אמו בפרי בטנה ככתוב ישמח אביך ואמך ותגל ילדתך ונאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי · ונאמר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור וגו׳ *Domine Deus noster, Deus patrum nostrorum, corrobora puerum hunc & parentibus suis conserva, sitq; nomen ejus in populo Israelis* (hîc primulum puero nomen indit) *Isaacus filius Abrahami: lætetur & gaudeat pater eo qui ex lumbis ejus prodiit, delectetur mater ejus fructu ventris sui, juxta id quod scriptum est:* Gaudeat pater tuus & mater tua, & exultet quæ genuit te. *A Propheta etiam dicitur*, Et transivi propter te; & vidi te jacentem in sanguine tuo, & dixi tibi, quum esses in sanguine tuo, Vive; dixi, inquam, tibi in sanguine tuo, Vive (*Hîc digitum in illo poculo intingit, quod sanguine, ex c: uento præputio exsucto, irroravit, & bis térve recens recutiti labiis illinit, hac spe ductus, hâc ratione fore, ut, juxta illud Prophetæ, tantò diutiùs in sanguine Circumcisionis suæ vivat*). *David præterea ait*; Memor est in sæculum fœderis sui, verbi quod mandavit, in mille generationes, &c. *Precibus porrò à Deo poscit, ut Deus omnes salvos & incolumes tueatur, quòd fœdus ejus iterum confirmarint: longam parentibus vitam, & puero benedictionem, exoptat, &c.*

Nominis impositio in circumcisione.

Prov. 23.25.

Ezech. 16.6.

Psal. 105. 8.

His dictis & finitis, pueris adstantibus omnibus

mnibus dat aliquid de poculo consecrato bibere, & sic tandem cum puerulo recens verpis adscripto domum revertuntur, & in maternis illum brachiis reponunt; quo finem hic Actus habet.

Quidam pietate & doctrinâ insignes Judæi, quum infantem præ Circumcisionis doloribus flentem audiunt, sese hoc Exodi dicto solantur; *Ego audivi gemitum filiorum Israel, & recordatus sum pacti mei.* Quum περιτομεὺς ultimas preces concipit, stat cum susceptore juxta arcam, utpote locum sacrum. Id doctores & sapientes eorum elicuerunt & faciendum esse docuerunt, ex voce מילה *Milah*, (id est, Circumcisio,) cujus singulas quatuor literas singulis vocibus exposuerunt, מוהל ירד לפני התיבה׃ *Mohel jered liphne hattebhah*, i. e. περιτομεὺς descendet (& sistet se) coram arca: vel; מלאך יושב לפני הארון *Maleach joschebh liphne Haaron*, i. e. Angelus sedet coram arcâ; Elias nempe Angelus fœderis se quoque sistit coram arcâ & precatur: Sunt etiam, qui puerulum, & ante & post circumcisionem, Eliæ prophetæ pulvillo aliquantisper imponant, ut illum Elias tangat, eiq; benedicat.

Exod. 6. 5.

Illam autem Circumcisionis partem, quam פריעה׃ i. e. Denudationem appellant, & quæ acutis unguibus solet fieri, ex Josuæ cap. 5. probant, ubi dicitur; *Facito tibi gladiolos acutos* (ita enim reddendum est, non *Saxeos*) *& ite-*

Unde Judæi Periah, seu Denudationem probent.

Jos. 5. 2.

rando circumcidito filios Iſrael ſecundò; Hîc, dicunt ſapientiſsimi & doctiſsimi Rabbini, vox hæc *Secundò*, de *Priah*, h. e. Denudatione glandulæ, quæ tanquam altera eſt Circumciſio, eſt intelligenda. Hîc etiam fusè diſputant, Cur ii, qui in deſerto nati ſunt, per quadraginta annos circumciſi non fuerint? Utique id non eſt factum propter nequitiam, & obſtinatam illorum malitiam. Abſit. Sed quia per quadraginta annos Boreas non ſpiravit in deſerto. Hoc enim ſpirante ſalubris valdè eſt omnis ſanguinis miſsio: eo verò non ſpirante, vulnera omnia admodum ſunt periculoſa. Hinc medicum illud axioma ipſorum, ſed ſermone Chaldaico: ביומא דעיבא וביומא דשותא לא מהלינן ולא מסוברינן

Talm. Jevam. f. 72. 1.

Diebus nubiloſis & qui Euro perflantur, neque circumcidimus, neque venam ſecamus: ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שאר"זל ד רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב: Verùm objiciat aliquis; Quum quotidiè ad circumcidendum neceſsitate adigamur, quî Aquilonem obſervare & exſpectare poſſumus? Scrupulum hunc ſolvunt Sapientes in Talmud: Dicunt enim, quatuor ventos ſingulis diebus flare; ſingulisque immixtum eſſe Aquilonem, aliquando etiam reliquos omnes

Tractat. Gitt. cap. 3.

omnes superare; ac proinde singulis diebus sine discrimine circumcisionem celebrari posse. Ventum autem Septentrionalem tum temporis non spirasse, hinc conjicere est; quòd naturâ suâ nubes discutiat, & serenitatem inducat, ut apud Jobum habetur; רוח עברה ותטהרם מצפון זהב יאתא *Ventus transiens fugat nubes, ab Aquilone venit aurum*, i.e. suda & serena tempestas, instar auri radians & refulgens. Itaque si tum ventus iste increbruisset, nubem gloriæ, quæ populum Israeliticum comitabatur, summovisset & dissipasset, unde multa & magna populus accepisset incommoda, &c. Sed mysteria omnia non sunt revelanda. qui potest iisque delectatur, legat Kimchium in locum illum, quem paulò suprà ex Josua citavimus, & Talmudem in Tractatu יבמות *Jebhammos*, i. e. De fratriis, seu fratris absque liberis defuncti uxore ducendâ cap.8. cujus initium est הערל *Hearel*, ubi multa alia eximia abstrusæ & reconditæ doctrinæ indicia, pluresque subtiles & acutas, de Circumcisione in deserto intermissâ, disputationes & decisiones est videre.

Od. ε. καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Job.37.21.

Quod jam illam præputii resecti in arenam projectionem attinet, eâ sequentia significantur. *Primò*, semen eorum fore sicut arenam maris, quemadmodum scribitur: ***Dilatabo semen tuum sicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non potest.*** Item, *Eritq; semen*

Quid sibi velit præputii in arenã projectio.

Gen. 33. 13.

Gen.28. 14.

Glossa Talmud. ibid. *tuum quasi pulvis terræ.* *Secundò*, memoriâ repetenda esse ea quæ dixit Bileamus, quum solum Israelitarum præputiis undique stratum & opertum cerneret; *Quis dinumerare possit pulverem Jacobi?* hoc est, quis subsistere possit coram sanctitate & dignitate gentis hujus, quæ tota recutita est, & cujus præputia in arena sepulta jacent? quomodo genti adeò sanctæ maledicerem? *Tertiò*, ad serpentem antiquum, qui primum hominem in paradiso seduxit, cibandum. Cibus enim serpentis est pulvis terræ, uti scribitur: *Et serpenti pulvis panis ejus.* Quandoquidem ergo serpens antiquus insitam adhuc inimicitiam habet & gerit cum homine, & assiduè corpus animamq; ejus devorare appetit, ideò hunc suum hostem hîc satiant observatione præceptorum Divinorum, hoc est, pane legis sacrosanctæ, prout scribitur: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum pane:* & hoc pacto virtus illius debilitatur, adeò ut hominem non ampliùs possit tam turpiter imposterum seducere, &c.

Num. 23. 10

Rabbi Abraham in libro Zeror hammor, in parascha Ki teze super 23. caput Deuteronomii.

Esa. 65. 25.

Prov. 25. 21.

De puerorũ ægrorũ circumcisione.

Pueros ægros octavo die non circumcidunt; sed expectatur, donec convaluerint. Et siquidem morbus fuerit gravis & acutus, totum corpus occupans, ut febris, aut similis morbus; tum septem dies, postquam integrè convaluit, exspectant, antequam eum circumcidant: si verò ægritudo sit levior, veluti membri alicujus dolor, vel simile quid, tum

statim,

ſtatim, poſt valetudinem recuperatam, eum circumcidunt.

De iis qui ante octavũ diem moriuntur.

Qui ante octavum diem incircumciſus moritur, in cæmeterio demum ſupra ſepulchrum circumciditur; ſed nullæ ſuper circumciſionem ejus concipiuntur preces. Verùm nomen ipſi imponitur, ut Deus quoque illius memor eſſe poſsit, ejus miſereatur, & in mortuorum reſurrectione, unà cum cæteris Judæis, vitæ reſtituat.

Schylchan Aruch in Jore Dea num. 263. ſect. 5. 2. Reg. 23. 3.

In quibuſdam locis oportet omnes eos qui Circumciſioni interſunt, ſtare, ſolo excepto ſuſceptore, cui ſedere permiſſum; ſicuti ſcribitur: ויעמד כל העם בברית *Stabatq; univerſus populus in fœdere.*

Pſal. 149. 6.

Deniq; benedictionem myſtagogo recitãdam eſſe dum novaculam adhuc manu tenet, id docuerunt Sapientes, ex illo Pſalmi loco: *Exultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum.* Primo ſic Actu in ſynagogâ explicito, ad reliquas Comœdiæ partes, quando ſcilicet cum puero domum redeunt, progrediamur.

Convivium circumciſionis.

Dum ex ſynagogâ egrediuntur, & domuitionẽ parant, ſtudioſè culina inſtruitur, menſa ſternitur, & cœna præparatur, ad quam decem ad minimum, uti ſuprà diximus, invitantur, quibus unum aut alterum eruditum Rabinum intereſſe oportet, qui prece ſatis longâ menſam conſecrant, & concionem ha-

bent, quam tamen non magnopere attendunt auditores, ſed potiùs alter alteri cyathum vini interea propinat. Mihi aliquando contigit, ut ad Circumciſionis convivium ab ipſis vocatus, concionem audiverim in illa Salomonis verba; *Lignum vitæ eſt ſapiẽtia his qui apprehenderint eam*: ſed in rei veritate aſſeverare auſim, me nihil unquam tam abſurdi, tam ſtolidi, tam ridiculi audiviſſe.

Prov.3.18.

Lautum & opiparum hoc Convivium apparandum ipſis eſſe, ex voce Ebraica מילה demonſtrant & oſtendunt. Quatuor enim ejus literas quibus conſtat, volunt quatuor harum vocum initiales eſſe, משתה יעש לכל הקרוים i. e. Convivium apparabit omnibus hoſpitibus invitatis.

Octavo verò die celebrandum eſſe, longè ſubtiliùs & argutiùs ex Abrahami & Iſaaci hiſtoriâ probant, ubi ita ſcriptum habetur: ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: *Crevit igitur puer, & ablactatus eſt: fecitq; Abraham grande convivium in die ablactationis ejus, bejom biggamel.* Hoc enim Cabaliſticè ita interpretantur; Noli legere הִגָּמֵל, ſed בְּיוֹם הַגְּמַל ubi literæ ה & ג nullam vocem exprimunt, ſed notæ ſunt numerales, ex quarum additione conſtantur *Octo*: Vocula verè מַל ſignificat, *Circumcidit.* Unde egregia iſta Rabbinica & Cabaliſtica exſtruitur expoſitio: *Et Abraham magnum inſtruxit convivium die*

Gen.21.8.

Rab. Bechai in hæc verba.

die octavo quo Isaac circumcisus fuit, crevitq; Isaac & ablactatus fuit.

Quod verò bona & laudabilis hæc quoq; sit consuetudo, ut ad opiparum istud convivium, eruditi Rabbini, aliiq; pii viri vocentur, probant ex Psalmo quinquagesimo. De hac enim consuetudine volunt Davidem illic loqui, quando ait: אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח hoc est, eleganti & venustâ, vel ipso Epicuro judice, expositione; *Congregate mihi sanctos meos, qui fœdus meum* (circumcisionem nempe) *magis observant*, (propter adjicialem scil. cœnam quæ tunc temporis exhibetur) *quàm sacrificia*, (quæ nunc in captivitate, non sine ingenti animi mœrore, offerre nequeunt.)

Psal.50.5.

Mystagogum per aliquot dies apud puerperam commorari oportet, ut puerùli curam gerat, &, ne sanguis è vulnere erumpat, præcaveat.

Mater, sive puellum sive puellam sit enixa, per sex hebdomades debet decumbere, totoque eo tempore vir ab omni communione & consuetudine cum ipsa abstinere, adeò ut ne quidem vel digito eam attingere, aut ex eadem cum illa patinâ edere ipsi liceat, non secus ac si menstruam suam pateretur purgationem, qua de re autem alibi fusiùs agetur. Atque ita solet puer per circumcisionem Judæus fieri.

Puerpera per 6. hebdomadas decumbit.

Quod

Quomodo puellæ Judaiſmo initientur.

Quod ſi verò mulier puellam partu ediderit, non magna adhibetur pompa, parvoque admodum apparatu naſcentis excipiuntur puellæ cunabula: nullum etiam peculiare hujus rei documentum in libris eorum reperio. Ferdinandus Heſſus, (qui ante paucos annos, ſacro baptiſmi ſigno ablutus, à Judaiſmo ad Chriſtianiſmum converſus eſt, quem Deus in verâ fide ſtabilire & confirmare, veritatisque cognitione magis magisque indies illuſtrare velit) ſcribit; virgines aliquot, poſt ſex à puellæ nativitate hebdomadas, circa cunas, pretioſis pannis & cingulis argenteis ornatas, ſedere ſolere, & aliquoties puellulam cum cunis in ſublime tollere, eiq; nomen imponere; eam verò, quæ à capite infantis ſtat, ſuſceptricem eſſe: hocq; facto, convivari, edere, bibere, & hilares eſſe.

Levit.12.

Poſt dies quadraginta redit ad maritum mulier.

Quamvis autem, juxta legem Moſis, mulier, ſi ſuſcepto ſemine maſculum pepererit, primò ſeptem diebus immunda eſſe debeat, & poſtea triginta tribus adhuc diebus illi, purificationis ſuæ causâ, domi ſit manendum, hoc eſt, in unum collectâ ſummâ, quadraginta diebus, ſeu, ſex hebdomadibus; ſi verò fœminam pepererit, dupli condemnetur, hoc eſt, diebus illis quadraginta alios quadraginta addere oporteat; nihilominus invaluit conſuetudo, ut, ſive marem ſive fœminam pepererit, diebus quadraginta elapſis ad maritum redeat.

redeat. Idque faciunt propter ſingularem quandam Judæorum ſectam, qui *Carræi* appellantur, quorum multi in Poloniâ, Rusſiâ & Turcia, adhuc hodie inveniuntur, qui ad literam legem Moſis exactè obſervant, & omnes Rabbinorum conſtitutiones & expoſitiones rejiciunt & aſpernantur, de quibus fuſiùs alibi diſſerere fert animus. Ne igitur Judæi in hujus ſectæ ſententiam deſcendere videantur, idcirco etiam, ubi puella nata eſt, puerpera poſt dies quadraginta lectum relinquit.

Karræi, ſecta Judæorum.

Quadraginta iſtis diebus, ſeu ſex hebdomadibus elapſis, oportet mulieres, antequam cum viris ſuis iterũ cubare audeant, vel quicquam cum illis commune habere poſsint, frigidâ corpus lavare purgare & abſtergere: deinde veſtes mundas & albas induere, & ita demum ad vitę, victus, & thori cum maritis ſuis communitatem redire. Lavare autem ſolent in aqua, vel communi & publicâ, vel, ſi illa deſit, in labris, puteis, vel lacunis, in ipſorum ædibus, vel ædium areis, aut plateis, in quibus ſcilicet degunt, & habitationis commoditatibus fruuntur, peculiariter ad id præparatis & deſtinatis; Ita tamen, ut labra illa, putei, ſeu lacunæ, collo tenus aquâ repleantur. Quòd ſi cœnoſa in imo ſit aqua, ſolent lapidem latum, vel aliquid aliud, pedibus ſupponere, ut pedes ex omni parte in purâ & limpidâ ſtent aquâ,

Puerperæ poſt 40. dies ablutio.

aquâ, eaque pedum digitos, digitorumque interstitia, cæteraque membra omnia, pervadere possit. Nullam enim putant lotionem, si corporis pars aliqua tecta maneat, quò aqua pervenire nequeat. Hac de causa oportet eas ante omnia crines in nodum collectos solvere & explicare, tænias, torques, coralia, cæteraque colli ornamenta, deponere, annulos de digitis detrahere, dentes prius diligenter, ne quid omninò sordis illis inhæreat, scalpere & repurgare; summa, ne filum quidem latum in corpore habere, per quod aliquid in ipsis vel opertum, vel illotum manere possit. Denique, totas se in aquam debent immergere, adeò ut ne minimus quidem capillus supra aquam exstet, brachia & digitos expandere, palpebras & os, si modò possint, aliquantisper aperire, in aquâ etiam eousque se incurvare & inclinare, ut ubera à corpore deorsum pendeant, & nullibi corpus tegant, atque ita aqua omnia corporis loca pervadere, & probè repurgare possit. Quòd si, dum lavant, infirmitate aliquâ aut deliquio eas affici contigerit, nemo illotis manibus attingere illas audet: Alioqui enim frustrà tota suscepta esset lotio. Semper autem mulierem, vel puellam, duodecim annos & diem unum natam, puerperæ in balneo adesse oportet: vel, si tales haberi non possint, maritus uxori adesse potest; qui videat, & testetur, illam rectè & legitimè lotione

lotione defunctam esse. Christianæ verò mulieri munus hoc nullâ ratione deferre licet: his enim tutò fides haberi non potest. Sævissimâ etiam & intolerandâ hyeme, gelu omnia astringente, frigidâ corpus est lavandum. Ubi tamen moris est calidæ aliquid immiscere, permitti illud potest. In iis quoque locis, ubi thermæ & aquæ calidæ è terræ visceribus scaturiunt, corpus ejusmodi balneo fovere est licitum, &c. Qui plura de his scire desiderat, adeat Rituale mulierum, quod Germanicâ quidem dialecto, verùm Ebræis characteribus prodiit, (Hebraicè סדר מצוות נשים *Seder mitzvos naschim*, Germanicè, Frawenbüchlein) in quo omnes mulierum ritus exactè simul & breviter comprehenduntur & describuntur. Sequitur nunc, ut aliquid etiam de *Primogeniti à sacerdote redemtione dicamus.*

De redemptione primogeniti.

Quando primo partu mulier masculum in lucem ediderat, ille, ex legis Mosaicæ præscripto, Deo sacer erat, & à sacerdote redimēdus fuit, uti scribitur; *Omne quod aperit vulvam generis masculini, meum erit, &c. Primogenitum filiorum tuorum redimes:* Hæc Redemptio (quæ פדיון הבן *Pidjon habben* vocatur) hodie in hunc fit modum: Tricesimo primo à pueri nativitate die pater Sacerdotem cum aliquot amicis advocat, & puerum mensæ, simul cum duobus aureis Rhenanis vel duobus Thaleris cum semisse, imponit, ac sacerdotem

Exod. 34.

dotem

dotem his verbis alloquitur; *Uxor mea mihi primogenitum peperit, sed illum tibi lex aßignat.* Sacerdos excipit; *Itaque tu illum mihi permittis? Permitto*, inquit Pater. Matrem postea sacerdos interrogat; *An primus hic fuerit illi partus? an nihil unquam abortu egesserit?* Illâ negante, patrem interrogat, *quem mage carum habeat, primogenitum suum, an verò pecuniam?* Pater respondet, primogenitum sibi pecuniâ cariorem, jubet Sacerdotem pecuniam accipere, hasque subjungit benedictiones: ב"א' א'מה אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן *Benedictus sis Domine Deus noster Rex mundi, qui sanctificasti nos præceptis tuis, & mandasti nobis Redemptionem filii;* בא"י אמ'ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה *Benedictus, &c. qui vivificasti, conservasti, & deduxisti nos hucusque.* Post hæc Sacerdos pecuniam acceptam ad caput pueri deponens, inquit; זה הבן בכור הוא וכו' *Filius hîc est primogenitus, quem Deus redimi jußit, quemadmodum scribitur;* Cujus redemptio erit post unum mensem, siclis argenti quinq;, &c. *Dum utero gravis adhuc eras materno, jus in te pater tuus cœlestis, parentesq; tui habebant: Nunc verò mei juris es & arbitrii, quum sim sacerdos. Verùm parentes tui te, utpote primogenitum, & Domino consecratum, redimere decreverunt, ut scriptum est:* Sanctifica mihi omne primogenitũ, quod aperit vulvam, in filiis Israel, tam de hominibus, quàm de jumentis: Mea sunt enim omnia,

Num. 18.16.

Exod. 13.2.

omnia; *Nunc pro te & redemptione tuâ, quum sis primogenitus, pecunia hæc substituitur, & sacerdoti in pretium cedit: si te igitur ritè liberaverim, liber esto, sin aliter, nihilominus ex lege, & Judæorum instituto & consuetudine liber esto, tuq; in Dei timorem adolesce, matrimonium contrahe, & bonis operibus stude. Amen.* Quando ante diem primum & trigesimum pater obit, mater puerum redimere non tenetur, sed schedula, vel lamella argentea cum his vocibus, pueri collo appenditur בכור שלא נפדה *Bechor schello niphdeh*, i. e. Primogenitus qui non redemptus est. Postquam verò adolevit, & ætate aliquantulum processit, seipsum à sacerdote redimere debet. Sacerdotes & Levitæ omninò ab hac lege immunes erant, neque tenebantur redimere primogenitos suos: immò etiam Filia Sacerdotis & Levitæ, alteri Israëlitæ nupta, hoc privilegio gaudebat.

Historia de quodã Gentili, qui mirabiliter circumcisus & Judæus est factus.

Sed antequam summã huic capiti manum imponam, non possum quin ex Gemarâ historiam adducam, de quodam alienigenà, qui mirabili prorsus circumcisione partem in sæculo futuro est consequutus, & in pium Judæum, moriens, evasit. In tractatu *Avoda sara*, h. e. de Idololatriâ legimus; *Regem quendam Romanum, Judæis infensissimum, eosq; de medio tollere & exstirpare cupientem, consiliarios suos his verbis adorsum esse:* מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער *Qui inveterato,*

Abhodah Zarah cap. 1.

& gangrænoso in pede laborat ulcere, in quo jam noma seu putrescens caro excreverit, an illi totum ulcus ad sanam usque carnem est excidendum; an verò consultius esse ducitis, ut carnis putrescentis & emortuæ dolores assiduè perpetiatur? Quibus verbis Judæos innuebat, qui jam à longo tempore ditionem ejus insederant, & subditos infestarant. *Hæc ubi quidam è consiliariis ejus, cui Ketijæ Schalomi filio nomen erat, audisset, in hunc modum respondit Regi;* אדוני דלא יכולת להו לכולהו דכתיב כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם *Mi Domine, nunquam in universum exstirpabis, vel exterminabis Judæos.* Scriptum enim est de illis: In quatuor ventos cœli dispersi vos: h. e.

Zach. 2. 6.

כשם שאי איפשר לעולם בלא רוחות כך אי איפשר לעולם בלא ישראל *Ut mundus absque ventis subsistere nequit: Ita nec absque Judæis. Quapropter penes te non est, Judæos exterminare:* ועוד קרו לך מלכותא קטיעא h. e. *Præterea, si hoc fores aggressus, destructor & tyrannus clueres.* שפיר קאמרת *Bene respondisti, ait rex: sed qui responso suo Regem superat, ille in acervum arenæ* (vel, *in Caminum ignis*) *conjicitur, ibiq; suffocatur. Quandoquidem ergo hodie me vicisti, atq; ita me meumq; regnum hoc dedecore affecisti, ut inferior discedere cogar, pœna in caput tuum revertetur. Quum itaque ad supplicium raperetur, Nobilis quædam matrona Romana, conspecto eo, exclamavit;* ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מיכסא h. e. *Væ illi navi, quæ sine portorio solvit.* Innuebat scilicet, hunc Ketijam

tijam mortem propter Judæos ſubire, atque hac ratione partem in עולם הבא *Olam habba*, hoc eſt, ſæculo futuro conſequi cupere, quum tamen Judęis portorium nullum dediſſet, hoc eſt, per circumciſionē in recutitorum numerum nondum eſſet relatus. Atque hîc, de circumciſione ipſius, variæ ſunt, & diſcordantes, Judæorum ſententię: quidam dixerunt, illum cultro arrepto ſibi ipſi præputium abſcidiſſe: alii verò, illum ferventi abreptum zelo, ore in mentulam irruiſſe, & ſuis propiis dentibus impurum illud ערלה *Orlah*, hoc eſt, præputium ſibi præcidiſſe, magnaque voce exclamaſſe, יהבית מכסי *Nunc perſolvi portorium. Et cùm in caminum conjiciendus eſſet, iterum exclamavit, ſe eruditiſſimum Rabbi Akivam & ſocios ipſius ex aſſe hæredem ſuum conſtituere. Illicò tunc vox è cœlis audita;* קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא *Tibi, ô Ketija fili Schalom, parata eſt vita æterna.* Hinc ergo videre eſt, quàm precioſa res ſit Circumciſio, quamq; mercedem is recipiat, qui facultates ſuas Judæis donat. Hîc nulla ſubitur jactura, ubi decem florenis, decem mille quis lucratur; quin potiùs revera Diomedis cum Glauco hæc eſt permutatio, qui ἀντὶ χαλκείων χρύσεα retulit. In eodem etiam capite de Cæſare Antonino gloriantur, eumq; circumciſum, & in religione Judaicâ fatis conceſsiſſe, aſſerunt. Id verò hoc pacto contigit. Non procul ab aulâ Cæſaris, doctus

Hiſtoria de Cæſare Antonino circumciſo.

quidam & celebris Rabbinus habitabat, à cujus ædibus in Cæsaris aulam clandestinus & subterraneus erat aditus, per quem Judæus ille & Imperator, sæpissimè clanculum convenire poterant. Hæc res occasionem præbebat, ut Cæsarem, Religionis & legis Judaicæ discendæ, & suscipiendæ, cupido incesserit. Singulis itaque diebus Rabbinum suum adibat, & legem ab eo discebat. Ne autem incomitatus illum adiret, nemini tamen innotesceret, eum Rabbini scholam frequentare, duos semper secum assumpsit servos, quorum alterum præ Judæi, alterum verò præ aulæ suæ foribus, domum reversus, gladio transfigere solitus erat. Rabbinum etiam prohibuit, interea dum ipse adesset, ullum alium discipulum vel admittere vel intromittere. Cùm autem Cæsar alium quendam Rabbinum aliquando apud eum offendisset; Chaninam nempe cognomento Barchammam, pietate & sanctitate Rabbinum præcellentem, iratus, ita Rabbinum suum est alloquutus; אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך h. e. *Annon prohibui, ne ullum mortalium me præsente intromitteres?* Respondit Rabbinus, לית דין בר אנש h.e. *Domine, Neminem mortalium, (sed Angelum) intromisi.* Cæsar iterum; אימא ליה לההוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי h. e. *Si Angelus est, exeat, & accersat mihi servum meum, qui præ foribus jacet dormiens* (servũ designans, quem

quem interfecerat). Rabbi Chanina abiens, & servum mortuum conspiciens, ingenti percussus fuit terrore, adeò ut penè exanimaretur, quaque ratione sibi respondendum esset, penitùs ignoraret, ne homicidii suspicio in Cæsarem caderet. Genibus itaque pronis, tandiu supplex oravit Deum, donec servus ille vitæ restitueretur. Hoc conspecto, vix satis mirari poterat Judæorum sanctitatem Cæsar, suoque Rabbino & præceptori post hæc ad mensam ministravit; noctu etiam, quando cubitum se conferebat, aderat illi Imperator, idemque ei, quod Sapori Valerianus, præstabat; recurvum nempe dorsum Magistri nostri pedibus supponens, quò facilius lectũ conscenderet. Recusaverat quidem sanctissimus Rabbinus honorem tantum: sed quò magis ille eum detrectavit, eò magis demisso ac humili animo ab Imperatore ei fuit delatus, imò in futuro quoque sæculo, illi à pedum scabellis esse, votis contendens. Tandem innotuit Judæis, Cæsarem Antoninum paulò ante mortem suam proselytum esse factum, circumcisum, & in fide Judaicâ diem suum obiisse. Sexcenta id genus exempla in Judæorum libris legere est, multos nempe Christianos, nobiles, plebejos, omnium denique ordinum, à fide Christianâ, ad Judaicam defecisse, & veræ fœlicitatis participes factos esse.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat! Sed quęso quo in numero horum recutitorum sanctitatem habuerunt Prophetæ?

Jer. 9. 26. Jeremias; *Omnes gentes habent præputium, sed omnis domus Israel incircumcisi sunt corde.*

Deut. 10. 16. Moses: *Circumcidite igitur præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne induretis amplius.*

Jer. 6. 10. Jeremias: *Cui loquar? & quem contestabor ut audiat? Ecce incircumcisæ aures eorum, & audire non possunt.*

Act. 7. 51. Stephanus protomartyr ita eos compellavit: *Duri cervice, & incircumcisi corde & auribus, vos semper spiritui sancto obnitimini, sicut patres vestri ita & vos.*

Rom. 2. 28. Paulus Apostolus; *Non enim qui est in propatulo Judæus, Judæus est: nec ea quæ est in propatulo circumcisio, id est, in carne, circumcisio est: sed qui in occulto Judæus est, & circumcisio cordis, id est, in spiritu, non literâ, ea vera demùm circumcisio est.*

Quâ ratione primogeniti Christianorum, imò omnes fideles Christiani, sunt redempti?

1. Petr. 1. 18. Petrus Apostolus respondet; *Scite, vos non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemptos ex vanâ vestrâ conversatione, ex patrum traditionibus acceptâ: sed pretioso sanguine utpote agni immaculati, & incontaminati nempe Christi, &c.*

Coloss. 1. 14. *in quo habemus redemptionē per sanguinem ipsius, id est, remissionem peccatorum.*

Quid præterea Christianis nocet præputium?

tium? Docet id nos Apoſtolus Paulus: *Si praeputium jura legis ſervaverit, nónne praeputium illius pro circumciſione reputabitur? & quod eſt ex naturâ praeputium, ſi legem ſervet, damnabit te, qui per literam & circumciſionem transgreſſor es legis.* Rom. 2. 26.

Caput III.

De Judaeorum ad Pietatem educatione & inſtitutione.

DUm mulier lactat, uberibusque infantem alit, cibis ſalubribus & ad concoquendum facillimis veſci debet, ut probatum ille lac ſugat, quod cor & ſtomachum ipſius reficiat recreetque, ut citò adoleſcat, tantoq; faciliùs & maturiùs mores ſuos ad virtutem conformare, ſapientiae operam dare, ingenio & intelligentiâ accreſcere queat. Sapientes & eruditi ſcriptores diligenter & ſollicitè admodum praeceperunt, hocque permagni ad educationem momenti eſſe crediderunt, ſi laudabili cibo & potu mater infantem deficere non patiatur, quò citiùs creſcere, &, aetatis robore accedente, Deum colere poſsit. Sic enim ambulat mulier in viis Domini, ſicut ſcribitur; *In viis ejus ambulabis.* Quales ergo ſunt viae Domini? Dominus plenâ manu,

Mulier lactans bonis cibis utatur.

Deut. 28. 9.

quæ ſunt ad vitæ uſus neceſſaria, omnibus creaturis ſuppeditat: Sic etiam mulier, quando fœtum ſuum nullâ re egere ſinit, ſed, quibuſcumque rebus illi opus eſſe intelligit, præſtò eſt, *Ambulare* dicitur *in viis Domini*, & hâc ratione vitæ æternæ adhuc particeps eſſe poteſt. Hujus rei gratiâ etiam binis illam uberibus, non unico tantùm, Deus donavit, ut ſufficienter & abundè puer lactere poſsit. Diſputant Doctores in Gemarâ, quid cauſæ ſit, cur Rex David, Deum laudans, lactentium non ſit oblitus? Rabbi Abha dixit, Deum mulieribus ubera è regione cordis poſuiſſe, ut cordatus & prudens evadat puer, utque è matris corde ſugat, unde intellectum conſequatur. Rabbi Jehuda dixit, ne mulierum pudenda puer videre cogeretur; Rabbi Matthana verò; ne in loco ſordido ſugere cogeretur. Itaque ſi Deus tam ſtudiosè conſuluit infantibus: quanto majorem curã filiorum matrem gerere par eſt? Quinimò, quod magis eſt, Deus interdum naturam ipſam immutat, ut nullo defectu parvuli laborent. In Gemarâ enim legimus, pauperis cujuſdam, ſed pii tamen viri, uxorem aliquando vitam cum morte commutaſſe, & marito ſuo infantem lactentem reliquiſſe: quum autem ille præ extremâ paupertate nutricem alere non poſſet, Deum viri naturam immutaſſe, & lactis copiâ ubera illius repleviſſe, quo infans, multo-

Tractatu Berachos de Benedictionibus.

Tractatu Schabbas de ſabbatho.

multorum fide dignorum teſtimonio, ſuſtentatus fuit. Sic legimus in Medraſch, ſeu, libro quodam Homiliarum; quum Pharao Ægyptiorum Rex omnes puerulos in aquam projici juſsiſſet, uti Moſes ipſe projectus fuit, procul inde mulieres Ebræas fugiſſe, & in remotis ac longinquis locis partu levatas eſſe; filios verò ubi nactæ erant, terram dehiſcere, ſeque aperire ſolitam, &, pueris molli ſuo ſinu receptis, iterum coaluiſſe: ſingulis autem Deum lapides duos præparaſſe, alterum ex quo lac, alterum verò, ex quo mel ſugerent: Atque hoc pacto in terræ viſceribus ſalvos & incolumes conſervatos eſſe, donec adoleverint, & natu grandiores, ſinguli matrem ſuam repetierint. In iiſdem Medraſchim vel Homiliis legimus, bonum Mardocheum, Eſtheram uberibus ſuis lactaſſe, hancq; cauſam eſſe, ob quam tantis poſtea ab illâ, poſtquam regii conſors Thalami facta eſſet, honoribus affectus, & dignitatibus auctus fuerit. Quænam igitur mulier filium ſuum ullâ re egere æquo ſuſtineat animo? Philoſophi Ethici ſeu qui De moribus & virtutibus ſcribunt, eandem eſſe volunt Mulieris, & provinciæ alicujus Præfecti, rationem. Talis enim, ſi fidelem ſe principi ſuo faciat, rectè ſubditos illius regat & gubernet, ditionem ejus auctiorem & meliorem, reditibusq; ditiorem reddat, nedum ut deteriorem eſſe patiatur, magnam dubio

procul à principe suo mercedem refert, summisq; honoribus & dignitatibus cumulatur: si verò secus faxit, mercede non solùm carebit, sed & ab infœlici arbore pendebit. Ad hũc modum Mater liberis suis à Deo est præfecta: si necessitatibus illorum benè & sedulò provideat, &, quæ illis opus sunt, tempori conficiat, non solùm generosæ indolis specimina, sed & fructus dabunt; mater etiam, & hujus & futuri sæculi, mercedem reportabit, & apud justos in Paradyso assidebit. Si verò illiberali illos cibo & operoso paverit, adeò ut rudis cibus, rude, hebes, & impolitum puerorum ingenium reddiderit, à Deo de medio tolletur, & in Gehennam præcipitabitur.

Mulier lactans nudo pectore non incedat.

Sed nec nudato nimis pectore mulierẽ incedere decet, ne si lac in uberibus frigus contraxerit, colicis doloribus, gravissimisque morbis puer infestetur, ac proinde ægrè & difficulter adolescat. Cane etiam & angue pejus sabbathariorum jejunia, matutino præsertim tempore, illam odisse oportet, & calidiore paululum cibo, non tam sui, quàm carissimi verpuli causâ, languentem & marcescentem stomachum corroborare.

Jejunia vitet.

Puerulinudi non circumferendi.

Cautio insuper & diligentia adhibenda est, ne puerum nudum circumferat, vel cursitare patiatur, sive *sole terra tepescat*, sive *plena per insertas fundat se luna fenestras.* Hinc enim magnum puerulo periculum immineret, uti scribi-

ſcribitur: *Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem.* Nec etiam nudi in lectum deferendi ſunt pueruli, vel permittendum, ut nudi vel in lectum ſe conferant, vel è lecto ſurgant: ſed induſium in lecto induendi ſunt & exuendi, ut maturè aſſueſcant, pudentem & pudicum coram Deo animum oſtendere, & memores eſſe, *gloriâ Dei plenum eſſe mundum, & tenebras apud illum eſſe inſtar lucis.*

Pſal. 121. 6.

Idcirco quoque, tecto capite ambulare, aſſuefaciendi ſunt: Majeſtas enim Dei ſuper illos fertur, adeò ut, ſi quis aperto capite incedat, ille infeſto capite Majeſtati divinæ concurrere, omnem illi frontem perire, pietatis deniq; & præceptorum divinorum oblivisci, cenſeatur. Hinc legimus in Talmud; *Seniores & Senatores Hieroſolymis quondam ſub portâ ſedentes, duos adoleſcentulos, alterum aperto, alterum tecto capite, prætereuntes vidiſſe, iisq; conſpectis, Rabbi Eliezerum in hæc verba erupiſſe; Puer ille, qui retecto eſt capite,* ממזר Mamſer *ſpurius eſt: Rabbi Jehoſuam verò in hæc;* בן הנדה Ben hanniddah, *E muliere menſtruatâ conceptus eſt. Rabbi Akibham ſubjeciſſe;* ממזר ובן הנדה Mamſer uben hanniddah, *Utrumque verum eſt. Poſtea Rabbi Akibham pueruli matrem interrogaſſe, quâ ratione puerum illum nacta eſſet? illam verò reſpondiſſe;* כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובא עלי שושביני והיה לי בן זה נמצא התינוק ממזר ובן הנדה: *Quum meæ celebrarentur nuptiæ, fluxum*

Tecto capite ut incedant, aſſuefaciendi.

Tractatu Kallah, de Sponſa.

fluxum patiebar menſtruum, ita ut ſponſus meus à me, ex legis Moſaicæ præſcripto, receſſerit, alius verò, paranymphus ſc. meus interim ad me acceſſerit, ex cujus furtivo congreſſu puerum illum concepi. Mali itaque eſt ominis, ſi puer aperto incedat capite. Præſertim autem à ſeptimo anno ad decimum tertium uſque, diligenter & aſsiduè monendi ſunt, ne nudo capite incedant. Nam ab anno decimo tertio, ad extremum uſque vitæ exitum, id omnino eſt prohibitum.

Cingulū geſtare debent. A` teneris etiam unguiculis Cingulum lumbis ſubnectere aſſuefaciendi ſunt: ideò pueruli togulæ, cingulum à tergo piæ mulieres aſſuere ſolent, ut hâc ratione ſubinde ſui officii admoneatur puer. Cingulum enim cor à pudendis diſcernit, ne cor inter orandum pudenda intueatur, vel aliquid impudici cogitet. Adde quòd quàm primùm precem matutinam diſcit puer, hiſce etiam verbis inter alia precari ſoleat: ב״אי א״מה אוזר ישראל בגבורה Baruch attah Adonaj Elohenu, melech haolam, oſer Jiſrael bigvúrah, *Benedictus tu ô Deus, qui Iſraelem robore accingis:* quibus Cingulum ſpecialiter deſignatur. Si itaque cingulo careret, fruſtra eſſet hæc precatio, & in peccato duceretur.

Nudis pedibus ne incedant. A parentibus porrò permitti non debet, ut nudis pueri incedant pedibus, periculorum omnigenûm vitandorum causâ; Menſe præſertim Decembri & Januario, quo feles catulientes

tulientes diſcurrunt: facilè enim aliquid venenati à felibus promanantis calcare poſſent, quo calcato pedes intumeſcerēt, nec adeò facilis & prompta ſanatio foret.

Ubi clarè & diſtinctè jam loqui poſſunt, ſelectas aliquot Sacræ Scripturæ gnomas docentur: Manè ſemper & veſperi, Sabbatho & aliis diebus feſtis, parentes decenter ſalutare in hunc fermè modum aſſuefiunt: *Fauſtum tibi diem hunc; Fauſtum tibi ſabbathum hoc exopto, &c.* Aſt ubi annum ſeptimum exceſſerunt, ſalutationi ſuæ Nomen Dei illos ſemper addere oportet, & dicere; *Fauſtum tibi à Deo diem exopto.* Sic enim Boas meſſores ſalutavit האל עמכם Hael immachem, *Deus vobiſcum:* item, יברכך האל Jevareccha hael, *Deus tibi benedicat*, i. e. Tu quoque ſalvus ſis. Nomen tamen Dei, niſi in loco puro, & ab omnibus ſordibus remoto, exprimere non audent, ut fuſiùs hæc alibi tractabuntur. Vaſorum etiam domeſticorum, inſtrumentorum, & ſupellectilis variæ Nomina Ebraica, puerulos ſuos docent parentes, ut Ebræo ſermoni maturè hâc ratione aſſueſcant. Unde fit, ut infinitas voces Ebraicas patrio & vernaculo cuivis ſermoni immiſceant, ne ab omnibus ſine diſcrimine facilè intelligi queant. Sed purâ putâ Ebraicâ Dialecto nuſpiam hodiè in toto terrarum orbe loquuntur: Rabbinorum tantùm doctiſsimi, & literarum ſtudiis exculti,

A teneris ſacris imbuendi ſunt.

Ruth. 2.4.

culti, si usus venerit, benè Ebraicè & loqui, & scribere possunt.

Maturè à Christianorum cõmercio arcendi.

Maturè etiam & diligẽter cavetur, ne quid cum Christianis commercii habeant, ne cum illorum pueris lusitent, edant, bibant, vel quicquam omnino ipsis communitatis & societatis cum illis intercedat. Parentes enim tam horrendam, & abominandam depingunt illis Christianorum conversationem, ut ab ipsis veluti cunabulis, inexpiabile cõtra Christianos odium concipiant.

Quinquennes, literas discere incipiant.

Annos nati quinque, literas cognoscere, & pingere incipiunt. Utplurimùm is, cui facultas conceditur, domi suæ Rabbinum vel præceptorem filiis suis instituendis habet. Et ubi primũ puer legere potest, Pentateuchum in linguam patriam seu vernaculam vertere docetur. In שבילי אמונה Schevile æmunah, *Semitis fidei* (libri nomen est) scribitur; *Quum primùm puer in scholam ad Rabbinum deducitur, illi crustula, saccharo & melle condita, à matre, cum hujuscemodi verbis, danda esse; Ut crustulum hoc dulce est: sic etiam dulcis fiat Lex cordi tuo instar sacchari linguæ tuæ, instar mellis labiis tuis, &c. Cave futili & frivolâ garrulitate tempus in scholâ terere, pura puta legis verba disce loqui, sola lex ex ore tuo prodeat; sic enim Divinæ majestatis gloria capiti tuo insidebit, teq; perpetuò comitabitur: Deus namq; amore suo, & favore complectitur eos, qui nihil nisi boni, quodq; ex verbo Dei deromptum*

Eodem tempore incipit Legem interpretari.

Quomodo à matribus ad Scholam deducendi.

ptum sit, proferunt. Hinc scribunt ii, qui Sapientum nomen studio quæsiverunt, in Hierosolymorum desolatione, quum hostes sacerdotes & Levitas omnes Judæâ expulissent, non tamen unà cum ipsis recessisse Majestatem divinam; quum Synedrium magnũ, hoc est, Senatum Hierosolymitanum ejicerent & exterminarent, nec tum adhuc Majestatem divinam sedibus suis expulsam esse: sed ubi pueros ex scholâ abegerunt, tunc Majestatem divinam simul cum illis in exilium actam & depulsam fuisse, uti prædixerat Jeremias, quum diceret: *Parvuli ejus ducti sunt in captivitatem ante faciem tribulantis, Et egressus est à filiâ Sion omnis decor ejus. Omnis decor ejus,* i.e. Præsentia Majestatis divinæ, in quâ omnis urbis Sion excellentia & præstantia sita fuit. Itaq; quando pueri ad pedes Rabbini sedent, verba Legis discunt, & ore suo nihil aliud quàm Verbum Dei sonant, cum illis Divina habitat Majestas, & spiritu ab illorum ore prodeunte recreatur: Purus enim adhuc ille est, & sanctus, siquidem nondum admissa pueros peccata remordent, (anno enim decimo tertio demùm puer בר מצוה Bar mitzvah *Filius præcepti* appellatur, quòd præceptorum divinorum observatione obligatus teneatur, & primùm peccati reus esse incipiat, si illa non observet). *Rabbi Samuel filius Nachmani dixit ex sententiâ Rabbi Jochanan,* כל הלומד את בנו

In Echarabbeti.

Thren. 1. 5.

Talm. Bava mezia f. 85. col. 1.

את בנו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה *Qui legem & verbum Dei filium suum docet, dignus est qui in Academiâ cœlesti sedeat in conspectu Domini*, ut ait propheta Jeremias: אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד וגו' i. e. *Si converteris, faciam sedere te, & in conspectu meo stabis*, hoc est, Si filius tuus Legem discat, in Academiam cœlestem admittam illum, & vitæ æternæ participem faciam. Illi verò, qui legem filium suum non docet, eumq́ue illiberaliter educat, multò satius est cæcum fieri, quàm lucis usurâ frui, ne filii ignominiam videre cogatur, uti de Patriarcha Isaaco legitur, *Caligaverunt oculi ejus, & videre non poterat.* Hîc Rabbi Eliezer filius Azariæ dicit, *Ideò Isaaci oculos caligasse, ne impudicos & immodestos filii sui Esavi mores videret.* In Ebræorum quoq; Homiliis legitur, *Abrahamum quinquennio fata prævertisse, ne nepotem Esavum impiæ & sceleratæ indolis specimen dare videret.*

Jer.15.19.

Gen.27.1.

Ber. rabba sect. 65.

Puer decennis ad Mischnam.

Postquam puer decimum annum attigit, Legemq́ue & Pentateuchum mediocriter didicit, ad Mischnam seu δευτερώσεις accedere, & Talmudi operam navare debet, à cujus textu, ut qui omnium Judaicarum traditionum & constitutionum, omnisq́ue Juris & Divini & Humani fundamentum contineat, recedere nefas.

Anno 13. fit Filius præ-

Anno decimo tertio בר מצוה Bar mitzvah, i. e. *Filius præcepti* primùm appellatur, hoc est,

lex

lex obedientiæ illi indicitur: & tum demum oportet illum sexcenta & tredecim præcepta, quæ in se summam & argumentum totius legis Mosaicæ, & Judaicæ Religionis complectuntur, observare: tum etiam demum reus, & pœnæ tum divinæ tum humanæ obnoxius fit, si illa transgrediatur. Quæ verò ante decimum tertium annum peccata admittuntur, patri imputantur, & ab illo pœna reposcitur. Propterea anno ætatis decimo tertio expleto, *Minjan*, h. e. decem Judæos pater advocat, illosque contestans, ait; Filium hunc suum ex Ephebis excessisse, Præceptis institutum, Talmudicas lectiones, decisiones, & consuetudines de peniculamentis & phylacteriis (de quibus postea fiet mentio) probè didicisse, Benedictiones & preces quotidianas benè recitare posse, &c. Proinde se liberum porrò & immunem esse velle, filiique peccata à se excutere. Filium enim suum inposterum בר מצוה *Bar mizvah*, i. e. legis præceptis subjectum, & ipsummet peccata sua deinceps ferre debere. Hæc ubi à Judæis adstantibus sancita, confirmataque sunt, precem pater concipit, quâ *Deo gratias agit singulares, quòd filii sui pœnâ levatus liberatusq; sit: in vota postea effunditur, & à Deo supplex petit, ut filius suus in longos annos, bonaq; opera adolescat.*

cepti: & ad illorum observationem adstringitur.

Quâ ceremonia [illegible] *ex Ephebis dimittatur.*

Anno decimo quinto Gemaram, hoc est, Textus Talmudici complementum, rerumq;

Anno 15. ad Gemarã.

dubiarum, quæ in textu occurrunt, ſubtiles & acutas deciſiones & diſputationes aggrediuntur, & in illis argutum illud ſui ingenii acumen exercent, totamque utplurimùm in hoc ſtudio deinceps vitam terunt: rarò, vel nunquam, in Prophetarum libris ſtudium ſuum collocant, nec multâ illorum lectione fatigantur, uti multos exactâ ætate Judæos comperi, qui ne unum quidem unquam Prophetam legerant. Hinc tam pauca de Meſsiâ norunt, & oracula, illum in ſcripturis nobis promittentia, ipſis non ſolùm tenebroſa & obſcura, ſed magna ex parte omninò ſunt ignota.

Anno 18. ducunt uxores.

Anno decimo octavo pueri uxores ducſit, (hoc enim tempus ex vulgatâ Talmudici juris regulâ conjugio eſt aſsignatum: ſæpe tamen ſcortationis vitandæ ergò tempus illud antevertunt): puellæ verò nuptum collocantur annos duodecim & diem unum natæ.

Anno 20. liberè poſſunt negotiari, &c.

Anno vigeſimo liberum illis eſt negotiari, commercium exercere, mercaturam facere, conducere, locare, emere, vendere, permutare, fallere, decipere, quod ſępe Chriſtiani magno ſuo malo, proh dolor! experiuntur, quâ de re alibi dicetur. Quandoquidem ergo verpulus noſter in Filium præcepti nunc evaſit, & Judæorum ordini eſt adſcriptus, oſtendere porrò nobis eſt propoſitum, quemadmodum omnes promiſcuè juvenes ac ſenes in hoc ordine ſe gerant.

CAPUT

Caput IV.

Quomodo Judæi è lecto surgant, & ad preces matutinas se componant.

IN Gemara, tractatu Bava Basra, docet Rabbi Eliezer cognomento Magnus, Antelucano tempore surgendum esse à decimo quinto Junii ad Pentecosten usque, eò quòd noctes sint longiores: à Pentecoste verò ad Julium usque, de die surgendum esse, eò quòd noctes sint breviores. Hoc autem probant Sophi illi & legis doctores, sententiis aliquot è Threnis Jeremiæ & historia Ruthæ desumptis, quibus recensendis hîc supersedebimus: inenarrabilis enim illorum subtilitas in illis explicandis, humanam superat infantiam. Mulier, quæ spectatæ famam pietatis ambit, maritum suum excitare debet: parentes verò indiscriminatim filios suos; si nempe annum decimum tertium egressi, ac per consequens Judaicis præceptis sint obnoxii, uti superiore capite dictum est. Scribunt insuper sapientes, singulis hominibus diem excitandum esse, non autem illos à die excitandos, ut Psaltes Regius ait; אעירה שחר Airah schachar *Auroram excitabo*, id est, אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר לי *Ego excito auroram: nequaquam*

Specul. Ardens cap. 39. Manè quãdo surgendum.

Psal. 57. 9.

verò aurora excitat me, ut explicatur in Echa rabbeti Thrē.2.19. Sed & necessitate coacti facere hoc debēt, propter preces matutinas, quæ עם דמדומי חמה *cum ipso Sole Oriente*, non seriùs, concipiendæ sunt, docente iterùm David in Psalmis; ייראוך עם השמש *Timebunt te cum sole*, id est, *In ipso solis ortu precibus suis matutinis te laudare debent*. Cabalistæ scribunt, die instante & appetente omnes hominum preces exaudiri: idque non sine gravissimis causis & maximis rationibus asserunt. Propheta Jeremias in Threnis ait; *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum*, hoc est, quum dies appetit. Rex David quoque in Psalmis; *Interdiu mandat Dominus misericordiam suam, & noctu canticum ejus mecum, Oratio Deo vitæ meæ.* Sapientiâ conspicui Rabbini dicere solent, זריזים מקדימים למצות *Strenui & industrii, ad præcepta Dei exequenda impigros se ostendunt.* Præstantissimum ergo, & longè præcellentissimum opus censeri debet, si quis summo manè, antequam illucescat, surrexerit, & noctem diei, sacro psalmorum cantu & precibus, conjunxerit.

Manè orandum. *Psal.72.5.* *Berachoth fol.29.2.* *Preces omnes manè exaudiũtur.* *Vide mox iterum.* *Thren.2.19.* *Psal.42.9.* *Tal.Pesach. fol.4.1.*

Judæum autem pigrum & remissum esse non oportet, sed promptam & paratam in surgendo alacritatem & celeritatem demonstrare, secumque ita reputare; Si jam Christianus adesset, vel ære meo gravatus, vel qui pretiosum aliquod cimelium oppignerare vellet, vel

Surgendum alacriter.

vel cujus adventum in lucro ponerẽ; ſi etiam à Principe aliquo aut magnate accerſerer, à quo non ſolùm gratiâ & favore, ſed magnis etiam cumulatus muneribus domum reverti ſperarem, vel ſanè, qui me in domeſticorum ſuorum numerum allegere vellet, profectò non diu cunctarer & tergiverſarer. Nihil ergo mihi potius eſſe debet, quàm ut promptè & alacriter ſurgam, ut Regi regum miniſtrẽ, qui perpetuum mihi ſubminiſtrat alimẽtum, à quo & vitam & vitæ productionem habeo, qui me ab hoſtibus meis tutum & incolumem præſtat, &c.

Triſtãdum manè ob Templi deſolationem.

Qui verè pius eſt, ſe totum matutino tempore triſtitiæ & mœſtitiæ tradet, propter templi Hieroſolymitani deſolationem; Urbisque & templi celerem inſtaurationem votis ſuis ad Deum ſingulis matutinis efflagitabit. Si quis autem de nocte & antelucano tempore ſurgat, ut templi Hieroſolymitani caſum defleat, illius Deus miſeretur, ſupplicisque vota & preces exaudit.

Et plorandum.

In tractatu de Synedrio diſputant Rabbini in hæc verba prophetæ Jeremiæ è Threnis; *Ploratu nocte ploravit:* & ajunt; כל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת משכונתו של רבן גמליאל שמת בנו והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובוכה כנגדה וכו׳ h.e. *Lamentabilis eſt omnis ploratus & gemitus nocturnus, & vix ac ne vix quidem à fletu abſtineat, qui noctu alium flentem au-*

Tractatu Sanhedrin de Judicib. c 11 f 104. 2
Thren. 1. 2.

diverit. Ita contigit ſapientiſſimo Rabbi Gamalieli, qui quum mulierem filii ſui mortem fletibus noctu proſequentem audiſſet, largo etiam & acerbo fletu ora rigavit. Rabba dixit ex Rabbi Jochanan ſententia; כל הבוכה בלילה כוכבין ומזלות בוכין עמו *Si quem noctu flere contigerit, ſtellas & planetas ſe illi in fletus ſocietatem adjungere.* Sapientes ſcribunt; ſi quis plorans lacrumas cadere & fluere ſiverit, illas à Deo colligi & in utre recondi. Et, ſi quando crudele aliquod & immite reſcriptum ad Iſraelis excidium ab hoſtibus eorum promanet, Deum piorum illorum memorem eſſe, qui tantas profuderunt lacrumas, & utrem acceptum, in reſcriptum illud effundere, ita ut deleatur, & nulla Judæos affligat calamitas. Hinc fit ut propheta David

Pſal. 56.9. inquiat; *Pone lacrumas meas in utre tuo, utique in libro tuo*; nihil quippe aliud ſibi vult David, niſi, Deum utrem lacrumarum, in reſcripta & libellos, qui adverſus Judæos prodierunt, effundere, illoſque inducere; nec ſolùm inducere, ſed hac inductione infirmare & omni-

Pſal. 126. 5. nò tollere. Quare alibi dicit; *Qui ſeminaverunt cum lacrumis, cum exultatione metent.* Author libri ראשית חכמה *Reſchis chochmah*, i. e. *Initium ſapientiæ*, pag. 111. ſcribit, ſe à majoribus ſuis audiviſſe, utile & conducibile eſſe, ſi lacrumis frons abſtergatur; quædam enim peccata fronti inſcripta hoc pacto deleri, & huc

Ezech. 9.4. prophetæ verba facere; *Signa ſignum ſuper fron-*

tes

tes hominum. Cabalistæ scribunt; Si quis Deum sanctum benedictum precibus suis ex-orare, & Judæis à tam longo exilio, & tam dura captivitate liberationem impetrare velit, is die appetente in preces effundatur, verè & ex animo fleat ejuletq;: & sic dubio procul voti compos fiet & exaudietur. Nihil enim tunc temporis est, quod precibus obstare & officere possit, & nemo homo est, qui mali quicquam in Israelem loquatur. Et hæc est sententia versiculi illius apud Jeremiam; *Dominus de excelso rugit, & de habitaculo sancto suo dat vocem suam, rugiens rugit super decorem suum*; *Deus* scilicet *manè rugit super decorem suum*, hoc est, super sanctum templum Hierosolymitanum, cujus desolationem ideò permisit, ut à Judæis pro ejus instauratione invocetur. Hinc etiam fit, ut propheta David dicat; *Domine manè audies vocem meam, manè præparabo tibi orationem & speculabor. Manè*, hoc est, *die instante: In domum tuam me conferam*: sed ita, ne noctu se illuc conferat. Nam sub noctis principium omnes portas cœlestes Deus claudendas curat, & Angeli taciti & silentes apud illas assident: Dæmones autem & spiritus maligni in mundi solitudines ablegantur, & si quis obvium sese illis ferat, is inultus & impunitus ab illis nequaquam dimittitur.

Ergo per m[illegible] sexcētos & 40. annos neq; manè satis, neq; ex animo precati sunt, siquidē nondū liberati sunt.

Jer. 25. 30.

Psalm. 5. 4.

v. 8.

Noctu portæ cælestes clausæ, & dæmonū vis magna.

Sed postquam torsit medios nox humida cursus,
Et nos latus equis Oriens afflavit anhelis,

Gallorum cãtus unde?

In cœlis proclamatur, ut, appropinquante die, portæ recludantur, ne ulli remora injiciatur. Hoc audientes galli gallinacei in terra, cantare incipiunt, ut homines ſomno excitentur: & tunc dęmonum vires franguntur, nocendiq́ue poteſtate deficiuntur. Propterea quoque Sapientes hujuſcemodi gratiarum actionem, quæ manè ad galli Cantum recitari debeat, inſtituerunt: ב׳אי א׳מה אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה: *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui gallo intelligentiam dederis, ut diem à nocte diſcernat*; In ſumma, Excitatore is opus non habet, quem perpetuus Dei timor comitatur.

Nudus nemo ſurgat è lecto.
Orach chajim num. 2.

In lecto autem nudus in pedes erigi, vel, illi inſidens, induſium induere, Judæus non debet: ſed ſupinus & ſtragulis tectus capite in induſium ſuum illabi & irrepere eum oportet, ne parietes & trabes pudenda ejus conſpiciant. In Tractatu de Sabbatho gloriatur Rabbi Joſe in hunc modum; מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי h. e. *Nunquam in vita mea induſii mei limbum & oram, trabes domus meæ conſpexerunt*: quibus innuebat, nunquam à ſe nudo, ſed probè ſtragulis tecto, induſium indutum fuiſſe. Hinc illa Sapientum conſtitutio; *Non eſſe homini nudo*, (conſidendo ſcil. in lecto) *ſubuculam induendam*, quod dicunt; כשיקום אדם ממטתו לא ישב במטה ערום וילבש חלוקו מיושב. Multò minùs nudũ ſurgere, vel

Tract. Talmud de Sabbatho ca. 16. fol 118. 2.

in

in cubiculo ſtare oportet: fieri enim poteſt, ut oriatur incendium, vel ſubitus aliquis clamor tollatur, ita ut metu externatus, nudus cubiculo aufugiat, quod ſi contingeret, quónam quæſo ſe verteret? quî recutitæ mentulæ pondus tegeret? Multò minùs, (adſit dicto reverentia) nudus coram lecto veſicam exonerare debet. De iſtis enim loquitur Propheta Amos, cùm ait: *Qui dormitis in lectis eburneis, & fœtetis in ſtratis veſtris* (Vox Hebraica סרוחים hîc juxta illos *Fœtere* ſignificat, uti & Jeremiæ 49. v. 7. interpretantur). *Hîc*, inquit Rabbi Joſe filius Chanina, *intelligun-tur illi*, שהיו משתינין מים בפני מטותיהן ערומים, *qui nudi coram lectis ſuis urinam reddunt.* Nemini hoc in mentem venire debet; nempe omnia tenebris ſunt obducta; ſolus in conclavi meo ſum; nemo hîc me videt; abſit, inquam, ut hæc cogitatio pium animum ſubeat. Deſuper enim fertur divina Majeſtas, & ubique præſens adeſt; *plenaq; eſt omnis terra gloriâ ejus*, inquit Eſajas: *tenebræq; coram eo ſunt ſicut lux*, ut David inquit, Pſal. 139. 12.

Specul. ardens. cap. 16.

Amos 6. 5.

Tal. Schab. fol. 62. 2.

Eſa. 6. 3.

Diligenter poſthæc cavere debet Judæus, ne vel ſubuculam, vel cæteras veſtes, vel inverſas, vel præpoſterè induat. Calceum dexterū primo loco inducere debet, ſiniſtrum verò poſtremò: ſed ſiniſtri corrigia primò nectenda eſt, deinde ad dextram devenitur. Cujus calcei ita compoſiti ſunt, ut corrigiis

Calcei quo ordine induendi.

careant, ille ſiniſtrum primum calceare debet (noctu, primus ſemper exuitur calceus ſiniſter) ut pius ille Rabbi Jochanan & docuit & præcepit.

Indutus demiſſo capite è cubiculo exeat;

Poſt demùm ubi omni ex parte veſtibus ſuis eſt amictus, בהכנעה ובכפיפת קומה demiſſo capite, mœrens & afflictus (propter Excidium Hieroſolymitanum) cubiculo excedere debet, non autem בקומה זקופה capite erecto, neque nudis pedibus; multò minus abſque tibialibus, ut homines nequam & leves facere ſolent; ſed veſtibus ſuis diligenter & accuratè veſtitus; idque tùm propter ſanctiſsimam majeſtatem Dei, quæ ſuper caput ejus volitat, tùm quia turpe eſt & impudicum, nudato corpore in aliorum conſpectu incedere.

Diligenter item & probè veſtitus.

Latrinæ manè petendæ.

Spec. ard. c. 40. Orach chajim numer. 3.

Amos 4.12.

Pſal. 103.1.

Latrinas poſtea alui exonerandi, & corporis repurgandi causâ petere debet, ſeque paulatim ita præparare, ut purus, & ab omnibus ſordibus ſedulò repurgatus, ad preces matutinas accedat, uti ſcribitur; *Præparare in occurſum Dei tui Iſrael.* In quam ſententiam & à Rege Davide dicitur; *Benedic anima mea Domino, & omnia interiora mea nomini ſanctitatis ejus.* Hîc, ſecundum Rabbinorum expoſitionem, per *Interiora*, corpus ab omnibus ſordibus vacuum, expers, ſolutum, ac liberum innuitur. Sacrum enim Dei Nomen nonniſi purè & cum ſumma munditie uſurpandum eſt;

eſt; ideo etiam cura adhibenda eſt, ne veſtes ejus inquinentur. In iſtis omnibus pudicè admodum & verecundè ſe debet gerere, quãvis in occulto, concluſo, & tenebroſo ſit loco, uti dicitur: *Oportet te ſollicitum & verecundum ambulare cum Deo tuo*; hoc enim fidiculis ad latrinas etiam deduxerunt Rabbini. Et ſancti quidẽ priſci, (quos חסידים הראשונים *Chaſidim hariſchonim* vocant) non ſine ſumpta à ſanctis Angelis veniâ, ſacellum vel ſecretum hoc ſunt ingreſsi: ſed ante ingreſſum ſuum ita dicebant; התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם id eſt, *Glorificati ſitis glorioſiſſimi & ſanctiſſimi miniſtri excelſi! Cuſtodite quæſo me, cuſtodite me, juvate me, juvate me, exſpectate me donec ingreſſus fuero & egreſſus: hæc enim eſt via & conſuetudo omnium hominum.* Quia enim ſancti Angeli præſtò ſemper ſunt piis; in impurum autem ejuſmodi locum non ingrediuntur, rogandi ſunt, ut patienter foris exſpectent. Sed quia hoc noſtro tempore iſti *Chaſidim* omninò defecerunt, nemo quoque amplius hac precatione utitur: & ſi quis id faceret, היה מיחזי כיוהרא *hajah mechaſe Kejuhara*, pro ſuperbia & arrogantia ei imputaretur. Nemo porrò naturæ reluctari, & alvum, urgente neceſsitate, cohibere debet: grave enim hoc eſſet peccatum, & magnum inde toti corpori imminet periculum; puta

Mich. 6. 8.

Alvus vel urina nõ cohibenda.

puta ventris tormina, gravem halitum, & alia ejuſmodi. In ſectione קדשים *Kedoſchim* legitur: *Ne contaminetis vos ipſos, ſed eſtote mihi ſancti.* Hoc ſapientiſsimi Rabbini de iis expoſuerunt, qui, naturâ dejectionem requirente, alui excrementa vel urinam continent: & dixerunt, eum qui neceſsitati repugnat, & alvum comprimit, pollutum eſſe & immundum, præceptique hujus tranſgreſſorem. Siniſtrâ verò, non autem dextrâ, podex tergendus eſt; dextrã enim manum ejusque digitos ad ſacram intendere ſolent Scripturam, illâ puncta & accentus monſtrant, ſacra Dei & Angelorum nomina deſcribunt, *tephillin* ſeu phylacteria manui ſiniſtræ applicant, &c. Sedulò autem cavere debent, ne vel de Deo, vel ejus mãdatis, in loco illo cogitent; multo etiã magis, ne ullum ex Dei nominibus illic proferant. Rabbinorum ſapientiſsimi dicunt, vitam illius decurtari, qui in loco impuro & contaminato Nomen Dei profert: *Interrogaverunt aliquando Rabbi Siram diſcipuli, quâ ratione tam longævam ſenectutem attigiſſet? reſpondit inter cætera: Nunquam mihi Lex, vel Dei verbum in loco impuro & inquinato in mentem venerunt; multò minus Dei nomen in tali loco protuli.* Faciem autem, Meridiei ſemper aut Septentrioni, nunquam autem Orienti vel Occidenti, obvertere debent; propter reverentiam Majeſtatis Divinæ, quam in Occidente habitare

Lev. 20. 25.

Podex quâ manu tergendus. Vide Talm. Berach. fol. 62. 1.

In loco ſecreto de Deo non cogitãdũ, vel Nomen Divinũ proferendũ.

Tract. Tal. Taanis de jejunio.

bitare dicunt, ut & propter ſanctū Templum Hieroſolymitanum, in quem ſemper vultus, nunquam verò nates ſunt obvertendæ. Verùm præſtantiſsima hæc Judæorum moralia impræſentiarum omittam, & memorare pergam, quomodo ſe ad Preces matutinas manuum Lotione (quam נטילת ידים *Netilas jadajim* vocant) præparent.

Lotio manuum matutina.

Sophi illi & Coryphæi Rabbinorum ſcribunt, neminem debere manè, antequam laverit, manibus ſuis nudum corpus tangere, niſi graviſsimum ſubire velit periculum. Impura enim & venenata admodum res eſt manus matutino tempore, propter impuros & noxios ſpiritus, qui in manibus quieſcunt, donec abluantur. Si quis oculos illotis manibus tetigerit, fiet cæcus; ſi aures, ſurdus; ſi naſum, muco & pituitâ aſsiduè ſtillabit; ſi os, fœtebit; ſi manus manum, contrahet ſcabiem.

Orach chajim num. 4. Spec. ard. cap. 10.

Primùm autem dextra manus ſub malluvio eſt tenenda, ter aqua manibus excipienda: idem poſtea faciendum in ſiniſtra, antequam manus manum tangere auſit: Aquæ parcendum non eſt, uti Rabh Chaſda dixit; *Qui multâ utitur aquâ ad manuum ablutionem, multas in hoc mundo conſequetur divitias.* Altiùs ſublatis manibus lavare debent, ne aqua impura in manus ſurſum reſiliat, illaſque denuò inquinet.

Quo ordine & modo.

Exinde os & faciem abluere oportet; quia ad

Os item &

facies abluenda. ad imaginem & ſimilitudinem Dei formata eſt, prout ſcribitur; *Deus creavit hominem ad imaginem ſuam, ad ſimilitudinem ſuam creavit illum.* Verba hæc hujuſcemodi ſimilitudine exponunt Rabbini: *Nobilis & politus artifex egregiè à ſe fabrefactum poculum amico ſuo donat; quùm ille poſtea artificem ad ſe venientem conſpicit, poculum probè lavat & abſtergit, ne artifex iraſcatur, ſi fortè opus ſuum ſqualidum & ſordidum jacere conſpexerit: Ita etiam oportet Judæum ſingulis matutinis ſcholam petere, & ſe coram Deo creatore ſuo ſiſtere, Illi ſupplicare, Illum colere, & per conſequens faciem ſuam ſimul cum ore purè abluere, ne omnium artificum artifex, ſi creaturam ſuam inquinatam conſpexerit, iraſcatur.* In בראשית רבא *Breſchis rabba*, ſeu Magna expoſitione in librum Geneſeos, Sophi noſti hanc Salomonis ſententiam, *Benefacit corpori ſuo vir miſericors*, exponentes; *Is*, ajunt, *benefacit corpori ſuo qui munditiæ & elegantiæ ſtudioſus eſt.* Quo pacto præterea quis Sacroſanctum Dei Nomen venenato adhuc & fœtenti ore proferre auſit?

Geneſ. 1. 27.

Prov. 11. 17.

Polubro ſubjecto lavandum. Qui manè loturus accedit, polubrum ſemper, aquæ pollutæ excipiendæ, ſubjectum habere debet, neque eâ vel ſolum eſt madefaciendum, vel etiam illuc projicienda aqua illa, quâ ambulari ſolet. Reperiuntur enim, qui ad magicas præſtigias eâ abutuntur.

Facies probè abſtergēda. Accuratè etiam & ſtudioſè facies abſtergenda,

genda, exſiccandaque eſt; qui ſecus fecerit, ejus facies cicatricibus, puſtulis & rugis obducetur, inſigniterq; & turpiſsimè deformabitur. Sed nonniſi benè loto mantili facies exſiccanda eſt, nullatenus autem induſio, ut oſcitantium & dormitantium quorundam mos eſt: hoc enim, uti ſcribunt ſapientes, inducit oblivionem, & ingenii vires frangit.

Et quidem mantili, eoq; puro.

Manibus & facie lotis, ſine mora Deo gratiæ ſunt agendæ, his ſcilicet verbis; ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידים: *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui ſanctificaſti nos præceptis tuis & præcepiſti nobis, ut manus lavaremus.*

Manibus lotis benedictio dicẽda.

Lavandæ autem ſunt manus, quotieſcumque ſubſequentium uſus venerit: Singulis matutinis quùm è lecto ſurgitur: quotieſcumque in latrina ventris onus exoneratur: quotieſcumque è balneis proditur, ungues reſecantur, calcei manibus educuntur, corpus nudum ſcabitur, cadaver tangitur, vel per medios mortuos ambulatur, ubi maritali defuncti ſunt officio, vel denique ſi pediculus infeſtis eliſus fuerit unguibus. Cui aliquid horum abſque lotione feciſſe contigerit, ſi vir eſt eruditus, תלמודו משתכח omnis eruditionis expers atque ignarus reddetur; ſi verò de plebe fuerit, nec ullâ literaturâ tinctus, יוצא מדעתו omnino mente alienabitur.

Quãdo manus lavãdæ.

Hæc quidem Judæis repurgandis & ſanctifican-

ctificandis ſatis ſunt, ne ad preces matutinas omninò inidonei accedant; duo tamen adhuc ſuperſunt, quæ precum ſanctitatem mirum quãtum augeant, de quibus aliquid quoque eſt dicendum, quò ſequentia faciliùs intelligi & percipi poſsint.

De Veſte ארבע כנפות *&* ציצית.

Orach chajim num. 8. *Specul. ard. cap.* 48. *Minhagim pag.* 6.

Veſtem quadrangulam ſeu potiùs palliolum habent, quod quidam, ſimul ac ſurgunt, cum cæteris veſtibus induunt; quidam poſtea; tum demum nempe, quando ad preces ſeſe componunt. Conſtat id duabus quadrangulis particulis, interdum panneis, interdum & plerumque bombycinis vel ſericis, quæ parvis duabus vittis deſuper benè colligantur, dummodò capitis intromittendi ſpatium detur. Ambæ autem illæ particulæ, à fronte & à tergo, pectore & humeris dependent. *Propter quatuor angulos* appellantur ab illis ארבע כנפות *Arba canphos.* A` ſingulis angulis longa fimbria, octo filis albis & laneis conſtans, per nodum deorſum pendet, interdum quatuor, interdum octo vel duodecim digitos lata. Ejuſmodi *Fimbrias* ציצית *Zizis* appellant, & mira de illis ſcribunt, è quibus pauca duntaxat attingam. Qui pietate & ſanctitate cæteris antecellere volunt, quotquot diebus palliolum hoc ſub toga circumferunt, ita ut fimbriæ paululum emineant, quò illas intueri, & perpetuò in oculis habere poſsint; quidam ſub thorace ferunt, alii verò demum induunt, quando

quando precantur. Duas iſtas particulas & fimbrias à fronte & à tergo pendere oportet, ut illis undique ita præcepta dependeant, ut morionibus crotala & crepitacula videmus. Quum illas induunt, precatiunculam adhibent, & Deo gratias agunt, qui fimbrias illas induere præceperit; ב׳א׳ א׳מה אק׳בו להתעטף בציצית h. e. *Benedictus esto ô Deus, qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, & mandaſti, ut amiciamur Tzizis.* Sed cui bono hæc omnia? ut Dei mandata perpetuò ſecum recolant & meditentur, ut Dei mandata illis ante oculos indeſinenter obverſentur, ita ut à peccatis abſtrahantur & avocentur, & de mandatorum obſervatione ſubinde commoneantur, uti ſcribitur; *Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos, ut faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cùm viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec ſequantur cogitationes ſuas, & oculos per res varias fornicantes, ſed potius memores præceptorum Domini, faciant ea, ſintq; ſancti Deo ſuo.* Hinc ſapientes ſcribunt, עינא ולבא תרין סרסורי דחטאה *Oculus & cor duo ſunt peccati proxenetæ.* Ideo lex præcepit fimbrias, ut illis conſpectis de mandatis divinis cogitent, & à peccando abſtineant. In tractatu de Sabbatho legitur, א׳ל רבי יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך במאי זהיר טפי א׳ל מציצית יומא חד הוה סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתא כמה דלא רמיה

Quâ prece illas induant.

Quo fine?

Num. 15. 37.

Colorē hunc à piſce olim habuerunt, qui hodie amplius non reperitur: ideo hodie filis albis utuntur.

Tract. Tal. de ſabbatho c. 16. *f.* 118. 2.

Rabbi Joseph dixit Rabb Josepho filio Rabbæ, Cujusnam præcepti præ cæteris, ut meminisset, monitus est pater tuus? Respondit, Præcepti fimbriarum: quum enim aliquando scalarum gradus descenderet, & fimbrias suas conculcasset, ita ut filum unum avulsum fuerit, noluit ab illo loco recedere, donec resarcitæ fuissent fimbriæ. Sapientes Fimbriarum præceptum, reliquis totius Legis præceptis æquiparant, & scribunt; *eum, qui præceptum illud diligenter custodierit, haberi eo loco ac si totam legem custodiisset.* Quo pacto? singulæ fimbriæ quinque nodis constant, qui *Pentateucho* comparantur. Octo fila si addideris, exsurgent tredecim: & numerus literarum voculæ ציצית *Zizis* in unum collectus, sexcenta constituit: quę omnia si in summam collegeris, *sexcenta & tredecim*, pro numero *omnium præceptorum Dei*, in quæ *tota Lex* dividitur, prodibunt. Ergo, qui studiosè fimbriarum præceptum observaverit, ille sexcenta & tredecim præcepta perfectè & absolutè observaverit. Id Cabalisticâ supputatione, in Rabbinorum scholâ Arithmeticâ, probatum est. In eodem Tractatu legitur historia, quomodo hujus præcepti operâ, quidam olim à peccato sit abstractus, & mulier alienigena ad fidem Judaicam conversa. Res ita gesta est; *Quidam sapientum discipulus, ad lasciviam & scortationem nimium quantum proclivis, quùm aliquando de nobili quodam scorto & meretrice inaudisset,*

Quo loco Præceptum hoc de Fimbriis habeant.

Expressiùs vide hanc historiam in Jalkut fol. 229. col. 3.

audiſſet, quæ non viliori pretio, quàm quadringentis numis aureis ſui copiam faceret; ſummam illam pecuniæ corraſit, & meretrici miſit, diemq; congreſſus indixit. Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ debita complerant; quùm Judæus ingreſſus, aureâ illam ſellâ ſedentem conſpexit, lectum Phrygiis & Attalicis veſtibus ornatum, omnia luxuriæ inſtrumenta & irritamenta. Doloſis ita illis illectus illecebris, quùm veſtes ſuas deponere, & furtivum concutere lectum geſtiret; Ecce Zizios fimbriæ pallioli, auſpicatò in faciem ejus reſiliunt: unde factum eſt, ut ſibi è veſtigio & Deum, & præcepta illius in mentem revocaret, & pronus in terram caderet, quò Jezer harah malum ſuum genium, tetram nempe & impuram libidinem refrænaret, atque coerceret. Nec adduci potuit, ut amplius animum ad mulierem adjiceret. Quod illa animadvertens, ſic eum eſt aggreſſa; גפה של רומי מה מום ראית בי *Quid quæſo vel obſcæni vel indecori in me vidiſti, quòd ita me aſperneris? Cui ille, Dominus Deus noſter ut ſe colamus injunxit, & ſigna nobis dedit, in quæ intuentes, præceptorum ejus recordemur: hæc quùm modò ſim intuitus, me officii mei admonuerunt, & à peccato abſterruerunt. Illa ſubjecit,* מה שמך ומה שם עירך *Quid nomen tibi eſt? Cujas es? Quis præceptor tuus? Quæ Schola in qua literis navas operam? Quibus ex ipſo auditis, nihil illa regeſſit, ſed eum cum bona gratia dimiſit: & nullâ interpoſitâ morâ, omnia bona ſua divendit, ſeq; in locum, in quo illum habitare compere-*

rat, contulit, & scholam, Academiam nempe ingressa, ubi literis operam navabat, de illo percontata est. Rector Academiæ interrogavit eam, quid sibi vellet? Judaicæ, respondet, religionis sacris initiari, & ab adolescente seu studioso illo, cui N. N. *nomen, in uxorem duci postulo; En lectum, quem furtivo voluit polluere concubitu, illo nunc castè & legitimè matrimonii jure potiatur. His intellectis, à Rectore in religionem Judaicam admissa, & adolescenti, quem expetierat, connubio stabili juncta fuit. A quo multos egregiæ indolis liberos suscepit, qui magna ex parte Sapientes & magni nominis Rabbini evaserunt, & tandem, dotibus naturæ, fortunæ & pietatis dives, tributum fatis debitum pependit.* Scribunt præterea Sophi, Boazum, quùm casta & pudica Rutha illi adjaceret, fimbriarum recordatione à fœda cupidine avocatum esse; Josephum quoque Potipharis uxorem permolere voluisse: sed à *Zizis* seu fimbriis suis absterritum. Hoc innuit Raschi in Commentariis suis, & verbosiùs deducitur in Talmude, tractatu Sota, seu De muliere quæ in suspicionem adulterii venit, cap. 1.

I nunc & verbis virtutem illude superbis! dicat aliquis, in Judæorum fimbriis & palliolis non esse Reipublicæ salutem sitám! Sequentem verò historiam, quum in magna sit apud Judæos celebritate, & pro miraculo habeatur, ac proinde in illorum Ritualibus con-

signata

ſignata legatur, ut à pueris & mulieribus, qui Talmudem non intelligunt, diſci poſsit, certè ſciens ſilentio prætermittere nolui; In tractatu Bava Baſra, ſeu De Damnis quæ à beſtiis vel ab hominibus alicui inferuntur, ſcriptum legitur: *Rabbi Jochanan ciſtulam, gemmis & unionibus plenam, aliquando conſpexit, cujus furto ſubducendæ, quum diſcipulum illi adſtantem, Bar Emorai vulgò dictum, cupido invaſiſſet, omnia quæ circa erant concuſſa intremuerunt, & vox per auras delapſa fertur; Heus Bar Emorai, incepto deſiſte, tua non eſt ciſta, ſed uxoris Rabbi Chaninæ Ben Duſæ, quæ olim ciſtam illam filis hyacinthinis, texendis fimbriis, ad juſtorum in futuro ſæculo uſum implebit.* Hîc piis mulieribus documentum ſtatuitur, ut, ad mulieris hujus exemplum, domi ſemper cannabim vel lanam habeant, quò, flagitante neceſsitate, fimbrias laceratas è veſtigio reſarcire poſsint; magnam enim hujus rei gratiâ in ſeculo illo mercedem referent.

Mulieres nõ geſtãt Zizis.

Palliolum id genus fimbriis ornatum, ut Mulieres induant non tenentur, ſi tamen mulier induerit, id permitti poteſt: Mical enim Saulis filiam *Zizijos* ſeu fimbrias geſtaſſe cõpertum eſt. Sed in libro, cui *Siphre* nomen eſt, Rabbi Jehuda ben Babha inquit; *Sapientes noſtri de induſtria, ad hujus fimbriarum præcepti obſervationem, mulieres non adſtrinxerunt. Si qua verò fimbrias circumferre geſtiat, id ſuper-*

biæ adſcribitur & ludibrium meret: viris enim ſolis id injunctum eſt, non autem mulieribus. In omni ſumma; Qui quotidie & indeſinenter fimbrias has circumfert, is à Diabolo & noxiis dæmonibus eſt tutus; idque certiſsimis probatum eſt experimentis.

De Tphillin ſeu Phylacteriis.

Tphillin capitis.

Orach chajim num. 25.

Supereſt, ut ad alterum Precationis Judæorum complementum veniamus, Tephillin ſc. ſeu Phylacteria, quæ duplicia ſunt, ſc. תפילין של ראש *Capitis*, & תפילין של יד *Manuum.* Quemadmodum enim commonitorium ſeu ſignum memoriale Præceptorum Dei habent: ſic etiam Orationis causâ nodum ſibi naſo imponunt, ut eò religioſiùs Deum precari poſsint. Nodum illum nectunt & contexunt ex his verbis Moſis: *Eruntq; verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & ligabis ea quaſi ſignum in manu tuâ, eruntq; monumentum inter oculos tuos.* Iſta *Ligatio* fit in hunc modum: Accipiunt corium parvum vitulinum, nigrum, & quadrangulum octuplicatum, ita ut quatuor diſtinctas & ſeparatas habeat cellulas, in quibus quatuor diverſa Scripturæ loca chartæ pergamenæ inſcripta includunt; nempe dicta aliquot ex 13. cap. Exodi, & ex 6. & 11. Deuteronomii. Membranaceas iſtas ſchedulas puris & benè lotis pilis vitulinis vel vaccinis, plerumque à cauda avulſis, circumligare ſolent, ita ut extremitates Corio promineant, quò ritè confectas eſſe conſtet. Corium

Deut. 6. 6. 8.

Quomodo conficiātur.

rium autem illud tenuiſsimis & puriſsimis nervis ſeu chordis, è vituli, vaccæ vel tauri nervo confectis, conſuunt, & ſimul compingunt, vel, ſi ad manum iſtæ non ſint, mollibus & tenuibus corrigiis ſeu ligamentis ex membranâ vitulinâ reſectis. Longum poſtea & nigrum lorum craſſo illi corio aſſuunt, cum nodo ultrò citroque mobili. Integrum hoc opus ita compactum תפלין *Tphillin* appellant, quaſi diceres *Precatoria*, id eſt, Lora ad precum memoriam animos revocantia (Græci *phylacteria* appellant). Capiti autem alligant, ita ut nodus craſsior, quo ſcripta includuntur, à fronte, loco quo capilli deficiunt, inter oculos è cerebri regione conſiſtat; ut ſcilicet præcepta & mandata divina Judæi cerebro infigantur, majorque ſit precationis ſanctitudo, & unâ eâdemq; operâ Dei mandata confirmentur, meliusque obſerventur, juxta id quod Moſes ait; *Eruntq; tibi in memoriale ante oculos tuos.*

Quomodo capiti alligentur.

Deinde accipiunt denuò aliud corium quadrangulum, & eodem prorſus modo atque ſuperius compingunt, verſus aliquot ex cap. 2. Exodi in membranâ deſcribunt, & in pelliculam inſtar digitalis concavam includunt, & craſſo illi ſimul compacto corio aſſuunt, longumque lorum addunt: hoc vulgò ab illis תפילין של יד *Tphillin ſchel jad* appellatur, quaſi *Manuum phylacteria* diceres. Iſta

Tphillin manuum.

Quomodo alligentur. ſupernè, cubito altiora, brachii ſiniſtri nudæ cuti alligant, adeò ut craſſum illud corium carnem tangat, & è regione cordis ſtent ſcripta, quò cor, in illa intuens, eò ferventius ſe in preces demittat. Longum autem illud lorum ita brachio involvunt, ut in anteriorem uſq; manus partem deſcendat: & hac ratione præcepto huic ſatisfactum putant; *Eruntq; verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & ligabis ea quaſi ſignum in manu tuâ.*

Quo ordine Tphillin alligentur. Manuum phylacteria primo annectunt loco; poſtea verò capitis phylacteria, totumque hoc ejuſmodi benedictione conſecrant: בא׳ אמ״ה אק״בו להניח תפלין *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius Mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaviſti, & ut phylacteria indueremus præcepiſti*: oculis interim ſurſum inverſis, nodum ſupernè de fronte pendentem, ſingulari cum devotione intuentur. Ante omnia verò pia etiam illis affigunt oſcula, & ambobus ea impingunt oculis, ne ullâ ratione à præcepto aberrent, ſed ut verè & indubitatè illorum oculis obverſentur.

Dum autem illa ſimul compingunt, conſuunt, nodant, annectunt, & alligant, quâ ſunt ſubtilitate mentis, induſtriâ, & manuum agilitate, nominis Divini שדי *Schaddai* literas in illis repræſentant, ſummâ adhibitâ curâ, ut rectè literæ formentur, & ſingulæ ſuo loco collocentur. Sancta & religioſa res hæc habetur,

Nomē שדי *in Tphillin.*

Rabbi Alphes tractatu de ſabbatho cap. 6. pag. 77.

betur, quæque multæ & arcanæ sit efficaciæ, variasq; in se significationes contineat.

De istis Phylacteriis integros, & quidem sesquipedales, componunt libros, è quibus pauca commemorabo.

De Scriptura phylacteriorum.

Ad Scripturam *primò* quod attinet, atramento ex Gallis confecto scribi debent, non autem atramento ex pice liquidâ aut aliis coloribus, quibus typographi & serici infectores uti solent: rubrica, cæterique colores, solo nigro excepto, vitandi sunt: singulæ literæ seorsim scribi debent: cavendum, ne altera alteram scandat, vel sibi invicem adhæreant. Dextrâ non sinistrâ manu pingi debent: suprà, infrà, & ab ambobus lateribus, singulæ ducendæ sunt lineolæ, nec numerus ille excedendus: lineis ductis aliquid adscribere prohibitum: nihil eradendum, inducendum, vel emendandum est. Oportet scribam & à principio, & quotiescunque Dei Nomen aliquod describit, expressissimis verbis dicere, se sacra illa phylacteria in Dei gloriam & honorem scribere; hoc enim modo diligentiùs scribet: Si literula vel desit vel supersit, aut, si lineæ longitudine sibi non respondeant & inæquales sint, phylacteria sunt prophana & deturpata, & qui illis utitur, vanis Deum sollicitat precibus; hâc enim ratione præceptum hoc non ritè observatur: sed culpa & pœna in solum scriptorem redundat. Itaque

Quo atramento scribenda.

Quâ manu.

Quâ religione & pietate.

pius, religiosus, Dei reverens, diligens, & experiens scriba ad id requiritur, &c.

In quo corio vel membrana.

Secundò, Corium vel Membranam quod attinet; omnia illa ex uno eodemque vitulo, vel ex aliâ quâpiam bestiâ mundâ, & in Lege permissâ, quæ à Judæo, non à Christiano, sit mactata, cujus corium à Judæo, non à Christiano, perfectum & præparatum, desumi debent: ubi verò nullus Judæus coriarius adest, Judæus, qui membranam ad phylacteria requirit, in corii perfectione Christianum paululum adjuvare debet: sic enim rectum & legitimum quoque erit corium. Quod autem ex bestiâ mundâ & licitâ desumi debeat, hisce Mosis verbis nititur; *Ut Lex Domini semper sit in ore tuo.* Si enim hæc verba inscribantur in membranâ bestiæ edulis, idem est, atque si integræ bestiæ edi solitæ inscriberentur, hâcque ratione, dum estur, lex in os ingreditur: si verò pergamenæ bestiæ immundæ, comedi prohibitæ, inscribantur, tum Lex os non ingreditur. Multò plura adjicere possemus, sed in præsentiâ, in hâc bestiarum comesturâ, subsistemus.

Exod. 13. 9.

De Sanctitate Tphillin.

Tertiò, quod ad phylacteriorum illorum Sanctitatem attinet, summa ea est & incredibilis. Primò quidem oportet corpus hominis intrinsecùs & extrinsecùs purum esse & mundum: verum quia fieri non potest, ut perpetuò sese munditer homo habeat, consultius

visum

visum est, ut illa demum induat, quando ad precationem se accingit: ex mundo enim corpore precatio quoque proficisci debet. Si cui forte fortunâ de manibus exciderint, ille cum omnibus iis, qui humi jacentia conspexerint, per totum diem jejunio, gravem illum & miserabilem casum, expiare debet. Retecta & aperta, longo quod illis inest loro, de pariete suspendenda non sunt, sed sacculo recondenda. In thalamo omninò relinquenda non sunt, nisi triplici capsulâ vel triplici sacculo benè asserventur & recondantur. Illis indutis, consultò saltem & deditâ operâ, dormiendum nō est: si inopinatus obrepserit somnus, id vel ingratiis est ferendum. Si quid impuri in somniis contigerit alicui, nodus quo scripta includuntur tangendus non est, sed chordæ solvendæ, & phylacteria removenda sunt, donec sese repurgarit & manus laverit: tunc enim denuò indui illa possunt. Interea dum gestantur, peditus nemini excidere debet: gravissimâ enim id luendum esset pœnitentiâ. Quem naturæ requisita premunt, quatuor cubitos procul à se removere illa oportet, vel duplici sacculo recondere, & in sinu suo è regione cordis collocare.

Mulieres non gestant Tphillim.

Mulieres, servi, & ancillæ, (ut & ægrotorum pars, maximè qui alvi profluvio aut dysenteriâ laborant) illorum gestatione immunes sunt: quia non semper purè & sanctè illa tractare

tractare, vel preces ad extremum usque ut decet expectare possunt; quòd maritis & heris suis sint obnoxii. Docuerunt etiam Rabbinorum principes, mulieres iis præceptis, שהזמן גרמוה *Schehasseman garemah*, quæ non semper, sed statis tantùm temporibus observantur, obnoxias non esse. Adde quod in phylacteriorum institutione scribitur; *Ut lex Domini sit in ore tuo*: unde docent Rabbini; Cui lex Domini in ore habenda, id est, alios docenda est, ille phylacteria ut gestet tenetur: Sed mulieres ad legem docendam non astringuntur; Ergo nec ad phylacteriorum gestationem. Nihilominus tamen compertum est, prophetæ Jonæ uxorem phylacteria circumferre solitam esse, uti sapientes docent. Sat esse debet mulieribus, si ad omnes preces *Amen* accinant: sic enim demonstrant, se omnibus iis credere, & consentire, quæ viri à Deo precibus expetierunt. Hâc de re scilicet locutus est Esajas, quum dixit: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים *Aperite portas & ingredietur gens justa* שׁוֹמֵר אֱמֻנִים Schomer emunim *fidem custodiens*: idem enim est ac si scriberetur, שׁוֹמֵר אָמֵנִים *quæ Amen observat, omnibus Amen accinit, & omnibus iis, quæ precibus expetita sunt, credit*; *Amen, Selah.*

Exod. 13. 9.

Esa. 26. 2.
Tract. de Sabb. c. 16. *pag.* 119.

Aliæ circũstantiæ.

Denique quâ ratione phylacteria, & quidem in nudo membranę latere, quod vitulinæ cuti adhæsit, non autem in piloso, conscribenda:

da: quo pacto litera ש in crasso illo & simul compacto corio artificiosè sit depingenda: litera ד longiore phylacteriorum capitis nodo ingeniosè exprimenda: & litera י nodum, qui manuum phylacteriis inest, apponenda, ita ut quàm potest elegantissimè Nomen Divinum שדי *Schaddai* disponatur: quo item modo corium illud quadrangulum, ut ponticuli formam referat, sit compingendum, &c. ea omnia sunt הלכה למשה מסיני *Halacha le Mosche missinai*, ordinatio Mosis è Monte Sinai, ea omnia Moses in monte Sinai didicit, & posteris suis aperuit, uti legitur in Talmude, in hæc Mosis verba; *Tollamq; manum meam & videbis posteriora mea.* Ad hæc enim verba dixit Rabbi Chamma filius Bitznæ, Rabbi Schimeonem Chasidam dixisse; מלמד שהראה הקב״ה למשה קשר של תפלין h. e. *Docetur hîc, Deum tunc temporis alligationem & compactionem phylacteriorum Mosi ostendisse, &c.*

Tractatu Berachos cap. 1. p. 7. Exod. 33. 23.

Verùm ne morâ nostrâ matutinæ precis tempus prætermittamus, unicam tantum modò, & quidem cui fides jure detrahi nequeat, ex Talmude historiam subjungemus, quæ propter insigne miraculum huc non malè quadrat, uti suprà tractationi de Fimbriis historiam subjunximus. In Tractatu de Sabbatho sic habet Gemara: אמר ר׳ ינאי תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפיים מאי טעמא אביי אמר שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהן ואמאי קרי ליה

Historia de utilitate gestationis Phylacteriorum.

Tract. de Sabb. cap. 4. fol. 49. 1.

ליה בעל כנפיים שפעם אחת גזרו המלכות גזרה
על ישראל שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו והיה
אלישע מניחן ויוצא לשוק ראהו קסדור אחד רץ
מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו
ואחזן בידו אמר לו מה זה בידך · אמר לו כנפי יונה
פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין אותו
אלישע בעל כנפיים · ומאי שנא כנפי יונה משאר
עופות משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה שנ' כנפי
יונה נחפה בכסף וגו' · מה יונה כנפיה מגינות
עליה אף ישראל מצוות מגינות עליהן

Rabbi Jannai dicit; Qui phylacteria vult induere, puro debet esse corpore, ut אלישע בעל כנפים Elisa baal Kenaphajim *Elisæus aliger. Quî sic? Avai dixit: ne flatum emittat cum illis: Rabba verò; ne dormiat in illis. Cur autem hoc nomine ille Elisa appellabatur? respondet Gemara: olim imperium Romanum Judæis phylacteriorum gestatione severissimè interdixit, decrevitq́, ut, ubicumque Judæus cum hoc capitis ornamento conspiceretur, protinus capite lueret.* (Priscis enim temporibus, quum Judæi munditie & sanctitate adhuc illustres erant, phylacteria per totum diem in capite gestabant). *Iste autem Elisæus,* (tamquam vir pius & intrepidus, qui nullis minis à præcepti observatione deterreri potuit) *assiduè phylacteria in capite circumtulit: sed quum in eo esset, ut à lictore deprehenderetur, se in pedes conjecit, & phylacteria à capite ablata in manu suâ abscondit. Lictor eum assequutus, interrogavit, quid in manibus gestaret? Quid gestem? inquit;*

quit; columbæ alas gesto. Lictor ad hæc; Nisi protinus ostenderis, capite pœnas dabis. Elisæus itaque manum aperuit, & reapse alæ columbinæ præ manibus ejus inventæ sunt. Hinc Baal kenaphajim *Aligeri nomen est consecutus. Sed cur Columbæ alas potiùs, quam Corvi, vel Gruis, vel alius avis nominavit?* respondet Gemara: *Filii Israel Columbæ comparantur: sicut dicitur;* Sicut alæ columbæ, tectæ argento. Ps. 68.14. *Quemadmodum enim, quicquid virium est in columbâ, id in ejus alis situm est, & hoc se præsidio, non rostro, non pedibus, non alio quovis membro, contra cæteras aves tutatur: sic etiam filiorum Israel alæ sunt præcepta Dei, quæ illos ab omni injuriâ tutos præstant, ita ut nullæ gentes illis nocere poßint.* Vel, si accuratiorem exigas decisionem: *Quemadmodum* (ut alibi scribunt) *columbis plus auxilii & præsidii in alis, quàm reliquis avibus; colũba enim, quando volando defatigatur, in alterâ alâ requiescit, & alterâ volat; aliæ verò aves, vel arbori vel scopulo, considunt, vel omninò in terram decidunt: sic etiam Israelitæ, quando propter unum præceptum persecutionem patiuntur, ita ut illud rectè observare non poßint, aliis præceptis observandis incumbunt, quorum observatione proteguntur.* Si quis ergò diligenter præcepta observaverit, nullum illi damnum, nulla injuria inferetur, miraculo etiam hostibus suis erit, & ab illis liberabitur, eodem prorsus modo, quo aliger & penniger iste Elisæus à lictore liberatus est; ut hoc multi

Judæi colũbæ comparantur.

Jalkut ad Psal. 55. v. 7.

multi è priſcis Rabbinis, qui hæc ab aniculis juxta focum audierant, ſunt teſtati, ac proinde in Talmude conſignarunt.

Caput V.

De precibus matutinis Judæorum, & quâ ſe in ſcholâ ratione gerant.

De tempore orandi. *Orach chajim numer.* 89.

SUprà docuimus, legitimum orationis tempus Soli orienti aſsignari: nihilominus tamen, ne quid vel mora vel negligentia noceat, terminum hunc dilatarunt & extenderunt Sapientes in tertiam diei horam, quæ nonæ noſtræ circiter reſpondet. Sed ubi multi Judæi ſimul conveniunt, ut Wormatiæ, Moguntiæ, Francofurti, Fridbergæ, in Moraviâ, Bohemiâ, Poloniâ, Rutheniâ, &c. & proprias habent ſynagogas & ſcholas (ſic Templa ſua appellant), in illis, inquam, locis, ſtatuto orationis tempore, omnes ſimul ſemper ſcholam ingrediuntur, & preces ſuas fundunt, idque eo modo & ordine, prout in libris Precum, *Machſorim* (id eſt, Cyclis ſeu circulis) aliiſque id genus ipſorum libris reperiuntur. Verùm quia ſuperiori capite, ſpe noſtrâ diutiùs, in Judæo repurgando & ornando, immorati ſumus, majore feſtinatione nunc ad reliqua properabimus, & rem in pauciora

pauciora contrahemus, nosque hinc protinus expediemus.

Ubi summo manè Judæi toti benè compositi sunt, extrinsecus & intrinsecus repurgati, loti, & fimbriis dependentibus circumdati, minimè pigros & segnes esse, sed alacriter, impigrè, & promptè domo exire oportet, & instar militum cuneatim ad expugnationem urbis alicujus incursionem facientium, cum impetu in scholam currere, uti Rex David ait; בבית אלהים נהלך ברגש id est, (juxta Judæorum interpretationem) *In domum Domini ambulabimus cum strepitu & festinatione,* hoc est, non secus ac si concitatorum in nos canum dentes clunibus infestos sentiremus.

Quomodo manè ad Scholam se conferant.
Orach chajim nũ. 46.
Specul. ard. cap. 41.
Psal. 55. 15.

In tractatu de Benedictionibus Rabbi Hona inquit: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרין אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנ נלך נרדפה לדעת את יי' *Qui egreditur è Schola, non debet incedere gressu superbo (id est) tardo & lento,* (ne scil. mora in Schola ipsi videatur fuisse oneri) *Rabbi Avaj dixit, Hoc dixerunt de egressu è Schola: sed ingressum in Scholam quod attinet, præceptum est, ut cursu ille fiat cito & veloci, secundum illud Hoseæ;* נדעה ונרדפה לדעת את ה' id est, *Cognoscemus, & persequemur, ut Deum inquiramus,* ut Judæi iterum exponunt: hoc est, Prompti, expediti, & alacres erimus instar venatorum feras persequentium. Non secus atque Rex, qui omnes

Tractatu Talmud. de Benedictionibus cap. 1. fol. 6. 2.
Hoseæ 6. 3.

Conſiliarios & aulicos ſuos ſtato die, in cubiculum ſuum, ſummo manè ſimul conveni- re jubet. Quemadmodum enim Rex ipſe tum matutinus ſurgit, ut Conſiliariorum ſuorum diligentiam exploret, & quem primum obvium habet, illum amicè & benevolè excipit, familiariterque cum illo colloquitur: ita ſeſe res cum Deo habet, qui ſuos filios Iſraelitas ſummo manè in ſcholâ coram ſe comparere vult, ut ſuis precibus omnes ſuas

Ibidem.

coram eo neceſsitates exponant. Si enim, ut iterum in Gemara ſcribitur, primus in ſcholam ingreſſus fuerit, & neminem offenderit, filiis ſuis iraſcitur, & ait; *Cur veni, & nemo*

Eſa. 50. 2.

aderat? vocavi, & nemo reſpondit? Benè ſanè cum illo agitur, qui manè præſto eſt, & cum Domino ſuo colloquitur: quam Domino gratus & acceptus eſt ſervus diligens, & qui ſummo manè adeſt, nec Dominum ſuum ſolum ſedere patitur! Iterum legimus tractatu

Tractatu Berach. c. 1. *fol.* 6. 1.

de Benedictionibus: כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הק׳בה משאיל בו שנאמר מי בכם ירא ה׳ שומע בקול עבדו אשר הלך השכים ואין נוגה לו, id eſt, *Rabbi Abhin filius Rabb Ada dixit ex ſententiâ Rabbi Iſaac; Si quis in ſcholam venire conſueverit, ſemel autem abeſſe contigerit, in eum Deus, quid agat, & ubi locorum ſit, inqui-*

Eſa. 50. 10.

rit, ut propheta Eſajas ait; Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ejus, ambulat in tenebris, & non eſt ei lumen? quorum verbo-

verborum hæc ſcilicet eſt ſententia; Qui in lecto ſtertit, nec in ſcholam venit, ille ambulat in tenebris, & lux non eſt ei.

Præ ſynagogæ vel ſcholæ foribus ferrum habent muro impactum, quo ſinguli calceos ſuos, ſi lutum contraxerint, repurgare debent, ut Rex Salomo ait; *Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei.* Qui crepidas geſtat, illas omnino exuat oportet, ſi inquinatæ fuerint; ne ſchola polluatur, uti ſcribitur; *Ne appropinques huc, ſolve calceamenta de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.*

Eccleſ. 4. 17.

Exod. 3 5.

Tremere & horrere debent, quum ſcholam ingrediuntur, non ſecus atque ſi potentis Regis palatium ſubirent, & trementes adorare debent, ex Regis Davidis ſententiâ; השתחוו ל״ה בהדרת קדש *Adorate Dominum in gloriâ ſanctitatis*; Noli, inquiunt, legere בְּהדרת *behadras* in gloriâ; ſed, בחרדת *Bechardas* In tremore.

Cum tremore & horrore Scholam ingredi debent.

Pſal. 29. 2.

Quando portam ſubeunt, verſiculos aliquot ex pſalmis Davidis recitant, qui per ſe boni ſunt, nec contemnendi, ſi modò rectè intelligantur, & religiosè proferantur. Ad preces autem deſcendere non debent ſimulac ingrediuntur, ſed aliquantiſper ſilentium facere, & ipſi ſecum reputare; Quem alloquio ſuo aggrediantur, qualis quantusque ille ſit, qui cordium ſcrutator eſt, quiq; illorum preces exaudit: hæc enim cogitatio terrorem il-

Ad preces quomodo ſe præparent,

lis afferet, & religionis in illis ſtudium augebit. In tractatu de Benedictionibus docent Rabbini, quum Rabbi Eliezer ægrotaret, à diſcipulis inviſentibus interrogatum fuiſſe; *Rabbi doce nos viam ad vitam æternam:* illum verò reſpondiſſe; *Quotieſcunq; preces fundere vultis, animo diligenter perpendite, coram quo ſtetis, & vobis ad vitam æternam patebit aditus.*

Tractatu de Benedictionibus.

Pſal. 17. 15.

Singuli obolum ad minimum in gazophylacium immittere debent: ſcribitur enim; *In juſtitiâ videbo faciem tuam*, id eſt, *In eleemoſynâ*, quæ juſtitiæ locuples eſt teſtis.

Ad hanc attentionem ubi ſeſe compararũt, ad ſacram arcam, in quâ liber legis reponitur, ſe proſternunt, & in hæc verba erumpunt: מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל : ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : יי אהבתי מעון ביתך מקום משכן כבודך : ואני אשתחוה ואכרעה ואברכה לפני יי עושי : ואני תפלתי לך יי ע־ת רצון אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך : *Quàm pulchra ſunt tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Iſrael! Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo domum tuam, incurvabo me templo ſancto tuo in timore tuo. Domine dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ; Ego proſternam, incurvabo me, & genu flectam coram Deo factore meo: Ego orationem meam converto ad te tempore beneplaciti: Deus propter multitudinem miſericordiæ tuæ exaudi me, propter veritatem ſalutis tuæ.* Tandem toti

Num. 24. 5.
Pſalm. 5. 8.
Pſal. 26. 8.
Pſal. 95. 6.

toti in precibus esse incipiunt, eâ scilicet ratione, quâ in libris eorum consignatæ leguntur. Vulgò autem ab illis è libro leguntur, siquidem plures simul conveniunt. Qui legere non didicit, nihilominus scholam frequentat, & attentè cæteros precantes auscultat, & ad omnia, *Amen* regerit.

Quidnam Judæi precentur.

Sed ut nobis etiam quadantenus preces illorum innotescant, & quid rerum secum illi agitent videre possimus, pauca quædam breviter & compendiariò de precibus matutinis huc transferam, & interpretabor.

Prima precatio versâ & numeris adstrictâ oratione, ut & reliquarum maxima pars, concepta est, & ab illis stantibus maximo clamore canitur & legitur: sic autem sonat; אדון העולם אשר מלך וכו׳ *Domine Mundi qui regnasti antequam quicquam creatum esset: qui eo tempore, quo omnia secundum voluntatem tuam facta sunt, Rex appellabaris: quiq; rursus, quando omnia præteribunt, solus regnabis, tremendus & terribilis, qui in decore tuo fuisti, es, & eris: qui unicus es, & cui alter nemo comparari vel socium se addere potest* (his verbis Divinam impetunt Christi naturam, vilemque & vulgarium hominem fuisse censent,) *principio & fine carens, cujus est robur, & Dominium, qui Deus meus es, & Redemptor meus, qui vivis* (his verbis fidem nostram subsannant, qui in Redemptorem credamus, qui mortuus est) *qui rupes mea es in dolore meo, tem-*

pore afflictionis, qui vexillum meum es, & refugium meum, portio calicis mei, eo die, quo te invocabo, in cujus manus ſpiritum meum committo, ſive dormiam ſive vigilem, & qui animæ meæ & corpori meo ades: ſanè Dominus ſtat à partibus meis, non timebo.

Deinceps ſubjungunt centum gratiarum actiunculas, easque ut plurimùm breviſsimas, quas bis ſingulis diebus à capite ad calcem recitant, cujus rei cauſam poſtea aperiemus.

In precibus illis primum locum obtinet illa, quæ *de manuum Lotione* agit, quamque ſuprà deſcripſimus. Ideo autem primo loco collocatur, ut, ſi cui manè inter lavandum illius ſubrepſiſſet oblivio, memoriæ lapſus ſarciendi locus aliquis in cœtu daretur. Subſequitur brevis gratiarum actio pro mirabili hominis creatione; præſertim quòd Deus illum *cavum & foraminibus plenum* condiderit, quorum unico clauſo vel recluſo, hominis mors neceſſariò ſequatur. Subnectitur poſtea confeſsio *de Mortuorum reſurrectione.*

Eâ abſolutâ, continuo ſpiritu Deo gratias agunt pro rebus neceſſariis omne genus ſibi ſuppeditatis, & ajunt: *Benedictus tu Domine Deus noſter totius mundi Domine, qui Gallo gallinaceo intellectum dediſti ad diſcernendum diem à nocte*; nempe quia cantu ſuo Judæos excitat, ut die appetente ſurgere poſsint, & preces matutinas concipere.

Benedictus

Benedictus tu Domine Deus noster, &c. שעשני ישראל *quòd me Israelitam vel Judæum creaveris:* vel, ut in quibusdam libris extat; שלא עשני גוי *quòd me Gentilem non feceris*; hisce verbis Christianos innuentes, quos infideles, Idololatras, & à Deo maledictas Gentes esse, censent. Mulier verò hîc solet dicere: *Benedictus tu Domine Deus noster, &c. qui me Judæam condideris.*

Benedictus tu Domine, &c. שלא עשני עבד *qui me servum non creaveris*; hoc quoque in Christianos dicitur, quos servos suos esse arbitrantur, qui eis serant, arent, variis & assiduis laboribus defatigentur, dum illi interea temporis hypocausti teporibus refocillantur, pyris assandis vacant, trullas exhauriunt, protervè dicentes; מה גלות היא *Ma galus hi*, Quid hoc est Captivitatis? in qua scil. otiosi sedent, præstantis & generosi vini cyathum manu tenent, dum interim Christiani laboribus exhauriuntur, & multo victum sudore quæritant, &c.

Benedictus tu Domine, &c. שלא עשני אשה *qui me mulierem non feceris*; Mulieres verò; *Benedictus tu Domine, &c. qui me secundum voluntatem tuam condideris.* Hoc ad sexus fœminei contemtum facit, quòd fœderis circumcisionis, quo peculiarem sibi populum Deus signavit, participes non sint, ac proinde dubiæ ferantur, an juxtà cum maritis suis ad Dei populum pertineant.

Benedictus tu Domine, &c. מגביה שפלים *qui jacentes & abjectos extollis.*

Benedictus tu Domine, &c. פוקח עורים *qui cæcorum oculos aperis*: hæc est gratiarum actio, dicenda à somno expergefactis, & oculos aperientibus.

Benedictus tu Domine, &c. זוקף כפופים *qui curvatos erigis*; Quando scilicet sese erigunt, & induere volunt.

Benedictus tu Domine, &c. מלביש ערומים *qui nudos vestire soles*; quando scil. sibi vestes induunt.

Benedictus tu Domine, &c. סומך נופלים *qui labantes sustines.*

Benedictus tu Domine, &c. מתיר אסורים *qui vinctorum solvis vincula.* Duobus hisce postremis gratias Deo agunt, quòd per somnum hominis vires foveat & augeat, quò se denuo commovere & surgere possit; quùm somni vinculis veluti captivus detentus fuerit.

Benedictus tu Domine, &c. רוקע הארץ על המים *qui terram super aquas expandisti*; hoc sc. dicendum, quum è lecto in terram desilit.

Benedictus tu Domine, &c. אשר הכין מצעדי גבר *qui dirigis gressus viri*; quum scilic. cubiculo egreditur.

Benedictus tu Domine, &c. שעשית לי כל צרכי *qui mihi omnia necessaria suppeditasti*; quando soleas amentat, vel femoralia thoraci annectit.

Bene-

Benedictus tu Domine,&c. אוזר ישראל בגבורה *qui Israëlem robore accingis*; quum cingulum lumbis subnectit: singuli enim Judæi cingulum gestare debent, uti suprà diximus.

Benedictus tu Domine, &c. עוטר ישראל בתפארה *qui Israëlem decore coronasti*; quando capiti pileum imponit: nudo enim capite cubiculo egredi nefas.

Benedictus tu Domine,&c. הנותן ליעף כח *qui defatigato das vires.*

Benedictus tu Domine Deus noster, totius mundi Domine המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי *qui somnum aufers ab oculis meis, & à palpebris meis dormitationem.*

Hisce precibus duas alias subjiciunt, ut à peccatis, malis hominibus, noxiis dæmonibus, ab omni denique malo liberentur. Dehinc sese coram Deo dejiciunt, reos confitentur, ab illius solius misericordia pendent, in precatione, cujus initium est רבון כל העולמים Ribbon col olamim, *Domine omnium sæculorum*: sed in continenti se consolantur, & gloriantur de jurejurando, quod Deus Abrahamo in Isaaci oblatione juravit: אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו' *Nos tamen*, inquiunt, *sumus populus tuus, filii fœderis tui, &c.* אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו; אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום שמע וגו' *O' nos beatos, quàm bona est portio nostra! quàm amœna sors no-*

ſtra! quàm pulchra hæreditas noſtra! O nos beatos, qui ſummo manè ſurgentes, ſerò euntes cubitum, manè & veſperi bis ſingulis diebus ſolemus dicere, Audi Iſrael, Dominus Deus noſter Deus unus eſt, &c. קבץ קויך מארבע כנפות הארץ וכו׳ *Congrega diſperſiones ſperantium in te ex quatuor terræ angulis, ut agnoſcant & ſciant omnes qui in mundum veniunt, te ſolum eſſe Deum in omnibus regnis, &c.* אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך וכו׳ *Pater noſter qui es in cœlis, miſerere noſtri propter Nomen tuum magnum, quod invocatur ſuper nos, & confirma nobis id quod ſcriptum eſt;* In tempore illo adducam vos, & quo tempore congregabo vos, celebres & laudatos reddam in omnibus populis terræ, quum reduxero captivitatem veſtram in oculis veſtris, inquit Dominus.

Soph. 3. 20.

Subſequuntur poſtea duæ precatiunculæ *propter Legem datam.*

Quomodo oblationes hodiè exſolvant.

A Lege deveniunt ad Oblationes; verùm quia hodiè non poſſunt amplius offerre, uti priſcis temporibus; eò quòd patriâ ſuâ ſint extorres, & templum ſolo ſit æquatum, verbis eas ſolvunt, dum omnes oblationes recenſere duntaxat ſolent, & præcepta de oblationibus legere; quâ ſcilicet ratione ſingulis tẽporibus offerri debuerint, ſeque hoc non benè intellecto Prophetæ Hoſeæ dicto ſolantur; *Offeremus vitulos labiorum noſtrorum.* Subnectunt poſtea relationem hiſtoricam de oblationi-

Hoſ. 14.

lationibus, & prece, quæ hisce verbis inchoatur; רבי ישמעאל *Ribbi Ismaël*; de Legis usu, & quot modis & rationibus lex exponi possit. Illius fundamentum in Talmude situm est, tamque obscurum & difficile, ut è centum Judæis vix ab uno intelligi possit. Unde ab illis eâ planè ratione, quâ à vestalibus Psalterium, legi solet.

Summissâ postea voce, ut à nemine exaudiri possint, precatiunculam recitant de Templi Hierosolymitani instauratione, quam firmiter adhuc expectant; יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך *Quæsumus te Domine,* inquiunt, *Deus noster & Deus patrum nostrorum, ut citò in diebus nostris Domus sanctuarii instauretur, & ponas portionem nostram in lege tua.*

Surgunt postea, & magnâ lætitiâ, magnoque clamore aliam gratiarum actiunculam canunt, sperantes, Deum instaurationem illam brevi incepturum, seq; in patriam ab illo mox reducendos: quo facto, nullâ interpositâ morâ iterum se prosternunt, & longam precationem legunt, ex psalmis Davidis hinc inde desumptam, ut & integros aliquot Psalmos; Particulam item tricesimi capitis libri 1. Chronicorum, & tandem extrema prophetæ Abdiæ verba; *Et ascendent servatores in montem Sion, ut judicent montem Esau, & erit Domino regnum.* Mirum, quâ lætitiâ & quàm piâ

Abd. v. 21.

atten-

attentione hæc verba legant: ſperant enim, *Servatores* ſtatim adfuturos, & *montem Sion conſcenſuros*, hoc eſt, Judæos curæ habituros, & illorum ſaluti invigilaturos: *ut judicent*, id eſt, ut perdant & deſtruant; *montem Eſau*, id eſt, Chriſtianos & illorum imperium, (illos enim Eſavitas ſeu Idumęos, & Imperium Romanum, Imperium Idumæum appellant), Judæos verò in patriam melle & lacte fluentem reducant. Cur autem Chriſtianos ab Edom ſeu Eſavo denominent, alibi peculiariter docebo. Hoc tantùm nunc moneo, illos in arcanis ſuis libris, quos non facilè in Chriſtianorum manus incidere permittunt, ſcribere & docere, Eſavi animam in Chriſtum veniſſe, eumque adeò impium fuiſſe atque Eſavus ipſe fuit; noſque omnes non meliores eſſe, & meritò propterea Idumæos appellari, quòd in illum credamus.

Cur Chriſtianos vocent Edomæos.

Deinde canere pergunt; *Et Dominus Rex erit totius terræ, illo die Dominus unus erit, & nomen ejus unum, uti ſcribitur in lege, Audi Iſrael Dominus Deus noſter, Deus unus eſt.* Hoc etiam in Chriſtianam fidem dirigitur, ac ſi plures uno Deo invocaremus, & plura illi Nomina, ut puta Chriſti Nomen, aſsignaremus.

Precatio שמע ישראל *Orach chajim num. 58.*

Precationem illam excipit alia, quam *Krias ſchmáh* Lectionem *Audi* appellant, ex Deuteronomio deſumpta. Quando autem verſiculum illum Hebraicè legunt, שמע ישראל

ישראל יי' אלהינו יי' אחד *Audi Iſrael Dominus Deus noſter, Deus unus eſt*; ultimam voculam, quæ Hebraicè eſt אחד *Echad*, ſæpè per dimidiam, ſæpè per integram horam cantando producunt, & cùm ad ultimam literam ד devenerunt, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, hac ratione oſtendentes, Deum ubiq; in mundo Dominum & Regem eſſe. Hæc enim litera Arithmeticè quatuor conficit. Continet inſuper precatio hæc 245. voces, quibus tres alias inſuper addunt, nempe האל אלהיכם אמת *Deus Dominus veſter verax eſt*; ut Numerus in 248. exſurgat; quot ſcilicet ſunt membra corporis humani, & quando pro ſingulis membris ſingula verba ſupputantur & proferuntur, totus homo ab omni malo tutus eſt: qui ter etiam repetierit, à Diabolo liber eſt & immunis; incipit ſiquidem à litera ש, & deſinit in ד, (ita enim ſe habet primus verſiculus : שמע ישראל יי אלהינו יי אחד :) quæ duæ literæ שד conſtituunt, & Diabolum ſignificant. Pretioſam admodum & ſanctam precationem hanc eſſe exiſtimant, cujus ope magna miracula fieri poſsint. Veſperi ſemper & manè illam cum magnâ ſuperſtitione & infidelitate recitant.

In Talmude legimus; *Quum Judæis aliquando Scholâ eſſet interdictum, & ſeveriſſimè prohibitum, ne fidem ſuam vel docerent, vel publicè profiterentur, Rabbi Akibba, in vetitum nitens, publicè*

Tractatu de Benedict. cap. 9. f. 61. 2

blicè in Synagoga legit & docuit, quam ob causam illicò in carcerem conjectus fuit. Quum autem cōburendus educeretur, pectine ferreo totum corpus primò illi fuit pectinatum, ita ut miserrimè vulneraretur, maximisq; cruciatibus afficeretur. Nihilominus tamen constans & stabilis fuit, & in oratione assiduus, ita ut, quum tempus adesset quo recitari debet lectio Audi, confidenter illam sit exorsus. Tandem verò eum ita discipuli compellarunt, עד כאן *Sufficit: Satis orasti magister noster, dede te, & patienter mortem sustine; Ille verò respondit, In vitâ meâ magnâ semper hanc sententiam feci;* Dominum Deum tuum toto corde tuo, & toto corpore tuo diliges; *& in hunc sensum intellexi; Etiamsi corpus tuum & cor tuum à te auferrentur, Deus tamen tibi est diligendus. Quandoquidem igitur Deo hoc in me confirmare placuit, an ab illius invocatione cessabo, nec sanctam hanc precationem penitùs absolvam? Perrexit itaque, & vocem* Echad *tamdiu cecinit, donec in medio cantu anima evolaret. Vox itaque per auras delapsa; O te beatum Rabbi Akibha, cujus anima cum voce* Echad *migraverit! Tu ad vitam æternam paratus es: imò jam optatâ paradisi luce frueris. Amen, Selah.*

De precatione Schmone esre.
Orach chajim numer. 113.

Similem adhuc alteram habent precationem, quam שמנה עשרה *Schmon esre*, id est, Octodecim appellant; quòd totidem gratiarum actiones contineat. Rabbi Bechai scribit de hac precatione: וצריך אתה לדעת כי מימות

מימות משה רבינו עד אנשי כנסת הגדולה היתה התפלה בישראל בלתי מסודרת בתיקון שוה לכולנו שהיה כל אחד ואחד עושה מליצה ומתפלל לעצמו כפי ידיעתו וחכמתו וצחות לשונו עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנו תפלה זו של שמנה עשרה כדי שתהיה תפלה מסודרת שוה לכל ישראל וכו׳

Cad hakkemach folio 79. 4.

hoc eſt, *Sciendum autem tibi eſt, à temporibus Moſis uſque ad viros Synagogæ magnæ, nullum certum & æqualem ordinem formamq; precandi fuiſſe inter Iſraelitas: ſed unuſquisq; ſibi ipſimet peculiariter conficiebat orationem pro ſua ſcientia, ſapientiâ & eloquentiâ, eamq; orabat, donec viri Synagogæ magnæ venerunt, & precationem hanc* Schmon' eſre *concinnarunt, ut æqualem & communem haberent Iſraelitæ precandi formam. Unde etiam linguâ ſimpliciſſimâ & facillimâ eam conceperunt, ne mens & animus in votum intelligentia confundatur, & ut omnes Iſraelitæ, tam docti & Sapientes, quàm indocti & rudiores, eâ formulâ uterentur. Magnâ autem ſapientiâ in ea componenda ſunt uſi, &c.* De hujus & prioris precationis ſanctitate, viribus & efficacia, ingentes conſcripsêre tractatus: de illis itaque dicere ſuperſedebo. Poſtremam hanc precem unuſquiſque ter ſingulis diebus recitare debet, & præcentor in ſchola bis peculiariter publicè eam decantat: magnificè de illa ſentiunt, & illius operâ remiſsionem peccatorum ſe conſequuturos ſperant. Stantes autem & æqualiter extenſis pedibus recitare eam tenentur,

Viri Synagogæ magnæ primi inſtituerunt certas precandi formulas.

idque

idque Angelorum exemplo, de quibus scribitur: *Et pedes eorum pedes recti.* Hoc copiosiùs & verbosiùs disputatur in Rabbi Alphes cap.1. & in Germanicis Ritualibus, aliisque compluribus libris. In hujus precis שמנה עשרה *Schmon' esre* particula, quam קדושה *Keduscha* appellant, quũ verba illa proferunt; *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus exercituum, gloriâ ejus plena est omnis terra*; ter in altum subsiliunt, quasi se Angelis æquaturi, qui hymnum hunc primi protulerunt. Alii verò dicunt; quia continuò in Esaja sequitur; *Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantium*; multo potiori ratione hominem à sancto hoc Angelorum hymno commoveri & subsilire debere. Sophi scribunt, si quis, dum שמנה עשרה *Schmon' esre* recitatur, garriat, meris ignitis carbonibus post mortem illum cibari, ut Job.30.v.4. scribitur; sic enim Rabbi Schelomo versiculum illũ est interpretatus. Rabbi Tanchum nomine Rabbi Jehosuæ dicit; Sapientes octodecim preces composuisse כנגד י״ח חוליות שבשדרה propter octodecim ossicula spinæ dorsi, quæ in hac prece omnia incurvari debent: & ideo rex David inquit, *Omnia ossa mea dicent, &c.*

Ezech.1.7.
Esa. 6. 3.
Orach chajim numer. 125.
Berachoth fol.28.2.
Psal.35.10.

De precatione instituta contra apostatas à Judaica religione.

Deinde sequitur scelerata & blasphema oratio in Judæos, qui ad Christianam fidem conversi, sacro initiati sunt baptismate, imò in Christianos ipsos in genere, & Christianum

num magiſtratum. Illa de verbo ad verbum ita ſonat, ut in antiquis exemplaribus edita eſt, nec non in Polonicis editionibus (omnia enim, prout animo collubitum eſt, omni & ſuo & Chriſtianorum metu poſtpoſito, illic excudere ſolent): ולמשומדים *Perditis* (i.e. Judæis qui ad ſacrum admitti poſtulant lavacrum, & Chriſtiani fiunt) אל תהי תקוה והמינים *omnis ſpes præciſa eſto, & omnes infideles* (tam qui à Judæis ad Chriſtianos deficiunt, quàm in genere omnes gentes; ſpeciatim verò Chriſtiani, qui aliam à fide Judaica fidem habent) כרגע יאבדו וכל אויבי עמך מהרה יכרתו ומלכות זדון תעקר ותשבר ותמגר *momento pereant, & omnes hoſtes tui, & qui te odio proſequuntur, Domine, citò exſcindantur, ſuperbumq; & arrogans illud Imperium feſtinè & celeriter eradicetur, comminuatur, laceretur, & omninò exſtirpetur:* (hanc particulam in noviſsimis Precum libellis, vel metu, vel Chriſtiani magiſtratus juſſu omiſerunt, in quem directò hæc feruntur, quique ab illis מלכות זדון Malkus ſadon *Regnum ſuperbiæ ac arrogantiæ*, vel מלכות הרשעה Malchus hareſchaa. *Regnum impietatis*, vel etiam ſimpliciter רשעים Reſchaim *Impii* appellantur, ut in exemplari meo, Venetiis Anno 64. edito, videre eſt) ותכניעם במהרה בימנו ברוך אתה יי שובר רשעים ומכניע זדים *& properè in diebus noſtris tu nobis illos ſubjice. Benedictus tu Domine, qui impios frangis, & ſuperbos de-*

primis. Hanc autem oratiunculã ברכת המינים Birchas hamminim, id eſt, *Precationem (imprecationem, diras) in Hæreticos* appellare ſolent: execrationem enim continet in hæreticos, ut apud Rabbi Alphes legere eſt. Per *Hæreticos*, præcipuè & ſpecialiter *Judæos ſacro baptiſmi ſigno ablutos* intelligunt: ejuſmodi enim virum משומד *Perditum*, & in plurali משומדים i. e. *Perditos*, nequam & damnatos appellant. Illos ſiquidem omnes damnationis æternæ reos eſſe cenſent, qui à Judaica ſuperſtitione deficiunt. Principium itaque blaſphemæ hujus orationis eſt ולמשומדים i. e. *Perditos autem & damnatos quod attinet.* Poſterioribus verò temporibus in hujus vocis locum ſubſtituerunt ולמלשינים Velammalſchinim, id eſt, *proditores quod attinet*, hoc tamen etiam vocabulo, Judæos aquâ luſtrali merſos intelligentes, quos *proditores* appellant; quòd Judæorum perfidiam & ſcelus Chriſtianis prodant & aperiant. Non ſoli autem Judæi hiſce verbis deſignantur, ſed & Chriſtiani, quos itidem *hæreticos, idololatras, hoſtes & oſores Dei* appellant. Ideò, quando à Deo precibus poſtulant, ut *inimicos ſuos* puniat, *Chriſtianos* peculiariter deſignant. Quòd autem in Chriſtianum etiam Magiſtratum preces iſtas dirigant, ex Rabbi Bechai facilè perſpicere poſſumus qui de hac precatiuncula ita ſcribit: וברכת המינים תקנו אותה לעקור מלכות הרשעה i. e. *Precationem*

Tractatu de Benedict. cap. 4.

Eadem deſignant etiã Chriſtianos.

Et Chriſtianum Magiſtratum.

In Kad Hakkemach fol. 80. 1.

tionem hanc in hæreticos ordinarunt vel composue- runt in impii illius imperii excidium, hoc est, in Romani imperii,& omnium Christianorum Magistratuum, qui Judæis dominantur, excidium. Imperium Turcicum מלכות ישמעאל Malkus Iismael *Imperium Ismaeliticum* semper appellant; eò quòd ab Ismaële oriundi sint Turcæ. Imperium verò Romanum מלכות אדום , מלכות רומי , מלכות עשו , מלכות הרשעה : מלכות זדון i. e. Malkus Edom *Imperium Idumæum*, Malkus Romi *Imperium Romanum*, Malkus Esau *Imperium Esavicum*, Malkus Hareschaah *Imperium Impium*, Malkus Sadon *Imperium superbum & arrogans* appellant. Solem in meridie lucere is dubitaverit, qui de hujus relationis veritate dubitaverit. Alibi autem fusiùs, Deo dante, ista ex ipsorum libris demonstrabo. Eò autem hoc fide dignius est, quòd multò post precationis illius *Schmon esre*, quæ scil. octodecim, ut suprà vidimus, gratiarum actionibus constat, compositioné, execratio hæc in ordinem, quem hodie conspicimus, singulari astutiâ, & levissimâ, futilissimâ, turpissimâque de causâ, paulò post Christi tempora, (quum scilicet & Christi doctrinam,& eos qui Christo nomen dabant, Judæi præter modum abominarentur) redacta,& à Rabbi Samuele *hakkaton*, id est. Parvo huc intrusa, illiusque recitandæ necessitas injuncta sit. Obiit enim ille ante domus secun-

dæ deſolationem,& execrationem hanc,poſtquam ſynedrium magnũ Hieroſolymis Jafnam tranſlatum fuit, quadraginta circiter annos ante templi deſtructionem, Jafnæ, tam in omnes Judæos, qui ſe ſuaq; Chriſto in fidem deditionemque tradebant, quàm in Romanos, ſub quorum imperio tunc Judæi erant, compoſuit. Conſulatur hîc liber Juchaſin pag.21. & Talmud Venetiis & Cracoviæ excuſum, tractatu de Benedictionibus cap.4. & tractatu de Synedrio cap.1. Videri etiam poteſt Lexicon Chaldaico-Talmudico-Rabbinicum noſtrum in voce מין & radice שמד.

Execrationem hanc excipit Benedictio & votum, quo viris piis & doctis è populo,ut & iis, qui à gentibus in ſua caſtra transfugerunt, Dei miſericordiã expoſcunt: properam quoque templi Hieroſolymitani in diebus ſuis inſtaurationem, Germinis Davidici repullulationem,& cornu illius exaltationem flagitant, hoc eſt, ut Deus Meſsiæ miſsionem non ampliùs differat, ſed regnum Iſraëlis denuò erigat.

Precatio ultima, quâ *Tres paſſus reſiliunt.* *Orach chajim nũ. 123.*

Sub finem precum harum matutinarum petunt à Deo pacem, & ubi ad hæc verba devenerunt, עושה שלום במרומיו ׃ הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן׃ i.e. *Qui ſuperis dat pacem, nobis & toti Iſraëli pacem det, Amen*; per tres paſſus retrò reſiliunt. Si quis peregrè profectus equo vel aſino inſideat, illi etiam cum

equo

equo vel asino per tres passus est retrocedendum. Si conferto agmine verba hæc recitent, ac proinde retrocedere nequeant, ter subsiliunt, proni corpus inclinant, caput in sinistrã, mox in dextram reflectunt, ita designantes, Deum ubique pacem præstare velle. Si cui fortè obvius hîc fiat Christianus, vel cum crucifixi imagine, vel alio quolibet idolo, animo non corpore fieri debet inclinatio, ne coram illa imagine se inclinare, eique honorem hunc deferre videantur. Tres illi passus retrogradi, honoris causâ fiunt. Si quis enim à magnate aliquo digrediatur, per passus aliquot retroagitur, manuum osculo & corporis inclinatione illi valedicit, & debitum habet honorem: Ita etiam Judæi Deo valedicturi retrocedunt, & illum coràm salutant, ne Deus dicat, Populus meus longâ prece defatigatus mihi dorsum obvertit, &c. Sapientes dicunt, id fieri in memoriam miraculi cujusdam, quod in monte Sinai contigit, quum Deus populo legem daret. In tractatu de Benedictionibus disputant Rabbini in hæc verba; *Cunctus autem populus videbat voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemq́ fumantem. Et perterriti ac pavore concussi, steterunt procul*; & ajunt, illos præ summo pavore in puncto temporis per tria milliaria à monte Sinai retrocessisse. Sed princeps glossarum consarcinator Rabbi Schelomo Jarchi scribit in glossa

Tract. Tal. de Benedictionibus cap. 1.

Exo. 20. 18.

ſua in hunc textum; illos duodecim milliaria retroceſsiſſe, & hoc à Davide in Pſalmis innui, quum dicit: *Reges exercituum fugerunt, fugerunt*; Poſtea מלאכי השרת *Malache haſchéres* Angelos miniſtrantes veniſſe, & populum ad montem rurſus admoviſſe.

Pſal. 68. 13.

Quum ſcholâ exire volunt, taciti ſecum precatiunculam hanc recitant: עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כחלקם וגורלינו כגורלם: i.e. *Noſtrum eſt laudare omnium Dominum, extollere eum qui creationis author eſt, quòd nos ſicut reliquas terrarum nationes non fecerit, neque nos ſicut reliquas terræ familias condiderit, neque poſuerit portionem noſtram ſicut portionem illarum, neque ſortem noſtram ſicut ſortem illarum.* Hîc in recentioribus Judæorum libellis verba aliquot omittuntur, magiſtratus in Italiâ juſſu, (ubi maxima pars librorum Judaicorum eſt excuſa, & hodiè adhuc excuditur) quòd in Chriſtum blaſphema ſint & injuria. In vetuſtis autem exemplaribus integra viſuntur, cujuſmodi exemplar habeo Auguſtæ Vindelicorum à Judæo typographo, cui Chajim nomen fuit, Anno 1534. excuſum: in cæteris dimidiæ lineæ ſpatium interponunt, quo pueri vel alioqui ignari moneantur, interrogentque quid ibi deſit? verbaque deficientia doctiores illis prælegere ſolêt, vel etiam è regione defectus in margine li-

brorum

brorum illis adſcribunt, ut in compluribus Judæorum libris vidi: ſic autem verba ſonāt: שהם קורעים ומשתחוים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע i. e. *Qui proſternunt ſe & adorant vanitatem & inanitatem, & Deo ſupplicant qui ſervare non poteſt* (fraudulenta hæc & blaſphema verba Chriſtum petunt, quæ ubi ore tartareo effutierunt, in terram exſpuere ſolent) ואנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הב״ה שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ וכסא כבודו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגובהי מרומים: הוא אלהינו ואין עוד אחר ואפס זולתו וכו: i. e. *Nos verò genua flectimus, procumbimus & confitemur coram Rege qui Rex eſt regum, Deo ſancto benedicto, qui cælorum expanſum diduxit, & terram fundavit, qui gloriæ ſuæ ſolium in cælis deſuper habet, & roboris ſui majeſtatem in excelſis excelſorum, ille Deus eſt noſter, & præter eum neminem alium habemus &c.* Et cum dicto ſcholâ exeunt & dicunt: יי׳ נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך: יי׳ שמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם hoc eſt, *Domine duc me in juſtitiâ tuâ propter inimicos meos; dirige coram me viam tuam: Dominus mihi introeunti & exeunti nunc jam dehinc adſit.* *Pſal. 5. 9.* *Pſal. 121. 8.*

Retrorſum autem cancri in morem incedentes, portâ egredi debent, ne tergum ſacroſanctæ Arcæ, in quâ liber legis reponitur, obvertant, ſed vultum figentes & advertentes, debito eam proſequantur honore. Rabbini *Retrorſum egrediuntur è Scholæ.*

In tractatu Joma. *Ezech.8.14.* in Talmude in hæc Ezechielis verba: *Quorum dorsa versa erant ad templum Domini*, docent; Sacerdotes in magnam incurrisse pœnam, eò quòd adversam exeuntes habuissent portam, & tergum arcæ fœderis obvertissent. Solliciti itaque & timore suspensi, cum debitâ honoris delatione, uti servus à Domino digredi solet, capiteque demisso adorabundi retrogredi debent, non cursim; ne longâ oratione defatigati, ac si gravi aliquo labore defuncti essent, læti exire videantur: sed paulatim, sed pedetentim, idque passibus angustis: tunc enim à Deo passus illi numerãtur & magnâ mercede compensantur, uti scribitur: *Job.11.16.* *Tu quidem gressus meos dinumeras.* Si cui mulier *Nulla in egressu è Schola fœmina adspicienda.* *Orach chajim num.91. & seqq.* vel puella, Judæa vel Christiana, occurrat, oculos vel claudere, vel omninò avertere, illaque insalutatâ præterire debet, ne diutius cum illa garriendi occasio aperiatur, & hac garrulitate ad pravas cogitationes & cupiditates incitetur.

De precatione. In genere de piâ & religiosâ Precatione ita scribũt; Qui piis & castis precibus Deum adire vult, operto sit & capite & corde, corporis partem superiorem ab inferiori cingulo discriminet, ne cor pudendorum intuitu in malas cogitationes incidat, & inter preces errabundum feratur & hæsitet; faciem in terram Canaan & Hierosolymam obversam habeat, pedibus stet rectis & æqualibus (uti su-

prà

prà memoratũ), manibus cor tegat, dextram ſiniſtræ ſuperimponens, & demiſſo capite humiliter & modeſtè ſe gerat, ex Prophetarum præſcripto: *Levemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cœlos: & : Anima mea in manibus meis ſemper.* *Thren. 3. 41.* *Pſ. 119. 109.*

Inter preces nec oſcitandum, nec ructandum, nec ſpuendum.

Inter preces neque oſcitandum, neque ructandum, neque ſpuendum eſt: ſi quis autem ad excreationem neceſsitate adigatur, ſputum clàm muccinio excipiat, vel pudenter & modeſtè à tergo vel à ſiniſtra projiciat; nequaquam verò à fronte vel à dextra: ibi enim cõſiſtere ſolent inviſibiles angelicæ creaturæ, quas ſi quis ſputo conſpergeret, inexpiabilem contraheret noxam;

Nec pulex aut pediculus elidẽdus.

Neque pediculus, neque pulex interim elidendus, nullus peditus eſt emittendus: ſi cui verò inopinato exciderit, differre debet precationem, donec teter odor præterierit: vel ſi ita urgeatur, ut cohibere ſe non poſsit, quatuor paſſus progrediatur, & emiſſo peditu ajat; רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעת במותינו *Domine totius mundi, tu nos plenos foraminibus, quæ obſtruere non poſſumus, condidiſti: tibi probè cognita & perſpecta eſt turpitudo & obſcœnitas noſtra, ignominiæ plena eſt vita noſtra, nihil aliud quàm tarmites & miſeri vermiculi ſumus in morte noſtra.* Dicunt etiam, inter alia, de hac re:

המתעטש בתפלתו מלמטה סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו: i. e. *Sternutatio ab inferiori parte inter preces, signum malum est: à superiori verò, signum bonum.*

Inter precãdũ nec sub sistendũ, nec salutanti respondẽdum.

In precando nec subsistendum, nec vel regi Israelitico salutanti, respondendum est; si venenatum serpens calci dẽtem infixerit, nihilominus pergendum est; tauro tamen efferato cedere licet, & tamdiu subsistere, donec præterierit: nullam partem corporis, collo & manibus exceptis, nudam attrectare debet: si scabere voluerit, id indusio vel vestibus interpositis fiat; totum corpus variâ agitatione huc illuc cõtorqueat, juxta id quod dicitur, *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?* (*Psal.* 35. 10.)

Oportet etiam præcentorem in sanctioribus quibusdam precibus in profundo loco stare, & preces illas vel recitare, vel de libello, modò visum literæ non fallant, quàm altissimè sublato legere. Ipse vidi præcentorem inflexis genubus coram pulpito procumbẽtem, quia æquum & planum pavimentum erat, nullusque omninò depressior locus aderat, precem, quam poterat procul, de superni pulpiti libro legisse. Fracto autem & anxio admodum animo preces has recitant, & quidem plerumque, ut peccatorum remissionem consequantur, idque Davidis exemplo dicentis; *De profundis clamavi ad te Domine.* (*Psal.* 130. 1.)

Ad singulas

Ante omnia verò, singuli ad singulas preces

ces *Amen* ex animo respondere debent. Ideò in Tanchuma scribitur: *Rabbi Juda dixit, Quisquis in hoc sæculo Amen respondet, dignus est qui & in illo sæculo Amen respondeat.* Propterea dicit rex David: *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & usque in sæculum Amen & Amen*; semel nempe *Amen*, in hoc sæculo, & iterum *Amen*, in sæculo futuro. Sapientes scripserunt; *Is qui religiosè & cum summâ attentione Amen dixerit, liberationem nostram accelerat: Imò quum ritè Amen pronuntiatur, Deus capite concusso dicit; Væ filiis qui è patris ejecti sunt mensa! quàm benè tamen est illi patri, qui ita à filiis suis laudatur? & cum dicto, de filiorum suorum liberatione cogitat.* Licet enim illorum peccata exilio multaverit, misericordiâ tamē commovetur, & filiorum suorum miseriæ illum miseret; Quod Rabbi Juda hujuscemodi similitudine explicat: *Quemadmodum mater inobsequentem & impudicam filiam, quæ stupro gravida facta sit, foras ejicit, & meritâ indignatione prosequitur, dolorum tamen parturientis miseratione capitur, & in fletum adducitur: Ita nos Deus propter peccata in exilium quidem projecit; nostri tamen miseretur, nosq; liberare vult, si modò diligenter illum invocemus, &c.*

Preces Amē dicendum *Specul. ard. cap. 41.* *Psal. 41. 14.* *Ergo per spatiū 1640 annorū Judæi Amen cum debita attentione nondum dixerunt.*

Suprà diximus, centum benedictiones seu gratiarum Actiones illis quotidiè esse recitandas: mirum quâ subtilitate & quo ingenii acumine, hoc Cabalisticè ex hisce Mosis verbis demonstrent: ועתה ישראל מה יי׳ אלהיך שאל מעמך:

Centum benedictiones quotidianas uti probent. *Deut. 10. 12.*

Jalkut in Leg.f.270.1 : מעמך *Nunc verò Iſrael, quid à te poſtulat Dominus Deus tuus?* Hîc, inquiunt, non legendum eſt מה *Mah* Quid? ſed, מאה *Meah* Centum; quaſi Moſes dixiſſet, *Centum benedictiones poſtulat à te Deus ſingulis diebus.* Sed unde quæſo tam elegantem & acutam Cabaliſticam emẽdationem exſculpſerunt? *Primò*, id arcanâ & occultâ ratione Moſes ipſe indicavit; ſiquidem centũ literas præcisè in hunc verſiculum conjecit. *Secundò*, per ſecretum Cabalæ id illis innotuit; nempe per alphabeticam commutationem, & arcanam ſcribendi rationem *Athbaſch*, quâ ſcilicet ת cum א, ש cum ב, & contrà, in ſcribendo permutantur. Ex hac itaque arte, in locum literarum מ״ה, ſuccedunt literæ צ״י, quæ in numero centum conſtituunt. *Tertiò*, legimus in Talmude, Prophetam Davidem centum has benedictiones ſeu gratiarum actiones inſtituiſſe, quum aliquando centum ex Iſraele quotidiè morerentur, pro quibus tot preces ſingulis diebus recitandæ fuerunt. Cabaliſticè inſuper idipſum ex verbis illis, quæ ſecundo Samuelis extant, נאם הגבר הקם על *Dixit vir qui conſtitutus eſt in, &c.* probare ſe credunt: הוקם propriè, *Erectus eſt*, על *Suprà*, ſignificat: ſed arcanâ numerorum Cabalâ & arte, vocula hæc על, quæ duabus literis ע & ל conſtat, centum conſtituit. Ita ergo concipienda eſt ſententia; *Dixit vir, à quo inſtituta ſunt centum benedictiones*

Tractat. de benedictionibus.

2.Sam.21.1.

ctiones seu gratiarum actiones. Et hæc ex adytis Judaicæ Theologię sunt deprompta, quò non quemlibet Christianum admittunt; multæ tamen id genus singularis artificii & arguti acuminis interpretationes adhuc innotescent, & in publicâ hominum luce versabuntur. Illas itaque impræsentiarum omittam, & in proposito pergam, ostendamque, quâ se ratione Judæi, post preces matutinas peractas, domi gerant.

Deus dicit per prophetam Esajam: *Et cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, & cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam.* Et alibi: *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem ejus à vobis, ne exaudiret.*

Esa. 1. 15.

cap. 59.

Caput VI.

Quomodo se Judæi post preces matutinas gerant, & ad prandium componant.

ANtequam viri scholâ exeant, piæ mulieres domum purgare & converrere debent, ne maritis redeuntibus quicquam obviam veniat, quod eos à bonis suis cogitationibus avertat & abstrahat, quæ totæ adhuc in Deo

Orach chajim numer. 155. Specul. ard. cap. 10.

Mulierum domi officiũ dum viri precibus in Synagoga vacant.

Deo & cælis ſunt defixæ. Si enim omnia munda & repurgata offenderint, manet illis ſuus animus liquidus & tranquillus; ſi ſecus, triſtitiam & ægritudinem contrahit.

Pia etiam & religioſa mulier librum in menſam ob mariti ſui oculos imponit, ſive Pentateuchum, ſive ספר מוסר *Sepher Muſar* Librum aliquem moralem & ethicũ, ex quo pietatem & morum civilitatem diſcat, & in quo per horam unam ad minimum ſtudeat, priuſquam domo exeat negotiorum ſuorum agendorum causâ. Hoc Sapientes ex iſtis Salomonis verbis exſtruunt: *Initium ſapientiæ eſt timor Domini*, hoc eſt, in omnibus rebus Dei timor adeſſe debet, illiusq; verbum diſcẽdum eſt. Ita etiam illi mortalium Sapientiſsimi hunc Moſis verſiculum expoſuêre: והיה עקב תשמעון i. e. (juxta illorum interpretationem) *Et erit calcaneus, & audietis.* Senſus eſt; Antequam calces domo efferatis, Lex priùs diſcenda eſt, in Lege aliquid legendum, & audiendum, quid Deus imperet, & à nobis requirat. Magni hæc eſt præcepti exſequutio, & inſignitè boni opus, ſi quis Legem diſcat, ut contrà ingens peccatum, ſi non diſcatur.

Aliquid diſcendum antequam negotia expediantur.

Prov. 1. 7.

Deut. 7. 12.

Prioris templi temporibus, populus multa Hieroſolymis patravit mala, gravia admiſit peccata, varia commiſit inceſta, turpique ſe idololatriâ contaminavit. In iſtis omnibus Deus connixit, & omnia diſsimulatione prætermiſit,

termisit, donec Lex in contemtum abiit, nec illi ampliùs data est opera: Tunc enim Deus eos partim expulit, partim interfecit, & templum solo æquavit. Hinc ait propheta Jeremias, *Quare periit terra, & exusto deserto similis est, ut nemo pertranseat? Eò quòd deseruerunt legem meam, quam proposueram eis.* Et in Deuteronomio: *Dicent omnes gentes, Cur Dominus huic terræ sic fecit? quæ est ira furoris tam immensi? Et respondebunt, quia fœdus Domini Dei patrum suorum deseruerunt, quod pepigit cum eis cùm educeret eos de terra Aegypti.* Quilibet ergò pius Judæus, prece matutinâ peractâ, non è vestigio debet ad negotia sua se conferre, sed vel domi studere, vel è synagogâ aut scholâ confestim in auditorium properare, & prius aliquid in Lege studere & discere, quod illi ad pietatem & honestam vitam conducere possit, ut impleat id quod rex David dixit; *De virtute in virtutem ibant*, vel, ut Judaicè, hoc est, asininè in libello de Timore Dei redditur; *De conclavi in conclave ibant*, legis sc. discendæ causâ.

Jerem. 9.12.

Deut. 29. v. 24.

Psal. 84.8.

Sepher hajireah R. Mosis Gerandensis,

Quomodo phylacteria deponant, & Zizys.

Ubi domum redierunt, phylacteria deponunt, & in capsulâ recondunt; & primò quidem Phylacteria capitis, postea verò Phylacteria manuum, ut, illa denuò induturis, manuum phylacteria prima in manus veniant & induantur. Quidam etiam Quadrangulum illud Palliolum *Arba canphos* dictum, à quo

Zizis

Zizis ſeu fimbriæ dependent, unâ eâdemque operâ exuunt, quamvis continuò geſtare longè præſtaret, ne unquam præcepta Dei oblivioni traderentur, utque lex aſsiduè obſervaretur. Qui pietatis faſtigium inter cæteros tenere volunt, per totam diem (ut ſuprà quoque cap. 4. dictum) illa vel ſub thorace vel ſub togâ, (togis enim vulgò utuntur) circumferre ſolent, ita ut fimbriæ paululum propendeant & ſub aſpectum veniant, ut à peccatis hac ratione avocentur, quemadmodum nõ ita pridem vetulum quendam & tetricum moroſæ ſanctitatis Rabbinum, qui caput Synagogæ erat, ejuſmodi fimbrias mimicè adeò trahentem conſpexi, ut ad calceos ferè dependerent. Non ſecus ac, quis rei alicujus oblivioni obviam iturus, nodum in cingulo connectit, ut ſubinde menti obverſetur: ſic etiam illi fimbrias illas, quinque nodis inſignes, geſtant, tanquam totidem à peccato dehortationes & avocationes. Et hæc eſt cauſa, cur & tam pii ſint Judæi, & tam accuratè Dei mandata cuſtodiant, ſi modò credere fas eſt.

Manè jentandũ, antequã ad negotia ſe conferant.

Salubre quoque exiſtimant, ſi quis paululum quiddam manè comedat, priuſquàm ad negotia ſua ſe conferat. Tribus enim & ſexaginta morbis fel infeſtatur, quibus omnibus panis buccella & cyathus vini medetur. Cui vinum non ſuppetit, zytho vel aquâ ſitim reſtinguere licet, ex Raſchi ſententia, qui ſcribit:

bit: קיתון של מים למי שאין לו יין *Aquæ cyathum ille hauriat, qui vino caret*; Ita faciliùs negotia ſua quilibet conficere poteſt. Unde etiam in Talmud legitur: שיתין רהיטין רהטין ולא מטו לגברא דמצפרא כרך *Sexaginta curſores currunt, & non aſſequuntur virum qui mane jentavit.*

Bava kama fol. 92. 2.

Interea loci honeſtas mulieres cibum apparare decet, ut viri, quum defeſsi domum redeunt, prandium ſatis tempori paratum inveniant, nec diutiùs expectare cogantur. In Talmude, tractatu de Sabbatho, decernitur; *ut horâ quintâ, quæ undecimæ noſtræ reſpondet, prandium ſumatur*: ſi quis retardetur, morbum facilè & debilitatem concipit. Corpus enim alimentum ſuum in tempore naturaliter poſtulat, quod ſi non conſequatur, ſuis ipſius membris paſcitur, perinde ac urſus hyeme, eſcâ deficiente, proprias manus pedesque ſugit.

Specul. ard. cap. 43. Hora prandend: obſervanda. Schab. cap. 1. fol. 10. 1.

Summa autem tam in curando, quàm apponendo cibo, munditia requiritur, uti ſcribitur: *Nolite contaminare animas veſtras, nec tangatis quicquam eorum, ne immundi ſitis. Ego enim ſum Dominus Deus veſter. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum.* Hoc ſophi noſtri exponunt, cibos puros & mundos eſſe comedendos, hominum non pecudum more; alioqui hominem contaminari, nec eſſe ſanctum.

Mundities in cibis. Levit. 11. 43.

Eadem in menſâ ſternendâ mundities re-

In menſa

quiritur, panisq; integer & benè præparatus, non aduſtus, in menſâ eſt apponendus, ut gratiarum actio ſuper illo recitari, & hoc pacto prandium ritè conſecrari poſsit.

Pecora priùs paſcēda.

Si pecus domi habeant, illi, priuſquam menſæ accumbant, cibaria præbere debent, uti Rabbi Juda in Talmude docuit & præcepit, quia ſcribitur: *Dabo inſuper herbam in agro tuo pro jumentis tuis, ut & tu comedas & ſatieris.* Hîc Lex jumenta primo loco collocat, ut illorum primò miſereamur: tum demùm enim cibus benè ſumitur, & fames depellitur. In libello, qui סדר מצוות נשים *De præceptis muliebribus* inſcribitur, mulierum hoc eſſe officium dicitur, ſtatim à precibus matutinis, etiam antequam parvulis ſuis à ſomno excitatis veſtes induant, domeſtico pecori eſcam præbere, eò quòd ſcriptum ſit: *Novit juſtus animam jumenti ſui.* Si itaque in tempore pecori cibaria ſumminiſtret mulier, vi dicti hujus, benè audiet, *Juſtæq;* & piæ nomen conſequetur. Ibidem præterea legitur, utile & conducibile eſſe pecus domi alere, eò quòd interdum cæli ſyderumq; diſpoſitio & inclinatio infortunium patri vel matri familiâs, ut & domeſticis, portendat: ſi autem interibi vir vel uxor pauperibus eleemoſynas largiantur, vel aliis bonis operibus ſtudeant, regiæ cæleſtis ſummus Nomophylax (Angelus nempe bonis operibus præfectus) præſto eſt, qui id omne quicquid

In tractatu Gittin cap. 3. & 5.

Deut. 11. 15.

cap. 5. 6.

Prov. 12. 10.

Cur pecus domi ſemper alendum.

quid est in commentarios suos refert, & ad Deum adit, ultroque eum hujuscemodi verbis compellat; *Domine mundi, hujus syderis infortunium ab hoc homine & ejus familia averte, mercedem hanc bonis illorum operibus negare noli.* Tunc infortunium illud (astrorum enim cursus inclinari quidem, sed frangi non potest) in impium aliquem derivatur, uti scribitur: *Justus ex adversitate eripitur, sed impius succedit illi*; Si verò nullus impius adsit, qui hoc mulctetur infortunio, instantis calamitatis ictu pecus affligitur. Sed prolixior est doctrina hæc & difficilior, quàm quæ à mulieribus à capite ad calcem intelligi possit.

Prov. 11. 8.

Oportet etiam Judæum latrinas petere, &, si fieri potest, excernere, ut, & vacuo stomacho, & mundo corpore, ad mensam accedatur. Si quis enim plenum corpus mensæ intulerit, morbo plenus inde recedet. Id autem sapientissimi Rabbini ex hoc versiculo extruxerunt: *Vetera novis supervenientibus projicietis*; quem ita interpretati sunt; *Vetera è stomacho prius expellenda, quam nova admittenda.*

Venter ante cibum purgandus.

Lev. 26. 10.

Ante omnia manus munditer & accuratè lavādæ sunt aquâ, nō turbidâ vel fœtidâ, qualis est illa, in quâ vinum æstivo tempore refrigeratur, & ex quâ vitrea vasa vel cyathi perlui solent, vel ex quâ Galli gallinacei & gallinæ, aut canes biberunt, sed limpidâ & clarâ, quæque nullo adhuc usui fuerit. Ut plu-

Manuum lotio ante cibum.

Orach chajim numer. 157.

rimùm familia primò lavat, poſtea mater, poſtremò ipſe paterfamiliâs, ut confeſtim & ſine ullâ morâ ſtatim à lotione menſæ accumbat, & gratiarum actione panem conſecret, ut in ſequentibus docebitur. Qui hoc fecerit, illi nihil inter prandium nociturum ſpondent Sapientes. Probè etiam manus abſtergendæ ſunt: propterea in Talmude legitur, Rabbi Abhahu dixiſſe; כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו׳ hoc eſt, *Qui panem madidis adhuc, nec benè abſterſis manibus, comedit, imputatur illi, ac ſi pollutum panem comediſſet, uti ſcribitur:* Sic comedent filii Iſrael panē ſuum immundum, לחמם טמא; quæ duæ voculæ, per Cabaliſticam Arithmeticam, in centum ſexaginta octo reſolvuntur, quem numerum ſcilicet conſtituunt & voces ſequentes, בלא ניגוב ידים belo niggubh jadajim, i.e. *Abſque exſiccatione manuum poſt lotionem.* Senſus ergo, quem Cabaliſtæ eruunt, hic eſt: *Filii Iſraël panem ſuum illotis manibus* (hoc eſt pollutum) *comedent.* Dixit quoque Rabbi Joſe in Talmude; כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה כמו שנ׳ כי בעד אשה זונה עד ככר לחם *Qui illotis manibus panem comedit, idem eſt ac ſi ſcorto accubaret:* & hoc ex Proverbiis Salomonis elicuit, ubi ſcribitur; *Propter ſcortum adigitur quiſpiam ad placentam panis.*

Sota cap. 1. *fol.* 4. *col.* 2.

Ezech. 4.13.

Ibidem.

Prov. 6.26.

Quanti à

Præceptum hoc de manuum lotione, ſive

ante

ante cibum, sive à cibo, tanti faciunt, ut vix Judæum reperias, qui illius obliviscatur, imò tam exquisitè & scrupulosè illud observant, ut nemo annulum in digito retinere audeat, ne quid sordis sub illo lateat: si quis verò annulum non detraxerit, idem valet, ac si illotis manibus comederet.

Judæis fiat lotio manuum.

In Talmude hæc de manuum lotione legitur historia: *Rabbi Akibha à Christianis in carcerem conjectus est, & singulis diebus Rabbi Jehosua Garsites tantum illi aquæ afferebat, quantum ad manuum lotionem & potum satis esset. Semel autem factum est, ut* δεσμοφύλαξ *seu custos carceris aquam acciperet, & dimidiam illius partem effunderet. Rabbi Akibha quamvis vidisset, se satis aquæ non habere, dixit nihilominus Rabbi Jehosuæ; Cedo aquam manibus. Rabbi Jehosua respondit, Magister mi, ne quidem ad bibendum satis aquæ adest. Akibha verò; Qui illotis manibus comedit, morte luendum facinus perpetrat:* מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חברי *præstat me ipsum siti enecare, quàm majorum meorum instituta transgredi.*

Historia de lotione manuum. Tractatu Erubhin cap. 2 folio 21. col. 2.

Alia iterum in Talmude de eadem re legitur historia: *Rabbi Meir, Rabbi Jose, & Rabbi Juda, simul peregrinabantur: Rabbi Meir diligentissimè attendebat ad viri cujusvis nomen; Rabbi Jose verò & R. Jehuda, nullam hujus rei habebant rationem. Accidit itaque, ut die Veneris ad hospitem Judæum diverterent, ibidemq; Sabbathum ce-*

Alia historia. Tract. Joma, de festis c. 8. f. 83. 2.

lebrare in animo haberent (Sabbatho enim Judæis peregrinari non licet). *Rabbi Meir interrogat illum hoſpitem, quid illi nomen eſſet? qui reſpondit, mihi Kiddor nomen eſt. Illico Rabbi Meir ſecum ipſe cogitavit; hoſpes iſte, dubio procul, profligatiſſimus & perditiſſimus eſt nebulo, ſiquidem tam malè ominato appellatur Nomine. quod mihi in memoriam revocat dictum illud;* כי דור תהפכות המה *Ki dor, &c.* i. e. Quoniam generatio ſunt perverſa. *Rabbi Joſe & Rabbi Juda hoc in animum inducere noluerunt, ſed ſuæ deæ habuerunt, crumenamq́ ſuam hoſpiti per ſabbathum ſervandam dederunt; Rabbi verò Meir, quem alia cura ſollicitabat, abiit, & patris hoſpitis ſui tumulo pecuniam ſuam defodit. Noctu in ſomnis viſus eſt ſibi Kidor audire vocem, quæ juberet eum ad patris tumulum properare, ibiq́ fodere: crumenam enim cum pecunia inventurum eſſe. Poſtridiè manè hoſpes ſomnium ſuum Rabbi Meiro narravit, qui reſpondit,* חלמא דבי שמשי לית בהו משא, *Somniis, quæ die Veneris per noctem contingunt, animus non eſt appellendus; & protinus ab illo receſſit, ac per integrum Sabbathum tumulo inſedit, ne ab hoſpite crumena auferretur. Sub veſperam verò, ſabbatho exacto, crumenam ſuam recepit. Die ſequenti Solis reliqui duo loculos ſuos quoque ab hoſpite repetunt: verùm hoſpes inficiatus eſt, ſe quicquam ab illis accepiſſe, & depoſitum abnegavit. Deduxerunt itaque illum in cauponam quandam, & bonis verbis aliquid ab illo ſe electare poſſe credebant:*

Deut. 32. 20

bant: Sed interea temporis lentes vel pisa, barbæ ipsius adhærentia, conspexerunt, unde conjecerunt, illum lentes in prandio comedisse. Illius itaque uxorem adeunt, & dicunt; Maritus tuus vult ut loculos nostros nobis reddas, quos apud ipsum deposuimus: hoc autem jussit nos edere indicium, quòd in prandio lentes illi appositæ fuerint. Cujus indicii veritatem quum mulier agnovisset, loculos dominis suis reddidit, qui iter inceptum læti continuarunt. Sed quum ille domum redisset, & loculos petiisset, audivit ab uxore, quo in statu res essent. Pugnis itaque illam ad mortem usque mulctavit. Illustre documentum, semper à cibo lavandum esse. Si enim hospes iste manus lavisset, os quoque & barbam simul abluisset, ut duo illi Rabbini nullum in barba illius signum agnoscere potuissent, neque loculos suos recepissent, quod uxoris interficiendæ marito ansam & occasionem præbuit.

Subjungemus & aliam ex Talmude historiam, de Judæo qui carnem suillam comedit, eò quòd ante cibum manus non lavisset. Res ita gesta est: *Hospes quidam Judæus fuit qui Judæos & Christianos indiscriminatim hospitio excipiebat. Judæos illò divertentes hoc peculiariter signo agnoscebat, quòd manus perpetuò ante cibum lavarent. Puram itaque, licitam, & legitimam carnem, qualis in lege præcipitur, illis apponebat: Christianis verò suillam. Factum est autem, ut aliquando Judæum hospitio exciperet, qui mensæ illotis mani-*

Historia alia.

Cholin c. 8.

bus accubuit. Hospes Christianum esse ratus, suillam illi apposuit. Judæus id non agnoscens, latrantem stomachum illâ avidè replevit (cibi fortè vacivitate lassis erat lactibus). *Quum hospes symbolum paulò cariùs æstimaret, conquestus est Judæus, quæsitq́; an tam acris & cara esset bubulæ annona? respondit hospes, mi homo, præstantissimam suillam assatam comedisti, quæ reliquis carnibus longè carior est. Tum Judæus pavore externatus penè concidit, quòd tam horrendum admisisset peccatum. Quapropter severam illum agere pœnitentiam, magnamq́; subire ac sustinere pœnam, oportuit.* Hoc verò ideo illi contigit, quòd illotis manibus mensam accessisset. Singuli ergò diligenter sibi caveant, & periculo alieno sapiant.

Esa. 59. Esajas: *Cogitationes eorū cogitationes inutiles, vastitas & contritio in viis eorum, viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum, semitæ eorum incurvatæ sunt eis, omnis qui calcat in eis, ignorat pacem, &c.*

Matth. 15. 2. Matthæus Apostolus: *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi, dicentes, quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? non enim lavant manu suas, quum panem manducant: ipse autem respondens ait illis, quare & vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram?*

Marc. 7. Marcus: *Et conveniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis, venientes ab Hierosolymis, & quum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus*

nibus manibus, hoc est, non lotis manducare panes, vituperaverunt: Pharisæi enim, & omnes Judæi, nisi crebrò laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum, & à foro venientes, nisi baptizentur, non comedunt.

CAPUT VII.

De Judæorum in mensâ moribus.

SUperiore ostensum est capite, patrem familiâs vulgò postremum lavare, ut mox nullâque interpositâ morâ mensam petat, illamque solemni prece consecret, ita ut nihil prorsus, inter Manuum lotionem & Preces, agat, tangat, vel dicat. Hoc restrictè ab illis observatur, non solùm, quia tantisper dum cibus sumitur, infortunium nullum metuēdum est illi, qui mandatum hoc observaverit, sed etiam, quia sapientes id ex Psalmis faciendum esse demonstrarunt: *Attollite*, inquit Psaltes regius, *manus vestras ad sanctitatem, & benedicite Domino.* Hinc duo sapientes exsculpserunt; *Primum*, attollendas & erigendas esse manus, quando ante cibum lavant, ne aqua, quæ prima effluit, & in manus decidens statim inquinatur, deorsum fluat, & digitos polluat; *Alterum*, à manuum lotione & purifica-

Psal. 134. 2.

Tractatu Sota cap. 1.

tione ſtatim ad preces & menſæ conſecratio-
nem eſſe tranſeundum.

Panis in menſa cum ſale.
Orach chajim numer. 167. & 205.

Quum accumbunt, Panis integer cum Sale appoſitus eſſe debet. Pater autem familiâs, vel princeps Rabbinus, panem illum in manus ſumit, eique ab illâ parte, ubi benè & eleganter coctus eſt, inciſuram imprimit, (penitùs enim diſſecare nefas), inciſum deponit, depoſitumque manibus ambabus tegit, & his illum verbis conſecrat; ב׳אי אלהנו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui panem nobis è terra produxiſti.* Fruſtum poſtea illud inciſum defringit, in ſal, vel juris condimentum, ſi nempe fuerit appoſitum, intingit, & actutum comedit, nihil interim garriens; alioqui enim preces iterandæ eſſent. Satis autem profundam imprimit inciſuram, & amplum panis fruſtum accipit, ne צר עין *Zar ajin* ſordidus & illiberalis videatur, qui in bonis operibus aquam ploret profundere. Tres autem vel etiam plures ſimul diſcumbere debent: alioqui ſinguli pro ſe quiſq; gratiarum actionem recitant.

Panis conſecratio.

Panis fractio & diſtributio.

Poſtea ſingulis qui accumbunt, quotquot ſunt, fruſtum panis frangit, & illis apponit, ita ut unuſquiſque loco ſuo appoſitum ipſemet capiat & comedat: neque enim illis, vel in manus, vel in os datur.

Vini conſecratio.

Similiter etiam Vinum conſecrat, præſer-
tim

tim in illis regionibus, ubi vinum bibi ſolet. Ad hanc etiam conſecrationem juſtus requiritur *minjan* ſeu numerus, nempe decem, vel etiam pauciores; modò numerus infra tres non ſubſidat. Ibi peculiari utitur ſcypho, quem primò ambabus apprehendit manibus, poſtea verò ſolâ dextrâ tenet: ſi tamē dextram ponderis gravitas deprimat, ſiniſtram quoq; admovere poteſt, modò ſub dextra ſubſiſtat. Palmi altitudine elevatum à menſa ſcyphum tollens, irretortis oculis inſpicit, paululumque honoris causâ ſubſiſtit, & ait: ב'אי א'מה בורא פרי הגפן *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui vineæ fructum creaveris.* Vulgò ſolent ſinguli pro ſe quiſque gratiarum actione vinum conſecrare, primâ qua bibunt vice, ſi modò peculiare & ſolenne non celebretur convivium. Ubi cerevìſia vel hydromel quotidie bibitur, illa etiam conſecrari ſolent. Judæi tamen ditiores vini cyathum ad conſecrationem ſumunt, quamvis poſtea zythum in menſâ bibant. Aqua nullo modo conſecratur.

Poſthæc pater familias Pſalmum 23. recitat, quo recitato, lautè & hilariter epulantur; dum ne cibus illis deſit. Neceſſum autem eſt, ut cæteri expreſsâ & contentâ voce ad gratiarum actionem, *Amen*, reſpondeant. Hinc in Talmude legitur; גדול העונה אמן יותר מן המברך *Præſtantior cenſetur ille, amplioremq́ dignitatis*

Amen ad preces dicendum.
Berach. c.8. in fine.

gnitatis gradum adipiſcitur, qui cum attentione & religione Amen reſpondet, quàm is qui preces concipit. Similitudine, id illuſtrant ſapientes, Scribæ, qui alterius nomine literas ſcribat, quas poſtea is,cujus nomine ſcriptæ ſunt,ſigno ſuo conſignet: tum demum enim literæ illæ confirmantur, autoritatem acquirunt, & obſervantur: Sic etiam, qui Amen ad preces reſpõdent, precibus ſigillum imprimunt, quæ hâc ratione vires acquirunt.

Cur Sal in menſa apponi debeat. Quòd Sal neceſſariò menſæ apponendum ſit, id fit, ut priſcarum oblationum memoria renovetur. Hodiè enim Menſa Altari, & Cibi Oblationibus comparantur. Cùm itaque *Levit. 2. 13.* ſcribatur; *In omni oblatione offeres Sal*; nullam menſam ſine ſale eſſe oportet.

Cur panis ante mẽſam ſit incidendus duntaxat. Quòd ante Gratiarum actionem panem penitùs non proſcindunt, ſed inciſuram tantùm illi imprimunt, id ideò contingit, quòd ſapientes doceant, & dicant, Deum ab illo qui *Pſal. 10. 3.* hoc facit irritari, uti ſcribitur; ובצע ברך נאץ י״י *Uhozeah berech nietz Adonaj*, hoc eſt, juxta Judaicam, ſeu potiùs, aſininam interpretationẽ; *Qui penitus diſſecat, & gratiarum actionem recitat, is Deum irritat.* Vox Ebraica בוצע interdum quidem Dividere, vel Diſſecare ſignificat: ſed hoc loco longè aliud deſignat. Ac ſanè in Pſalmorũ verſione Germanicâ, quam tamen illi cuderunt, vox illa ita non redditur, *pag. 4.* verùm ex ſenſu Rabbinico ita reddi debet, ut

in

in אורח חיים *Orach chajim* (Libellus eſt in mulierum & puerorum gratiam Germanicè conſcriptus, in quo breviter & ſuccinctè deſcribitur, quâ ratione ſinguli per totum vitæ ſuę curriculum gerere ſe debeant) *Semita vitæ*, videre eſt.

Cur pani ambæ manus imponendæ.

Quòd ambas manus, decem digitis expanſis, pani imponunt, id *primò* fit ad decem illorum præceptorum memoriam, quæ Deus propter triticum, ex quo panis conficitur, dedit, quæ hîc brevitatis causâ recenſeri non poſſunt, in modò autem citato loco & libro etiam reperiuntur, & videri poſſunt: *deinde*, ut ſic dictorum aliquot memoria refricetur: Exempli gratiâ; *Qui germinare facis fænum pro jumentis, & herbam ad uſum hominum, ut educas panem è terrâ.* Item, *Oculi omnium in te ſperant, & tu das illis eſcam ſuam in tempore ſuo.* Item, *Terram frumenti, hordei, ac vinearum, in quâ ficus & malogranata, & oliveta naſcuntur*, aliorumq; id genus complurium, quæ decem tantùm vocibus in linguâ Ebraicâ conſtant, uti decem etiam voculis Precatiuncula ipſa abſolvitur.

Pſ. 104. 14.

Pſal. 145. 15.

Deut. 8. 8.

In Vini conſecratione quatuor obſervanda.

In conſecratione Vini quatuor præcipuè obſervanda ſunt, quorum mnemoſynum voculâ Ebraicâ חמשה *Chamiſchah*, quæ quatuor conſtat literis, continetur. Prima litera ח *Ches* deſignat חי *Chaj*, i. e. Recens: recens enim debet eſſe vinum, & de pleno cantharo fuſum:

Altera

Altera litera מ *Mem* initialis est vocis מלא *Male* i. e. Plenus: plenus enim infundi debet scyphus, uti scribitur; *Plenus erit benedictione Domini*, hoc est, Scyphus, qui benedictione consecratur, plenus esse debet. Si quis fortè ante consecrationem cyathum libaverit, de integro & denuò, ex pleno & recenti cantharo, est implendus: si verò nullum in cantharo vinum supersit, id quod in scypho libato restat, in mundum infundendum est catharũ, & ex cantharo rursus in scyphum; tunc enim demum ritè consecrari potest. Tertia litera ש *Schin* designat vocem שטיפה *Schtiphah* i.e. Ablutionem: cyathus enim extrinsecús aquâ frigidâ abluendus est. Postrema litera ה *He* ab illis הדחה *Haddachah* redditur, quæ vox Ablutionem rursus & Expurgationem significat; quòd scil. intrinsecus etiam repurgari cyathus debeat.

Deut.33.23.

Cur Scyphus ambabus tollendus manibus. Quòd Scyphum ambabus tollunt manibus, id ex hoc dicto faciendum esse probant: שאו ידכם קדש *Attollite manibus vestris sanctitatem, & benedicite Domino:* sic enim versiculum illum interpretantur.

Psal.134. 2.

Modestia in mensa. Epulando singuli modestè se gerere debẽt, & animo reputare, ac si coram Deo ipso sederent, uti de agrorum decumis scribitur: *Et comedes in conspectu Domini Dei tui.* Item, *Hæc est mensa coram Domino.*

Deut.14.23. *Eze.41. 22.*

Pauperes. Pater familiâs diu accũbere debet, & pau-

perum

perum adventum præstolari, quibus aliquid de mensâ suâ impartiri possit. Hoc insignitè bonum est opus; *Qui enim sic apud mensam moratur, & pauperes cibat, illi vita prorogatur*, ut in Talmude legitur. De illis quoque loquutus est Propheta: *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam.*

Tractatu Berachos fol. 54. col. 2. & 55. 1.
Esa. 58. 7.

Nimio autem cibo se ingurgitare non debent, uti Rabbinorum sapientissimi in Talmude docuerunt, quum dicunt; לעולם יהיו עניים בביתך *Semper sint pauperes domi tuæ*, quod in hunc modum exponunt; *Nimio cibo ventrem distendere non oportet, sed pauperes imitandi, qui cibi inopiâ ad satietatem usque comedere non possunt.*

Temperantia.

Panis purè & sanctè conservandus est, ut in Talmude legitur: Triplex pani habetur honos: *Nullum illi vas imponitur, nulla scutella pane fulcitur, pane tanquam saxo vel jaculo nulla res petitur. Qui panem spernit & contemnit, in gravem incidit paupertatem*, uti scribitur; *Oberrat panis quærendi causâ.* Sapientissimi doctores in Talmude scribunt, peculiarem Angelum nomine Nabel huic muneri præpositum, ut illos observet, quibus panis in terram excidit, ita ut pedibus conculcetur: illos enim in paupertatem conjicit. Ac sanè, ut dictis fides habeatur, *Angelus hic hominem quemdam infesto olim persequebatur animo, & ad extremam libenter redegisset paupertatem, sperabatq; posse homini illi aliquando*

Honos pani habitus.
Tractatu Berachos.
Jobi 15. 23.
Cholin folio 105. 2.
Mica diligenter tollendæ.

aliquando panem excidere, qui poſtea conculcaretur. Tempore quodam humi ſuper herbâ viridi homo ille procubuit, panem ſuum comedens: Illicò tum Angelus exultabundus ſecum ipſe; Decidit in caſſes præda petita meos; *micas enim è gramine colligi non poſſe, ac proinde conculcationi obnoxias, credebat. Verùm poſt cibum vir ille, palâ acceptâ, & in terram depactâ, glebam ſimul cum micis ſublatam in profluentem jecit, ut piſces micis extractis cibarentur. E' veſtigio vox per auras delapſa fertur;* וי דאפקי ההוא גברא מביתי hoc eſt, *Væ mihi, qui ab hoc homine ſim fruſtratus, & ex habitaculo meo eductus, à quo re infectâ mihi diſcedendum, nedum ut inſidiis meis aliquid profecerim, &c.*

Inter edendum non loquendum. Tract. Taanis de Jejunio. Orach chajim numer. 170.

In epulando, & dum adhuc cibus manditur, nihil loquendum eſt, ut in Talmude docetur, ne quid in aſperam arteriam decidat, quod ſuffocationem inferre poſſit, adeò ut nec ſternutantem ſalvere jubeant: מאן דעטיש בגו מיכליה אסיר למימר ליה אסותא מפני סכנה *Qui inter edendum ſternutat, ei vetitum eſt dicere* Aſuſa *Salus, propter periculum, &c.*

Colloquia menſæ qualia eſſe debeant.

Sapientiâ & ſanctitate conſpicui Rabbini ſcribunt, prophetam Eliam epulis ſemper intereſſe, & ſingulos homines peculiarem Angelum habere, qui apud menſam perpetuò aſſideat, & auſcultet, quâ ratione preces concipiantur, quid dicatur, & quis deniq; in menſâ modus ſervetur. Si de verbo Dei, & Sacroſanctâ

ſanctâ Lege ſermo habeatur, ab illorum latere non diſcedit, ſed cum illis manet, & ſuavem, ſalubremque experiuntur cibum: ſi verò garriant, & futilibus fabulis tempus terant, recedit ab illis, & in locum illius malus Angelus ſuccedit, qui variis illos inter ſe jurgiis committit, pugnas, imò pugnos ciet, in morbos à cibo capto conjicit, &c. Ejuſmodi homines, etiamſi cibis ſe ingurgitent, non tamen ſatiantur, uti ſcribitur: *Venter impiorum inſaturabilis.* *Prov. 13. 25.*

Oſſa in terrã non projicienda. Hâc etiam de causâ nemo oſſa, aut piſcium ſpinas, vel è regione ſui, vel à tergo projicere audeat, ne inviſibiles creaturas fortè petat: adde quòd oſsibus in terram lapſis, non rarò inter ſe committuntur canes, & ab illorum dentibus ſuris periculum imminet.

Cultellus cur in dorſum non ponendus, &c. Idcircò etiam cultellum in dorſum jacere nunquam ſinunt, ne Angelicæ & ſpirituales creaturæ lædantur.

Quomodo medulla excutienda. Oſsium quoque medulla in quadras non eſt excutienda: hoc enim ſono noxii & impuri ſpiritus excitati, & rem ad manus atque pugnam veniſſe ſuſpicantes, veniũt, & more ſuo ſolentes nocent. Verùm oſsi fruſtulum panis ſupponendum eſt, &c.

Carnes & piſces non ſimul comedenda. Olim inter carnes & piſces, manus ſemper & os abluere ſolebant: verùm hodie id non tam ſtudiosè & accuratè obſervant, dummodo non ſimul, ſed ſingulatim come-

dantur; ita tamen, ut carnem dentibus inhærentem repurgent, aridam panis buccellam comedant, paululumque bibant, ut hâc ratione os eluatur, & inter piſcem & carnem diſcrimen ſtatuatur.

Diverſi cultri ad carnes & lactaria. Eo cultro, quo ad carnem uſi ſunt, ad butyrum, caſeum, & reliqua lactaria non utuntur: cibos etiam è lacte & carne menſæ ſimul ita non imponunt, ut ſeſe invicem tangant. Plurimas hâc de re leges & conſtituta habent, de quibus ſpeciali capite dicetur.

Inter mẽſam vanitas humana perpendenda. Vir pius & ſanctus inter menſam, hominis, potûs item & cibi vanitatem, animo perpendere debet, & quo pacto minima cibi pars in homine remaneat; maxima verò per naturales excremẽtorum meatus evacuetur, uti Mar Zutra docet in hunc Davidis prophetę locum diſputans, *Propter hoc orabit ad te omnis Sanctus,* לעת מצוא *leés mezó*, hoc eſt, ſi Judaicè interpreteris, *excretionis tempore.* Sic enim Rabbini locum hunc intelligunt, illum eſſe ſanctum, qui in epulando ſibi in memoriam revocat, illa quæ eduntur, per naturales meatus excerni iterum debere. Duæ autem illæ voculæ Hebraicæ propriè ſignificant, *Tempore inventionis,* hoc eſt, tempore opportuno, quo Deus inveniri ſolet, vel, tempore quo ab anguſtiâ & afflictionibus homines inveniuntur & urgentur. Id genus cogitationibus, ad temperantiam & moderationem quoque ſtimulatur & exci-

Tractatu Berachos cap.1.pag.8. Pſal.32.6.

excitatur homo, adeò ut non magnam in continuis conviviis pompam adhibeat, ſed potiùs temperantię & parſimoniæ ſtudeat: & hac ratione rem familiarem augebit, grandesq; divitias congeret.

Si inter epulas ſolito generoſius vinum, vel ſuavior infundatur potus, qui primus deguſtat, hujuſcemodi precatiunculâ conſecrare debet; ב״אי אמ״ה הטוב והמטיב *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui benignus es, & benignitatem exerces.*

Vini extraordinarii conſecratio, & cibi.

Pariter peculiares cibi, qui quotidiè comedi non ſolent, iſtiuſmodi benedictione cõſecrantur: ב״אי א״מה בורא מיני מזונות *Benedictus tu Domine Deus noſter, &c. qui multigeneres cibos produxiſti.*

Orach chaiim numer. 202.

Siquis arborum Fructus comedat, ut puta uvas, ficus, mala aurea, olivas, amygdala, caſtaneas, mala, pyra, nuces Ponticas, fraga, &c. dicere ſolet; ב״אי א״מה בורא פרי העץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, &c. qui hos arborum fructus creaveris.*

Fructuum.

De eo quod arboribus non decerpitur, ſed terrâ naſcitur, dicũt: ב״אי א״מה בורא פרי האדמה *Benedictus tu Domine, &c. qui terræ fructus creaveris.*

Terrâ naſcẽtium.

De cęteris verò rebus, quę neq; ex arborib. neq; ex terrâ prodeunt, utpote caſeo, butyro, piſcibus, carne, lacte, melle, &c. באי א״מה שהכל נה״יה בדברו *Benedictus, &c. cujus verbo omnia creata ſunt.*

Cæterarum rerum.

N 2

Bellaria post consecrationem in terram delapsa, &

Si bellaria in manus sumpta, & benedictione consecrata, illis ex manibus excidant, antequam ea in os indiderint, dicere solent: ברוך שם כבוד מלכותו מעתה ועד עולם *Benedictum nomen decoris regni illius, dehinc & in æternum*; ideo scil. quòd frustra precati sint, nullamque inde utilitatem perceperint, & nomen Dei, quod non leve est peccatum, frustra nominarint: Si verò ante preces omninò peractas è manibus exciderint, dicitur; *Domine, doce me mandata tua.*

Post cõsecr. Berachos c. 7. pag. 50.

Oblivio precum.

Si quis oblitus sit precari, & aliquid jam ori admoverit; si de potionum genere sit, totum est ebibendum, & è vestigio precatiuncula recitanda; si de esculentis, alterâ oris parte id continendum est, & benedictio interim recitanda, eaque recitatâ demum, quidquid id est, deglutiendum. Sed si integrum adhuc, nec comminutum fuerit, expui debet, & tum demum preces concipiendæ.

Quemadmodum verò nihil edendum vel bibendum est absque precibus, & gratiarum actione: ita etiam nullo suavi odore absque gratiarum actione frui debent. Odorem, quem ligna expirant, qualis est rosarum, thuris, cinnamomi, ejusmodi benedictione consecrant: בא״י אמ״ה בורא עצי בשמים *Benedictus, qui suavem ligno aromatico odorem indideris.*

Orach chajim nũ. 116. Consecratio aromatum.

Fructuum suaveolentium.

De Fructuum, utpote malorum, pyrorum, aurantiorum, citreorum, nucum moschatarum

rum odore sic dicunt: ב'א' א'מה אשר נתן ריח טוב בפירות *Benedictus, &c. qui hunc odorem fructus spirare permiseris.*

De Balsamo, & aliis suaveolentibus oleis vel aquis dicitur: ב'א' א'מה בורא שמן ערב *Benedictus, &c. qui tam suave & præstantis odoris oleum creaveris.*

Balsami & olei.

De herbis grati odoris: ב'א' א'מה בורא עשבי בשמים *Benedictus, &c. qui aromaticas & suaveolentes herbas creaveris.*

Herbarum.

Si quis vel conclave vel apothecam ingressus fuerit, multimodis aromatibus & gratis odoribus spirãtem: ב'א' א'מה בורא מיני בשמים *Benedictus, &c. qui omnimoda bona aromata creavisti.*

Variorum odorum.

In summa, hoc studiosè ab illis observatur, & seriis docetur scriptis, nullam omninò ex qualibet re utilitatem vel delectationem percipiendam absque præcedente gratiarum actione; qui secus faxit, nec Deo gratias egerit, prædonem illum & latronem meritò appellari, qui injustè in Dei bona involet: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב'ה *Quicunque utilitatem aliquam percipit ex hoc mundo sine benedictione, perinde est ac si deprædaretur Deum.* Laudabilis sanè consuetudo, si ex pio synceroque proficisceretur animo. Sed & hîc, ut & in reliquis omnibus, externa potiùs spectant opera, virtutemque omnem & dignitatem in ipsis collocant ver-

Sine gratiarum actione nihil sumẽdum.

Sanhedrin fol. 102. 1. Berachos fol. 35. 2.

bis, quibus recitatis, officio se defunctos pu-
tant.

Reliquiæ in mensa relinquendæ.

Tractatu Sanhedrin cap. 11. folio 92. 1.

Job. 20. 21.

2. Paral. 31. v. 10.

Frustum panis residuum semper in mensâ relinquunt; qui secus facit, benedictionis omnis in posterum expers est, ut in Talmude in hunc locum Jobi disputatur: *Non remansit de cibo ejus, & propterea nihil permanebit de bonis ejus.* Reliquias autem superesse debere, scribitur in libro Paralipomenων: *Comedimus & saturati sumus, & remanserunt plurima.* Rabbi tamen Eliezer dixit, non esse integrum panem residuum relinquendum iis, qui Idololatriæ suspicionem effugere volunt: Pane enim integro ad idololatriam olim sunt abusi, ut Esajas conqueritur: *Ipsi Gad mensam adornastis, & ipsi Meni libamen consecrastis.* Nulla quippe mensa hodiè frustulis panis instruitur, sed integer panis apponitur: hoc tamē priscis temporibus factitatum est; postquam comederant & saturati fuerant, mensam Dæmonibus quoque in gratiarum actionem sternebant. Panis autem illius integri, & benedictione consecrati frustulum in mensâ semper reliquunt faciunt, ut aliquid in mensâ supersit, in quo benedictio quiescat: si enim totus exesus fuerit, nulla ampliùs mensam prosperat benedictio.

Esa. 65. 11.

Ante gratiar. actionē cultri tollendi.

Antequam Deo post epulas gratias agant cultelli absconduntur, vel tolluntur, & in vaginas reconduntur. In Gemara enim legitur nullam

nullam hujus rei olim habitam fuisse ratio- *Minhagim pag. 6.* nem, sed quendam preces præeuntem, quum in gratiarum actione post mensam ad hęc verba devenisset; ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימנו : ברוך אתה יי בונה ברחמיו ירושלים *Instaura citò in diebus nostris sanctam urbem Jerusalem: Benedictus tu Domine, qui urbem tuam Jerusalem instauras*; in memoriam sibi & Tēpli & Urbis desolationem revocasse, ac impotente animi motu abreptum, eò quòd desolata jaceret Urbs, necdum instaurata esset, seipsum cultro transfixisse & vitâ privasse.

Quondam etiam moris fuit, ut subter & circa mensam analecta scopis everrerent, & in unum colligerent.

Manus quoque & os, discumbentes adhuc, *Manuum post cibum lotio.* in polubrum, non in triclinii solum, vel pavimentum, fascini vitandi causâ, eluere solebant ante gratiarum actionem, quæ à mensâ fieri consuevit, ut & preces & Nomen Dei ore puro & mundo recitare possent. Sed hodierno die segnitiâ atq; desidiâ in desuetudinem hæc abierunt, & tum demum fiunt, quando preces peraguntur, & è mensâ surgitur.

Postquam exempta fames epulis, mensæq; remotæ, oportet patrem familias vel Rabbinum, *Gratiarum actio post cibum.* vel peregrinum hospitem, si quis adsit, Gratiarum actionem à mensâ recitare. Prolixa est oratio, quâ *Deum primò laudant*, *eiq; gratias agunt, quòd & sibi, & reliquis creaturis cibum*

potumq́ suppeditet, illiusq́ benignitate subsistant: quòd patres suos ex Aegypto eduxerit, & in terram Canaan introduxerit, fœdus cum illis pepigerit, legem dederit, & se illos in æternum protegere velle promiserit. Deinde supplicant illi, ut urbis Jerusalem misereatur, templum & regnum Davidis citò in diebus suis instauret & denuò erigat, Eliam & Meßiam mittat, seq́ ex tam diutina captivitate liberet, paupertatem prohibeat, ne à Christianis (quos hîc בשר ודם *Carnem & sanguinem*, i. e. homines merè carnales appellant; innuentes nimirum, nos miseras, mortales, & perditioni destinatas esse creaturas, quibus nulla cum Deo intercedat communio, ac proinde maledictos nos esse & reprobos, qui instar pecudum moriamur & pereamus: se verò esse gẽtem sanctam, Dei peculium & hæreditatem) *vel dona accipere, vel mutuari, aut stipem petere cogantur*, (Verba sunt, אל תצריכנו אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם) *sed potiùs, ut largitate & liberalitate illius augeantur, nec ignominiâ & dedecore afficiantur: utq́ à cervicibus suis Christianorum jugum dejiciat, seq́ publicè & in omnium nationum conspectu in patriam reducat*: (הרחמן הוא ישבור עול גוים מעל צוארנו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו) *mensæ & domui, in quâ epulati sunt, benedicat, patrem & matrem familias, liberosq́ cum omnibus posteris benedictionum suarum thesauris cumulet, &c.* Ad hæc ii qui discubuerunt *Amen* elatâ & contentâ voce respon-

Amen post cibum.

reſpondent: tacitè verò ſecum hunc Pſalmorum verſiculum recitant; *Timete Dominum Sancti ejus, quoniam non eſt penuria timentibus eum: leunculi indigebunt, & famem patientur, ſed quærentes Dominum non deficient ullo bono:* Verùm id ore vacuo, ita ut nullæ micæ, nullæq; carnis particulæ dentibus hæreant, pronunciandum eſt, quia ſcribitur: *Replebitur os meum laude tuâ, toto die gloriâ tuâ.*

Pſalm. 34. v. 10. 11.

Pſal. 71. 8.

Gratiarum autem actio ibi recitanda eſt, ubi cibus captus eſt. Hinc Cabaliſtæ ſcribunt, *eos qui gratiarum actionem non recitant eo ipſo loco quo comederunt, ad ſepulchrum non venire*, hoc eſt, corpora eorum ſepulchro non reddi; ut qui ſuſpendio, aquis, igne, vel alio ſupplicii genere vitam finiant. *Pius quondam Judæus & Dei reverens, inter peregrinandum, in medio campi æquore aliquando pranſus gratiarum actionem, quæ à cibo fieri ſolet, recitare oblitus erat: quum verò aliquantum viæ proceſsiſſet, illius mentem precis ſubiit recordatio. Converſus itaque ad comites ſuos, ſibi retrò pedem ferendi neceſsitatem impoſitam dixit: imprudentem enim pretioſum cimelium ibi oblitum eſſe, ubi epulati erant. Illuc reverſo, & prece peractâ, miraculum Deus edidit, columbamq; auream creavit, quam, tanquam obſervationis præcepti hujus mercedem, abſtulit.* Minimè profectò mirum id eſſet, ſi in Perediâ, & Perbibeſiâ, ut & orâ omni Conterebromiâ, columba aſſaria in os illius advolaſſet. Sed miraculum

Orach chajim numer. 184. *In quo loco gratiæ ſint dicendæ.*

hoc non procul à Picorum montibus aureis, vel Indicis aurifodinis, contigisse oportet, unde sine dubio Columba hæc advolarit, & ad Judæi pedes præ defatigatione conciderit.

Abstinendũ à frequentibus cõviviis.

Sapientissimi illi mortales multa per hebdomadem agitare convivia, totamque illam in dies festos convertere prohibuerunt: continua etiam & mutua inter se Judæos curare convivia, vehementer improbarunt. Ac sanè Cabalistæ dicunt, *Sammaelem, Dæmonum principem, cum suâ catervâ & sodalitio ejusmodi conviviis interesse, & convivas ad varia incitare peccata.* Rabbi Levi retulit, Rabbi Abben docuisse nomine Rabbi Jehosuæ, *eos omnes qui ita comessantur, & perpetuis per totam hebdomadem indulgent compotationibus, quando fato functi sunt & sepulchro conditi, post triduum medios disrumpi, adeò ut stercus, sordes & excrementa viscerum in faciem illorum defluant, uti scriptum est:* Dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum; *postea Diabolos accedere, illosq; sannis excipere, & dicere, Comede quod tam longo congregasti tempore, &c.* Suavissimi & præstantissimi hujus apparatus deliciis Judæi per me hîc fruantur licet; ego interim ad reliqua properabo, & docebo, quo se pacto post cibum gerere soleant.

Liber Reschis chochma cap. 15. pag. 64.

Malach. 2. 3.

CAPUT

Caput VIII.

De vesperâ, & precibus Judæorum vespertinis, & quomodo cubitum se conferant.

IN majoribus urbibus, ubi Scholas vel Synagogas Judæi habent, is qui januarum pulsatione ad scholam congregare solet (Æditui vicem supplet) horam circiter quintam pomeridianam circumire & ostiatim pulsare solet, ut scilicet in scholam, oblationis vel precis vespertinæ causâ, conveniant.

Minhag. pagina 6. Orach chajim numer. 132.

Quum primùm scholam ingressi sunt, sedent & precem recitant, cujus prima vox est אשרי *Aschre* i.e. Benè Beateque; desumpta nempe ex Psalmo 84. אשרי *Benè beateq; habitatoribus domus tuæ, & iis qui te in sæculum laudant, Selah,* (his verbis sese jactantes, quòd adeò studiosè & diligenter precibus in synagogis suis vacent) *Beatus populus cui sic est: beatus populus cujus Deus est Dominus, Exaltabo te Deus mi, Rex, & benedicam nomini tuo in sæculum, & in perpetuum, &c.* nec absistunt, donec integrum hunc Psalmum absolverint. Permagni enim illum faciunt, scribuntque, partem in sæculo futuro illi promissam esse, qui Psalmum hunc

Preces vespertinæ.

Psal. 84. 5.

Psa. 144. 15.

Psal. 145.

Kimchi in hũc Psalm.

ter

ter quotidiè recitaverit. Surgit poſtea præcentor, & ſacram illam precem, quam illi קדיש *Kaddeſch* appellant, ſed dimidiâ tantùm ex parte, canit: cœtus autem octodecim illas gratiarum actiones, quarum in precibus matutinis meminimus, recitat. Quo peracto, de loco editiore, qui Chriſtianorum ſuggeſtis reſpondet, deſcendit, & ſuper gradibus coram arcâ genua ſubmittit, atque ad ſiniſtram vultu in terram procumbit, quem totus cœtus imitatur, caput quoq; in ſiniſtrum latus propendere ſinentes, faciem tegentes, ſummâque & religione & attentione, ex toto corde (cor enim ad ſiniſtram ſitum eſt, ac proinde, quando ita caput in ſiniſtram propendet, caput & cor ſimul ſunt) in hæc verba erumpentes: רחום וחנון חטאתי לפניך מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני, יי׳ אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני וגו׳ *Miſericors & gratioſe Deus, coram facie tuâ peccavi, ſed tu miſericordiâ plenus es, miſerere ergo mei, & humillimas preces meas noli dedignari, nec in furore tuo arguas me, neque in irâ tuâ corripias me*; & hâc ratione, abjecto & operto vultu, Pſalmum ſextum à principio ad finem uſque recitant.

Orach chajim numer. 130.

Pſalm. 6.

Quòd *præcentor inflexo genu procidat coram arcâ*, in quam liber legis reconditur, id fit exemplo Joſuæ, de quo ſcribitur: *Et Joſua pronus cecidit in terram coram arcâ Domini.*

Cur præcentor in genua procidat.

Joſ. 7. 6.

Quòd

Quòd *faciem operiunt*; ideò contingit, quia olim, quum amplum & ſpatioſum haberent Templum, quatuor cubitos ab invicem ſinguli diſtabant, quādo peccata ſua coram Deo confitebantur, adeò ut alter alterius confeſſionem audire non poſſet: propterea etiam hodiè faciem ſuam tegunt, ut nemo quæ ab aliis dicuntur videat.

Cur faciem operiant.

Quòd *in ſiniſtram ſe inclinent*, præter alias cauſas, ideo fit; quia ſcriptum extat: *Læva ejus ſub capite meo:* Item; quòd Iſaac, quum offerendus eſſet, in ſiniſtrum latus jacuerit.

Cur in ſiniſtram ſe inclinent.
Cant. 2. 6.

Statim poſtea ſurgunt, & præcentor dicit: ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו; *Nos autem quid facto opus ſit ignoramus, niſi ut oculos noſtros ad te levemus*; quaſi dicerent; Nos, ò Deus, te ſtantes & ſedentes, humiles & elevati, erecti & inclinati, invocavimus, adeò ut ignoremus, quid nobis ampliùs ſit faciendū: itaque faciem noſtram ad te levabimus, &c. Integram deinde precem *Kaddeſch* iterum recitant, ſicque preces veſpertinas abſolvunt.

Conveniens ſanè eſſet, illos domuitionem nunc parare, & cœnatum abire, atque à cœnâ rurſus in ſynagogā, precis nocturnæ peragendæ causâ, convenire. Verùm, quia hoc incommodum eſt, & fieri poteſt, ut multi crapulâ nocturnâ obruantur, ita ut precis nocturnæ obliviſcantur, conſultum Rabbinis viſum

Preces nocturnas quare cum veſpertinis conjungant.

viſum fuit, & ab illis conſtitutum, ut preci veſpertinæ precem nocturnam continuò ſubjicerent. Exigui tamen temporis pauſam faciũt, & inter oblationem, ſeu precem Veſpertinam, & precem Nocturnam, intervalli aliquid interjiciunt, ita ut manifeſtum appareat diſcrimen.

Quomodo diſſidentes ſe aliquãdo ante preces reconcilient. Interdum verò hîc quoque peculiarem obſervant morem; ſi quis litem cum alio habeat, vel jurgium aliquod componẽdum ſit, is qui jus ſuum ab adverſario obtinere non poteſt, in medium procedit, atque ad librum ex quo præcentor preces decantat, adit, eumque claudit, & manu pulſans, inquit: אני כלאו *Ani Kelao* Ego occludo illum; quaſi diceret; Precibus peſſulum & repagulum obdo, donec adverſarius meus mecum in gratiam redierit. Tunc ulterius precari non audent, donec illi ſatisfactum fuerit. Precibus itaque non peractis domum ſæpè repetunt: & ſi litigantium alter implacabilem, inexpiabilemque ſeſe præbeat, precibus per aliquot dies ſæpè ſuperſedetur.

Quid precẽtur noctu. Inter cætera autem iterum à Deo petunt, ut à Chriſtianis liberentur, & in patriam reducantur: & in quâdam prece, cujus initium eſt, ברוך י״י ita ſolent dicere: הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך י״י ויכבדו לשמך וכו׳ יראו עינינו

עינינו וישמח לבנו תגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך אלהיך יי' מלך יי ימלוך לעולם ועד וכו' *O Deus Domine noster, auxiliare nobis, congrega & libera nos à gentibus* (hoc est, à Christianis) *ut sacrosanctum nomen tuum confiteamur, & in laude tuâ exultemus. Omnes populi, quos tu creasti, venient, & adorabunt in conspectu tuo, & nomini tuo honorem exhibebunt, &c. oculi nostri videbunt, cor nostrum lætabitur, anima nostra auxilio tuo revera gaudebit, quando Sioni dicetur, Dominus regnat, Deus Rex est, Deus regnat, & in æternum regnabit, tuum enim est regnum, &c.* (Ah miser Judæe, frustra lætitiam hanc expectas: jam enim ante mille sexcentos annos contigit). Postea, precem illam repetunt, quâ Christianos & Christianum Magistratum diris devovent, cujus in prece matutinâ mentionem fecimus. Qui hoc anno patrem amisit, per integrum annum precem illam recitat, quam *parvum Kaddesch* appellant, ut illius operâ & virtute patrem suum ex purgatorio liberet, ut ego fusiùs, Deo dante, alibi declarabo. Quum scholâ egrediuntur, Scripturæ loca illa recitant, de quibus suprà capite quinto dictum. Et hîc iterum verbosissimam habent disputationem de prece, cujus initium est; שמע ישראל *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est*; quo nempe pacto, quo tempore vel loco sit recitāda: sed ampliora sunt, quàm ut huc transferri possint.

Talmud & Rabbi Alphes tract. Berachos cap. 1. Orach chajim numer. 235 & seqq.

In

In cœnâ eâdem se ratione gerunt, atque in prandio.

Quomodo in cubiculo se exuant.

Quando cubitum se conferunt, calceum sinistrum primum exuunt, deinde dextrum. Indusium in lecto jam decumbentes & stragulis operti exuunt; ne scilicet parietes & trabes domus pudenda illorum nuda intueantur. Ideò nudis illis in cubiculo vesicam exonerare non licet. Fœdissimum hoc est & turpissimum, & in summam homines adducit paupertatem: *Unum enim est eorum quæ Deus odit, &c.*

Talm. Nidda fol.16.2. Vajikr. rab. fol.189. 1.

Qui precationem, *Audi Israël*, in lecto recitat, illi continuò dormiendum est, nec amplius quicquam loquendum, uti scribitur: *Loquimini in corde vestro, super cubili vestro, & tacete.* Si statim obdormiscere non possit, precatio illa iteranda est, & quidem toties, donec illi indormiat: ita placidè & quietè dormiet, somnusque illi proderit.

Psalm. 4. 5.

Thalamus purus esse debet.

Thalamus, in quo vir & uxor simul decumbunt, purus semper & mundus esse debet: fieri enim potest, ut vir de expositione seu decisione rei alicujus, quam illo die didicit, vel in Sacrâ scripturâ legit, cogitet; vel etiam pios à Deo liberos expostcat; vel ut uxor illius in preces effundatur. Jam inexpiabile esset facinus, de nomine Divino in impuro loco cogitare. In Talmude *Rabbi Siram interrogaverunt discipuli, quomodo ad id temporis vitam*

Tract. Taanis de Jejunio, cap.3

vitam produxisset? Ille verò respondit: In vitâ meâ nunquam studui, vel nomen Dei pronunciavi, imò ne de illo cogitavi quidem, in loco impuro.

Lectum etiam vulgò sic collocant, ut caput Meridiei, pedes verò Septentrioni obvertantur. Qui hoc fecerit, numerosâ filiorum prole gaudebit, uti hoc eleganter in Talmude, & Rabbi Alphes disputatur, & subtiliter ex Psalmis Davidis demonstratur. Hebraicè autem plaga Septentrionalis, ut & ventus ipse, צפון *Tzaphon* appellatur. Jam verò apud Prophetam scribitur: וצפונך תמלא בטנם *Utzephonecha temalle bitnam*, hoc est, si Rabbinicè interpreteris, *Et tuus Aquilo ventrem illorum replebit, & filii multi illis nascentur.* Quamvis autem Rabbini ipsi probè sciant, longè alium esse verborum Propheticorum sensum; singularis tamen artificii, & præstantis ingenii esse existimant, si ejusmodi argutæ expositiones in Sacræ Scripturæ loca cudantur. Verùm quia invalida & imbecilla est hæc demonstratio, exortus est quidam Rabbinicus Philosophus, qui hæc verba physicè & naturaliter exposuit, in libello, cui ראשית חכמה *Principium sapientiæ*, titulum fecit; quam expositionem non necesse est hîc inserere.

Lectus quomodo collocandus.

Tractatu Berachos cap. 1.

Psal. 17. 14.

Schaar hakkeduscha cap. 16.

Elegantem etiam habent Judæi Ethicam, de moribus in Thalamo servandis, præsertim quâ se ratione vir cum uxore suâ gerere debeat; omniaque subtilissimè pro more illo-

rum ibi disputantur. Sed castis & pudicis auribus parcendum est. Itaque, qui hæc scire desiderat, adeat librum, qui אורח חיים Orach chajim *Semita vitæ* appellatur. Nos hîc Judæorum somnum non interrumpemus, sed ulteriùs, in sanctitatis & pietatis illorum descriptione, progrediemur.

Num. 240. & Specul. ardens c.38.

CAPUT IX.

Quomodo Judæi dies Lunæ & Jovis, singulis hebdomadibus, festos agant.

Decem res ordinavit Esdras. Bava Kama cap. 7.

IN Talmude & Rabbi Alphes legimus; Ezram prophetam in captivitate Babylonicâ decem instituisse, & custodienda præcepisse: *primò*, ut Sabbatho, *secundò*, ut diebus Lunæ & Jovis singulis hebdomadibus publicè particulæ aliquot & peculiares lectiones in libro Legis in Synagogâ, singularibus adhibitis ceremoniis, & magnâ cum Sanctimoniâ, legantur: *tertiò*, ut diebus Lunæ & Jovis publicè jus dicatur, & unusquisque in jure suo obtinendo adjuvetur: *quartò*, ut die Jovis omnia domi laventur, verrantur, & repurgentur, in Sacrosancti Sabbathi honorem: *quintò*, ut diebus Jovis viri allia comedant: *sextò*, ut mulieres manè surgant, & panem conficiant,

ciant, ut ſtatim primo luci pauperi alicui & egeno, fruſtum panis diſtribui poſsit: *ſeptimò*, ut mulieres majoris verecundiæ teſtandæ ergò, ſubligacula ſeu femoralia geſtent: *octavò*, ut mulieres caput ſuum ſtudioſè pectant, & capillos accuratè ab invicem in balneis diſcernant: *nonò*, ut mercatoribus & tabernariis varias urbes circumire liceat, & merces ſuas venales proponere, quò Judææ mulieres omnigena aromata, & muliebrem mundum pretinare, ſeque tum in honorem Sabbathi & feſtorum, tum etiam maritorum oculis, ornare poſsint: *decimò*, ut ii, qui ὀνειρωγμὸν paſsi fuerint, aquâ perluantur.

Eſdras primùm ordinavit, ne tres in ſeptimana dies ſine lectione Legis præterirent, & cur?

Etiamſi autem jam ante Eſdræ tempora Prophetæ ſtatuiſſent, & præcepiſſent, ut Sabbatho Lex Moſis, habitis ad populum concionibus, doceretur; Eſdras tamen, ut mage ſpectatam populi pietatem redderet, triduum præterire prohibuit, quin aliquid ex Lege prælegeretur, quod in concione exponeretur, adeò ut debitâ populus inſtitutione formaretur. Hoc autem inſtitutum ſapientiſsimi è populo, qui legem docuerunt & interpretati ſunt, hoc dicto confirmarunt: *Profecti ſunt tribus diebus per deſertum, & non invenerunt aquam*, hoc eſt, non invenerunt *Legem*, quæ *Aqua* appellatur, uti ſcribitur: *O vos omnes qui ſititis, venite ad aquas*, hoc eſt, ad Legem & verbum Dei. Quandoquidem igitur, in de-

Exod.15.22.

Eſa.55.1.

ſerto, triduum abſque Lege ambularunt, ideò poſtea hebdomadem ita diviſerunt, ut plus triduo abſq; lectione atque auditu Verbi Dei non prætereatur. Adde, quòd id diebus Lunæ & Jovis propterea etiam contingit, ut memores ſint, Moſem die Jovis montem Sinai ſecundò conſcendiſſe, & cedrinas Legis tabulas petitum iſſe, veniam quoq; vituli fuſi impetraſſe, & die Lunæ rurſus deſcendiſſe. Hinc etiam, qui apud Judæos præ cæteris pii videri volunt, hodiè adhuc duobus illis diebus ferias eſuriales celebrare ſolent, uti Phariſæus Chriſti temporibus, qui ſuperbè & arroganter dicebat; *Deus, gratias ago tibi, quòd non ſum ſicut cæteri homines, jejuno bis in hebdomade.* Tertiò, propter dies feſtos, & quibus jus dicitur, neceſſarium quoque eſt ut diligenter Lex audiatur, & ſtudioſè Verbum Dei perpendatur.

Cur dies Lunæ & Jovis ad id deſtinati.

Luc. 18. 10.

Ac ſanè duo illi dies hodiè adhuc apud Judæos ex parte feſti ſunt, iis manè ſimul in Synagogam conveniunt, precantur, canunt, multaſque alias preces ſolitis matutinis precibus adjiciunt, ut in Ritualibus illorum, & Precum libellis videre eſt. Magnâ etiam pompâ & apparatu librum Legis ex Arcâ educunt, & in eandem rurſus recondunt, quâ de re breviter aliquid hîc dicendum.

Quomodo illi hodiè ſoleant feſti agi.

Preces quod attinet, ad ſolitas matutinas aliam addunt, quæ à primis vocibus והוא רחום

De precibus diei Lunæ & Jovis.

Vehu

Vehu rachum appellatur, cui magnam virtutem & efficacitatem adſcribunt; quamvis parum admodum per mille ſexcentos annos profecerit. Stantes cum ſingulari attentione illam recitare ſolent, utque authoritas illi concilietur, ejuſmodi ſcribunt hiſtoriam: *Quum Judæi à Cæſare Veſpaſiano Hieroſolymis expellerentur, tres naves Judæis onuſtas à terrâ in mare, abſque naucleris & remis, moliri juſſit Imperator. Tempeſtatibus itaque in diverſum actæ naves, ad varias regiones appulerunt; prima abjecta eſt apud regionem Lovandam* (harum regionum nomina hodiè ſunt incognita) *altera, Arladum delata eſt, tertia Burdelim; qui poſtremi à regionis illius Domino comiter excepti ſunt, adeò ut illis vineas & agros colendos dederit. Verùm ubi Dominus ille fatis conceſſit, alius exortus eſt, qui inſtar poſterioris Pharaonis duriter eos habuit, & graviſſimis afflictionibus exercuit, eosq́ ita aliquando compellavit; Jam experiar, an veri ſitis Judæi? in fornacem ignitam, non ſecus atque olim Ananias, Miſaël, & Azarias, conjiciemini: ſi illæſi & incolumes conſervemini, pro veris Judæis vos habebo. Illi verò reſponderunt: Clementiſſime Domine Rex, concede nobis triduum, ut nos præparare, Deumq́ noſtrum invocare poſſimus, ut liberet nos, uti illis conceſſum eſt, & liberati ſunt. Quum id à Rege impetraſſent, convenerunt tres viri pietate egregii, Joſephus & Benjamin fratres, patruelisq́ eorum Samuel, conſiliumq́ inierunt, conſultantes quid facto opus eſſet,*

Hiſtoria ſeu fabula Judaica.

decreveruntq; sibi jejunio & precibus viam sternere. Singuli itaque singularem concinnaverunt precem, statimq; tres illas preces in unam compegerunt, quâ per totum illud triduum indesinenter diu noctuq; divinum Numen placare studuerunt. Tertio die manè illorum quidã dixit; hac nocte somniavi, mihi à viro quodam versiculum ex scriptura prælectum, in quo particula כי Ki *bis, particula verò* לא Lo *ter exstaret: Sed, & locum ubi scriptus, & significationem ejus ignoro. Alius respondit, versiculus ille habet in se consolationem & auxilium tuum, Deiq; è cœlis liberationem portendit. Extat autem Esajæ capite 43.* כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך׃ i. e. Quum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te, quum ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te. *Tertio die ingens accensus est ignis, & undique populus concurrebat, ut Judæos ardere videret. Tres itaque illi viri suâ sponte nullâ adhibitâ vi venerunt, & mediũ ignem ingressi sunt, canentes & Deum invocantes, donec ignis totus consumptus fuerit; atque ita hujus precis virtute liberati sunt.* Miraculum hoc postea in omnes locos, qui à Judæis inhabitabantur, scripserunt. Unde præceptum & institutum est, ut precatio illa diebus Lunæ & Jovis semper in Synagogis recitaretur, quod in hodiernum usque diem observatur, certissimâ spe semper ducti, se illius virtute ex diutinâ hac capti-

Esa. 43. 2.

captivitate & exilio liberatum iri. Hactenus tamen id nondum contigit, nec in posterum etiam continget quandiu Christum spernent, & in horrendâ illâ incredulitate pertinaces hærebunt. Hanc historiam, seu potiùs fabulam, ex libro כל בו Kol bo i. e. *Omnia in eo*, paulò fusiùs protuli, quàm Antonius Margarita. Ita autem se se habet Precatio illa; והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך וכו *Ipse autem est misericors, peccata condonat, nec peccatorem perdit: sed in irâ suâ avertenda multus est, neque omnem furorem suum suscitat. Tu Domine ne cohibeas miserationes tuas a me, misericordia tua & veritas tua jugiter custodiant me. Adesto nobis Deus salutis nostræ, & congrega nos à gẽtibus, &c.* Summa totius precis hæc est; *ut Deus peccata illis condonet, desolationis Hierosolymorum Templiq; misereatur, & à quatuor mundi plagis illos congreget, nec hæreditatem suam ignominiâ & dedecore notari patiatur. Neque tamen hîc Christianorum obliviscuntur, sed in eos ita debacchantur;* עד מתי עוך לשבי ותפארתך *Quousque tandem robur tuum captivum erit? & decor tuus* (sequentia in multis libris omittuntur Magistratus jussu: sed vulgò spatium album relinquunt, ut describi possint, vel ut à senioribus defectum supplere moneantur) ביד צר

עוררה גבורתך וקנאתך עליהם הם יבשו ויחתו מגבורתם *in manu oppressoris jacebit? ô Deus suscita robur tuum, & zelum tuum contra inimicos nostros, pereat robur eorum, & confundantur, &c.* His verbis Christianos innuentes, in quos Deum vindicem ac ultorem advocare solent.

Iterum postea in vultus cadunt, (quod נפילת אפים *Nephilas appajim* vocant) uti superiore capite memoratum est, multasq; alias adjiciunt preces, quibus Deum rogãt, ut suam in illos iram ponat, nec in hostium manus veniant; sed potiùs promissorum suorum meminerit, se nempe semen ipsorum ad instar stellarum cœli multiplicaturum.

Lectio Legalis diei Lunæ & Jovis quibus ceremoniis peragatur.

Postquam hac ratione aliquandiu, modò inclinati, modò erecti, sunt precati, ad cæremonias, solennesque libri legis pompas progrediuntur, & ex illo lectionem hebdomadæ illius legunt, ut Ezra præcepisse dicitur. Sic autem se res habet:

Forma libri Legis in Synagogis.

In singulis synagogis Pentateuchum habent, membranis vitulinis aliquot in longitudinem consutis, crassioribus characteribus inscriptum, ad quas ab utraque extremitate duo tornata ligna annectuntur, quibus tolli & ferri possit. Hic in peculiari arcâ vel capsulâ, muro ut plurimum impactâ, in synagogis semper custodiri solet. Ante capsulæ operculum elegans velum, & quidem acu pictum, poni solet, &

let, & quo festum est majus, eò pretiosiùs solet esse velum. Avium picturis hîc præ aliis delectantur; quòd in Veteri Testamento in Arcâ fœderis aves quoque depictæ fuerint. Liber porrò ille peculiari linteo, fasciæ instar quatuor aut quinque ulnas longo, & palmum lato, perpetuò involvitur. Fasciæ autem istæ (Judæi Germani vulgò vocant Wimples) hinc ipsis veniunt. Pueruli semestres singuli Sabbatho à Parentibus in Scholam ad principem Rabbinum deferuntur, ut ab illo benedictionem accipiant. Quivis verò puerulus secum afferat oportet in Scholam ejusmodi pānum, sive fasciam (Wimpel) in qua ut plurimùm cùm aliæ figuræ, tum inprimis Infantis nomen, nomen parentis, ætas, & dies nativitatis ipsius, acu artificiosè & ornatè sunt depicta. Fasciam hanc pater infantis accipit, & illi, qui officium Ligni vitę habet, tradit, hîc verò alteri, qui officium *Gelilah* seu Involutionis administrat, porrigit. Ita verò liber Legis huic fasciæ est involvendus, ut literæ illius introrsum convertantur, & pergamenum, cui lex inscripta, quàm proximè contingant. Ubi Liber legis fasciis sic est involutus, certum deinde habent (quod מפה *Mappam* vocant) palliolum, interdum bombycinum vel heteromallum, interdum Attalicum, quo librum legis obducunt. Ab hoc palliolo, de catenula argentea, dependet lamina argentea satis ma-

gna, plures adhuc lamellas in se continẽs, quæ à majore eximi & separari possunt. In minoribus lamellis sculpta sunt nomina festorũ, & dierum quibus Liber legis est usurpandus: majori verò laminæ inscriptum, כתר תורה *Keser Torah* Corona Legis, vel, קדש ליהוה *Kodesch Ladonaj* Sanctitas Domini.

Munus replicandi & complicandi librĩ Legis. Quidam etiam circuit, elatâ voce proclamans, quis emere velit גלילה עץ חיים i. e. *Complicationem ligni vitæ?* Munus id est, quo quis lignis libro annexis manum admovet, librumque replicat & complicat; & constitutâ auctione venditur, pecunia verò in pauperum usus cedit. Id genus ligna ex Proverbiis Salomonis, עץ חיים Ez chajim *Ligna vitæ* appellant: ibi enim scribitur; *Sapientia lignum vitæ est iis qui apprehenderint eam.* *Prov. 3. 18.* Vox autem גלילה Gelilah *Complicationem* significat, nempe quum aliquid explicatur vel complicatur.

Orach chajim numer. 135. Quando igitur æditimus vel præcentor (חַזָּן *Chassan*) sacrum hunc Librum ex arcâ profert, & locum illum sublimem petit, qui Suggestis nostris respondet, (Vulgò vocant *Almemor* אלמימר, voce ignotâ) singuli hæc *Num. 10. 35.* ex libro Numerorũ canunt: ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה יי׳ ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי׳ מירושלם: *Quumq; proficisceretur Arca, dicebat Moses, surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt*

oderunt te, à facie tuâ. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Esa. 2. 3. Cùm arcam claudit, dicunt: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו *Benedictus qui dedit Legem populo suo Israel cum sanctitate sua.* Præcentor verò, quum librum in brachium sumit, canere incipit: גדלו ליי׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו *Magnificate Dominum* Psal. 34. 4. *mecum, & exaltemus Nomen ejus simul:* Cœtus respondet: רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו להדום רגליו כי קדוש הוא: רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש אלהינו *Exaltate Dominum* Psa. 99. 5. 9. *Deum nostrum, & incurvate vos scabello pedum ejus, quia sanctum est: Exaltate Dominum Deum nostrum, & incurvate vos monti sanctitatis ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.*

Super excelsâ quadrangulâ illâ mole seu suggesto stat mensa cum mappâ, vel etiam bombycino aut holoserico tapeti, cui *Chassan* seu Æditimus librum imponit; Ille verò qui complicationis munus licitatus est, (quem סֶגֶן *Segen* vocant) accedit, pannos removet, & librum explicat. Aliquem postea ex cœtu, nomine suo, & patris sui nomine, appellant, ut ad se accedat, his verbis: יעמוד רבי אברהם בר יצחק הכהן *Surgat & ascendat Rabbi Abraham, filius Isaaci, Sacerdos.* Hic accedens, & in medio amborum se sistens, libro osculum affigit; non tamẽ nudæ membranæ, (grave enim hoc foret peccatum) sed pannis ipsis; duobusque lignis inferioribus in manus acceptis, con-

contẽtâ & elatâ voce dicit: *Laudate Deum, &c. Benedictus tu Deus, qui nos præ aliis gentibus elegisti, nobisq; legem tuam dedisti. Benedictus tu Deus Legis dator.* Hîc Judæus ille existimat, se rem acu tetigisse, lignum vitæ æternæ in manus sumpsisse, & cæteris omnibus gentibus feliciorem beatioremque esse. Postea præcentor sectionem vel caput ex libro legit, quo peracto, accedit iterum ille qui appellatus fuerat, & librum denuò osculatur, dicitque: ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו *Benedictus tu Deus, qui veram nobis legem dedisti, & vitam æternam in nobis plantasti.*

Deinde duo alii deinceps advocantur, (quorum primus esse debet הלוי *Levita*, alter simpliciter Israëlita vel Judæus) & singuli primum imitantur; primusque alio ostiolo, quàm eo quo ascenderat, descendit. Accedit enim alius, quem robustis & valentibus brachiis esse oportet, qui ambobus brachiis volumen in altum tollit, quàm quidem potest explicatum altissimè gestare, circuitus aliquot conficit, ut Legis scripturam omnes videre possint, & cœtus interim clamat; וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל *Hæc est illa Lex quam Moses filiis Israel proposuit.* Munus hoc appellatur הגבהה *Hagbahah*, i. e. *Elevatio*, & licitatione quoque emitur.

Munus elevationis libri Legis.

Dum hæc geruntur, magna in mulierum Ecclesiâ

Ecclesiâ oritur lis & tumultus: nam se se invicem premunt & proculcant, ut per clathratas fenestras, vel etiam rimulas, ipsæ quoque Sacram libri Scripturam intueri & conspicere possint. Quia enim libro Legis oscula admovere non possunt, aspectus tamen summopere eas delectat, illisque abundè satisfacit.

Peculiarem autem habent mulieres Ecclesiam, quæ à virorum Ecclesiâ clathratis fenestris separatur, qua de re in Talmude disputatur: imò id ex prophetâ Zachariâ demonstratur, ubi scilicet dicit; *Mulieres plangent seorsum, & viri quoque seorsum*; nempe in separatâ & distinctâ Ecclesiâ, idque modestiæ, pudicitiæ & castitatis causâ: facilè enim in pravas inciderent cogitationes, si omnes promiscuè starent.

De Ecclesia mulierum.

Tractatu Succah de Tabernaculor. cõstruct. cap. ult.

Zach. 12. 12.

Si etiam Judæus ille, qui librum gestat, cespitaret vel caderet, omnibus per longum tempus facinus illud jejunio expiandum esset; ut pote maximi infortunii, capitibus illorum impendentis, signum.

Hinc duo illi, qui & Complicationem & Lignum vitæ emerunt, rursus accedunt; quorum alter ligna superiora apprehendit, ut iterum complicari possit (peculiaris hic experientia requiritur, ut omnia rectè, & ordine fiant); alter verò pannos porrigit, quibus iterum involvatur, & palliolo, à quo lamina aurea dependet, extrinsecùs vestiatur.

Orach chajim numer. 147.

Tandem

Tandem omnes veniunt, juvenes ſenesque, librum oſculantur, duobus digitis tangunt, quos è veſtigio oculis ſuis imponunt: res enim ſancta admodum eſt, & præſentiſsimum adverſus cæcitatem & lippitudinem remedium.

Dum in arcam refertur, præcentor canit; יהללו את שם יי׳ כי נשגב שמו לבדו *Celebrate Nomen Dei: Nomen enim illius ſolum eſt robuſtum:* Cœtus verò reſpondet; הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה *Gloria ejus eſt in terra & in cœlis, gentis unius cornu ſeu dominiũ extulit, ad omnium ſanctorum laudem; filios nempe Iſrael, gentem illi proximam;* ***Laudate Deum.*** Dum in arcam reconditur, cœtus canit: ובנחה יאמר שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל *Quum autem deponeretur arca, ajebat, Revertere Domine ad multitudinẽ exercitus Iſrael.*

Num. 10. 36

Quomodo è Synagoga egrediãtur.

Preces poſtea abſolvunt, ut in precibus matutinis oſtenſum eſt, & quotieſcumque Synagogâ egrediuntur, uti etiam quando è domibus ſuis peregrè proficiſcuntur, vel ad negotium aliquod conficiendum properant, dicere ſolent: יי׳ נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך: יי׳ ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם *Domine duc me in juſtitia tua propter inimicos meos, dirige coram me viam tuam. Dominus dehinc & in poſterum exitui & introitui meo clementer adeſſe velit.*

Pſalm. 5. 9.

CAPUT

CAPUT X.

Quomodo se Judæi Sabbatho præparent, & illud inchoent.

IN Exodo legitur: *Die sexto præparabunt se, &c.* paulò post: *Quies Sabbathi sancti cras est Domino, quod pinsere volueritis pinsite, & quod coquere vultis coquite.* Hoc ita intelligunt, rebus omnibus necessariis in Sabbathum & Sabbathi honorem providendum esse, præsertim verò cibos lautos apparandos, & maturè coquendos esse, ut eò meliùs Sabbatho feriari possint.

Præparatio ad Sabbathum. Exod. 16. 5. 23.

Die Veneris itaque ante noctem, quicquid per Sabbathum comedere volunt, coquere solent. Ante omnia oportet mulieres multigenas conficere placentas: & dum farina ab illis subigitur & præparatur, massam integram & indivisam relinquunt; si verò tanta fuerit massa, quod in amplis familiis contingere solet, ut eam partiri ac dividere necesse sit, mantili pars altera tegitur, ne alterius ora erubescat, pudorémve suum videat, quòd postrema in Sabbathi placentis præparetur.

Die Veneris præparant omnes cibos ad usum Sabbathi.

Triplicibus autem, iisq; conquisitissimis, epulis, pro suâ quisque facultate, Sabbathum honestant.

Triplex epulum Sabbathinum.

Primæ

Primæ Sabbathi epulæ. *Primæ* epulæ instruuntur die Veneris noctu, Sabbatho ineunte: *alteræ*, die Saturni horâ meridianâ: postremæ, vesperi Sabbatho exeunti. Hanc verò legem ex altero librorum Mosis, Exodo nempe, exterebrarunt, ubi *Exod.16.25.* de Manna ita scribitur: *Comedite illud hodie, quia hodie Sabbathum est Domini, non invenietur hodie in agro.* Hîc, inquiunt Sapientes, ter scribitur, *Hodie*, quo Moses innuere voluit, ter manna Sabbatho epulis solennibus comedendum fuisse. Sed & alium triplices istæ epulæ *pagina 13.* habent usum, ut in ritualibus eorum Germanicâ dialecto conscriptis videre est. Nisi enim ter cibum capere juberentur, eò usque se cibo ingurgitarent, ut in totum Sabbathum sat illis essent unæ epulæ. Verùm, quia nemo non novit, duas adhuc superesse epulas, singuli in epulando modum adhibent, nec nimio cibo ventrem distendunt; sed cum delectatione vescuntur, animo secum reputantes, brevi instaurandas esse dapes, & mensam repetendam. Quid præterea de Sabbathinis istis epulis sentiant, quantiq; ea faciant, paulò post ampliùs dicetur.

Quivis ipsemet aliquid in honorem Sabbathi præparet. Nemo præterea, nobilis, dives vel sapiens nimium sibi videri debet, adeò ut in honorem Sabbathi nihil agere vel præparare ausit. Quamvis enim centum ancillarum vel servorum millia alicui suppeterent, ipse tamen in honorem Sabbathi suis manibus aliquid laborare

borare quoque debet. Sic legimus in Talmude, *pium Rabh Chasdam olus minutè concidisse, doctißimos Rabbam & Rabh Josephum ligna fidisse, Rabbi Siram ignem accendisse, Rabh Nachmanem domum everrisse, & totam mensæ supellectilem præparasse, &c.*

Tractatu de Sabbatho fol. 119. & in tractatu Kidduschim cap. 2.

Fercula elixa sive assa, quæ calida gratiora sunt quàm frigida, in fornacem reponuntur, ut illis calor suus, si fieri possit, conservetur.

Orach chajim numer. 250.

Per totum Sabbathum mensa strata & apposita diu noctuque ab illis relinquitur, cujus rei peculiaris est significatio, ut postea declarabitur.

Mensa toto Sabbatho strata.

Caput etiam lavatum eunt: Viri, si usus fuerit, tondentur: Mulieres capillos pectunt, aptè & eleganter concinnant, vittis vinciunt, thermas quoque subeunt, vel alioqui calidâ manus & pedes abluunt.

Orach chajim numer. 260.

Ungues etiam quotquot diebus Veneris resecant, idque peculiari adhibitâ superstitione. A' sinistra enim incipientes, digiti quarti unguem primò demunt, dein ad secundum digitum transeunt, postea ad quintum, inde ad tertium, tandem in pollicem desinũt; adeò ut nunquam duorum digitorum ungues deinceps cultello purgentur, sed digitus intermedius semper transmittatur. Memoriale hujus ordinis signũ est, דבּ״ה אג. Ad manum dextram ubi devenerunt, initium faciunt à

Unguium resectio.

Unguiũ præsegmina sub terrâ defodienda. digito ſecundò, inde ad quartum tranſitur, & ita in reliquis. Hujus memoriale eſt בדאגה. Qui unguium præſegmina pedibus ſubjicit, ſummè Impius habetur. Sic enim in Diaboli poteſtatem veniunt, & homines nequam illis ad faſcina & maleficia abutuntur; illorum præterea conculcatio à periculo non abeſt. Qui ſub terrâ illa defodit, צדיק Juſtus eſt; qui verò in ignem conjicit, ille חסיד pius eſt & revera τετράγωνος, omnibusque ſuis numeris abſolutus. Hæc omnia exſtruunt ex loco jam ſuprà citato, nempe; *Die ſexto præparabunt ſe.*

Vide in Tal. Nidda folio 17. 1. Moed Katon fol. 18. 1.

Exod. 16.

Cultri poliendi & acuendi. Singulis etiam cultellus ſuus repurgandus eſt, poliendus & acuendus, idque ex loco illo Jobi demonſtrant; *Et ſcies, quòd pax erit in tabernaculo tuo. & domum tuam curabis, &c.* Hinc Judæorum ſapientes exſtruunt; *Si hebes fuerit culter, adeò ut cibos diſſecare non poſſit, nullam pacem eſſe in menſa, & domum malè curatam eſſe.*

Job. 5. 24.

Veſtes Sabbathinæ. Veſtes poſtea in honorem Sabbathi deſtinatas induunt, & ſinguli pro facultatibus ſuis ſedulò exornantur; quia ſc. apud Eſajam ſcriptum eſt; וְכִבַּדְתּוֹ *Et honorabis eum*; Quomodo? שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול *Ne veſtimentum tuum ſabbathinum ſit ſicut veſtimentum tuum prophanum vel quotidianum*, ut in Talmud explicatur. Hinc Judæi ditiores peculiares habent veſtes, quas nunquam aliis diebus

Orach chajim numer. 262.

Jeſa. 58. 13.

Schabbas fol. 113. 1.

diebus induunt. Rabbini enim Sabbathum מלכה Malkah i. e. *Reginam* appellaverunt: si verò vestes regiæ alio tempore induantur, quàm ubi coram regina comparetur, dedecus admittitur, & regina ludibrio habetur.

Sabbathum Regina.

Mensam præterea sternunt linteis mundis & albis, mantilibus, quadris, cyathis, pulvinaribus, scamnis, & reliquis rebus necessariis, ut Regina adveniens, Sabbathum nempe, omnia ritè disposita, & magnificè lauteq; præparata inveniat. Summa; כל המרבה לכבד את השבת הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתייה זה משובח *Quicunque multipliciter honorat Sabbathum suo corpore, suis vestimentis, cibo item & potu, is revera laude dignus est.*

Mensam ut sternant.

Priscis temporibus sexies cornu sive buccina inflabatur, ut singuli se se tempori ad Sabbathum præpararent: nunc verò in benè constitutis Synagogis solet æditumus circumire & proclamare, ut singuli à labore cessent, seque להכנסת כלה *ad ingressum Sponsæ*, h. e. ad Sabbathum, formosæ sponsæ instar adveniẽs, honorificè excipiendum componant.

Orach chajim numer. 216.

Post vesperam itaque externum opus nullum amplius obeunt, sed maturè Sabbathum inchoant, aliquid illi de reliquâ hebdomade concedentes, synagogam adeunt, & pro more suo multum satis canunt & orant.

Quando inchoent Sabbathum.

Dum aliquantum adhuc superest diei, & sol montium & arborum cacumina occupare

Lucernæ Sabbathinę. Orach chajim nũ. 261.

incipit, *Lucernas*, quas *Sabbathi* appellant, *mulieres* accendunt. Lychnis autem ex aurichalco ut plurimùm utuntur, qui triclinii laquearibus dependent: quamprimùm ardere incipiunt, mulier Judæa, *ambas manus lucernam versus* expandens, inquit: ב'א' א'מה אשר קדשנו במצותיו וצונו להדל'ק נר של שבת *Benedictus tu Domine Deus noster, rex mundi, qui nos præceptis tuis sanctificasti, & candelas sabbathinas accendere præcepisti.* Idem etiam reliquis diebus festis vesperi illas facere convenit. Si turbida tempestas fuerit, & cœlum nubibus obductum, gallinæ illis sunt indicio: quando enim in gallinarium se recipiunt, tum demum nox est, & verum Sabbathi inchoandi tempus. Si quis extra urbem in mediis agris habitet, ubi nullæ gallinæ adsint, ad corvorum & graculorum receptum se se dirigat oportet: solent enim id genus animantia quoque maturè sibi locum quærere, in quo pernoctent. Quod autem hoc muneris mulieribus potiùs quàm viris injunctum fuerit, duæ imprimis à sapientissimis illis doctoribus rationes afferuntur: *Primò*, quum Eva, post mali interdicti esum, sibi moriendum esse, certissimis indiciis agnosceret, voluit virum suum, bonum illum Adamum, de eadem arbore quoque comedere, eumq; ita alloquuta est; si mihi moriendum est, mecum moriaris oportet. Instabat ergo atque urgebat, ut comederet: sed quum ille

Cur Mulieres lucernas accendant.

con-

çonstanter recusaret, avulso ramo sive baculo ex arbore, illo tamdiu maritum percussit, donec comederet, uti versiculus dicit; *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de arbore* (hoc est, grandiisimo rami ex arbore decerpti ictu me afflixit: sic enim in libro *Orach chajim* id est, *Semita vitæ*, exponitur) *& comedi.* Hoc pacto miser ille & stolidus Adamus, uxoris suæ verberibus seductus, & ad mandati divini transgressionem adactus est, mortemque sibi, posterisq; suis omnibus conciliavit. Antequam autem illa peccavisset, sol mũdo collucebat, eadem ratione quâ olim piis in futuro sæculo: sed ubi primùm peccavit, solis splendor immutatus est, & præstantissimum illud & pretiosissimum totius orbis lumen extinctum. *Secundò*, hâc etiam de causâ candelæ ab illis accendendæ sunt, quia semper domi adsunt, viros autem sæpè abesse contingit. *Præterea* scribitur, ואתה תצוה id est, *Tu autem præcipies filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloq; contusum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii.* Hîc exponunt & quærunt Doctores, Cur scribitur תְּצַוֶּה Tezavveh *Præcipies*, per ת; quum tamen simpliciter scribi potuisset צַו Zav *Præcipe?* Ry. Hoc modo mulieribus candelas accendendas esse designavit Moses. Vox enim נשים Naschim i. e. *Mulieres*, si singulæ literæ in suos numeros resolvan-

Gen. 3. 12.

Cap. 2.

Exo. 27. 20.
Specul. ardens cap. 37.

tur, 400. constituit, quot scilicet litera ת constituere solet. En cor Zenodoti, en jecur Cratetis! Quandoquidem igitur mulier lumen vitæ in mundo extinxit, ideò oportet illam singulis Sabbathis & diebus festis vesperi candelas accendere; in signum nempe pœnitentiæ, quòd Animæ hominis, quæ Lucernæ comparatur, uti scribitur: *Lucerna Domini est anima hominis*; lucem suam & vitam restituere velit. Scribunt insuper sapientes, si mulier piâ & religiosâ attentione candelas accendat, tam sanctum opus reputari, ac si cãdelabri aurei in sacrosancto Hierosolymorum templo lucernas accendisset. Legimus præterea in Talmude, *Mulierem trium peccatorum causâ in puerperio mori; nempe, si placentæ massam non sumpserit* (particulam nempe massæ, quæ olim cum oleo miscebatur ad placentam infermẽtatam conficiendam, de qua videatur Moses in Exodo) *candelas Sabbathinas non accenderit, & ad menstrua sua diligenter non attenderit.* Quæ tria Cabalisticè designantur voce חוה quæ *Evam* significat: prima enim litera חלה Challah i.e. *Placentam*: secunda וסת Véses, i.e. Rabbinicâ dialecto, *Consuetudinem mulieris menstruam*; tertia הדלקה Hadlákah i. e. *Candelarum accensionem* denotat, (si modò Accensionem aures patiantur Latinæ). Si verò mulieres tria hæc præcepta diligenter observaverint, faciliore utuntur utero, & cito partu levantur. Id genus

Pro. 20. 27.

Tractat. de Sabbatho ca. 2. f. 31. 2.

Exod. 29. 23

genus lucernas duas vulgò accendere ſolent, imò etiam plures, pro ratione triclinii vel domus. Illis autem arcana membrorum corporis humani tum viri, tum mulieris, deſignatio continetur. Centum enim, octo & quadraginta membris, ex Judaicâ anatomiâ, conſtant viri: mulieres verò centum, duobus & quinquaginta; qui duo numeri ſimul juncti, quingenta conſtituunt; quot ſcilicet vox Hebraica נר Ner i. e. *Lucerna*, ſi numerus illius bis, ſemel in viri, ſemel in mulieris gratiam, iteretur. Hoc itaque geminato נר *Ner*, Lux vitæ in viro & muliere iterum accendenda innuitur.

Cur manus ambas expandant lucernam verſus.

Quòd ambas manus lucernam verſus expandat, ideò fit, quia precatiuncula recitanda eſſet candelâ nondum accensâ: verùm, quia id fieri non poteſt, niſi fruſtrà eam recitare velit, manus lucernæ opponit, atque hoc pacto radiorum ſplendorem ab oculis ſuis arcet. Hoc enim idem eſt, ac ſi lucerna non arderet.

Sed unde harum lucernarum ellychnia ſint conficienda, & quale ad illas oleum requiratur, fusè diſputant Judæi in Talmude ſeu tractatu de Sabbatho, quapropter de illis dicere ſuperſedebo.

Cur Sabbatho aliquid de hebdomade tribuant.

Quòd Sabbatho aliquid de ſuperioribus hebdomadæ diebus concedentes, tempeſtivè illud inchoant, in defunctorum gratiam contingit, quorum animæ ex inferis vel ex Pur-

catharterio ad Sabbathi quietem quoque veniunt. Quamprimùm enim in scholâ suavissimis & dulcissimis modulis decantatur precatiuncula, cujus initium est ברכו Barechu *Benedicite*, confestim animæ à purcatharterio avolant, & in obvias quasque aquas sese projiciunt, paululumque refrigerantur. Hinc factum est, ut Rabbinorũ sapientissimi aquam id tẽporis haurire interdixerint, ne quicquam miserrimis animis subtrahatur, ut in eorum Ritualibus legimus. *pag. 14.*

Preces in Scholâ.

Interea dum in scholâ orationibus vacant, accedũt duo Angeli, quorum alter bonus est, alter malus, qui se ex adverso synagogæ sistũt: si quem audiant cum studiosâ, piâ & religiosâ animi attentione orantem, lectionemq; suam recitantem, inprimis versiculum hunc, *Igitur perfecti sunt cœli & terra, &c.* & quæ ibidem sequuntur de Sabbathi consecratione, illum duo illi Angeli domum deducunt, manibusque capiti illius impositis, inquiunt; *Aufertur iniquitas tua, & peccatum tuum mundatur.* Dixit Rabbi Jose ex sententiâ Rabbi Judæ, *singulos homines à duobus Angelis Sabbatho vesperi ex synagogâ domum deduci. Si venientes, candelam sabbathinam benè accensam invenerint, mensam appositam, & rebus omnibus necessariis instructam, lectum mundis & benè lotis linteis stratum, tum bonum Angelum dicere;* יהא רצון שיהא כן לשבת הבאה; *Utinam proximo Sabbatho omnia hîc eadem*

Tractatu de Sabbatho cap. 16. folio 119. col. 2.

Gen. 2.

Esa. 6. 7.

dem ratione se se habeant. Malum verò Angelum ingratiis suis necessariò Amen respondere. Si contrarium invenerint, malum quoque Angelum dicere; יהא רצון שיהא כן לשבת הבאה *Proximo Sabbatho perinde hîc res se habeant ac hodiè se habent! bonum verò Angelum pariter invitum Amen respondere.* Ac sanè quis hoc non ægrè ferret?

Quum scholâ exeuntes domum repetunt, faustum alter alteri exoptat Sabbathum, & quamprimum mensæ accumbunt. Scribitur enim: *Memento diei Sabbathi, ut illum sanctifices,* hoc est, ut Hebraica sonant, לְקַדְּשׁוֹ nempe, ut primum Sabbathum בקדוש consecratione sanctum declares, & vini cyatho consecratum inities. Quapropter plurimis in locis etiam in ipsâ scholâ, precibus peractis, vini cyathum consecrant, in gratiam pauperum & peregrinorum hospitum, quibus nullum est domi vinum, ut hoc pacto Sabbathum etiam ipsi consecrare possint. Verùm qui in synagogâ vinum consecrat, illud non gustat, sed puerulo alicui degustandum tradit; Vinum enim cõsecratum propriè non nisi in mensâ, in quâ accumbitur, bibi solet, uti quoque Consecratio ibidem concipi debet.

Quomodo mensæ accumbant.

Exod. 20. 8.

Minhag. p. 9

Orach chajim numer. 269.

E vestigio itaque mensæ accumbunt, cui *sal* appositum sit, *cum pleno vini cyatho, & duobus panibus*, mantelio tectis. Tum paterfamilias, *vini cyatho accepto*, Sabbathum consecrat,

Sal, vinum & panis sint in mensa.

Orach chajim nũ. 273.

Vini consecratio & distributio.

& ait: יום הששי ויכולו השמים וגו׳ (quarum vocum quatuor initiales literæ sacrosanctum Dei nomen יהוה, quo æterna ejus essentia designatur, innuunt, & in mysterii hujus gratiam, duas primas voces posterioribus, ex secundo Geneseos capite desumptis, adjecerũt, eâdemque de causâ surgunt, quum hæc pronuntiant, Dei nomen sc. debito honore afficientes) id est, *Die sexto perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum: Complevit enim Deus die septimo opus suum quod fecerat & requievit die septimo ab universo opere quod patrarat, Et benedixit diei septimo, & sanctificavit illum: quia in ipso cessaverat ab omni opere suo, quod creavit Deus ut faceret.* His ille interjicit, סברי מורי *Attendite precationi Domini mei Rabbini,* ut hoc pacto singuli culpâ vacent, ac si ipsimet preces concepissent. Deinde pergit & ait: בא״יא״מה בורא פרי הגפן : ב׳א׳ א׳מה א׳קב ורצה בנו שבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית כ׳ הוא יום תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כ׳ בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים שבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו ׳ ברוך אתה יי׳ מקדש השבת id est, *Benedictus tu Domine Deus noster, totius mundi Domine, qui vitis fructum creasti: Benedictus tu Domine Deus noster, totius mundi Domine, qui nos præceptis tuis sanctificasti, nobisq; sanctum dedisti Sabbathum, & in beneplacito & misericordiâ tuâ nobis hæreditarium reliquisti, ut memoriale operum creationis: principium enim est congre-*

Gen. 2.1.

De his duabus vocibus consule Lexicon Talmudicum in סבר.

congregationis sanctorum, & exitus ex Aegypto monumentum. Tu enim nos elegisti & sanctificasti inter omnes nationes, nobis sanctum tuum Sabbathum in benignitate & beneplacito hæreditatem reliquisti: Benedictus tu Domine, qui Sabbathum sanctificasti. Hoc dicto vinum degustat, cæterisque omnibus postea degustandum porrigit. Deinde supremum mantile retegit, *duosq; illos panes* accipit: non tamen ante preces cultello dividit, ut alioqui reliquâ hebdomade fieri solet, sed illicò ait: ברשו־־ת מורי ורבותי *Cum Dominorum & Rabbinorum meorum bonâ veniâ,* ב״א א״מה המוציא לחם מן הארץ *Benedictus tu Domine Deus noster, totius mundi Domine, qui panem è terrâ produxisti.* Frustum posthæc è pane rescissum comedit, & singulis quoque accumbentibus porrigit, idque majus paulò & elegantius, quàm cæteris diebus, in honorem nempe Sabbathi, quo parcitas omnis vitanda. Inde vescuntur illis quæ Deus liberalitate suâ concesssit.

Panis consecratio & distributio.

Orach chaiim numer. 274.

Dum vinum cõsecratur, singuli lucernam Sabbathinam studiosè intuentur, quoniam sapientissimi Rabbini scripsere; *Si per hebdomadem grandioribus incedatur passibus, quingentesimam partem visus oculorum deperire; præsentissimum verò huic malo remediũ esse, Sabbathinarum lucernarum in vini consecratione intuitum.* Vocula enim Hebraica נר i. e. *Lucerna,* si geminetur, quingenta constituit.

Tractat. de Sabbatho cap. 15. folio 113. col. 2.

Panis

Panis cur in mensa tegatur. Panis autem ideò tegitur, ne ignominiam suam vini causâ videat, quòd nempe Sabbatho vinum primò consecretur; quum tamen panis primus in lege ponatur, uti scribitur: *Deut. 8. 8.* *Terram frumenti, hordei, ac vinearum, &c.* Hîc frumentum, ex quo panis conficitur, primum nominatur: nihilominus tamē ultimum Sabbatho consecrari debet; Magnâ itaque afficeretur ignominiâ nisi tegeretur. Sunt & prudentiâ conspicui Rabbini, qui dicant, in Mannæ memoriam panem tegi. In deserto enim primò ros decidit, deinde manna, postremò & iterum ros; ita ut manna in medio roris fuerit, non secus ac in medio duorum linteorum: sic panis mappæ impositus, mantili tegitur. Hâc etiam de causâ piæ & religiosæ mulieres carnem operi pistorio incoquunt, & id genus artolaganos conficiunt, quibus loco Mannæ vescuntur. In Artocreate enim tenuis & diducta massa substernitur: in medio collocatur caro, & desuper iterum, ad instar Mannæ, operculo tegitur.

Cur duos panes sumant. Duos verò panes ideò accipiunt, quòd olim die Veneris duplum manna collegerint, *Exo. 16. 22.* uti scribitur; *In die autem sexta collegerunt cibos duplices.*

Sabbatho lætandū & genio indulgendum. In summa, præ reliquis rebus, quarum cura nobis hîc incumbit, ut in Ritualibus suis scribunt, die Sabbathi genio indulgēdum est, *pag. 11.* uti pluribus in locis à sacrosancta Lege nobis præci-

præcipitur. Exempli gratiâ, ubi dicitur; *Sabbathum vocabis* עונג *Delitias, Sabbathum delitiarum*; nempe ut Sabbatho תענגים *delitiis* omne genus impleamur. Ita quoque festa nostra versiculo illo innuuntur: *Lætaberis in festivitate tuâ*; scilicet, ut omnia nostra in Dei honorem fiant. Quapropter ede, bibe, cutem cura, sed eo animo, ut meritum Sabbatho honorem deferas; non verò, ut die Veneris multa emantur, quibus Sabbatho te ingurgites; præsertim *si tua non magnas arca flagellet opes*, nec tibi per facultates tuas liceat: id enim vitio potiùs quàm laudi verteretur. Nam hinc fiet, ut Sabbatho tecum reputes, longè tenuiores fore diei sequentis epulas; ac proinde mærore afficieris, nec in Sabbatho lætaberis, &c.

Esa. 58. 13.

Deut. 16. 14.

Hæc omnia breviter & summatim in ספר הירא׃ *Libello Timoris* comprehenduntur, ubi docetur, quâ ratione ad pietatem se se componere debeat Judæus, rythmis Germanicis à Judæis ipsis in hunc sensum conscriptis:

pag. 14.

Regulæ Sabbathinæ.

Ad Sabbathum te para,
Et ab omni opere tuo cessa:
Laudabile est, si ipse ad Sabbathum necessaria præparaveris,
Etiamsi ancillarum & servorum magnum numerum habueris,
Omnia præcepta Sabbathi æquat observatio,
Esto bono animo, teq; divitem esse existimato:
Pretiosis vestibus & elegantibus pannis induitor,

Sabba-

Sabbathum enim ſponſa appellatur.

Optima quæq; ad Sabbathi celebrationem emito,

Et omnia illius præcepta diligẽter obſervato:

Famelicus ad Sabbathum accede:

Carnes, piſces & vinum generoſum appone:

Pulchrè lectus ſternatur,

Egregiè menſa inſtruatur.

Lixivio caput probè purgato,

Nihil apud te geſtato:

Cultellum tuum probè acuito,

Cibos honeſtè carpito,

Unguium reſegmina in ignem projicito,

Vinum ad conſecrationem auro contra carum ne putato,

Manus & pedes mundiſſimè habeto.

Nam revera præceptum hoc parvi non eſſe momenti ſcito,

Eſto quoque bono animo,

Et omnibus quæ ad corporis delectationem faciunt utitor.

Lætum te oſtende & alacrem,

Non ſecus ac ſi tibi omnia ex animi ſententia cederent,

Omnem mœrorem & triſtitiã procul abjice:

Menſa & ſcamna ſint parata,

Mundè & eleganter compoſita.

Carnem aſſam ab igne remove,

Scyphos omnes ablue,

Nullius memento damni vel jacturæ:

Quàm

Quàm præstantissima poteris emito,
Cum uxore tuâ & filiis tuis lætare,
Tribus epulis mensam instrue,
Nec, nisi quæ ad hilaritatem faciant, loquere, &c.

Est & illis Benedictionum ad mensam consecrandam libellus, (ברכות המזון *Birchos hammáson* dictus) in quo omnis generis consecrationes in singulos totius anni dies festos, rythmis Hebraicis & Germanicis conscriptæ, extant. Inter cæteras preces quædam ibi legitur, cujus initium est, מה ידידות מנחתך i. e. *Quàm amabilis est quies tua, &c.* in quâ hæc habentur:

Vestibus lætitiam & hilaritatem designantibus induitor.
Lucernam, ut bene ardeat, consecrato,
Ab omni opere recede,
Omnia opera tua die Veneris absolve,
Omnigenis indulge voluptatibus,
Piscibus, Capis & coturnicibus,
Cura ut vesperi sis instructus:
Varias conquire delicias,
Gallinas altiles, multasq; Cupedias,
Vinum aromatiten parvi ne facito, &c.

Item;

Leniter incede: Lenitatem enim & somnum matutinum diuturniorem lex præcepit.

Item;

Byssinæ & sericæ vestes magni sunt pretii,

Et qui

Et qui illis induuntur honorati,
Sabbathi dies sancta est,
O' beatum qui illam exactè observare potest:
Nullæ animum vestrum curæ excrucient,
Quamvis araneæ in loculis vestris nidificent,
Hilares estote, & præsenti animo,
Quamvis in maximo ære alieno:
Præstantissimum vinum, carnes & pisces compara,
Et tribus illis mensam appara;
Ampla sic tibi præmia,
Hîc & illic sunt reposita.

Item:

Vos mulieres candelas diligenter accendite,
Et ad tempus studiosè attendite:
Præsentissimam inde utilitatem reportabitis,
Quum puero gravidæ eritis:
Placentas lautas si confeceritis,
Faciliore utemini utero, & parturientes ridebitis, &c.

Historiæ, quibus voluptas & deliciæ Sabbathinæ probantur.

Ne verò hæc aliquis fabulas & figmenta poëtica esse existimet, jucundas aliquot historias è Talmude proferam, quibus egregiè & manifestè, nec sine miraculis, Voluptas & Deliciæ, summus Sabbathi honor esse, probantur.

Cap. 16. fol. 119. col. 1.

Legimus in Talmude in tractatu de Sabbatho: *Dixit Rabbi Chaja; Apud lanium aliquando in Cypro pernoctavi, (sunt qui dicant, non in Cypro, sed in Ludkiâ pernoctasse). Apposita fuit lanio illi*

illi mensa aurea sedecim hominum onus, de qua pendebant sedecim catenæ argenteæ, meris argenteis vasis, ut puta scutellis, cochlearibus, orbibus, scyphis plena, lautissimis dapibus omne genus, præstantissimis obsoniis bellariis & tragematibus onusta. Quum illi mensa hæc apponeretur, sic orsus Deum laudavit: לה׳ הארץ ומלואה *Dei est terra, & quicquid est super terra: quùm verò mensa auferretur, iterum Deum laudans in hæc verba erũpebat:* השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם *Cœlum Dei est, terram autem filiis hominum dedit. Tum sic eum compellavi: Mi Magister, quo modo tantas congessisti divitias, & quibúsnam in vita tua bonis operibus vacasti? Respondit pater familias, nempe lanius ille, Hactenus lanius fui, etsi quando in manus meas pecus altile & saginatũ incidit, illud in Sabbathum reservavi, ut bonis carnibus Sabbathum celebrarem & honestarem. Hinc divitiæ illæ, quas largitus est mihi Deus, eo quòd Sabbathum hoc honore prosequutus fuerim. Quibus auditis, respondi,* ברוך המקום שזיכך לכך *Benedictus sit Deus qui hæc tibi est impertitus, tantùmq; te divitiis dignatus est.* Hic fuit hujus lanii eventus.

Psalm. 24.

Psalm. 115.

Eadem præterea paginâ legitur, *fuisse aliquando virum quendam, cui nomen erat Josepho* מוקיר שבת *Sabbathicolæ, quem nulla annonæ caritas remorabatur, si modò quicquam eximii in macello vaniret; pisces præsertim immenso præstinare solebat pretio, nec auro ullo caros credebat. Fuit autem huic Josepho vicinus ditissimus, qui*

ſubinde illum ſannis excipiens ajebat; Quid tibi, quæſo, prodeſt cultus ille quo Sabbathum proſequeris? non ditior es propterea; Non tam religiosè Sabbathum colo ego, divitiis tamen te longè ſupero; Sed parvi fecit hæc Joſephus, nec illis animum applicuit, Deum, quas fecerat impenſas, penſaturum confiſus. Eodem tempore Divini & Aſtrologi divitem illum accedentes, Bone vir, inquiunt, quid tibi tantæ proſunt divitiæ, qui in bonum piſcem pecuniam nullam audeas inſumere? Ex ſtellarum poſitione vidimus, tot tamq; grandes divitias tuas in Joſephi Sabbathicolæ manus deventuras, qui nullæ parcit pecuniæ, ut lautè & opiparè Sabbatho vivat. Aſtrologorum oratio non ſegniter divitis illius auribus illapſa eſt: Abiit itaq;, & facultates bonáq; ſua divendit, pecuniâq; ex venditione corrasâ gemmas & uniones coëmit, coemtas in pilei ſui ſpiram congeſſit, & peregrè proficiſci decrevit, ne Joſephus facultatum ſuarum potiretur. Mari ergo ſe credens, quùm mediis ferretur aquis, & orta eſſet tempeſtas, inſana & ſtridens procella ita navem concuſſit, ut à ſubverſione parum abfuerit, pileum verò divitis illius capite decuſſit, & procul in mare dejecit. Adfuit præſto ingens piſcis, qui pileum cum pretiosâ illâ ſpirâ abſorpſit. Paulò poſt die Veneris ingens in macello piſcis vænalis proſtabat. Singulos accedentes, & piſcem emere geſtientes, pretii amplitudo deterrebat. Præteriit tandem Joſephus Sabbathicola, qui quovis pretio piſces mercari ſolebat, viſumq; cupidus & lætus in ſacroſancti Sabbathi honorem emit.

Quum

Quum domum detulisset & dissecuisset, inventa est spira unionibus contexta, quam dives ille perdiderat: Et ita astrologorum prædictionem exitus veram esse comprobavit. Sic insperatâ auctus lætitiâ derepentè dives factus est: spira enim illa integri regni pretium æquare credita est. Tunc Josephum illum senex quidam, altißimâ præditus prudentiâ, accedens, ita alloquutus est; מאן דיזיף שבתא פרעי־ שבתא *Qui multum Sabbatho dat mutuum, illi multum à Sabbatho restituitur;* Qui vel paucis, pro tenui facultate, Sabbathum colit, quadruplum à Deo recuperat, &c.

Tractatu Taanis ca. 3. fol. 20. 2.

Aliam quoque in Talmude, tractatu de Jejuniis, legimus historiam, *de quodam Rabbi Hone, qui singulis diebus Veneris servos suos in macellum missos omnia olera emere jubebat, quæ olitores vendere non possent, emta postea in profluentem jaciebat. Quærunt itaque Rabbini in Gemara,* (complemento scilicet & expositione textus Talmudici) *Cur pauperibus Israelitis non distribueret? R. Si pauperibus olera emta dedisset, eadem semper spe capti, nullum olus in diem Sabbathi emissent. Itaque si alio tempore fortè contigisset, ut olitores omnia olera sua vendidissent, nec pauperes quicquam sibi comparassent, non eo quo decet honore Sabbathum ab illis cultum fuisset. Cur ergo pecudibus olera illa apponi non curavit? Præstitisset quippe ita insumi, quàm omnino perdi. R.* Noluit *ea, quæ homines comedere, & ex quibus utilitatem percipere poterant, pecudibus objicere: potuissent*

enim homines ex aquis adhuc educere & illis frui. Cur omnia emi curabat? Ut eo lubentiùs olitores singulis diebus Veneris olera sua in macellum afferrent; si enim semel atque iterum nihil omninò vendidissent, postea domi remansissent, nec quicquam offendere potuissent pauperes, quod Sabbatho comederent, sicq; iterum debito honore non affectum fuisset Sabbathum. Hoc pacto Rabbi Hone pro virili effecit, ut Sabbathum etiam à pauperibus, vel cum tenui olusculo, ritè celebraretur.

Cap. 16. folio 118. Insuper in tractatu de Sabbatho legitur: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים *Si quis Sabbatho animum suum relaxet & se jucunditati det, Sabbathumq; cum voluptate & lætitiâ transigat, à Deo illi hæreditas sine termino datur,* *Esa.58.1.14.* uti scribitur; *Tunc* (nempe quando Sabbatho te oblectabis, deliciasque tuas vocabis, uti superiore versiculo scribitur) *delectaberis in Domino, & tollam te super altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Jacob patris tui*; de quâ nimirum *Gen.28.14.* scribitur; *Dilataberis ad Orientem & Occidentem, & Septemtrionem & Meridiem.* Rabh Nachman dixit, *Qui frontem Sabbatho exporrigit & genio indulget* ניצול משיעבוד מלכיות *ille regnorum servitute liberabitur*, sicut scribitur: *Deut.33.29.* *Tollam te super altitudines terræ.* Item: *Mentientur inimici tibi & super excelsa eorum calcabis*; Rabbi Juda dixit, Rabh dixisse, כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו *Qui hilariter Sabbathum*

bathum transigit, petitiones cordis sui à Deo consequitur, uti dicitur; *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* *Psal. 37. 4.*

Quandoquidem igitur Judęi inimicorum suorum excelsa nōdum calcant, nec votorum suorum & desideriorum compotes sunt, (nec enim Christianis adhuc imperant, nec totius orbis sunt Domini, ut singulis Sabbathis & diebus festis in precibus suis optant); hinc liquet, illos hactenus nondum sat rectè Sabbathum observasse, nec sufficienti lætitiâ prosequutos esse.

Ubi primas Sabbathi epulas læti sic celebrarunt, à cibo iterum precibus vacant, uti suprà meminimus: sed mensa strata manet usque in diem Sabbathi sub vesperam, & Candelas seu lucernas Sabbathinas accensas relinquunt. Hîc acerrimè invicem disputant, quid ad ejusmodi candelas vel faciendum vel intermittendum sit? Exempli gratiâ, An liceat pulices vel pediculos venari? Item, Lectio & Scriptio illis interdicitur, ne hâc occasione candelam emungere cuipiam fortè excidat, quâ emunctione Sabbathum violaretur. *Orach chaiim numer. 275.*

Quoniam autem Sabbathum ab illis Voluptas appellari, & esse debet, sapientissimis Rabbinis placuit, & Sabbatho honorificum statuerunt, ut singuli mariti, præsertim verò sapientū discipuli & excellentes Rabbini, hâc Sabbathi nocte, plus quàm cæteris tempori- *Orach chaiim nū. 280.*

bus, uxorum ſuarum arva conſerant. Quapropter ut fortiter facere poſsint, & viros ſe eſſe meminerint, alliis ante Sabbathum veſci ſolent. Hinc etiam fit, ut ſæpiſsimè Sabbatho nuptiæ celebrentur, ut eò felicior ſit concubitus, & majore Sabbathum honore afficiatur. Inde, qui eâ nocte concipiuntur, ut plurimùm in præclaram adoleſcunt indolem, & in ſapientum diſcipulos evadunt; in primis ſi bonæ & puræ interveniant cogitationes, nec tam coitus voluptas, quàm ſacroſancti Sabbathi cultus & honor ſpectetur.

Nuptiæ cur Sabbatho celebrentur.

Terminus Sabbathi.

Denique, quum Judæus die Veneris peregrinatur, & via ſive ad diverſorium ſive domum major מתחום השבת *termino qui Sabbathi deambulationi conceditur*, ſupereſt, in mediis agris vel in mediâ ſylvâ ſubſiſtere debet, & ubicumque fuerit adveniente Sabbatho, locum illum occupare, ibi quieſcere, & Sabbathum celebrare, omni furum & latronum periculo, cibi & potus penuriâ poſtpoſitâ. Veriſsima (quis enim aliter credat?) hac de re apud eos hiſtoria legitur: *Tres aliquando Judæi ſimul iter faciebant die Veneris: appetente verò veſperâ, & Sabbatho inſtante, alter alterum ſic compellat; Quid facto opus eſt? in manifeſtum venimus periculum, via latronibus infeſtatur, ſylva feris eſt referta; conſultius eſt igitur, ut incœptum iter peragamus, vitamq́; noſtram è periculo ſubducamus, potiùs quàm cum aperto & corporis & vitæ diſcri-*

Sepher hammaaſe, hiſtoriâ 138.

mine

mine Sabbathum observemus. Tertius verò subjecit : Certum est hinc non recedere, donec Sabbathum prætererit , Deus qui nos Sabbatho feriari jussit, me quoque in hujus sylvæ medio ab omni noxâ & periculo tutum præstare potest. Reliqui duo itaque perrexerunt, & Sabbathum violaverunt. Ille verò ibi substitit, tentorium humi fixit, terram instar mensæ linteo stravit, illiq; panem suũ, cibumq; quẽ secum deferebat imposuit, & vespertinas preces concepit. Mensæ postea suæ accumbens, ad primas Sabbathi epulas sese accingebat, quum ingens & truculentus ursus, quo majorem nullus unquam vidit, ad eum accedit, qui famis rabie extimulatus videbatur. Bonus ille Judæus totus cohorruit, frustum postea panis urso porrexit, secum reputans, facilè se à Deo servari posse. Ursus panem sibi porrectum comedit, & immotus illi astitit. À Cœnâ precem nocturnam recitavit Judæus, deinde somno se dedit: juxta illum verò recubuit ursus. Manè exorto summopere lætatus est , quòd lethiferos ursi rictus evasisset: Deum itaque laudat, illiq; propterea gratias agit, & ad solitas postea matutinas preces se convertit, prandet & cœnat, omnibusq; suis precibus simul defungitur. Exeunte Sabbatho, הבדלה *i.e. Separationem Sabbathi à septimanâ (de qua proximo capite agemus) fecit, iter suum repetiit, individuumq; comitem ursum per totam noctem habuit. Illâ ipsâ eâdem nocte comites ejus in latrones inciderant, omnibusq; suis spoliati fuerant. Tandem hic cum urso obviam illis est factus, quibus conspectis,*

protinus in illos irruens ursus, eos discerpsit laceravitq; . Pius ille Judæus perterritus, jam de cute suâ erat sollicitus. Tantisper dum hâc cogitatione agitatur, accessêre illum quoque latrones, & quis esset & unde veniret interrogarant: ille se Judæum esse (nomen enim suum Deo *confisus abnegare nolebat) & ex aulâ regiâ venire, respondit. Latrones pergunt; Unde tibi hic ursus? Ille sibi à rege comitem datum esse dixit. In aurem itaque latronum alter alteri insusurrat; Hunc Judæum regi procul dubio carissimum esse oportet, qui illi hunc ursum adjunxerit: excepit alter; Totâ nostrâ pecuniâ illum donemus, & sylvâ exeuntem prosequamur, ne illius indicio prodamur. Ita quicquid divitiarum penes eos erat, ab illis dono accepit, ne illius indicio deprehenderentur: abeuntem etiam per magnam viæ partem sunt prosequuti, donec tandem abiere. Ursus quoq; postea in sylvam se recepit.* Quapropter singulis Judæis Sabbathũ est diligenter observandũ, & Deo in cœlis rerum cura relinquenda. Valete & plandite, Calepinus recensui.

Caput XI.

Quâ ratione Judæi ipsam diem Sabbathi ferientur & absolvant.

Sabbatho diutius dormiendum.

POstero manè non tam matutino surgunt ac cæteris diebus, sed in multam lucem dormiunt

dormiunt majoris voluptatis causâ in ſacroſancti Sabbathi honorem. Quo majore enim perfunduntur voluptate, eo majore Sabbathum afficitur honore. Hoc autem artificiosè Rabbini pro more ſuo ex lege extuderunt; Nempe ex Num. 28. ubi de quotidianis oblationibus agitur, ibi dicitur, בבקר Babbóker *Manè*: ſed in ſeptimi diei, Sabbathi nempe, oblatione ſcribitur, ביום השבת *Die Sabbathi*; quaſi innueret, quotidianas oblationes ſummo manè antelucano tempore offerri ſolitas (in quarum locum ſucceſſere preces matutinæ, quibus multo manè ante lucē in ſcholâ vacant, ut ſuprà expoſuimus): diẹ verò Sabbathi diutius expectatum fuiſſe, & in claram lucem oblationem dilatam. Ergo Judæis ad lucem dormiendum eſt, ſeriùs quàm cæteris diebus preces concipiendæ, ſolitoque diutiùs in lecto quieſcendum, propter voluptatem quæ Sabbatho requiritur.

Orach chajim numer. 281. in novella additione.

Ubi in ſcholam venerunt, ut cæteris diebus, orant, verùm longè pluribus precibus & cantiunculis, Sabbathi honorandi causâ. Phylacteria (de quibus cap. 4.) non induunt; quia Sabbathum per ſe Judaicæ fidei ſignum eſt, ut quod Judæis ſolis, ut in illo feriarentur, datum ſit & injunctum, (uti quidem exiſtimant) nec aliis ſignis opus eſt, qualia ſunt Circumciſio & phylacteria, quæ duo quoque ſigna ſunt quibus agnoſcuntur Judæi.

Preces.

Lectio Legalis. Librum Legis ex arcâ educunt eodem ritu, eademq; pompâ, quâ capite 9. dictum est. Parascham (פרשה) sive sectionem (quâ ratione sc. tota Lex in 54. פרשיות Parschios est divisa) è Lege perlegunt, & unamquamque in septem lectiones dividunt, ad quas legendas viri peculiares septem advocantur. Hinc est, quod in majoribus Bibliis & Pentateuchis ad singulas sectiones majores in margine legitur לוי *Levi*, vel, שני *Secundus*, ישראל *Israel*, vel, שלישי *Tertius*, רביעי *Quartus*, חמישי *Quintus*, ששי *Sextus*, שביעי *Septimus*. Primò enim legit *Kohen* Sacerdos, deinde *Levi*, Levita, tertiò *Israel*, & sic deinceps: quilibet legit istam Paraschæ sive sectionis particulam, ad quam voces istæ sunt notatæ. Post septimum legit מפטיר *Maphtir*, hoc est, *Dimittens cœtum*, post cujus lectionem cętus dimittitur. Sed *Maphtir* non semper legit Parascham, sed quandoque Haphtaram, unde hoc nomen non semper ad singulas Paraschas legitur. Vocantur autem singuli, ut suprà etiam cap. 9. dictum. Hæc ideò obiter monere voluimus, quia multi, quid istæ voces ad marginem Bibliorum adscriptæ sibi velint, ignorant. Qui advocatur, per proximum sibi ostiolum ascendit, alter verò descendit, uti legimus populum Israel fecisse, quùm die Sabbathi in sacrosanctum templum se contulerunt: portâ siquidem unâ sunt ingressi, alterâ verò egressi. *Eze. 46. 1, 2.*

Lectio-

Lectionibus è Lege subjungunt הפטרוי־ת *Haphtaros* Lectiones è Prophetis, quæ Mosaicis lectionibus respondeant. Cujus consuetudinis hæc est origo; Quùm priscis temporibus Mosem in scholis legere prohibitum illis esset, loco Mosaicæ sectionis, similem sectionem Propheticã (quam הפטרה *Haphtarah* indigetant) legerunt, quæ legis Mosaicæ expositioni respondebat. Hujus consuetudinis mentio fit in Actis Apostolorum: *Qui enim habitabant in Jerusalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne Sabbathum leguntur.* Item: *Moses enim ab ætatibus antiquis habet, qui ipsum prædicent, quum in synagogis per singula sabbatha legatur.* Licet autem hodiè Mosis lectione ipsis in scholis non interdicatur, veterem tamen tenent consuetudinem, adeò ut Mosi Prophetas subjungant: rebus enim bonis nullus est statuendus modus.

Lectio Prophetica. *Ejus origo.* *Act. 13. 27.* *Act. 15. 21.*

Pro defunctorum quoq; animabus, qui ritè Sabbathum non observarunt, precantur. Credunt enim Sapientes, illas ante & post Sabbathum in inferis instar placentæ in igne verti: ideò die Sabbathi pro illis precantur.

Oratio pro defunctis. *Minhagim pag. 12.* *Orach chajim numer. 288.*

Preces in scholâ diutius durare non debet, quàm ad sextam diei horam: jejunium enim & preces ulterius producere, prohibitum, uti sapientes ex sæpè citato loco demonstrant: *Sabbathum* ענג *Delicias appellabis*; Hîc, inquiunt illi,

Ultra sextã horam non jejunandũ.

illi, vocula ענג *Delitia*, legitur ſine litera ו, quæ Sex deſignat, quo tacitè innuit Propheta, non ultra horam ſextam, hoc eſt, Meridiem, jejunium protendendum eſſe: alioqui enim Sabbathum non Voluptas, ſed Moleſtia potiùs, appollendum eſſet.

Secundæ Sabbathi epulæ.

Quibus Sabbatho jejunare liceat.

Abſolutis itaq; precibus matutinis, ſecundas Sabbathi epulas celebrant, & in honorem Sabbathi feſtum genialiter agunt. Si quis verò triſte ſomnium videat, ut pote librum Legis ardentem, domus, trabes & coaſſationes collapſas, dentes excuſſos & id genus alia ſomnia infortunium portendentia, illi ad veſperam uſq; cibo abſtinere, conceſſum; ſi quis autem maxillas ſibi excidere ſomniet, jucundum illud eſt ſomnium, quo de hoſtium & improbiſsimorum machinatorum morte admonêtur; Quem cibus in ſomnis gravat, quique jejunio delectatur, eſuriales ferias liberè agere poteſt. Sic, qui tanto mœrore premitur, ut à lacrumis temperare ſibi non poſsit, fleat: fletu enim egeritur dolor, & hac quoque flendi voluptate Sabbathum honore afficitur. Qui tamen ſibi Sabbatho jejunium indicit, poſtridie jejunium iterare tenetur, ut & pœnitẽtiam ſuam teſtetur, & ſubtractæ Sabbatho Voluptatis pœnam ſubeat.

Quid Sabbatho à prãdio agendũ.

A' prandio, ex Rabbinorum præſcripto, aliquantulum ſtudere, & in ſacris libris legere operæ pretium eſt. *Conqueſtum eſt enim, ut R. Simeon*

Simeon tradidit, aliquādo Sabbathum apud Deum, omnibus rebus in hoc mundo rem aliquam sociam & comparē esse, sibi verò nullum esse socium: Deus autem respondit, Populus Israel socius tuus & compar erit. Sabbatho enim legem discent, siquidem aliâs Sabbatho otiosi sunt & quiescunt. Accessit pariter Lex, & apud Deum conquesta est, dicens; Quum Israël in terram suā revertetur, alter agrum vel pratum suum, alter vineam suam petet, quis mihi ergo tunc temporis dabit operam? Cui Deus; Israel tibi dabit operam: Sabbatho enim otiantur, nec laborant. Propter hanc querelam communi consensu visum illis fuit, ut die Sabbathi à prandio aliquantulum in Verbo Dei studerent, vel in libris ad mores spectantibus legerent, ut hâc ratione ad Dei timorem excitentur, nec Sabbathum vel Lex amplius habeant quod conqueri possint. Quàm verò insolenter & rarò hoc apud eos fiat, docet ipsa experientia. Plus enim die Sabbathi de fœnore & usurâ, emtione & venditione, invicem conferunt, quàm per totam reliquam hebdomadem.

Minhagim pag. 13. Caphtor uperach p 43. Bereschith rab. sect. 11.

Oblationis vespertinæ tempore (מנחה *Mincha* appellant) scholam iterum repetunt, & vespertinis precibus vacant, moxque tertium, eumque ultimum Sabbathi cibum, Sabbatho adhuc durante, antequam dies decesserit, capiunt. Inter has epulas non multum comedunt, propter temporis angustias. Sabbathum

Tertium epulū Sabbathinum.

bathum enim decedẽs benedictione illis prosequendum est; Ut plurimùm etiam omni ciborum appetentiâ destituuntur. Sub meridiem enim, Saliarem in modum epulantes, ad fauces usque replere se solent, epulasq; sæpius in serum usque diem protendunt.

Tres istas epulas maximi præcepti, & insignitè boni operis loco ducunt, multaque de illis in Talmude scribunt; imprimis censent, *Illum qui tres illas epulas studiosè & diligenter instauraverit, in inferos non detrudi, & tutum præstari tum ab horrẽdo bello Gog & Magog, tum etiam à summis doloribus & angustiis, quæ temporibus adventus Messiæ exorientur*; quos dolores חבלי המשיח appellare solent. Unde R. Jose dixit: יהי חלקי מן אוכלי ג׳ סעודות בשבת *Sit portio mea ex iis, qui celebrant tres epulas Sabbathinas.*

Tractatu de Sabb. ca.16. pag.117.118. Orach chajim nũ.291.

Inter vesperam & noctem, frigidam haurire, aut ex rivulo bibere, iterum prohibitum, propter impiorum defunctorum animas, quę in extremum sese tum refrigerant & abluunt, quia mox inferi illis repetendi sunt.

In ipso Sabbathi exitu, cœnâ peractâ, quidam celeri & agili industriâ mappam è mensâ subducere solent. Existimant enim, eum qui id fecerit, ære alieno brevi liberátum iri.

Precationes nocturnæ.

Circa noctem simul rursus conveniunt, & in noctem usq; precantur, pulcherrimas Sabbathi cantiunculas cantillant; præsertim precem

cem illam, cujus initium est, והוא רחום *Ipse autem est misericors*, tam suavibus, tam dulcibus modulis modulantur, ut felium Martio catulientium concentus videatur: & sic divinâ hâc melodiâ Sabbathum decedens prosequuntur. Ex misericordiâ autem in impiorum Judæorum animas, precem illam in noctem usque producunt, quò setiùs Erebum repetant. Quemadmodum enim die Veneris sub vesperam publicè in inferis proclamatur, ut impii omnes egrediantur, ut Sabbatho quiescere possint, non secus ac totus Israel quiescit: Ita etiam die Sabbathi noctu iterum proclamatur, ut mox, absolutis Israelitarum vespertinis precibus, in inferos redeant. Sic enim legitur in Aggadah: בכל ערב שבת דומה הממונה על הנפשות מכריז ואומר הנח לכם לרשעים וינוחו ומניחין כל השבת כולה ובמוצאי שבת עם חשיכה צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לכם הרשעים לגהנם שכבר השלימו ישראל סדריהן *Singulis diebus Veneris sub vesperâ proclamat Dumah, Angelus præfectus animabus, & dicit; Missos facite nunc Impios ut quiescant; & quiescunt toto Sabbatho. Exeunte autem Sabbatho circa noctem, rursum proclamat Angelus Spiritibus præfectus; Revertimini nunc Impii in Gehennam: jam enim absolverunt Judæi ritus suos.*

Orach chajim nū. 293.

In nocturnis istis cantionibus, multam iteratamque prophetæ Eliæ mentionem injiciunt. Sibi enim promissum dicunt, non nisi vesperâ

Minhagim pag. 3.
Orach chajim nū. 295.

veſperâ Sabbathi vel alicujus alius feſti venturum. Quum autem Sabbathum præterierit, rogant illum, ut proximo Sabbatho veniat, ſibíque Meſsiæ adventum notum faciat (Surdas & hebetes fortaſsis aures habet, quòd tam longo tempore nondum venerit). Sapientiſsimi quoque Rabbini docuerunt, prophetam Eliam ſub arbore vitæ in Paradiſo ſedere, & Judæorum merita, bonaq́ue opera, quibus Sabbathum diligenter obſervarunt, in commentarios referre.

Cur mulieres exeunte Sabbatho aquam hauriant.

Minhagim pag. 4. Orach chajim numer. 299. in fine. Colbo ca. 41. num. 7.

Tandem, ubi cantiunculam, cujus initium eſt ברכו *Benedicite*, decantant, mulieres præcipiti feſtinatione ad puteos ſuos properant, & aquam hauriunt. Scribunt enim, puteum Mariæ, ex quo in deſerto biberunt, in mare Tyberiadis fluere, & inde ſub finem Sabbathi omnibus puteis permiſceri. Si autem eveniret, ut mulier quæpiam illo ipſo momento aquam hauriret, antidotum, Mithridatio à longè præſtantiorem, imò Panaceam nanciſceretur; non illa unguento Apoſtolorum, non Gajacei decoctione indigeret. Quamvis enim præ luis Venereæ ſerpigine caro alicujus fruſtulatim concideret, ſi modò de illâ aquâ deguſtaret, protinus novus & defæcatus ſanguis venas ſubiret, nova, lævis & delicata cutis oſſa veſtiret, veteriſque belli exuvias deponeret. Fidem tam pretioſo aſtruit remedio *Mulier quædam, quæ ſtatim ab hâc prece aquam petens, in*

illo

illo momento supervenit, quo puteus Mariæ puteo suo miscebatur. Sed quum diutius emaneret, maritus vehementer illi iratus est, adeò ut præ nimio metu mulieri urna manibus in mariti conspectu exciderit, &, casu ita ferente, guttulæ quædam in hominis illius corpus resilierint. Quascunque verò corporis partes aqua illa tetigit, protinus sanatæ fuerunt. Videte, quàm furoris sui mercedem retulerit. Ex parte enim tantùm sanatus fuit: si verò ebibisset, totus convaluisset, infante recens nato delicatior. Hinc admirabile illud Rabbinorum νουθέτημα; רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא *Iracundus nihil aliud quàm iram suam reportat.*

Postremò Sabbathum à nova septimana separant, (הבדלה *Habhdalah* vocant) & Deo gratias agunt, quòd Sabbathum, quæ est ejus misericordia, sibi tam benè observare concesserit. Separationem hanc publicè in schola precibus nocturnis peractis facit præcentor, in pauperum gratiam, qui præ rei domesticæ angustiis eam domi facere nequeunt: alioqui singuli patres familias eo munere domi defunguntur. Sic autem se res habet; Ingens cereus, faci similis, accenditur, qui נר הבדלה Ner habhdálah *Lucerna separationis* appellatur; præparatur etiam pyxidula, plerumq; argentea, præstantibus aromatibus plena: deinde pater familias vini cyathũ dextrâ accipit (ubi Zythus bibitur, ibi Zythum capit, si vino

Talm. Kiddusch. cap. 1. in fine.

Separatio Sabbathi à septimana fit.

Lucernâ.

Vini cyatho.

emendo par non ſit) & elatâ voce canit:
הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת
יה יי' ויהי לי לישועה : ושאבתם מים בששון ממעיני
הישועה : ליי' הישועה על עמך ברכתך סלה : יי'
צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה : ליהודים
היתה אורה ושמחה וששון ויקר *Ecce Deus ſervator meus, fiducia mea, nõ timebo: quia fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. A Domino eſt ſalus, benedictio tua ſuper populum tuum. Sela. Dominus Zebaoth nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Jacob. Sela. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Judæis nova lux oriri viſa eſt, gaudium, honor, & tripudium.*

Jeſa.12.2. *Pſalm.3.9.* *Pſal.46.8.* *Pſal.116.13.* *Eſth.8.16.*

Quibus decãtatis, vinum conſecrat, & ait (ſed in ipſo orationis principio aliquantulum vini è cyatho in terram effundit): ב'אי א'מה בורא פרי הגפן *Benedictus tu Domine Deus noſter totius mundi Domine, qui vitis fructum creaſti.* Cyathum poſtea manu ſiniſtrâ apprehendit, & dextrâ aromatum pyxidulam, & ait: ב'אי אמ'ה בורא מיני בשמים *Benedictus tu Domine, &c. qui varia aromata creaviſti.* Aromata illa olfacit, & domeſticis olfacienda tradit. Deinde cyathum rurſus dextrâ capit, & ad ingentem illum cereum accedit, manusque ſiniſtræ ungues diligenter ſpeculatur, ita ut digiti introrſum, palmam verſus incurventur, & umbram in manu faciant, quam poſtea iterum expandit, & extrinſecus conſiderat oculis tam propè admotis, ut ungues ad candelam digitis albiores

Aromatum olfactione.

Unguium contemplatione.

albiores esse agnoscere possit, deinde ait: בא׳ א׳מה בורא מאורי האש *Benedictus, &c. qui clarum lumen creasti.* Cyathum rursus sinistrâ capit, & dextræ ungues collustrat, quo facto cyathum in dextram resumit, & ait; בא׳ א׳מה המבדיל בין חדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בא׳ המבדיל בין קדש לחול *Benedictus, &c. qui discrimen facis inter sanctum & profanum, inter lucem & tenebras, inter Israelem & alias gentes, inter septimum diem & reliquos sex hebdomadæ dies: Benedictus tu Domine, qui inter sanctum & profanum discrimen ponis* (inter hanc precatiunculam aliquid iterum vini è cyatho in terram effundit): pauxillum quiddam postea de illo bibit, & aliis bibendum porrigit. Sic finis Sabbatho affertur, & septimana inchoatur.

Inter preces vespertinas habetur quædam, cuius initium est ויהי נועם *Vajehi noam*, in quâ litera ז nulla conspicitur; *Zajin* autem Arma significat. Qui ergò pio & religioso animo orationem illam recitat, ad omnigenarum armorum ictus tutus est, nec cæsim nec punctim vulnerari potest. Tuti similiter sunt à Dæmonibus, si piâ attentione lectionem *Audi Israël* recitaverint; versiculus enim ille incipit à ש & desinit in ד, quæ duæ literæ combinatæ שד id est, *Dæmonem*, constituunt, &c.

Precatio contra quosvis armorum ictus.

Alia ad fugandos Dæmones.

Discrimen Sabbathi ab hebdomade hu-

Lev. 10. 10. juſcemodi ſententiis probant; *Et ut habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum:*

Gen. 1. 4. Item, *Deus diviſit lucem à tenebris.*

Orach chajim nũ. 296. Vinum Separationis Sabbathi ad quid conducat.

Vino in ſeparatione cõſecrato oculos quidam oblinere, quidam integram faciem perfundere ſolent; idque viſui, & oculorum fluxionibus conducere perhibent. Sunt qui vitæ prorogandæ causâ arteriæ pulſum vino hoc inducant: alii verò hoc paſsim rore omnes angulos, lectos, puerulos, cunas aſpergunt, efficaci adverſus veneficia remedio. Hoc vinum, ut & illud quo Sabbathum conſecrant, permagni fit ab illis.

Aromata cur olfaciãt.

Aromata illa olfaciũt, ne animi deliquium patiantur, propter animam quæ illis exeunte Sabbatho aufertur, quamque ſemper ineunte Sabbatho reſumunt, & quâ præ cæteris hebdomadæ diebus ditantur. De hoc Antonius Margarita in libello ſuo de fide Judaica ita ſcribit: *Judæi in Talmude ſuo ſcribunt, unumquemq; hominem tres animas habere, idq; ex ho*

Anima Judæorũ Sabbathina addititia.

Eſa. 42. 5. *Eſajæ loco eliciunt:* Hæc dicit Dominus Deus qui creavit cœlos & extendit eos, qui firmavi terram, & quæ germinant ex eâ: dans flatum populo qui eſt ſuper eam, & ſpiritum calcantibus eam. *Ex hoc textu duas homini attribuun animas, quæ, cum vera & naturali hominis animá tres conſtituunt. Scribunt præterea, homine dormiente duas illas addititias animas avolare; alteram ſurſum ad Deũ aſcendere, ibiq; ventura omni. audire*

audire; alteram deorsum in terram descendere, huc illuc circuire, nihilq; aliud præter iniquitatem, peccatum, stultitiam & vanitatem videre. Hæc autem ab illis appellatur רוח בהמית *Anima bruta, irrationalis: Illa verò anima, quâ primùm inspiratus est, individua cordi adsistit comes, videtq; omnia, quæ audiunt, vident vel faciunt duæ illæ animæ quæ hominis corpus destituerunt. Hinc omnia oriuntur somnia, quæ ea propter non semper sunt spernenda. Verùm die Sabbathi quarta accedit anima, tanquam additamentum, quæ animos erigit & excitat, ut majorem Sabbatho reddere possint honorem: sed Sabbatho exeunte anima hæc rursus hominem deserit. Hinc fit ut animo malè sit. Viribus itaque instaurandis suaveolentia hæc aromata olfacit.* Hactenus Margarita. Unde verò hæc desumserit, hactenus in Judæorum libris videre non licuit. Hoc tantùm de animâ illâ, quæ die Sabbathi auctarii loco accedit, in Talmude legi; *Dixit Rabbi Jose ex sententiâ Rabbi Simeonis filii Jochai, Omnia præcepta quæ Deus populo Israëlis dedit, palàm & publicè dedit, si præceptum de Sabbatho exceperis, quod clàm illis traditum est*, uti scribitur: *Inter me & filios Israel* אות לעלם quod illi, non ut sonat, nempe, *Signum est æternum*, sed, *Signum est ad occultandum* interpretantur, quasi diceret; *In occulto continetur, & ab aliis gentibus absconditur: à solis tantùm Judæis non ignoratur.* Hic sapientes in Gemarâ quærunt & objiciunt; *Quandoqui-*

Tract. Beza cap. 2. f. 16. col. 1.

Exod. 31. 18.

dem gentes, Christiani scilicet aliiq;, ignorant nos Sabbathum habere, cur pœnâ & supplicio tandem sunt afficiendi, eò quòd Sabbathum non observaverint. ℞. *Nos Sabbathum habere norunt, neque hoc ab illis absconditum est, & ideò punientur, eò quòd ab illis non observetur. Verùm Sabbathi mercedem, hanc ignorant, tantum mysterium celavit eos Deus:* ואי בעי אימא מתן שכרא נמי אודעינהו נשמה יתרה לא אודעינהו דאמר ר׳ שמעון בן לקיש נשמה יתרה נתן הקב״ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש כיון שבת וי אבדה נפש *At tamen (si ritè Sabbathum observarent) innotesceret etiam illis merces Sabbathi: sed, proh dolor, id fieri nequit, propter defectum illius animæ, quam Deus auctarium dedit Judæis die Sabbathi, quâ illi in utramque aurem quiescere, cibo & crapulâ læti ventrem distendere, è pectore mœrores demere, curas animo deponere possunt. Ideo Rabbi Simeon filius Lakis dixit; Animam superfluam & redundantem Deus in homine infundit, quam Sabbatho exeunte iterum recipit*, uti scribitur שבת וינפש hoc est, *Ubi Sabbatho quieverit, væ animã deperdet; anima nempe illa addititia ab eo auferetur.* Hactenus Talmud, ubi iterum observanda Scripturæ adulteratio; Vocem enim וינפש *Vajinnaphesch* nebulones, quum tamen propriè *Recreabitur, respirabit*, significet, fœdè hîc per artificium Cabalisticum, quod נוטריקון *Notaricon* appellant, discerpunt in וי נפש *Vaj nephesch* Vę anima! quasi sensus esset;

Tractatu Taanis de jejunio c. 4. fol. 27. 2.

Exod. 31. 18.

Postea

Posteaquam Sabbathum peregit & celebravit, anima eheu! perit: vel animâ eheu! privatur; Quod per anthropopathiam Deo adscribitur, in quem nullo modo cadit animæ spoliatio seu privatio. In ejusmodi nugis, & brutis animo-rum excæcatorum commentis, summa Judæorum sita est prudentia. De hâc superfluâ & redundanti animâ subtilissimè quoque disputat Rabbi Abraham Hispanus in Comment. suis in Pentateuchum, quos *Fasciculum Myrrhæ* inscripsit.

Genes.2. in Parascha Bereschis.

Sunt qui, majore ingenii acumine præditi, aromata ideò naribus admoveri dicant, quia ignis infernus Sabbatho non fœtet: Quamprimum verò Sabbathum exit, & inferorum portæ aperiuntur, ut iterum impiorum defunctorum animæ intromittantur, fœtere simul incipit Orcus, & huic fœtori aromata illa resistunt, uti Germanici illorum Rituales habent, &c.

Ignis infernalis Sabbatho nõ fœtet.

pag. 3.

Ungues tam attentè considerant propter summam illorũ fertilitatem; quamvis enim singulis diebus Veneris resecentur, semper tamen succrescunt. Sunt qui dicant, id fieri propter vestes, quas Deus Adamo in paradiso dederat, quæ onychini coloris erant. Sunt etiam qui scribant, propter mirabile discrimen, quod est inter ungues & carnem, cujus mirabilis discriminis mirabilis quoque considerati ò à primo homine fluxit. Quum enim

Ungues cur inspiciant.

Minhag. paginâ 4.

vidiſſet Adam, mundum tenebris obductum, exclamavit; Ah me miſerum, ob cujus peccata mundus obtenebratus eſt! Hîc mentem Adamo miſit Deus pulcherrimam, ut duos ſilices invicem concuteret, ex quorum concuſſu exiliit ignis, quo candelam accendit; Ubi verò ſe undique nudum eſſe vidit, præterquam in extremis digitis, qui unguibus veſtiti erant, ſummâ abreptus admiratione, Deum propterea laudavit, ut legere eſt in libro, cui nomen Colbo, cap. 41.

Vide tract. Peſachim ca. 4. fol. 54. col 1 & 2. Bereſch. rab. ſect. 11.

De vino cur in terram fundant.

Vini in ſeparatione conſecrati particulam in terram effundunt לסימן ברכה, ut copiæ & omnigenæ abundantiæ in domo ſit ſignum. Ideo ſcribunt; כל בית שאין נשפכין בו יין כמים אין בו סימן ברכה *In quacunque domo vinum inſtar aquæ non effunditur, ibi nullum eſt benedictionis ſignum.* Sunt qui exiſtiment, propterea fieri, ut Core cum ſociis, quos vivos terra abſorpſit, refrigeretur; ſiquidem adhuc ſub terrâ vivunt, & vino hoc conſecrato aliquid refrigerii & recreationis ſentiunt.

Hiſtoria de ignis inferni fœtore. Tractatu Sanhed. c. 7. fol. 65. 2.

Paulò ſuprà Ignem infernum fœtere meminimus, cui ſententiæ confirmandæ facit hiſtoria, quæ in Talmude legitur: *Impius ille Turnus Ruphus Rabbinum Akibham aliquando interrogavit, quænam præſtantia eſſet Sabbathi præ reliquis diebus, quòd tanto à Judæis honore afficeretur? Cui R. Akibba objecit; Cur te majore quàm reliquos homines afficiunt honore? Ille reſpon-*

dit;

dit; דמרי צבי *quia sic Regi & Domino meo visum est:* שבת נמי דמרי צבי *Ita quoque Regi regum Domino Deo nostro visum est, inquit R. Akibha, ut Sabbathum cæteris diebus præferamus. Ad hæc impius ille Turnus, Quis tibi certò dicere queat, vel unde tibi compertum est, ipsissimum Sabbathum vestrum septimum esse diem & verum Sabbathum, fieri utique potest ut sit alius dies à septimo? Excipit Rabbi, Hoc primùm ex fluvio Sambatione demonstrari potest, qui per sex hebdomadæ dies tam vehementis est fluxus, ut magnos secum lapides rapiat, ita ut per totam hebdomadem innavigabilis sit; Sabbatho verò stat & quiescit. Secundò id ex patris tui sepulchro demonstrare possum, quod per totam hebdomadem crasso vapore, & tetro ignis stygii, quo ille plectitur, fœtore inficitur; Sabbatho verò omni omninò fœtore caret, quia Sabbatho inferis egreditur & quiescit: nulla enim est in eum inferorum potestas, ideo etiam Stygius ignis die Sabbathi neque fumum neque vaporem emittit. Quum Turnus vidisset rem ita se habere, Rabbinū ita alloquutus est; Finem fortasse in inferis judicium ejus consequetur? Respondit Rabbi, Abi statim à Sabbatho, & vaporem iterum conspicies. Re cognitâ compertâq;, artibus magicis patrem suum ex inferis eduxit, eumq; ita compellavit; Vivus Sabbathum non observasti, mortuus verò illud observas? Quampridem Judæus factus es? Pater respondit; Mi fili, qui apud superos Sabbathum sponte non observat, invitus ille & coactus apud inferos observat. Filius patrem interro-*

gare pergit; Quibus distinemini occupationibus pro festis diebus? Subjecit pater, Igne comburimur; Sabbatho verò quiescimus. Nam die Veneris sub Sabbathi vesperam auditur vox proclamans, Tempus quietis adest, in quietem concedite impii. Ita nos ad quietem conferimus, & per Sabbathum feriamur. At sub finem Sabbathi, ubi Judæi statutas peregere preces, malus Angelus, cui Dumah nomen est, quiq; nobis præpositus est, accedit, & nos inferos repetere jubet, quia populus Israel Sabbathum suum exegit; ubi denuò Erebum ingressi sumus, ignem miseris infandum subjicit, & ita per totam hebdomadem torremur, donec iterum revertatur Sabbathum. his nos distinemur occupationibus. Qui plura hac de re videre voluerit, consulat R. Bechai in sectione, *Audivit autem Jethro*, hoc est, in expositione in decimum octavum Exodi, ubi multa de Sabbatho scribit, & Bereschit rabba, sect. 11.

Fol. 91. 1.

De operibus Sabbatho vel faciẽdis vel intermittendis.

Verùm, quia sæpè Deus tum in lege Mosis tum in prophetis præcepit, ut Sabbatho ab omni opere externo abstinerent, nec Sabbathum violarent; hinc amplissima inter Rabbinos disputatio orta est, quid Sabbatho faciendum, quid intermittendum? Et maximus ea de re Tractatus exstat in Talmude, in quem doctissimi & præstantissimi Rabbinorum commentati sunt, & alter alterum subtilitate & ingenii acumine superare nititur, ut aliquid comminiscatur, quod in Sabbathi sancti-

ſanctificationem cedat. Quædam obiter perſtringam.

Primò, quia Deus præcepit in Lege, ut non ſolùm homines, ſed etiam ut jumenta quieſcerent, ſubtiliter hîc diſputant; Quantum itineris Jumentum, Equus aut Aſinus, &c. Sabbatho conficere debeat: an item aliquid illi, & quid geſtandum? Hæc omnia in Talmude ſolvuntur & declarantur. Nempe, nullum jumentum Sabbatho egredi debere aliâ re vel frænatum vel onuſtum, quàm quâ ducitur, regitur, retinetur aut ſervatur: Exempli grat. Equus aut aſinus fræno, habenâ aut capiſtro; Simia, Cercopithecus, Catulus, canis venaticus, &c. millo, qui fune vel laqueo religatus ſit, quo ductari poſsint ne aufugiant: hæc tamen die Veneris illis apponi debent, non die Sabbathi. Equum cum ephippio emittere prohibitum, multò minus equus hominem vel aliquod aliud grave onus geſtabit, ne prematur, vel quid detrimenti patiatur. Si quis Sabbatho cum equo aut aſino domum veniat, vel in diverſorium, ephippium quidem ſolvere poteſt, ſed nō deponere: ſi equus ex ſe ipſo excutiat, liber eſt Judæus, & à culpâ immunis. Si quis habenâ equum ducat, cavere debet, habenæ lorum palmam unam longum manu dependeat, ne lorum ipſum manu ferre videatur; præſertim, quando etiam inter manum & equum nimiùm propendet.

Tractat. de Sabbatho cap. 5. pa. 52. Orach chajim numer. 305.

Tum

Tum enim non videtur equus duci, sed simpliciter habena manu-gestari: jã verò aliquid Sabbatho gestare, peccatum est.

Sabbatho gallus gallinaceus non est cum particulâ panni, vel tæniolâ pedi vel alæ assutâ, ut faciliùs dignoscatur, emittendus: die Veneris solvendus est, ut Sabbatho ritè quiescere possit.

De bestia in foveam cadente.

Si bestia in foveam inciderit, nec ipsa egredi possit, in eâ cibus illi dandus est, donec præterierit Sabbathum, postea demum extrahenda; si verò imum foveæ profundâ operiatur aquâ, nec bestia quæ decidit cibari possit, stramen illi & alia supponenda sunt, ne, si modò fieri possit, submergatur; si ipsa foras erumpat, reus non est Judæus, neque Sabbathum violavit. His contrarium esse & repugnare videtur, quod Christus Judæis objecit, quum ab illis incusaretur, quòd Sabbatho morbos sanaret, & ægros pristinæ restitueret valetudini. Sic enim ille: *Quis est ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si Sabbatho ceciderit in foveam, non apprehendat & extrahat eam?* quasi diceret; Si vobis pecudem Sabbatho è foveâ extrahere licitũ, ut vitã illi conservetis, quanto magis juvandus est homo, qui multò pecude est melior? Hinc tũc temporis id permissum videtur; quum tamen jus ipsorum Canonicum, Talmud nempe, contrarium directè statuat & concludat. Ac propterea impius ille & sce-

Matt.12.11.

& ſceleratus Rabbi Lipmannus, in exſecrando & impuro illo libro, quem in quatuor Evangeliſtarum hiſtoriam, ſub נצחון *Triumphi* ſeu *Victoriæ* titulo, anno Chriſti 1459. conſcripſit, Chriſtum falſi inſimulat, qui juri ipſorum contraria & conſuetudini ipſorum repugnantia ipſis affinxerit, ut Sebaſtianus Munſterus in Evangelio Matthæi Hebraico indicat. Reſpondemus, Chriſtum ipſam eſſe veritatem, ac proinde nihil niſi veritatem loqui potuiſſe; Nihil unquam falſi, nihil doloſi in ſacroſancto illius ore inventum eſt. Citiùs omnes infideles Judæi cũ patre ſuo Diabolo, omnium mendaciorum patre, æternâ confundi ignominiâ neceſſe eſt. Verum quidem eſt, hodiernum jus Talmudicum ſic præcipere, ut inter alia exemplum quoque hoc Munſterus ex Saxonicis annalibus producit de Judæo, qui Sabbatho, honos auribus ſit habitus, in latrinas decidit, ibique durante Sabbatho cibus illi præbitus: quùm verò hoc animadvertiſſet Epiſcopus, ſeriò prohibuit, ne die Dominico, qui Chriſtianis ſacer eſt, inde extraheretur, ac per conſequens, biduum in hoc latrinæ fœtore jacuit. Quàm jucundum & volupe illi fuerit, Sabbathi delitiis in tam amæno loco frui, vix credi poteſt; adde, quòd aromatibus, in medio aromatum, ad ſeparationem faciendam non indiguit; hæc enim animum vel delicatiſsimi Judæi, quartâ illâ animâ decedente,

cedente,

cedente, ſatis ſuperque recreare potuerunt. Hoc pacto hodiernum illorum jus Talmudicum Chriſti verbis adverſatur & repugnat: ſed à principio res non ita ſeſe habuit. Nam *primò* nihil ejuſmodi in illorum Deuteroſibus, משניות ſeu Veterum conſtitutionibus & traditionibus, ad quarum pręſcriptum & normam jam ante Chriſti tempora regebantur, videre eſt. *Secundò*, neque repugnarunt, neq; contradixerunt Phariſæi & Judæi; omni tamen dubio procul non tacuiſſent, ſi publicis illorum traditionibus & vulgò recepto juri repugnaſſet. Quâ ratione ergo in hodiernum illorum jus irrepſit? Reſpondemus, novellam eſſe cõſtitutionem, à Rabbinis & Talmudis authoribus in Gemaram, ſeu deuteroſeωn complementum, Novi teſtamenti & Chriſtianæ fidei odio, aliquot à Chriſto nato ſæculis, intruſam, & ex veteris cujuſdam traditionis conſequentiis, diſputandi tãtùm gratiâ, fabrefactam & excogitatam, ut ex ipſorum Talmude manifeſtè videre eſt. Verùm ad reliqua pergamus.

Tractatu de Sabbatho ca.18.p.128.

Sabbatho Chriſtiano dicere conceſſum, ut Judæi vaccam vel capram mulgeat, ne nimia lactis copia beſtiæ noceat, non verò, ut Judæus lacte illo fruatur; alioqui idem eſſet, ac ſi ipſe Judæus mulxiſſet: Quòd enim per alium quis facit, ipſemet feciſſe cenſetur. Hinc ſapientibus quibuſdam placuit, & hoc gentiles ſuos

juva-

juvarunt consilio, ut lac illud obolo uno aut altero à Christiano redimerent: tum demum enim illo liberè Judæus vesci potest, quòd sic Christianus, non Judæi, sed sui ipsius causâ, mulxisse videatur. Sed id genus acumina omnia describere, infiniti res est laboris, nec quam quis assequi posit. Subjungamus ea, quæ ad Sabbathi quietem & sanctificationem, Hominis habitâ ratione, faciunt.

Viris mulieribusque Sabbatho Currere interdictum, nisi præcepti alicujus Divini exsequendi gratiâ currendum sit. Passus etiam duobus pedibus vel cubito majores facere, prohibitum: ejusmodi enim pasibus visus minuitur, ut suprà dictum est. Si tamen adolescentes unà deambulent, currant vel saltent, animi Sabbatho recreandi causâ, idque in honorem Sabbathi, concessum est. Fossam saltu transilire licet, aquam permeare non licet, ne tibialium exsiccandorum hac ratione occasio nascatur. Nulla viro arma sunt ferenda, neque gladius, neque lancea, neque lorica, &c. Sartor cum acu vestibus suis inhærente domo egredi non debet. Claudus, mancus, paralyticus qui sine baculo vel scipione ambulare nequit, baculum quo innitatur gestare potest: Cæco verò, prohibitum. Profundæ aquæ, vel luti superandi causâ, grallis uti prohibitū. Quamvis enim grallæ hominem gestare videantur, revera ab homine gestantur: quic-

Orach chajim numer. 301.

quam

quam verò Sabbatho ferre, prohibitum. Pariter larvæ vel perſonæ puerulis terrendis inducendæ non ſunt. Emplaſtrum vel vulneris obligamentum geſtare licet; ſi fortè cadat & effluat, tollere non licet, uti nec de novo vulnus obligare. Pecuniam, aurum, aut argentum in itinere ferre, ſive in ſacco, aut crumenâ, ſive veſtibus inſutum, prohibetur. Calceorum lutum ad murum vel parietem abradi poteſt, non ad terram; ne fovea impleri videatur. Tibialium vel pallii lutum, dum recens adhuc eſt & udum, unguibus tolli poteſt, non verò ubi exſiccatum fuerit: pulverem enim emittit, & abradens aliquid molere, vel comminuere videtur. Si ſtercore manus quiſpiam inquinatas habeat, equi vel vaccæ caudâ, ſive etiam jubâ equinâ abſtergere poteſt, non autem mantili, aut alio quopiam mundo linteo; ne oblatâ occaſione id Sabbatho lavare incitetur. Muſcarium muſcis abigendis ferre, prohibitum. Si quem oporteat, alvi exonerandi causâ, ſeceſſum petere, lapillum unum aut alterum tollere poteſt; ſi verò deſtinatum domi locum habeat, pugillum integrum ſecum deferre poteſt, quò meliùs neceſsitati ſuæ det operam, &c. Pulicem ſive humi, ſive extrinſecus in veſtibus diſcurrentem, capere prohibitum: ſi verò mordeat, capi poteſt, ſed non elidi. Projicienda itaque eſt. Pediculus elidi poteſt: Rabbi tamen Eliezer,

Orach chajim numer. 302.

Orach chajim numer. 308.
Num. 312.

zêr, quâ fuit pietate, dixit; ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל *Qui Sabbatho pediculum elidit, idem facit Camelum Sabbatho interficienti.* Acerrima hîc exorta est disputatio, quo modo hoc intelligendum sit? Quidam generalem excuderunt regulam; Omnia animantia quæ naturali modo propagantur, Sabbatho interfici non debere. In illorum autem numerum pulices referendos, quæ naturali mixtione ova concipiunt: alia verò animantia, quæ ex sudore aut noxiis quibuslibet humoribus nascũtur, interfici posse; in quorum numerum quidam etiam pediculos adscripsere. Dubium tamen hîc exortum est è præstantis cujusdam Rabbini verbis, qui etiam pediculos ex ovis excudi hoc pacto probavit: Mar dixit, הק״בה יושב וזן את כל העולם מקרני ראמים ועד ביצי כנים *Deus sedet in cœlis, à Rhinocerotis cornu omnes creaturas cibans, usque ad pediculorum ova*, hoc est, à maximis bestiis (inter quas facilè primum locum obtinent Judæi) ad minimas usque. Quæ hîc in utramque partem disputantur, videantur in Talmude: hîc enim recensere necesse non est, præsertim etiam, quia non est cujuslibet adire Corinthum, & tam arcana, tamque subtilia, ingenii vulgarii acumine penetrare. Arborem conscendere prohibitum, ne fortè ramus aliquis confringatur. Qui gallinis aut aliis pecudibus in horto, aut alio loco, qui sit sub dio, & quò pluvia decidere possit, avenam

Tractatu de Sabbatho cap. 14. folio 107. 2.

aut aliud frumenti genus, quo veſcantur, objicit, non plus objicere debet, quàm comedunt. Reſiduum enim pluviâ ſuperveniente germen & radices agere poſſet, &, ſi ita Judæus Sabbatho frumentum ſeviſſet, peccatum nullis expiabile ſuppliciis commiſiſſet. Muſica inſtrumenta omnia, vaſa, aliaque id genus quæ ſonum vel vocem percuſſa emittunt, ita tangere, ut cantilenam vel ſaltationem referant, nefas eſt; imò oris ſibilo aliquid decantare prohibitum: ſocium tamen ſibilo advocare, licitum. Ferreo annulo & malleolo fores pultare, prohibitum, quamvis pulſatio illa, nec cantilenam, nec ſaltationem referat; tamen quia pulſans clavum infigere, vel aliquid cudere videtur, ideò vetatur. Hinc *Chaſſan* æditumus, ad ſcholam convocans, pugno fores pultare ſolet. Rabbini verò quidam permiſerunt, quum nuptiæ celebrantur, Sabbatho Chriſtianum rogare, ut teſtudine, vel aliis inſtrumentis Muſicis ludat, in ſponſi & ſponſæ honorem. Etiamſi enim in Judæorum gratiam id fiat; tamen conceditur, quia hac ratione major Sabbatho voluptas captatur. Verùm Judæo nullo pacto ludendum eſt, non inſtrumento tantùm nullo Muſico; ſed ne digitis quidem menſam pulſare debet, ſive ſaltandi, ſive pueruli flentis compeſcendi gratiâ. In mensâ madefactâ, in cineribus vel pulvere, nullæ Sabbatho ſunt deſcribendæ

Orach chajim numer. 338.

Orach chajim numer. 340.

ſcribendæ literæ: verùm in aëre id non interdicitur. Nulla ſcriptura, ſive in chartâ, ſive in cerâ, eſt delenda.

In ſummâ, triginta novem omnis laboris generales articulos habent, ad quos omnes alios labores, etiam minimos, qui cogitationem humanam ſubire poſſunt, referuntur. Quemadmodum autem ſcaturigo in varios rivulos effunditur & dividitur, qui omnes aliquid cum ſcaturigine communis habent, quãvis plerumque naturam, propter loca per quæ fluunt, mutare ſoleant: ſic etiam ex generalibus iſtis omnis laboris articulis ſcaturiunt & oriuntur quamplurima ſingularia opera, non ſecus ac rivuli à ſcaturigine deducti, quæ etiamſi diverſa eſſe videantur, relationem tamen quandam & ſimilitudinem ad articulos ſuos generales habent. Exempli gratiâ; *Primus* articulus generalis eſt, *Arare ſeu agros colere.* Huc pertinent fodere, foveas replere, hortum paſtinare, herbas tranſplantare, arbores plantare, vites propagare, fodere, putare, pampinare, herbas vel teneras arbores irrigare, & alia ejuſmodi, quibus uniuſcujuſque rei, juxta naturam & proprietatem ſuam, accretio promovetur, Ita, quia foveas replere non licet, conceſsêre quidem Rabbini cubiculum Sabbatho aquâ irrigare, ne pulvis excitetur: ſed ſcopis everrere, vetuerunt; ne everrendo ullus ſcrobiculus in cubiculo repleatur. Quâ

Triginta novem generales omniũ laborũ prohibitorum articuli.

de causâ etiam nucibus vel globulis testaceis foveam versus jaculari prohibuerunt. Item, agrum pastinatum transire nõ licet; ne scrobs vel fovea aliqua conculcatione repleatur. *Secundus* articulus est, *Frumentum secare vel metere*; quò referuntur, Dactylos, uvas, oleas, ficos legere; fructus decerpere, apibus mel subtrahere, & alia id genus. Ideò Sabbatho fructus de pediculo pendentes edere vel degustare licet; pediculum verò abrumpere nefas. Sic etiam ambulandum non est in agro recens sato, præsertim humidâ & pluviosâ tempestate; ne semen calceis avellant, quod idem ac demessuisse censeretur. Vi hujus articuli factum, cur Judæi offensi fuerint, quòd Christi discipuli Sabbatho spicas evellerent. Ad *tertium* articulum, *Triturare* nempe, pertinent; Linum & cannabim frangere, terere, tundere; Lanã excutere, prelo vel torculari quicquam subjicere, res humidas & succidas, ut oleas, cytrea mala, uvas, malogranata, mora, &c. ut & Pannos quoslibet madefactos, indusia, vestes & similia, exprimere. Mulgere huc quoque referendum esset: sed de eo dissentiunt adhuc inter se Rabbini. Hinc disputant; Si infans nutricem vel ancillam stercore vel urinâ Sabbatho inquinaverit, num è vestigio id abluere debeat? Quidam censuerunt, manus illam supra rem inquinatam abluere debere, donec aqua manibus decidens spurcitiem omnem

Matth. 12.

abstu-

abſtulerit; ſed Rabbi Joſe id prohibuit, lixivium id & veram lotionem eſſe cenſens.

Idem eſto de reliquis articulis, quos Talmudici אבות מלאכות *Patres operum* appellant, judicium.

Nullum autem eſt diſcrimen, ſive in articulum generalem, ſive in id quod ab eo derivatur & ad illum refertur, pecces, (articulorum derivationes illas תולדות *Generationes*, quòd ab aliis generentur, appellant), & qui teſtibus in unum aut alterum peccaviſſe convincitur, dignus eſt qui lapidibus obruatur: qui verò prudens & deditâ operâ peccat, ח״ב כרת dignus eſt quem Deus ipſe judicet, & ex hoc mundo exterminet. Hæc exponuntur in Talmud tractatu de Sabbat. cap. 7. Qui omnia exſcribere vellet, hunc citò charta deficeret.

Judæi hactenus nunquã adhuc Sabbathum rectè obſervarunt.

Quamvis autem Judæi ſe ritè Sabbathum obſervare putent, & nihil prætermittere, quod ad illius honorem & ſanctificationem pertineat; experientia tamen docet ex ipſorummet doctrinâ & conſcientiâ, illos nondum hactenus Sabbathum ritè ſanctificaſſe & obſervaſſe. Sic enim legitur in Talmude tractatu de Sabbatho; *Rabbi Jochanan dixit*, כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע״א כאנוש מוחלין לו *Quicunque Sabbathum ut decet obſervat, juxta omnes ritus & conſuetudines ſuas, peccatorum ſuorum veniam conſequitur, quamvis ſe ſe idololatriâ pollueret ut Enoſch* (cujus tempore initium ce-

Cap. 16. folio 118. 2.

piſſe volunt Idololatriam, juxta illud: *Tunc profanata fuit invocatio Nominis Dei*, Gen.4.26.) uti ſcribitur, *Beatus* אנוש Enoſch *vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendit iſtud, cuſtodiēs Sabbathum* מחללו *ne polluat illud*; (ita enim ſonant Hebraica, ſed ſapientes Rabbini in Talmude dicunt) *ne legas* מחללו *ſed* מחול לו *Condonatur ipſi. Rabbi Juda docuit; ſi Iſraelitæ primum Sabbathum ſtatim à lege acceptâ rectè obſervaſſent, nulla unquam peregrina natio vel lingua illis dominata eſſet*, uti ſcribitur, *Venit ſeptima dies, & egreſſi ſunt de populo ut manna colligerent, nec invenerunt. Hujus peccati causâ Amalek in eos irruit*, uti ſcribitur; *Venit autem Amalek, & pugnavit contra filios Iſraël. Rabbi Jochanan inquit ex ſententiâ Rabbi Simeon filii Jochai; ſi Iſrael duo tantummodò Sabbatha ritè cuſtodiret, confeſtim liberarentur*, uti ſcribitur, *Qui cuſtodierint Sabbatha mea, &c.* Et paulò poſt: *Adducam eos in montem ſanctum meum*, hoc eſt, Hieroſolymam reducam. Quandoquidem ergo hactenus nondum liberati ſunt Judæi, nec ullam adhuc ullius liberationis ſpem vident; neceſſariò hinc concluditur, illos hactenus Sabbathum ritè non obſervaſſe, ut ipſimet agnoſcunt, ſe ſtante adhuc tēplo Hieroſolymis Sabbathum benè non cuſtodiſſe, & propterea Hieroſolymam everſam & ſolo æquatam. Ibidem enim in Talmude ſubjungunt: *Non aliâ de causâ Hieroſolymam erutam & deſolatam, quàm quia*

Eſa.56.2.
Exod.16.27.
Exod.17.8.
Eſa.56.4.

Sabbathum violaverant, uti ſcribitur; *A' Sabbathis meis averterūt oculos ſuos, & coinquinatus ſum in medio eorum.* Sic diem Sabbathi Judæi vino, carnibus, piſcibus, & omnigenis delitiis pro viribus celebrant, feriantur, & ab omni externo opere abſtinent, nihil vel minimo digito ſollicitant, quod ullam laboris ſpeciem præ ſe ferat, aut quo ad laborem incitari poſſint. Si verò re aliquâ opus habeant; ut hyeme hypocauſto ignem ſupponere, candelam accendere, vel emungere, foculo ſubjecto cibos calefacere, vaccas mulgere, pauperes & ſimplices Chriſtianos, ſive famulos ſive ancillas, ad id muneris deſtinant. Hinc ſe Dominos, Chriſtianos verò ſervos ſuos eſſe, gloriantur; ſiquidem ſibi quieſcentibus à Chriſtianis miniſtratur. Jus & æquum faceret Chriſtianus magiſtratus, ſi hoc interdiceret, ita ut nemo illis Sabbatho, reliquisque feſtis diebus, inſerviret.

Eze. 22. 26.

Judæi Chriſtianorum operâ in Sabbatho abutuntur.

In hujus capitis concluſione aliquid de illorum precibus dicendum eſſet; quàm ſcilicet in bonam partem etiam Chriſtianorum Sabbatho meminerint, quum ſibi à Deo gentium divitias & facultates dari poſtulant; Amonitarum, Moabitarum, Idumæorum, (ſic hodiè ab illis Chriſtiani appellantur) ruinam & excidium ab illo efflagitant, & ut terror & anguſtia gentes omnes invadat, Deusque gladium & ingens bellum inter gētes ab Oriente

ad Occidentem uſque excitet, &c. Verùm hac de re in peculiari libro agere conſtitui, ut & de multis aliis rebus, quas & in Chriſtianos & in eorum Magiſtratus ſcribunt.

Hoc itaque caput finiam illo Dei effato, quod per Jeſajam Iſraelitis notum factum eſt; *Incenſum abominatio eſt mihi, Neomeniam & Sabbathum & feſtivitates veſtras non feram, iniqui ſunt cætus veſtri, Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboravi ſuſtinens.*

Eſa. 1, 13.

CAPUT XII.

Quomodo ſe Judæi ad feſtum Paſchatis præparent & componant.

HActenus audivimus, quæ nam ſit Judæorum ſingulis diebus totius Hebdomadæ vivendi ratio, quo ſe modo ad modeſtam & piam vitam componant; ſupereſt ut oſtendamus, quibus ſolennitatibus & ritibus Dies ſuos feſtos agitent & in illis ferientur.

Feſta Judæorum.
Deut. 16. 16.

Præcipua aliquot habent feſta, quibus olim ſingulis annis ex omnibus terræ ſuæ finibus Hieroſolymam aſcendebant, & coram Domino comparebant; *Feſtum* nempe *Agni paſchalis*, *Feſtum hebdomadûm vel Pentecoſtes*, & *Feſtum tabernaculorum*; quæ tria feſta vulgò

שלש

שלוש רגלים *Schálosch regálim* ex Exodi 23. denominant. Alios præterea dies festos habent, quos in locis & urbibus, in quibus habitabant, celebrare solebant, quos ימים טובים *Jamim tovim* Dies bonos appellant; in quibus diversimodè feriantur.

Inter præcipua festa primum locum obtinet *Festum Paschatis*, & ab illo mense festa sua numerare incipiũt, ut illis à Deo in Lege præceptum est, ubi scribitur; *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni.* Sic primus dies mensis Nisan, Martii nempe novilunium, principium ipsis est anni sacri seu festorum. Annum verò civilem & politicum inchoant primâ die Tisri seu Septembris, hoc est, Septembris novilunio. Hinc legimus in Talmude, Tract. De Principio anni, statim ab initio: ארבעה ראשי שנים הן וכו' hoc est, *Quatuor sunt anni principia; primâ die mensis Nisan seu Martii est novus annus regum & festorum: Primâ die Elul, seu Augusti novilunio, novus est annus pecoris decimandi: Primâ die Tisri, seu Septembris novilunio novus est annus annorum; Anni nempe dimißionis, Jubilæi, Plantationis omnium arborũ & herbarum: Primo die Schebhat, hoc est, novilunio undecimo novus est annus arborum. Rabbi tamen Hillel & schola ejus docuit, decimo quinto die demum hunc annum incipere.* Hactenus Talmud. Hæc autem sic intelligenda sunt. *Annus regum* ille est, à quo nu-

Paschatis festum.

Exod. 12. 2.

De annis Judæorum, & variis anni principiis.

Rosch haschana cap. 1.

merare & ſupputare incipiebant annos regni Regum ſuorum, in contractibus, chirographis, & publicis omnibus inſtrumentis & diplomatibus, qui ad annos & menſes Regis regnantis componebantur; adeò ut, quamvis uno tantùm menſe, unâ hebdomade, vel uno die ante Martium in regem electus & confirmatus fuerit; menſis, hebdomas, dies ille pro integro anno reputata fuerint, & ſecundum regni ſui annum Martio denuò inchoaverit. Pariter primus dies Novilunii Martii, principium eſt *feſtorum*, ſeu *menſium*, juxta quos dies feſtos numerabant; ut Paſcha celebratur menſe primo; feſtum Tabernaculorum ſeptimo, Septembri nempe; & ita deinceps. Poſtea Novilunium Auguſti novus erat *Annus pecoris decimandi*; nempe à quo numerare incipiebant annos & menſes, quibus novum pecus natum erat, ut decimas ritè darent. Tertiò primus dies Novilunii Septembris, principiũ eſt *Annorum*; à quo nempe in hunc uſque diem tempora *à mundi Creatione* ſupputant, principio ſemper facto ab hoc menſe. Pariter quoque ab hoc menſe numerarunt tempus Dimiſsionis ſeu *Anni quietis*, qui ſeptimus erat annus, quo agri & vineæ eorum quieſcebant. Principium item *Jubilæi*, qui quinquageſimus erat annus, de quo Levitici cap.25. agitur. Item à quo numerabant & ſupputabant tempus, quo teneræ *arbo-*

res

res & herbæ plantatæ fuerant, ut annum impuritatis illarum ritè numerare possent: Ex. gr. Si arbor Junio plantata fuerat, primus plantationis annus Augusto finiebatur; secundus verò mense Septembri incipiebat, & ita deinceps per tres annos arbor præputiata & immunda censebatur, uti Levitici 19. cap. docetur. Postremò primus dies, vel ut Hillel voluit, decimus quintus undecimi novilunii, Januario nostro ferè respondens, novus erat *arborum & fructuum annus*, nempe prout arbores ante vel post hunc diem germinabant & gemmas trudebant, fructuum esus concedebatur vel interdicebatur. Juxta hanc computationem decimas quoque dabant; videlicet, quæ ante hunc mensem germinabant, ut Palmæ, Cytri, & id genus arbores maturè gemmãtes, & quæ præcoces fructus consequuntur, de illis, anno nondum toto vertente, nempe ante Januarium, comedere licebat: quæ verò post hunc diem primulùm gemmas emittebant, nihilominus tamen illo ipso adhuc anno præcoces fructus ferebant, de illis, nisi post decimum quintum Januarii diem, comedere non licebat. Nullas præterea decimas dabant de fructibus arborum, quæ ante primum vel decimum quintum Januarii gemmabant; de illis verò quæ postea gemmas trudebant, decimas dare oportuit. Hæc omnia in Talmude loco suprà citato fusissimè disputantur. Anto-

tius

nius Margarita insuper scribit in libro suo de fide Judaica, Judęos docere, decimo illo quinto die arboribus ut plurimùm primum suum succum innasci, semina quoque in pyris vel pomis hoc die se convertere, ut experientiâ verum esse comperiet is qui dissecabit. Scribunt præterea in Ritualibus suis Germanicis, nullum anserem męnse Schebhat mactandum esse: horam enim adesse infaustam & inauspicatam, quâ mori oporteat eum, qui hoc tempore anserem mactaverit: si quis verò hujusce rei ignarus peccaverit, jecur anseris illi in mēsa apponendum esse. sic omni defungetur periculo, ex Rabbi Judæ, cognomento Pii, sententia. Et hæc de variis annorum Judaicorum principiis veluti per transennam dicta sufficiant; ad argumentum nostrum jam revertamur, & videamus, quomodo se Judæi ad pascha suum componant, quod festorum solennium primum est, in anno mensium ad quos festorum numerum subducunt.

pag. 70.

Orach chajim numer. 429. Præparatio ad pascha.

Triginta dies antè, triticum sibi ad paschatis azyma prospiciunt; pauperibus quoq; Judæis, qui præ rei familiaris angustiis triticum azymis conficiendis comparare non possunt, impertiuntur.

Per totum mensem Nisan (cujus principium, uti suprà diximus, est à novilunio Martii nostri) nulli Judæi grandiores & ætate provectiores sibi jejunium indicunt: soli primogeniti

geniti ſub Paſchatis veſperam, ut poſtea narrabitur, jejunium celebrant.

Proximum Sabbathum ante Paſcha ſanctum valdè ab illis habetur, prolixamque habent eo concionem de Agno paſchali, illiusq; uſu. Appellatur ab illis *Sabbathum Magnum*; idque propter miraculum quoddam, quod priſcis temporibus in hunc modum contigiſſe referunt. Scribitur in Exodo: *Decimâ die menſis hujus tollat unuſquiſque agnum per familias & domos ſuas, Et ſervabitis eum uſque ad quartam decimam diem menſis hujus.* In hæc verba ita commentantur Rabbini: *Patres noſtri decimâ die agnos ſuos acceperunt, & lectorum ſuorum ſpondis alligarunt, ut ad decimam quartam uſque diem eos ſervare poſſent. Quùm hoc Aegyptii vidiſſent, quæſiverunt ab illis, quid ſibi cum ligatis illis agnis vellent? Iſraëlitæ reſponderunt; Feſto paſchatis illos in oblationem mactare volumus. Aegrè id tulére Aegyptii, ubi viderunt, pecus illud quod inſtar Dei colunt* (ſignum enim Arietis Ægyptiorum Deus erat), *ob oculos ſuos mox mactandum eſſe. Siniſtri itaque aliquid in Iſraelitas meditabantur. At ingens, Deo ita volente, miraculum contigit. Tanto terrore Aegyptiorum animos percuſſit, ut ne hiſcere quidem auſi fuerint, nedum ut injuriâ ullâ Iſraëlitas afficerent.* Addunt præterea, Aharonem ſic à Moſe compellatum; *Non poteſt id ita fieri; abominationes enim Aegyptiorum* (Agnum nempe, quem mactare abominandum ducunt eſſe

Orach chajim nū.430.

Sabbathum magnum quod & cur?

Exo.12.3.6.

Exod.8.26.

esse facinus, siquidem Dei loco ab illis colitur) *immolabimus Domino Deo nostro? quod si mactaverimus ea quæ colunt Aegyptii coram eis, lapidibus nos obruent.* Jam verò Deus Ægyptiorum animos consternavit, & tantum illis incussit terrorem, ut Israelitis nullatenus nocere potuerint. Ingentis hujus miraculi causâ Sabbathum hoc, qui dies mensis decimus fuit, *Magnum Sabbathum* appellant.

Exod.13.7. Iterum legimus in Exodo: *Azyma comedetis septem diebus: non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis*; Hinc Judæi eliciunt; *primò*, omnem fermentatum panem studiosè perquirẽdum esse, & omne fermentum, hoc est, omnes vasorum sordes, quibus per totum annum domi usi sunt, efferendas, everrendas & purgandas esse. *Secundò*, recentem azymis in Paschatis dies festos conficiendis farinam habendam esse.

Purgatio & mũdatio vasorum ad pascha. Duobus itaq; ad minimum vel tribus diebus ante Pascha, omnia vasa, omnemque domesticam supellectilem, prout scil. cujuslibet vasis natura patitur, & necessitas postulat, verrere, abstergere, & purgare incipiunt. Ingentes ad hoc accipiunt lebetes, quibus diebus festis uti solent, iisque aquâ repletis ignem supponunt, donec bulliat: omnia deinde stannea & lignea vasa, probè priùs tersa, in lebetem immittunt, & mox extracta, frigidâ abluunt: & sic sunt כשרים hoc est, *apta, idonea & legitima.*

Orach chajim nũ. 451.

ma. Quæ præ mole in lebetem immittere nequeunt, ut puta, labra, cupas, ſellas, ſcamna, mēſas, & alia hujuſcemodi, ferro ignito & cādente, uti etiam lapide, forcipibus accepto & ſuſpenſo, aquam tantâ copiâ ſuperfundunt, ut undiq; & quaquaverſus irrigentur & abluantur. Aquæ hîc parcendum non eſt: ſi enim locus aliquis in vaſe ſit, quò aqua non pervadat, vas illud legitimum non eſt. Mactram vel panarium probè lotum, calce circumcirca oblinunt, & in peculiari conclavi reponunt. Ingentia ahena ſeu lebetes, ubi deterſerunt, aquâ fervente replent; inde tres titiones ignitos immittunt, adeò ut aqua ſupereffluat; frigidâ poſtremò abluunt. Stannum quod attinet, aliaque id genus vaſa, duas forcipes habent; alterâ in aquam ferventem illa immittunt, alterâ extrahunt, ut eâ etiam parte, quam prima forceps tegebat, abluatur. Vaſa ferrea, ut craticulas, verua, opercula, ſartagines, & ſimilia, tamdiu igni ſubjiciunt, donec ſcintillas agant: tum demum enim ſunt legitima. Ferreum vel æneum mortarium, prunis candentibus, filo circumligato, replent: ubi eò uſque incaluit, ut filum rumpatur, legitimum eſt. Mortarium lapideum, ſi fieri poſsit, de novo excavandum eſt, &c. In ſumma, omnia vaſa pura & munda eſſe oportet, nullæ ſordes, nullum fermentum comparere debet. Et, ſi quis in Paſchatis feſto è vaſe non purgato cibum

bum caperet, tam grande peccatum eſt, ac ſi cum muliere menſtruatâ concumberet. Non abſque causâ Dominus noſter Chriſtus dixit:

Marc.7.8. *Omiſſo mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones ſextariorum & poculorum, aliaq; ſimilia ejuſmodi multa facitis; ſanè benè abrogatis mandatum Dei, ut traditionem veſtram ſervetis.* Item:

Matth.23. *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæq; partem, intus autem illa plena ſunt rapinâ & intemperantiâ, Væ vobis, quoniam ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ extra quidem apparent ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, omniq; immunditiâ. Ita & vos extra quidem apparetis coram hominibus juſti, intus verò pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.*

Inquiſitio & Expurgatio fermenti. *Orach chajim nū. 431. Tractatu Peſachim cap. 1.*

Jam ſequitur, quâ ratione veterem fermentatum panem perquirant & efferant. Nocte ante Paſchatis pervigilium, quilibet pater familias ſcutellam capit cum peniculo vel pennarum faſciculo, candelamq; ceream accendit, & antequam perquirere occæperit, ait: ב״אי א״מה אק״בו על ביעור חמץ *Benedictus tu Domine Deus noſter totius mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & fermentum efferre juſſiſti.* In amplâ domo, ubi multa ſunt conclavia, cubicula, & hypocauſta, paterfamilias vel pueros vel homines aliquot ſibi adjungit (nullas autem adhibet mulieres, quia & pigræ ſunt, & multum garriunt; ac proinde ad veſtigandum inidoneæ); quos autem ſibi adjunxit,

junxit, ii ad precatiunculam אמן *Amen* reſpondent, eumque poſtea in perquirendo juvant. Singuli candelam ceream præ manibus habent, & omnes murium ſcrobeculas & rimas diligenter rimantur, ut videant, num fortè mures micam panis uſpiam detulerint, quam non perederint. Nemo altiùs quærere vel cãdelam admovere tenetur, quàm quouſque poteſt pertingere. Inprimis ubi parietes Chriſtiani ædibus ſunt contigui, rimis & foraminibus candelam omninò admovere non debet, ne Chriſtiano in mentem veniat, Judæum domum incendere velle. Ubi verò Judæorum ædes contiguæ ſunt, quàm fieri poteſt profundiſsimè & altiſsimè diſquirendum & perveſtigandum eſt.

Candelis ſebaceis ad hanc perquiſitionem non utuntur ideò, quia facilè ſtillant, nec ſic purum conclave eſſet: novo enim ſebi fermento pollueretur.

Solent aliquando micas aliquot de induſtriâ paſsim ſpargere; præſertim in conclavi, quod ab illis purum & mundum eſſe cenſebitur, ne fruſtra oraſſe & perquiſiviſſe videantur. Verùm micas illas veteres & duras eſſe oportet: aliâs dolus inutilis eſt.

Panem quoq; quem nocte comeſturi ſunt abſcondũt, ne inveſtigãdo ab ipſis inveniatur: alioqui enim inſtar fermenti etiã tollendus & comburendus eſſet, & ita quo cænarent non haberent.

Inter Precatiunculam & Diſquiſitionem; de nulla re, niſi quæ ad Perquiſitionem pertineat, loqui audent; Exempl. gr. *Aperi conclave, Huc candelam admove, &c.*

Si quid fermenti inveniant, diligenter ad matutinum uſque tempus ab illis tollitur, tegiturque & ſtudiosè ſervatur, ne ullus mus accedere poſsit, qui aliquid auferat; alioqui enim integram domum denuò perſcrutari & perveſtigare oporteret. Quapropter etiam noctu in uno tantum angulo comedunt, & diligenter cavent, ne quicquam, vel ſaltem quam minimùm cadat, ne integra domus iterum polluatur.

Poſtquam pater familias omnia perſcrutatus eſt, ait: כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא ביערתיה ליבטל ולהוי כעפרא דארעא hoc eſt, *Omne fermentatum quod penes me eſt, quod neque vidi, neque ſuſtuli, diſpergatur, & ad pulverem terræ æquiparetur.*

Orach chajim numer. 453. *Placentæ paſchales.* *Farina.*

Manè pridie paſchatis dulces & azymas placentas conficere incipiunt. *Farina* ad has placentas à tribus ad minimum diebus molita eſſe debet, ut benè refrigeſcat, nec maſſa acida fiat vel intumeſcat. *Molæ*, ſi fieri poteſt, de novo priùs cædi debent, & recentibus albisq; linteis circumtenſæ eſſe; vel ſaltẽ vetera lintea probè excuti decet: ut plurimùm enim humida ſunt, & facilè illis farina adhæret, quæ poſtea in novam dulcemque Paſchatis fari-

nam

pam decidit. Sic etiam *cista farinæ* excipiendæ destinata, albis linteis intrinsecùs obduci debet, ne ullus alterius farinæ pulvisculus, farinę huic immisceatur. *Aquam* ad harum placentarum massam, *Aquam* מצוה *præcepti* appellant. *Aqua.* Hauritur & petitur vasis festis, dubiâ luce à Solis occasu, sed ante stellarum ortum; tecta domum defertur; nam per viginti quatuor horas nullus Sol hanc aquam debet accedere. Nempe per duodecim diei horas Sol in terra conspicitur, non autem in puteo: per duodecim noctis horas tegi debet; hoc pacto per viginti quatuor horas nullus Sol aquam hanc accedit. Quilibet paterfamilias ipsemet aquam hanc haurire, nec id sibi dedecori vertere debet; siquidem legimus, Regem quendam Israel aliquando fructuum ex arboribus primitias humeris suis gestasse.

Quum massa ad placentas incipit subigi, *Subactio.* pater familias ait; *Omnes particulæ quæ ex hac massa decident,* הפקר *liberæ sint*; nempe, si quid in terram decidat & acescat, id muribus concessum & datum esto, nec amplius sit in Judæi potestate. In loco frigido subigunt, quò nullus Sol pervenit, qui procul quoque est à fornace, ne massa incalescat & fermentetur.

Mulier quæ subigit, peculiarem massæ illius particulam, quæ in Lege חלה *Challah* *Challah.* appellatur, desumit, placentam conficit, & ait; ב״א״י א״מ״ה אק״בו להפריש חלה *Benedictus tu*

Deus noster, qui nos infermentatam placentam se-
Levit. 8. *ponere jussisti*, ut habetur in Lege; *Sustulit autem de canistro azymorum quod erat coram Domino, panem unum absque fermento*; Quibus dictis, placentam hanc in prunas & carbones ignitos vel clibanum projicit, antequam reliquæ placentæ illuc immittantur, adeò ut tota comburatur.

Confectio placētarum. Dulces postea & infermentatas illas conficit placentas, quas Paschatis festo durante comedunt (Vulgò rotundæ sunt, & foraminibus plenæ, ferro pectini simili perforatæ, ut aëri perviæ remaneant, nec intumescant, vel fermententur), ocyssimeq; in clibanum conjiciunt, ne diu nimis desideant. Placentæ hæ nec saliuntur, nec ullo vel butyro vel olivo mitigantur, merâ tantùm aquâ conficiuntur, ac proinde esu sunt insuaves; unde interdum piæ quædam mulieres ova simul subigunt, ut gustu sint gratiores. Relatum mihi quoque est, divites Judæos curare, ut istæ placentæ ex meris amygdalis contusis conficiantur; non solùm in honorem festi, sed etiam, quòd & esu sint suaviores, & morsibus faciliùs cedant.

Orach chajim numer. 471. Exinde ante quintam diei horam, hoc est, horam circiter decimam prandent; sed non multum comedunt, idque cibos tantùm ad concoquendum facillimos, nihilque amplius edere audent usque ad stellarum accessum,

ut

ut noctu eò major sit azymorum appetentia. Si quis interim sitiat, multa non est illi bibenda aqua, verùm vini cyathus ebibendus: stomachi enim fastidium pellit, & orexim excitat.

Statim à cibo ignem peculiarem sub dio faciunt, & fermentum, quod pridie vesperi perquisiverunt & invenerunt, comburunt, & pater familias ait: כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דחמיתיה ודלא חמיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה ליבטל וליהוי כעפרא דארעא *Omne fermentum & fermentatum quod est penes me, quod sive vidi sive non vidi, sive extuli sive non extuli, dissipetur & perdatur, nec pluris fiat quàm pulvis terræ.*

Primogeniti pridie Paschatis à manè ad noctem usque jejunio se macerant; quia Deus olim primogenitos Israelitarum ab Angelo destructore liberavit, nec interfecit.

A' prandio non laborant, sed balnea subeunt: vestes quoque à sartore petere, quæ in honorem festi induantur, prohibitum non est, &c.

Pesachim cap. 4.

Christus ait; *Cavete vobis à fermento Pharisæorum & Sadducæorum*, hoc est, à falsa illorum doctrina & hypocrisi.

CAPUT XIII.

Quâ ratione Judæi festum suum Paschatis ritè demum celebrare incipiant.

Vespera paschatis.

PRidie Paschatis sub vesperam Oblationis tempore (quod מנחה *Mincha* vocant) in scholam se conferunt, & Cantionibus ac precibus divino suo cultu defunguntur, ut in eorum Ritualibus & Precum libellis consignatæ leguntur. Sub noctis principium duas candelas, ut Sabbatho, accendunt: festum verò vino in Schola, quemadmodum Sabbathum, non consecrant, sed id reservant, donec domum sint reversi. Nemo enim tam pauper est, quin hâc vesperâ mensuram vini habere possit festo ritè consecrando.

Orach chajim numer. 472.

Interim domi mulieres mensam argenteis, aureis, aliisque pretiosis vasis, pro uniuscujusque facultatibus honorificè sternunt. Et singuli divitias suas ostentare debent, non quidem animo superbo & jactabundo, sed in honorem festi. In omnibus enim lætitiis & pompis, perpetuò incendium & desolationem templi meminisse, ac propterea lugere debent. Patri familias sellam dorsuariam se-

Quomodo in paschate mensæ accumbant.

riceis vel heteromallis pulvillis insternunt; sedilia omnia & parietes circa mensam pulcherrimis tapetibus obtendunt, quàm optimè quisque potest, ut magnificè, Dominorum instar, qui servitute liberati in Ægypto captivi ampliùs non detinentur, reclinare possint. Singuli enim duabus primis noctibus Domini & principes sibi videri debent, qui servi quidem fuerint, nunc verò liberati & redemti. Judæus pauper, qui eleemosynis victum quæritat, nulla pulvinaria, nullosque tapetes habet, sedili tantùm insidere debet, ut, Baronis instar, reclinare quoque possit. Mulieres acclives sedere non tenentur, &c.

Quæ in mēsa apponēda.

Tres placentæ.

Serâ demum nocte, non citiùs, è schola domum festinant, mensæ pelvim vel lancem *cum tribus placentis*, in medio duorum mantilium involutis & tectis, apponi curant. *Suprema* Summum sacerdotem designat: *media*; Levi seu genus Leviticum; *tertia* & infima, plebem Israëliticam. Apponitur etiam scutella, in qua *armus è tenero agno vel hædo* assus, cum *ovo indurato*, reponitur: patina quoque cum *pulmento è pomis*, *pyris*, *nucibus*, *ficubus*, *amygdalis*, *malis citreis*, & ejusmodi rebus confecto, cui *vinum immiscent* & incoquunt, & eâ ratione præparant, ut *Lateris* speciem præ se ferat, multis additis aromatibus; imprimis verò cinnamomum crassè contusum superinjiciunt, ut *Paleam* & *Lutum* referat, & hoc

pacto in memoriam ſibi revocent, majores ſuos in Ægypto *paleâ & luto* laboraſſe, *lateresq;* confeciſſe. Acetarium præterea è lactucis, hederâ, raphanis, petroſelino, chærephyllo, naſturtio; & juxtà patellam cum aceto apponunt, ut memoriâ repetant, majores ſuos agnum paſchalem cum herbis amaris comediſſe.

Ubi hæc omnia ſunt appoſita, ocyùs accumbunt, & ſingulis, tum junioribus tum ſenioribus, etiam infantibus in cunis vagientibus, ſcyphus vini infunditur.

Quatuor cyathi infunduntur ſingulis.

Quatuor autem ſingulis cyathos infundendos ordinarunt Rabbini, quos etiam ſinguli exhaurire debent, idque, ut poſtea dicetur, in quadruplicis beneficii & liberationis memoriam. Qui abſtemius eſt, aut cui alioqui vinum nocet, etiam naturâ reluctante, quatuor hæc pocula ebibere tenetur. Cavendũ verò hîc patrifamiliâs, ne ipſemet vinum infundat, ſed per famulum quempiam pocula infundi curet, iterum דרך חירות magnæ libertatis & magnificentiæ oſtentandæ causâ: שכל מעשה הלילה הזה יעשה דרך חירות Omnia enim iſtâ nocte magnificè & regaliter ſunt facienda. Ubi itaque accubuerunt, &

Primus cyathus.

primus hîc *ſcyphus* infuſus, tum pater familias, & vinum & feſtum Paſchatis, benedictione ritè conſecrat, & unuſquiſq; ſcyphum ſuum, ſiniſtro latere, Baronis inſtar, pulvillo accli-

vis,

vis, evacuat. Sunt qui manus ante hanc consecrationem lavent: alii verò consecratione demum peractâ. Gravis hac de re & subtilis in Talmude habetur disputatio: quidam, ut hanc controversiam dirimant, nudum corpus suum manibus alicubi tangunt, ut manus denuò lavare cogantur. Vulgò *Vino rubro* utuntur; si modò nancisci possint, & vinum album non sit melius: vel, קונדיטון vinum aromatiten ad hujus festi consecrationem conficiunt.

A primo hoc haustu ad *Acetarium* veniūt, unusquisque paululum oleris capit, & in acetum intingit, patre familias dicente: ב'א' א'מ'ה בורא פרי האדמה *Benedictus tu Domine Deus noster, mundi Domine, qui varios terræ fructus creasti.* Acetarii itaque paululum comedunt, ut major sit in eis cibi appetentia: acetum enim ad edendum incitat.

Acetarium.

Postea pater familias mediam placentam è patina captam in *duo dividit*, (Hebr. ויבצענה לשנים) maximam partem propter se sub pulvillo vel mantili collocat, (ut denotet, majores suos massam suam linteis illigatam secum detulisse); alteram verò partem in medio duarum integrarum placẽtarum; (simulque armum assatum cum ovo è scutella capit) singulis scutellam, in qua est dimidia placẽta, apprehendentibus altaque voce canere incipientibus: הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא

Placentæ mediæ divisio.

בארעא דמצרים כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין: id eſt, *Hic eſt panis paupertatis & afflictionis, quem majores noſtri comederunt in Aegypto. Quiſquis eſurit, veniat & comedat, quiſquis opus habet, accedat & comedat de oblatione agni Paſchalis: hoc anno hic ſumus; anno proximo, Deo volente, erimus in terra Canaan: hoc anno ſervi ſumus, anno proximo, ſi Deus ita voluerit, liberi erimus, filii familias & Domini.* (Hîc Dimidia placenta Paupertatem & miſeriam denotat; Pauper enim & mendicus panes integros non habet, ſed fruſtula tantùm, & particulas, ſicque memoriâ repetunt quod ſcriptum eſt: *Septem diebus comedes abſque fermento* לחם עני *panem afflictionis*) Cur iſta lectionis paſchalis particula Chaldæâ linguâ ſit concepta & conſcripta, variè diſputant Doctores; cùm reliqua quæ ſequuntur omnia ſint Hebraica: Talmudici putant ideo hoc factum, ne Dæmones intelligant, & ad convivium paſchale veniant, illudque polluant, eò quòd dicatur, *Quiſquis eſurit, veniat & comedat.* Dęmones enim & Angeli non intelligunt linguam Chaldæam, ut in Tractatu de Sabbatho habetur.

Deut. 16. 3.

fol. 12. 2.

Armum deinde & ovum iterùm menſæ apponunt, & ſingulis *ſecundum ſcyphum* plenum infundunt, atque ſcutellam cum placentis è menſa tollunt, ut filii eorum, ſicut priſcis tempo-

Secundus cyathus.

temporibus, habeant quod de agno paschali quærant, quemadmodum scribitur; *Et quum dixerint vobis filii vestri, quæ est ista religio?* Sic etiam nunc quærere debent: *Cur placentæ illæ mensâ removeantur, siquidem illas nemo adhuc degustavit?* Respondent singuli pueris quod norunt, citoque iterum ad mensam referuntur.

Exo. 12. 26.

Longum deinde satis de liberatione ex Ægypto decantant hymnum, in quo, ubi ad decem plagarum, quibus Ægyptii affecti sunt, narrationem devenêre, lentè canunt, & digito uno vinum è scypho spargunt, denotantes; decẽ illas plagas domibus suis in hostes suos, Christianos nempe, egredi debere. Illicò postea singuli scyphum suum manu captum attollunt, & elatâ voce canunt: לפיכך אנחנו חייבים וכו' id est, *Ideo nos confiteri, laudare, celebrare, extollere, colere, & benedicere tenemur eum, qui nobis & parentibus nostris omnia hæc signa fecit, nos ex servitute in libertatem, ex luctu in gaudium transtulit, è tristitia ad lætos & festos dies, è tenebris in lucem; quapropter coram eo dicemus* הללו יה *Laudate Dominum, &c.* Hîc scyphum suum singuli secundò ebibunt, acclives instar Principum & Dominorum.

Minhagim Pag. 25.

Postea pater familias denuò manus lavat, & solitam precatiunculam recitat, *summam placentam* è patina capit, & ait; בא״י אמ״ה המוציא לחם מן הארץ *Benedictus tu Domine Deus*

Secũdæ placentæ benedictio, fractio, & distributio.

Deus noster, Mundi Domine, qui panem è terra producis. Nihil tamen inde comedit, ſed dimidiam quoque placentam accipit, & ſubjicit: ב'אי א'מה אק'בו על אכילת מצה: *Benedictus &c. qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & azyma comedere juſſiſti*; ſimulque cum dicto aliquid de duabus placentis frangit, editque, & aliis, qui in ſiniſtram quoque partem acclives nituntur, ut edant porrigit. Seſquiplacentam accipiunt; quùm tamen Sabbatho, aliisque feſtis diebus, duos integros panes accipiant; quia in hujus feſti deſcriptione ſcribitur, לחם עוני *Panis afflictionis* aut *paupertatis*. Pauper autem non integros panes, ſed fruſtula tantùm panis habet (Ita Judæi hîc mendici ſunt, qui modò Barones videri volebant). Iterum herbarum amararum aliquid capit paterfamilias, & in pulmentum illud, quod ſtramini & luto ſimile eſt, ut modò diximus, intingit, aitque: ב'אי א'מה אק'בו על אכילת מרור *Benedictus, &c. qui nobis herbas amaras comedere præcepiſti.* Comedit itaq;, & alios quoque comedere jubet. Reclinati verò non comedunt: hoc cibo enim redit illis in memoriam, majores ſuos in captivitate adhuc fuiſſe, & paleâ lutoque lateres conficere debuiſſe.

Deut. 16.

Tertia placenta.

Mox tertiam placentam è patinâ tollit, fruſtulum ex eâ defringit, iterumque paululum herbarum amararum comedit; in pulmētum tamen non intingit; quia Rabbi Hillel ſtante adhuc

adhuc templo ſecundo ſic fecit, factumque ſuum ex hiſce verbis comprobavit: *Et azymos panes cum herbis amaris comedetis.* Egregiam mehercle probationem! *Exod. 12. 8.*

Ita actus præparatorius ad legitimam Paſchatis celebrationem explicit; & nunc demùm verè cœnare incipiunt, quicquid ipſis Dei beneficentia & liberalitas conceſsit, edentes, hilaresq; & bono animo, & in mediam ferè noctem, ſtrenuè epulantes.

Poſt cœnam, mediâ nocte inſtante, *dimidiam placentam*, quam abſconderat, profert Paterfamilias, aliquantulum de ea comedit, & aliis quoque fruſtulum porrigit: ſuperbè in ſiniſtrum latus recumbunt, manus lavant: unicuique ſcyphus plenus infunditur, quem mox ebibunt; hicque *tertius* eſt *ſcyphus* qui conſecratur. *Tertius cyathus.*

Gratias denique agunt, & *quartus ac poſtremus* illis *ſcyphus infunditur*, & paterfamilias ſcyphum manu accipiens, ait: שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו׃ שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם תרדוף באף ותשמידם מתחת שמים יי׳ *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, & in regna quæ nomen tuum non invocaverunt: Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos: Perſequere eos in furore tuo, & contere eos ſub cœlis Domine.* (Interea currit aliquis, ædiumq; fores latiſsimè reſerat, magnæ ſecuritatis teſtandæ *Quartus cyathus.* *Pſal. 79. 6.* *Pſal. 69. 25.* *Thren. 3. 66.*

ſtandæ gratiâ). Hiice diris & imprecationibus gentes omnes, quæ Judææ non ſunt, maledicunt; præcipuè verò Chriſtianos; & ſperant, prophetam Eliam illicò adventurum, atque Meſsiæ adventum annuntiaturum, qui eâ Paſchatis nocte illos ſit liberaturus, prout in alia quadam prece, cujus principium eſt אז רוב נסים, gloriantur, omnes ferè mirandas patriarcharum & totius populi Iſrael liberationes hâc nocte contigiſſe. Optant itaque ut Deus iterum veniat, eoſque ex hac captivitate liberet; Chriſtianos verò, eâ ratione ut Ægyptios olim, puniat. Hinc etiam aliquando fit, ut ſimul ac fores reſerantur, & diræ illæ recitantur, præſtò ſit aliquis, qui in candido linteo vel aliis veſtibus in cænaculum clanculùm irrepat, ut pueruli credant, Eliam adeſſe, qui lumbifragio Chriſtianos ſit multaturus. Reliquas deinde preces, quæ ad menſam vulgò recitari ſolent, ad finem uſque perducit, & ita concludit: אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב במהרה במהרה בימינו בקרוב אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב: בחור הוא, גדול הוא, דגול הוא, הדור הוא, ודאי הוא, זכאי הוא, חסיד הוא, טהור הוא, יחיד הוא, כביר הוא, למוד הוא, מרום הוא, נורא הוא, שגוב הוא, עזוז הוא, פודה הוא, צדיק הוא, קדוש הוא, רחום הוא, שדי הוא, תמים הוא יבנה ביתו בקרוב במהרה במהרה בימינו בקרוב אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב quæ in Germanica precum ſuarum verſione para-

Orach chajim nũ. 480

paraphrasticè sic interpretantur: *Deus omnipotens, nunc brevi & citò templum tuum ædifica, citò, in diebus nostris quàm proximè, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc brevi templum tuum ædifica. Misericors Deus, magne Deus, mansuete Deus, summe Deus, bone Deus, suavis Deus, egregie Deus, Judæorum Deus, brevi templum tuum instaura, citò, citò in diebus nostris, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc citò templum tuum ædifica. Potens Deus, vive Deus, fortis Deus, celebris Deus, mansuete Deus, æterne Deus, terribilis Deus, eximie Deus, regie Deus, dives Deus, formose Deus, fidelis Deus, nunc brevi templum tuum instaura, citò, citò in diebus nostris, brevi, citò, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc citò templum tuum ædifica.*

Post hoc poculum quartum non licet ulterius vinum eâ nocte gustare, nisi fortè quis sit ægrotus, aut debilitate stomachi laboret; tum enim & quintum poculum infundere licet, cum recitatione *Hymni* quem vocant *magni.* Aquam verò bibere non est prohibitum.

Orach chajim nũ. 281.

Ad quietem itaque postea & somnum, rerum omnium securi, se conferunt: Hæc enim Nox in Exodo appellatur ליל שמרים *Nox custodiarum*; creduntque, se hac nocte ab omni sive hominum sive dæmonum injuria tutos: unde & fores per totam noctem apertas relinquunt,

quunt, ſperantes Eliam adventurum, & ipſos ex miſeriâ & captivitate ſua liberaturum.

Ejuſmodi laborioſam pompam miſeri & occæcati Judæi per duas noctes, in locum agni paſchalis, ſubſtituunt, quem cum ceremoniis, quæ in Exodo habentur, comedere debuerunt. Verùm Rabbini eorum ſcribunt & docent, ſe ab Urbis & Templi deſolatione agnum paſchalem non ampliùs mactare, & cum ceremoniis à Moſe injunctis edere audere. Ad hanc enim, ut & ad cæteras oblationes omnes, neminem obligari, niſi in terra Canaan, quæ ſola pura & ſancta eſt regio; reliquas verò regiones impuras eſſe & pollutas. Sed quandoquidem Judæi, à quo Chriſtus, verus ille Agnus paſchalis, pro nobis eſt oblatus, in nullo amplius loco Agnum paſchalem ritè & verè comederunt, nec ipſi Judæi, qui terram Canaan & Hieroſolymam incolunt, hodiè agnum paſchalem legitimis adhibitis ceremoniis comedunt, quia etiam nullam planè ampliùs oblationem offerunt; aliam neceſſariò oportet eſſe cauſam, cur & eorum oblationes, & omnes Moſaicæ Ceremoniæ, ceſſaverint. Sanè niſi uſque adeò à Deo cæcitate percuſsi forent, id utique mille ſexcentorum annorum ſpatio perquiſiviſſe & conſideraſſe poterant. Jure itaque cum propheta Davide dicas: *Hæc via illorum mera eſt ſtultitia, quam poſteri tamen ore ſuo laudant. Non audivit populus*

Extra terrã ſanctam nõ licet agnum Paſchalem mactare & edere.

Pſal. 49.14. *Pſal.* 81.12.

pulus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi. Dimisi itaque eos in cordis sui cæcitatem, & ambulaverunt in adinventionibus suis. Hanc verò suam sententiam, ex hisce Mosis verbis probare nituntur Rabbini: *Non poteris immolare pascha in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi: sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomē ejus ibi immolabis pascha vespere ad solis occasum.* Sed verus hujus mandati sensus hic est; ut postea, ubi in terram Canaan venerint, statumque regimen habuerint, Urbem & templum, in quo Deus nomen suum habitare voluerit, insederint, in nullo alio loco agnum paschalem mactent, quàm in illo, nempe Hierosolymis; idque propterea, ut eò faciliùs in fidei unitate persisterent, quùm quotannis Hierosolymam, tanquam ad signum & caput Ecclesiæ, undique convenirent. Postquām verò ipsorum regimen fuit desolatum, &, sive propter bella sive alia pericula, Hierosolymam venire non potuerunt, tum singuli agnum paschalem domi sæpius mactarunt, ut ex altero Regum videre est. Regimine autem restituto, Pascha cum magnâ solemnitate & lætitiâ celebrarunt, uti rex Josias fecit. Jam verò quòd à mille sexcentis annis, & quod excurrit, agnum paschalem ritè nec mactare nec edere possint; non politici tantùm regiminis, & templi desolationem, sed longè graviorem causam esse o-

Deut.16.

2.Reg.23. v.22.

Ibidem.

portet, propter quam in tam diuturna captivitate languent. Inſtaurata tamen eſt Hieroſolyma, & in hodiernum uſque diem perſtat; cur ergò & templum non eſt inſtauratum, & oblationes, cæteræque Moſaicæ ceremoniæ, in priſtinum ſtatum reſtitutæ? Verùm hoc Judæi videre nequeunt. Illorum enim oculis Moſis velamen adhuc obtenditur.

Cur quatuor cyathi ſingulis infundantur.

Suprà etiam memoravimus, in hoc feſto Paſchatis convivio quatuor unicuiq; infundi cyathos; duos ante Cœnam, duos à Cœna; qui quatuor cyathi ſancti ſunt & benedicti, ſiquidem peculiari benedictione conſecrantur, & à ſingulis ebibi debent. Id verò fit, uti Rabbi Bechaj ſcribit, in memoriam & gratiarum actionem ob quadruplicem liberationem, cujus mentio fit in hiſce Dei verbis Exod. cap. 6. והוצאתי *Educam vos de ergaſtulo Aegyptiorum,* והצלתי *& eruam de ſervitute,* וגאלתי *ac redimam in brachio excelſo & judiciis magnis*, ולקחתי *& aſſumam vos mihi in populum, &c.* Ex adverſo itaque promiſsionum quatuor harum liberationum, ſingulis Paſchatibus quatuor vini cyathos evacuant, ne ſummorum Dei beneficiorum unquam obliviſcantur.

Rabbi Bechaj Exod. 6. 6. Paraſchâ, Vaera.

Cur ad quartũ poculum execrationem in cæteras gentes recitent.

Quod ibidem quoque meminimus, ubi quartus & ultimus illis infunditur cyathus, execrationem hanc, שפוך *Effunde iram tuam & furorem tuum, &c.* in Chriſtianos omneſq; hoſtes ſuos ab illis recitari, cauſa eſt, ut iterum

Rabbi

Rabbi Bechaj loco citato ait; quia Deus olim novissimo die nationibus mundi, (hoc est Christianis, omnibusque illis qui Judæi non sunt) quatuor scyphos ultionis & pœnæ divinæ infundet & propinabit, uti scribitur: *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus, &c.* Item: *Calix aureus Babylon in manu Domini, &c.* Item: *Laquei ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Item: *Calix in manu Domini, & vinum quod in eo rubet, & plenus est misto, & effundit ex hoc: utique faces ejus sugent, & bibent omnes impii terræ.* Sed si Judæi acribus & intentis oculis calicem hunc contemplarentur, sibi primò infusum agnoscerent, ut propheta Jeremias loco quem primùm citavimus subjicit: *Et accepi calicem de manu Domini, & propinavi cunctis gentibus ad quas misit me Dominus, Jerusalem scil. & civitatibus Juda, & regibus ejus, & principibus ejus, ut darem eos in solitudinem, & in stuporem, & in sibilum, & in maledictionẽ, sicut est dies ista: Pharaoni regi Aegypti, &c.* Ubi scyphum hunc Judæi concoxerint, nullum fortè Christianis venenatum poculum ampliùs propinabunt.

Jere. 25. 15.
& 51. 7.
Psalm. 11. 6.
Psal. 75. 9.

Ex paucis istis facilè perspici potest, Judæos festum Paschatis non amplius ex Mosis vel Dei præcepto celebrare & observare, sed juxta Rabbinorum suorum traditiones, quæ pluris apud illos quàm Dei præcepta fiunt, ut

manifeſtè ex ipſorum Talmude apparet, in quo ingens tractatus, פסחים *Peſachim* dictus, de hujus feſti obſervatione habetur, in quem tractatum alii Rabbini integros libros conſcripſerunt & commentati ſunt. Hæc itaque miſſa faciam, & ita cum Apoſtolo dicam;

1.Cor.5.v.7. Paulo: *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus;*

Joh.1.29. Johanne: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi:*

1.Petr.1.19. Petro: *Chriſti pretioſo ſanguine, ut pote agni immaculati & incontaminati, redemti ſumus.*

Caput XIV.

Quomodo Judæi ſeptem Paſchatis dies feſtos obſervent, & ad finem uſque perducant.

De precibus matutinis feſti Paſchatis. Minhagim pag. 27. Orach chajim numer. 484. & ſeq.

PRimó Paſchatis die manè in ſcholam eunt, Cantilenas (זמירות *Semíros*) & Pſalmos ut Sabbatho decantant, multas preces recitant, multo apparatu, multiſque cæremoniis liber Legis ab illis tractatur, duo exemplaria ex arcâ promuntur, quinque viri, qui aliquot ex illis lectiones legant, advocantur; ſi verò in Sabbathum hîc dies inciderit, ſeptem ut aliis Sabbathis advocantur.

Quum

Quum finitis precibus ſacerdos benedictione populum proſequitur, manus & digitos ab invicem divaricat; Tum enim dicunt ſapientes, majeſtatem & præſentiam divinam ſuper Sacerdotis manibus quieſcere: ideò, ne quis è plebe manus illius aſpiciat, graviter ſunt interminati; eum enim qui hoc auſus ſit, protinus excæcari.

Benedictio Sacerdotalis quomodo fiat.

Precibus abſolutis domum repetunt, & hilariter prandent, nimio tamen cibo ingurgitare ſe non debent, ut tres ſibi injunctas placentas, de quibus ſuperiori capite egimus, eò lubentiùs comedere poſsint.

Prandium.

Subtilis & prolixa hîc apud eos habetur diſputatio, *Quis & quantus debeat eſſe hujus diei labor?* quantum coquendum? quid ciborum comedendum? &c. Nempe, non plus coquendum eſt quàm eo die poſsit comedi; nihilominus tamen ingens olla carnibus plena foco imponi poteſt, nec refert, quamvis omnia illo die comedi non poſsint. Carnium enim copia offam facit gratiorem, & carnes ipſæ, quò plures ſimul elixātur, eò meliores, & ſuavioris ſunt ſaporis; ſed non plus aſſandum eſt, quàm eo die comedi poſsit: quāvis enim multa caro ſimul aſſetur, non ideò tamen melior redditur; addè quod gratior ſemper eſt calida quàm frigida. Quod pridie coqui, & abſque ſaporis imminutione reſervari poteſt, pridiè coquendum eſt; quæ verò ſecus ſe ha-

Quid illo die agēdum aut linquēdum.

bent, illa hoc ipſo die, ut & cæteris diebus feſtis, excepto Sabbatho, coqui poſſunt. Piperis dudum contuſi odor & ſuaveolentia evaneſcit. Diebus itaque feſtis, ut & alia aromata, tundi poteſt; diſcrimine tamen aliquo adhibito, ut ſcil. piſtillum vel invertatur, vel mortarium in alterum latus pendeat, quò aliquid ſit diſcriminis inter feſtorum profeſtorumq; dierum laborem. Infans aquâ à muliere Judæâ calefactâ ablui vel mergi poteſt; ſed Judæo grandiori lavare omninò prohibitum, quamvis gentilis vel Chriſtianus aquam ad balnea calefeciſſet. Ellychnium de lucernâ in lucernam non eſt transferendum. Candelam ceream ardentem, quam quis penitùs cõſumtam nolit, in aquam immergere poteſt, vel aliquid aliud circumponere, ad cujus acceſſum, ipſa candela ſtatim per ſe extinguatur; verùm cultello reſecare non licet. Die feſto non eſt Chriſtianus à Judæo ad epulas vocandus, ne eâ causâ plus coquere & apparare cogatur, vel ad laborem, quo feſti ſanctitas violari poſsit, ſuſcipiendum incitetur; ſi verò inopinatus & inſperatus advenit, ut ſimul accumbat, juberi poteſt. Inauſpicati ſomnii causâ non eſt diebus feſtis jejunium inſtituendum, quia ſcribitur: *Et lætaberis in feſtivitate tua*; Gaudio itaque, lætitiâ & hilaritate efferaris oportet die feſto, quod vacuo & jejuno ventre fieri nequit: ſed die Sabbathi

Deut.16.14.

malè

malè ominati ſomnii causâ jejunio anima affligi poteſt. De Sabbatho enim tantùm prædicatur ענג *Oneg, Voluptas*; ſi quis autem ita jejunet, illi Sabbatho jejunare volupe eſt; ſiquidem hoc pacto ominoſum ſomnium expiat, & lætitiam iterum animo concipit. Sabbatho etiam fleri poteſt, ab iis qui fletu delectantur, illoque dolorem ſuum egerunt; verùm die feſto flere prohibitum: ſimul enim fleri & rideri nequit. Si vel gallina vel aliud quippiam farciatur, farctum acu quidem conſui, & filum aduſtione, non autem reſecatione vel morſu, abrumpi poteſt; hac tamen adhibitâ præcautione, ut filum acui pridiè inditum fuerit. Scutellæ, quibus manè uſi ſunt, abluendæ non ſunt, ut illis denuò noctu utantur: ſed jam pridem lotæ, & quibus manè uſi non ſint, ſunt ſumendæ. Piſces, aves, aliasque feras, nec venari, nec capere licet; & quamvis Chriſtianus aliquis die feſto illas cepiſſet, & Judæo vendere vellet, de illis Judæo edendum non eſt, niſi feſto demum peracto. Gallinæ verò & anſeres, quæ domi habentur, capi poſſunt. Magna quoque & gravis inter eos orta eſt diſputatio; *Num ovum die feſto poſitum, illo ipſo die poſſit comedi?* qua de re, ut & multis aliis; exempli gratia, De fructibus die feſto decerptis, oleribus terrâ die feſto avulſis vel reſecatis, de mactatione, lignorum fiſſione, igne accendendo & ſuſcitando, coquendo,

Orach chajim nū. 505.

ſubigendo, pane conficiendo, pecore mulgendo, & infinitis aliis ejuſmodi rebus, peculiarem in Talmude tractatum conſcripſerunt, cui ביצה *Beza*, id eſt, Ovo nomen eſt, incipitque à diſputatione de Ovo; ביצה שנולדה ביום טוב &c. *Ovum die feſto poſitum, ſecta & Schola Schammaj comedi poſſe dixit; ſecta verò Hillel negavit, &c.* Hîc alii quoque Rabbini ingenii ſui acumen poſtea exercuerunt, & in muſtaceo prolixiſsimis diſputationibus laureolam quæſivere; quæ omnia, nempe quid die feſto conceſſum, quid prohibitum; breviter in אורח חיים *Orach chajim*, h. e. *Semita vitæ* conſignata leguntur.

Orach chajim à num. 495. uſque ad 630.

Preces veſpertinæ.

Veſpertino tempore ſcholam repetunt & precantur, ſed nimium quantum feſtinant, precibusque deblateratis aufugiunt: Veſpertinis enim precibus peractis cœna demum eſt coquenda. Iiſdem autem omnino adhibitis cæremoniis cœnant, quibus pridiè veſperi; poſtridiè etiam eadem omnino ratione feriãtur & Deum colunt, quâ pridie; idque quia dubium & incertum hodie apud eos eſt, quo die Martii novilunium contingat, ac proinde, quiſnam decimus quartus ſit Martii dies, exactè ſcire nequeunt. Feſtum itaque Paſchatis per duos dies celebrant, ut eò certiores ſint, & à vero feſti die omninò non aberrent. Si quis hiſce duobus diebus aliquid adhuc fermenti domi reperiat, tangere non debet, nedum ut

Cœna.

Paſcha per duos dies celebrent.

illo

illo fruatur; ſed ſcutellâ vel alio vaſe tegere, & ſubſequentibus diebus comburere oportet.

Qui domeſticis avibus, ut gallinis, anſeribus, columbis, & aliis id genus, avenam vel triticū objicit, cavere debet, ne in humidum locum projiciat: fieri enim poteſt, ut totum non comedant, & ut, quod ſupereſt, germinet; quod perinde foret, ac ſi die feſto ſeviſſet.

Quatuor reliqui dies. Orach chajim nū. 530.

Reliqui quatuor dies dimidiâ tantùm parte feriati ſunt, ideò חול המועד Chol hamoëd *Profeſti feriarum dies* appellantur. His aliquo quidem, ſed non omnigeno, labore defungi audent, qua de re ſubtilis inter Doctores eſt diſputatio. Qui vult, conſulat ea de re librum *Orach chajim*, ubi diſtinctè & accuratè omnia deciduntur: prolixiora enim ſunt, quàm ut hoc loco à nobis deſcribi poſsint. Illa fieri poſſunt, quæ neglecta, corrumpuntur vel damnum afferunt, ut Mulgere, & alia ejuſmodi. Puerulo capilli primâ vice tonderi poſſunt, non item ſeniori: Cui ūnicum tantùm eſt indusium, is, modò ne palàm id fiat, lavare illud poteſt: ſic mulieres infantum faſcias lavare poſſunt: Carbaſeas item veſtes, linea collaria, & alia id genus amylo inficere licet: calceos mullare, cultellos acuere, &c. conceſſum; Cui neceſſariò aliquid eſt ſcribendum, curvâ & inversâ ſcripturâ ſcribat, prout in reliquis etiam operibus, quæ hujuſcemodi tempore

fiunt, ſemper aliquid eſt immutandum, ut diſcrimen aliquod inter feſtorum & profeſtorum dierum opera agnoſcatur. Ungues reſecare quidam permiſerunt, ſed pietate & ſanctimoniâ magis conſpicui id religioni habuerunt, nec ulterius conceſſerunt, niſi quando mulieri purgationis causâ aqua frigida ſubeunda eſt: tunc enim illam & manuum & pedũ ungues reſecare oportet, nequid ſordium ſub unguibus lateat, &c.

Septimus dies.
Exod. 12. 16.

Septimus dies illis iterum juxta Legem ſacer eſt, uti ſcribitur; *Dies prima erit ſancta atque ſolemnis, & dies ſeptima eadem feſtivitate venerabilis; nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent.* Veſperi itaque & manè in ſcholam conveniunt, canunt & precantur; & multo varioque apparatu librum Legis denuò luſtrant, dum ex arcâ promitur, & in arcam reconditur. Quia autem ex dubitatione, quíſnam revera primus ſit hujus feſti dies, per biduum à principio feſti ſunt feriati, ut ſuprà memoravimus, ac proinde hic quoque, quíſnam revera ſeptimus ſit dies, ignorant, ideò poſtridiè adhuc feriantur, & octavus dies æque ſacer illis eſt ac ſeptimus. Tum fermentatum iterum in domum referunt, ut Deus videat, non diutiùs illos feriari, quàm ipſe præceperit.

Tria jejunia celebrant poſt Paſcha.

Viri poſtea tres ferias eſuriales celebrant, duobus nempe diebus Lunæ, & uno die Jovis,

vis, ut hac ratione pœnitentiam agant, si quis fortè die festo nimio vino maduerit, vel ritè minus festum observarit.

Ad trigesimum tertium usque à Paschate diem satis plerumq; tristes sunt (quibusdam tamen exceptis) nullas nuptias celebrant, capillos non resecant, balnea non subeunt, &c. idque præstantissimi & doctissimi cujusdam Rabbini causâ, cui Rabbi Akibhæ nomẽ fuit, & viginti quatuor discipulorũ millia habuit, qui omnes inter Pascha & Pentecosten mortui sunt, eò quòd sibi invicem inviderent, se mutuò spernerent, ignominiâ afficerent, nec se invicẽ, ut jus & æquũ postulabat, diligerent & colerent. Hi omnes nocturno tempore à mulieribus sunt sepulti; quapropter etiam mulieres triginta tribus hisce diebus, quãprimùm Sol occidit, nullum suscipere laborem audent, singulis noctibus feriantur, & quiescunt; præsertim quando dormiunt. Tertio & trigesimo die viri cum peculiari solennitate tondentur, & apto ornatu componuntur, balnea subeunt, convivium simul agitant, & pristinam lætitiam repetunt, eò quòd R. Akibhæ discipuli mori cessaverint.

Cur ad diem 33. usque tristentur. Orach chajim numer. 493.

Non immeritò dixit Jesajas: *Nescierunt neq; intellexerunt: obliti enim sunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde suo.* Et Christus: *Sinite eos: duces sunt cæci cæcorum: porrò si cæcus cæco præierit, ambo in foveam cadent.*

Jesa.44.18. *Matt.15.14.*

CAPUT

Caput XV.

De Judæorum Pentecoſte.

Pentecoſte. ALterum Judæorum feſtum ſolemne, eſt illud quod Moſi חַג שָׁבֻעוֹת *Feſtum hebdomadûm* appellatur, eò quòd ab ipſo Paſchatis die numerandæ illis erant ſeptem hebdomades, quæ dies novem & quadraginta conſtituunt; Quinquageſimus verò dies feſtus erat, & is quem *Pentecoſten* appellamus, de quo ſic ſcribit Moſes: *Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die quâ falcem in ſegetem miſeris, Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Domini Dei tui: Et epulaberis coram Domino Deo tuo, &c.* Appellatur etiam *Solennitas meſſis*; tunc enim incipiebat meſsis: Item, *Dies primitivorum*, eò quòd novarum frugum primitias Deo in gratiarum actionem offerrent, ut ex Numeris videre eſt. In novo Teſtamento dicitur *Pentecoſte*, ut in Actis Apoſtolorum & alibi legitur.

Deut 16.10. Levit.23.15. Exod.23.16. Num. 28. Actor. 2. 1. & 20. 16. 1. Cor. 16. 8.

Primùm exactâ admodum in numerando ſupputatione, quam ספירת העמר *Sephíras haómer* vocant ex Levit. 23. v. 15. 16. utuntur: ſed numerare demum incipiunt ab altera nocte à Paſchate cum ſtellarum acceſſu, hac preca-

Orach chajim numer. 489.

precatiũculâ; ב״אי א״מה אק״בו על ספירת העומר שהיום יום אחד׳ *Benedictus tu Domine Deus noster, mundi Domine, qui nos præceptis tuis sanctificavisti, nobisq́ꝫ, ut* עומר *dies messis numeraremus, præcepisti: hodie verò dies est primus.* Et in hunc modum ad diem septimum usque pergunt, quo precatiunculæ suæ subjiciunt; היום שבעה ימים שהם שבוע אחד *Hodie verò septem aguntur dies, qui hebdomadam unam constituunt.* Octavo die ajunt: היום ח׳ ימים שהם שבוע אחד ויום אחד *Hodie octo aguntur dies, qui hebdomadam unam & diem unum constituunt*; & ita deinceps ad nonum & quadragesimum usque, Pentecostes nempe pervigilium. Supputatio hæc ab illis stantibus semper debet fieri, uti Rabbini injunxerunt. Verùm quia ex præscripto legis festum observare amplius nequeunt, ideò Deum singulis diebus orant, ut Hierosolymam ipsis restituat, templumq; instauret, (se enim tunc festum, cum omnibus oblationibus quas lex præcepit, ritè observaturos) his verbis; יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי׳ אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך *Sit beneplacitum tuum, Domine Deus noster, & Deus patrum nostrorum, ut domus Sanctuarii citò reædificetur in diebus nostris, & da nobis portionem nostram in Lege tua.* Scribunt insuper, Deum ideò præcepisse, ut numerarentur dies ad festum hebdomadum sive messis, quia singuli eo tempore, dum adhuc in patria

Quomodo dies 50. à paschate numerent.

tria ſua eſſent, variis agreſtibus negotiis occupabantur, ſingulíque ſe ad meſſem præparabant; atque ita facillimè potuiſſent feſti oblivíſci, nec Hieroſolymam pergere, ibique Deo frugum primitias, uti præceperat, offerre. *Similitudo præterea* (ſcribunt) *eſt à rege deſumta, qui urbem ingreditur, in qua princeps captivus detinetur, qui liberari à rege poſtulat: rex verò reſpondet; Hinc ad certum hebdomadarum numerum liberaberis, tibiq; filiam meam in uxorem dabo. Tum captivus omnes dies, ſeptimanas & horas numerare incipit, donec dies à rege præſtitutus advenerit; Ita Deus ſeſe cum Iſraelitis geſsit: quum in Aegypto captivi adhuc detinerentur, ſic illos compellavit; Vos brachio extenſo ex Aegypto educam, & à Paſchate ſeptem hebdomadas numerabitis; tum enim vobis etiam filiam meam ſacroſanctam Legem in uxorem dabo.* (Ab hac uxore ſtatim defecêre Judæi & turpi ſe adulterio polluerũt, uti Moſes cæteríque prophetæ omnes de illis ſunt conqueſti). Mulieres dies iſtos, eò quo diximus modo, numerare non tenentur, quia præceptum hoc certo & ſtatuto tempori alligatum eſt; ab ejuſmodi autem præceptorum obſervatione mulieres ſunt immunes.

Tractat. de Sabbatho cap. 8. circa finem.

Pridie Penteсoſtes nemo venam ſibi incidi permittit. Scribunt enim in Talmude & in ſuis Ritualibus, *hac die gravem valdè & noxium coortum eſſe ventum*, qui טבוח Tavoach, id eſt, *Mactator & Carnufex appellatus fuerit*, *quiq;*

quia totum Israelem perimere debebat, si legem, quæ postridiè data est, sponte & lubenti animo non admisissent.

In Pentecoste per biduum quoque feriantur, dubii illius causâ, cujus in Paschate meminimus. Non multis utuntur cæremoniis, idque præsertim propter oblationes: bis librum Legis ex arcâ promunt, quinque viros advocant, quibus capita & statuta aliquot de Oblationibus, quas hoc festo offerre soliti erant, sunt legenda.

Pentecosten per biduum feriantur.

Verùm in memoriam acceptæ Legis, domos, plateas, scholam herbâ sternunt, fenestras passim ramis virentibus obtendunt, corollas virides capitibus suis imponunt; eò quòd circa montem Sinai omnia viruerint, quùm Legem acceperunt.

Ramis virentibus omnia sternunt.

Multos quoque cibos lactarios, ut scriblitas vel liba, & alia id genus è lacte confecta, edunt; quia Lex, quam eo die acceperunt, candida, pura, & dulcis instar lactis fuit. Inter alia altam & crassam Scriblitam, eamque septemplicem, faciunt, quam *Scriblitam montis Sinai* appellant, in memoriam septem cœlorum, quibus Deus à monte Sinai est delatus. Nihilominus tamen unusquisque & vino generoso & carne instructus quoque esse debet, כי אין שמחה בלא בשר *Mensa enim absque carne, lætitiâ caret.* Jam verò de hoc festo dicitur; *Epulaberis & lætaberis coram Domino Deo tuo, tu, filius tuus, & filia tua, &c.*

Cibos lactarios comedunt.

Quid

Quid verò dixere Prophetæ de piis hiſcè Judæis, quibus Lex in ſponſam & uxorem eſt data?

Jeſa. 24. 5. Jeſajas: *Terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis, quia tranſgreßi ſunt legem, mutaverunt jus, dißipaverunt fœdus ſempiternum.* Item: *Sacerdotes ejus*, inquit Deus per Ezechielem 22.26. *contemſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea.*

Actor.24. Stephanus: *Duri cervice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto obnitimini, ſicut patres veſtri, ita & vos: legem accepiſtis per diſpoſitionem Angelorum, nec ſervaſtis eam.*

CAPUT XVI.

Quo pacto Judæi Feſtum tabernaculorum obſervent.

Tabernaculorũ feſtũ. TErtia ſolennitas, ad cujus celebrationem Judęi ſingulis annis Hieroſolymis comparere debuerunt, Tabernaculorum eſt ſolennitas, ut in Deuteronomio ſcribitur: *Tribus vicibus per annum apparebit omne maſculinum tuum in conſpectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, in ſolennitate azymorum, & in ſolennitate hebdomadarum, & in ſolennitate tabernaculorum.* *Deut.16.16.*

Levit.23. Hoc feſtum celebrare juſsit Deus à quinto decimo die menſis ſeptimi, juxta ſupputationem

nem anni festorum, qui à Martio, uti suprà diximus, incipit; & ita septimus mensis in Septembrem incidit, qui ideò etiam à numero September Latinis dicitur: Alioqui hic mensis Judæis, juxta æram quâ annos suos supputant, primus est mensis, ut fusiùs postea docebitur.

Finis & scopus hujus festi.

Finis & scopus erat, ut filii Israel secum in animo considerarent & perpenderent paternam Dei curam, quâ populum Israël per quadraginta annos in deserto, absque domibus, quas inhabitare possent, non sine miraculo conservavit, uti scribitur: ***Et habitabitis in umbraculis septẽ diebus: omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis, ut discant posteri vestri, quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, quum educerem eos de terra Aegypti.***

Tabernacula quomodo olim fiebãt.

Tabernacula olim fiebant è ramis pulcrarum virentium arborum, quales sunt arbores omnes oleosæ, oleæ, myrti, arbores coniferæ, & aliæ ejusmodi, quæ propter pinguedinis & olei copiam diu virent. Hoc verbis istis innuitur: ***Sumetisq́; vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasq́; palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente.*** Hæc paulò magis perspicuè & dilucidè indicantur in libro Nehemiæ, hisce verbis: ***Et prædicarunt & divulgarunt vocem in universis urbibus suis & in Jerusalem, dicentes, Egredimini in montem, & afferte frondes olivæ, & frondes arboris resinife-***

Lev. 23. 40.

Nehe. 8. 15.

ræ, frondes myrti & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, ut fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt: Et egreſſus eſt omnis populus, & attulerunt, feceruntq; ſibi tabernacula, &c. Hinc videre eſt, priſcis temporibus ex iſtiuſmodi ramis facta fuiſſe tabernacula, in quibus per octiduum manebant: præterea, eos pluribus ad id ſpeciebus fuiſſe uſos, quàm quatuor illis, quæ in Levitico recenſentur; adde quòd hîc apud Nehemiam *Salicum torrentis* nulla mentio, quibus tantùm utebantur ad ramorum tabernaculis exſtruendis compactionem & colligationem: ac ſanè ſinguli per ſe facilè intelligere poterant, ejuſmodi ædificium id genus vinculis componendum, compingendum & coagmentandum eſſe.

Superſtitio Judæorum. Quapropter toto cœlo aberrant hodiè Judæi, qui omninò ſuperſtitiosè quatuor illis ſpeciebus, quæ apud Moſem in hujus feſti deſcriptione recenſentur, adhærentes, illis ad tabernaculorum exſtructionem non utuntur, ſed in longè alium uſum, ut mox docebitur, convertunt.

Ingens in Talmude de hoc feſto tractatus habetur; Quomodo ritè celebrandum ſit & obſervãdum; Quo pacto tabernacula exſtrui debeant; Quâ ratione quatuor illis ſpeciebus ſit utendum; de externis cæremoniis ſubtiliſſimè prò more ſuo diſputant, parùm interea de cordis ad Deum præparatione, ſolliciti. Et

quamvis

quamvis hoc festo multas preces deblaterent, nulla tamen attentio, nulla pietas in iis conspicitur, præcipiti festinatione ita eas depropérantes, adeò ut si quis mille voces uno spiritu effunderet, in summo apud illos duceretur artificio.

Festum hoc per octiduũ durat.

Festum per octiduum durat, ex quibus duo primi tãtùm dies & duo postremi illis omninò sunt festi; intermedii verò dimidiâ tantùm ex parte feriati. Decimo quarto die sub vesperam in synagogas suas conveniunt, & juxta ordinem, qui in ritualibus eorũ & Precum libellis conspicitur, ad noctem usque canunt & orant. Tum demum tabernacula sua è frondibus petunt, pater familias orationem recitat, festum & tabernacula consecrat, Deo gratias agit, quòd præ omnibus gentibus fuerint electi, exaltati, & sanctificati, sibique tabernaculorum inhabitatio fuerit injuncta. Postea in tabernaculis suis cœnant, & læti admodum sunt. In tabernaculis sanè illis etiam pernoctandum foret: verùm hoc nimis hodiè incommodum est ipsis, propter frigus, loci humiditatem, aliaque quæ gravia sunt & molesta. Vulgò itaque domos suas repetunt, & in solitis cubilibus dormiunt, idque commodius esse comperiunt. Die decimo quinto summo manè in scholam redeunt, canunt & multum precantur, sed non ex animo. Ubi verò præcentor devenit ad precatiunculam

Fasciculus ramorum. שים שלום *Domine da pacem, &c.* singuli fasciculum suum è palmarum, olearum & salicum ramis, de quibus in Levitico, dextrâ capiunt, sinistrâ verò malum citreum; (*fructum* nempe *arboris pulcherrimæ*, ut in textu habetur), & ajunt: ב"אי א"מה אק"בו על נטילת לולב *Benedictus tu Domine Deus noster, mundi Domine, qui nos præceptis tuis sanctificasti, nosq; palmæ fasciculum gestare jussisti*; & cum dicto fasciculum illum adeò concutiunt, ut magnus strepitus edatur, juxta id quod scriptura loquitur; *Tunc exultabunt omnes arbores sylvæ:* fasciculum postea ter à fronte Orientem versus propellunt, ter versus meridiem, ter à tergo supra humeros Occidentem versus, ter in sinistram partem Septemtrionem versus, ter denique sursum & deorsum, non secus ac lanista qui frameam contorquet; ad cæteras deinde preces pergunt, mox iterum fasciculum concutiunt, hac ratione ostendentes, se undique peccatis superiores esse, & fasciculorum strepitu Satanam adeò perterrefecisse, ut miser ille & meticulosus eos peccatorum accusare ampliùs non audeat. Confestim dehinc aliquis abit, & librum Legis ex arcâ promit ac suggesto imponit, cunctique suggestum cum fasciculis & malogranatis suis circumeunt, idque per totos illos septem dies, & in memoriam ejus, quòd septies olim Hierichuntem filii Israel circuivere, unde factum, ut tandem muri concide-

Psal. 69. 12.

Concussio fasciculorũ.

O meticulosum diabolum!

ciderint, & urbs expugnata fuerit. Pariter itaque magnam etiam spem concipiunt, fore ut Romani imperii muri aliquando concidant, & Judæi Christianorum potiantur, ut expressè in hanc sententiam scribit Rabbi Bechaj:
וההקפה שאנו עושין בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת אדום ויהיו כלים ואובדים מן העולם שכן התנבא דניאל על החיה הרביעית וכו'
Suggesti circuitus hodiernus in festo tabernaculorum, signum est & portentum in futurum tempus, ruituros scil. muros Edom (hoc est Romani imperii) *& omnes Idumæos perituros & ex hoc mundo exterminandos, ut Daniel prædixit de quarta bestia* (quâ imperium Romanum designatur) *hisce verbis:* Et vidi interfectam esse bestiam, & perisse corpus ejus, & traditũ esse ad comburendum igni. Tunc lætabitur Sion, lætabitur Jerusalem, quæ desertæ appellantur, *uti scribitur:* Sion deserta facta est, Jerusalem desolata est, *Et alibi quoque ait sanctus propheta Jesajas; Sionem lætaturam, Jerusalem exultaturam propter ultionem & pœnam quâ afficietur Edom* (hoc est, Romanum imperium) *ubi scribit:* Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, &c. *Hactenus Rabbi Bechaj.* Ex quo videre est, quàm benè in hoc festo erga Christianos sint animati. Sed in Precum suarum libellis longiùs progrediuntur, dum precibus à Deo optant, *ut nos eâ ratione percutiat, quâ primogenitos olim in Aegypto percussit*, ut videre est in Prece cujus

Kad hakkemach. pagina 51.52.

Dan. 7. 11.

Jesa. 64. 10.

cap. 35.

initium eſt, אנא הושיעה נא; ubi expreſsè dicunt; תכה אויבינו כמכת בכורים ותענה וכו׳ Percute inimicos noſtros ut Aegyptiorum primogenitos percuſſiſti, & eos deprime, &c. Hîc enim per *Inimicos* nullos alios intelligunt, quàm eos, ſub quorum poteſtate captivi detinentur. Sed de his rebus, aliisq; ejuſmodi quamplurimis, peculiari tractatu, Deo volente, agetur.

In Machſor Cracoviæ impreſſo.

A` prima hac faſciculi concuſsione ad preces redeunt, & aliquoties adhuc faſciculum concutiunt, duo volumina Legis ex arcâ promunt, & aliquid in illis, magnâ quidem pompâ, ſed parvâ attentione, legunt.

Poſtridie eâdem omnino ratione feriantur quâ pridie, non quidem ex legis & mandati Divini preſcripto; verùm quia in dubio ſunt, nec exactè hodiè vel ſupputare vel reſcire poſſunt, quíſnam ſit decimus quintus Septembris dies, biduum itaque loco unius diei feriantur. Noctu quilibet pater familias precatiunculam recitat, quâ feſtum à diebus profeſtis ſeparat, & Deo gratias agit, quòd tam benè feſtum obſervarint.

Quatuor ſubſequentes dies dimidiâ tãtum parte ſunt feriati, multum rurſus canunt & precantur, ſingulisque diebus multo apparatu faſciculos ſuos concutiunt. Si in hunc diem Sabbathum inciderit, inter alia particulam ex Ezechiele Sabbatho legunt, de horrendo bello Gog & Magog, credentes & ſcribentes

Gogum

Gogum hoc menſe tempore futuro interfectum iri; ſe verò liberãdos, & in terram ſuam deducendos.

Dies ſeptimus iterum ſacer eſt, & appellatur ab illis הושענא רבא *Hoſchana rabba*, id eſt, *Summo adjuva auxilio.* Præſentiſsimum enim & valentiſsimum adverſus hoſtes ſuos à Deo auxilium implorant, proſperumque & fertilem annum exoptant; nam primus hujus mẽſis dies revera primus eſt Anni, juxta quem annos computare ſolent. Quidam ſummo manè ante lucem, vel frigidâ vel calidâ lavantur, in ſcholam ſe conferunt, multas candelas accendunt, ſtrenuè canunt & precantur, multo magnoque apparatu ſeptem Legis exemplaria ex arcâ promunt (in Poloniâ omnia promuntur, & ſi ſeptem millia adeſſent, nihilominus arca evacuanda foret) ſuggeſto imponunt, ſepties cum ſuis faſciculis, qui recentibus ſalicum ramulis ornati ſunt, ſuggeſtum circumeunt, & ſingulis vicibus exemplar unum Legis acceptum in arcam recondunt.

Orach chajim numer. 664.

Hîc ſcribunt Ramban, Rakanat, Bechaj, & complures alii Rabbini, in decimum quartum Numerorum; *Deum hâc ſeptimâ nocte per Lunam totius anni eventa indicare*; Nempe, noctu ad Lunæ radios pergunt, quidam aperto tantùm capite, quidam cum ſolo induſio, vel etiam nudi, lecticariâ ſindone involuti, quam cadere ſinunt, brachiaq; & manus expandunt:

Quomodo ex Lunæ radiis eventura ſibi divinent.

ſi cui in umbrâ deſit Caput, in capitis venit diſcrimen qui hoc experitur, & ſignum eſt, hoc ipſo anno illi moriendum eſſe; ſi defuerit Digitus, amici mors portenditur; ſi Manus dextra, filius; ſi ſiniſtra, filia cum morte vitam commutabit; ſi nullam omninò umbram viderit, naulum Charonti præparet: nulla enim omnino mortis vitandæ ſpes eſt, &, ſi iter facere conſtituerit, ſignum eſt, nunquam domum reverſurum, &c. Hoc Rabbini ex hiſce Numerorum verbis demonſtrant; *Receßit ab eis umbra eorum.* Sub finem tamen hujus hiſtoriæ in Gemara legitur; *Illum etiam, qui ſe hâc nocte ad lunæ radios non contemplatus fuerit, nihilominus Judæum eſſe.*

Num. 14.9.

Scribunt præterea, Deum hoc die concludere & ſtatuere, quantum per totum annum debeat pluere, ac proinde etiam, num fertilis vel infertilis futurus ſit annus, num annonæ vilitate vel incendio laborabitur. Hinc multas admodum concipiunt preces, ad bonam & fœcundam pluviam impetrandam.

Et hanc quoque cauſam eſſe dicunt, quòd Deus illis ad lunæ radios, quot morituri, & quot viventes cibo opus ſint habituri, oſtendat. Si enim multi mori debeant, annona ingraveſcet: propter ſummam enim ſterilitatem & frumenti penuriam, pauci ſuſtentari poterunt. A' meridie hypocauſta ſua & domos iterum parant; noctu tamen adhuc in taberna-

bernaculis cœnant, domum postea repetũt, & in ædibus suis dormiunt.

Octavus dies juxta legem quoque sacer est, & strenuè ab illis observatur, vocaturque שמיני עצרת *Octavus detentionis*; non secus, ac si quis per septem dies apud amicum convivatus, majoris amicitiæ ergò octavum adhuc diem detineretur. Sub meridiem in tabernaculis adhuc prandent, sed jam solitâ abstinent consecratione, immundas & impuras ollas, aliaque vasa in tabernacula inferunt, & ita tabernacula communia & profana reddunt, ut major illis sit causa è tabernaculis domum redeundi, uti etiam appetente nocte ædes suas omninò repetunt. Quum tabernaculis egrediuntur, sunt qui dicant; יהי רצון כו׳ שנזכה לשנה הבאה לישב בסוכת לויתן hoc est, *Faxit Deus ut anno sequente hoc pacto habitare possimus in tabernaculo Leviathanis*; quibus verbis, meo quidem judicio, optant futuro tempore ingẽtem cum rege Messia piscem Leviathanem comedere, de quo fusiùs infrà agetur.

Quòd per septem hos dies illos in tabernaculo degere, edere & bibere, non secus ac domi suæ, oporteat; id scribunt in Ritualibus suis fieri in Columnæ nubis memoriam, sub quâ ex Ægypto egressi sunt. Illam enim tabernaculo similem fuisse, sagittasque & lapides, quos Ægyptii in Israëlitas magnâ copiâ jaculabantur, detinuisse: præterea, quia sub

nube illâ ab omni noxio aëre & molesto calore tuti fuerant.

Quamvis autem decimo quinto Martii ex Ægypto sint egressi, nihilominus tamē Deum præcepisse dicunt, non ut Martio, sed Septembre in tabernaculis degerent; eò quòd pro peculiari festo & Dei præcepto haud haberetur, si Martio in tabernaculis habitandum fuisset. Illo enim tempore unusquisque sibi ipsi tabernaculum conficit, in quo æstatis æstus vitare poßit: verùm Septembre unusquisque è tabernaculis in hypocausta properat. Siquidem ergo tam molesto tempore Judæi in tabernaculis degunt, vel lippis tonsoribusq; notum esse potest, id ab illis propter singulare Dei præceptum fieri.

Locus tabernaculorum, & ornatus illorum.

Tabernacula hæc in loco inamœno & fœtente exstrui non debent (hinc illa stercoris amœnitas, & ambrosius latrinarum odor, qui Francofurti per Judæorum vicum sese diffundit, animo deficienti & liquescenti longè præsentius remedium, quàm ulla Arabum & Sabæorum aromata): sub cœlo item aperto, non sub pergulâ vel tecto erigenda sunt: omnibus etiam in libero aëre sub illis est sedendum, nec, sive pluat, sive frigido perflentur aëre, ostia sunt claudenda. Tectum ex meris viridibus ramis debet confici, non asseribus aut aliis similibus, iisque tam densè compactis, ut stellarum aspectus non tollatur. Judæi

dæi ditiores tapetibus etiam obtendunt, eâ tamen ratione, ne parietum vicem ſubeant. Deſuper quoque pulchros fructus tecto alligant, ut mala citrea & aurea; ſæpe cucurbitis tantùm utuntur, quia illa cariora ſunt, quàm ut à quovis comparari poſsint.

Mulieres, ſervi & ancillæ, non tam exactè ac viri ad tabernaculorum horum inhabitationem obligantur: כי כל מצות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות מהן *Præcepta enim* (ut sæpiùs jam dictum) *certo tempori alligata, mulieres obſervare non tenentur.*

Vel frigoris vel pluviæ causâ non eſt è tabernaculis fugiendum; ſi verò nimia pluvia decidat, modeſtè & mœſtè exeundum, & ſecum reputandum eſt, Deum iratum eſſe, nec velle, ut præcepta ſua ab illis tunc obſerventur, ut herus, cui ſervus vinũ infudit, ſcyphum arreptum in ſervi faciem projicit, &c.

Præterea quod in Levitico legitur; *Sumentq; fructus arboris pulchræ* פרי עץ הדר, *ſpatulasq; palmarum, &c.* extra omne dubium eſt voculam פרי *Arboris fructum* hìc non deſignare, ſed pro ipſo *Ramo, ſive cum fructu ſive abſque fructu*, tantùm uſurpari. Ex iſtiuſmodi enim Ramis tabernacula exſtruenda fuere, ut manifeſtè ex libro Ezræ, quem ſuprà citavimus, apparet. Judæi autem ad *Malum citreum* אתרוג illis dictum detorquent, &, quæ eſt illorum ſuperſtitio, quatuor illis ſpeciebus, quę à Moſe recen-

Lev. 23. 40.

Cytrea mala, quibus in hoc feſto utuntur.

recenſentur, mordicùs inhærent. Multa & mira & ridicula de illis ſcribunt: neque iis ad tabernaculorum exſtructionem utuntur, ſed eo duntaxat modo, quo paulò ſuprà diximus. Citrea mala ex Hiſpaniâ petunt, ut & palmæ, oleæ & myrti ramos. Singulis annis ſedecim Judæi illuc proficiſcuntur, & quantum plurimum poſſunt inde efferunt, poſteaque per totam Germaniam, ubicumq; Judæi degunt, diſtrahunt. Ipſe hoc Autumno vidi malum citreum quatuor florenis emtum.

Magna in quatuor iſtis ſpeciebus arcana latent; Exempli gr. *Palmæ ramus* falſos Judæos denotat; quemadmodum enim Palma pulchra quidem eſt & decora, ſed fructum profert inſipidum & inolentem: ſic eadem eſt illorum ratio, qui legem quidem habent, ſed nullos bonos fructus & opera proferunt. *Mala citrea* Juſtos & Pios deſignant: Non ſecus enim ac genus hoc malorum pulchrum eſt & ſpecioſum, ſed optimi ſimul & ſuaviſsimi odoris: ſic quoq; ſunt Pii, qui Legem habent, & unà bonos fructus proferunt, dum præcepta obſervant. *Myrti* ſuave quidem olent, ſed ſunt infructiferæ: ſic ſunt quidam, qui quamvis careant lege, bona tamen opera præſtant. *Rami ſalicum* Impios denotant, qui & Lege & bonis operibus deſtituuntur, inſtar ſalicum, quæ nec odorem ullum gratum exſpirant, nec ullum bonum fructũ proferunt, &c.

Poſtre-

Postremum hoc de Christianis intelligitur, qui Lege & Verbo divino carent: Judæis siquidem solis lex data est, ac proinde Christiani, si recutitis fides adhibenda nullum bonum opus præstare possunt. Ideò etiam Rabbi Bechaj, in libro suo, quem *Cadum farinæ* inscripsit, ait; *quatuor has species quatuor imperia designare, Babylonicum, Persicum, Græcum, & Romanum: & per salices Romanum imperium significari.*

Capite Lulabh. pag. 41

Hæc descriptione eorum, quæ de hoc Tabernaculorum præcepto in sacris Talmudis narrationibus habentur, concludam. In tractatu de Idololatria videre est colloquium, quod extremo die Deo cum mundi nationibus intercedet, *& quo, Judæos pios esse & justos, convincet, eò quòd Legem perfectè observaverint: illas vero impias & injustas, quia nec Legem habuerunt, nec observaverunt. Tum nationes* (hoc est, Christiani & omnes qui Judæi non sunt) *excipient,* רבון של עולם *Domine mundi, da nobis adhuc Legem à principio ad finem usque, & nos quoque observabimus illam. Verùm Deus respondebit,* שוטים שבעולם *O' stolidi, nónne adagium nostis,* מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת *Qui pridiè Sabbathi laboraverit, illi erit quod Sabbatho comedat: qui verò non laboraverit, Sabbatho esuriat, licet? Nihilominus tamen* מצוה קלה יש לי סכה שמה *parvulum tantummodò habeo præceptum de tabernaculorum inhabi-*

cap. 1. f. 3. 1.

inhabitatione, agite, illud observate. E vestigio singuli festinabunt, & sibi tabernacula facient, alter super tecto suo (ut olim quum tecta plana erant, nec acuminata, uti hodiè) *alter in horto suo, & ita in tabernaculis quoque habitabunt. Deus verò æstum solarem unius trimestris, à solstitio nempe æstivo ad æquinoctium autumnale, in unum congregabit, & tam acris & vehemens illorum cervicibus à Deo sol impendebit, ut æstum tolerare nullus queat. Gentes itaque iratæ, tabernacula pedibus conculcabunt, & cum indignatione summa illis excedent, & in hæc verba erumpent:* Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis funes eorum; *Tum vero Dominus illos ridebit & subsannabit, uti scriptum est:* Habitans in cœlis ridebit: Dominus subsannabit eos: *Ideò Rabbi Isaac dixit, apud Deum nullum risum reperiri, nisi illo duntaxat die.* Hactenus ex Talmude, ex cujus narratione hac videre licet, quàm sibi Judæi placeant, sibique & Deo suo persuasum vellent, se solos sanctum esse Dei populum, qui totam Legem & omnia Dei præcepta ritè observare possit: Christianos verò & alias nationes gentes esse damnatas, Dei tantùm ludibrium & maledictionem.

Psalm. 2. 3.

vers. 4.

Sed quibus quæso laudibus extulit ipsos Deus per prophetam Ezechielem propter legis observationem? *Eos de terra Aegypti in desertum eduxi, Et dedi eis pracepta mea, & judicia mea ostendi eis, quæ faciens homo vivet in eis. Et irrita-*

Eze. 20. 10.

irritaverunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt, & judicia mea projecerunt, quæ faciens homo vivit in eis, & Sabbatha mea violaverunt vehementer.

CAPUT XVII.

De Festo Novilunii.

HActenus exposuimus, quomodo se se Judæi in tribus solennioribus festis gerant; superest ut ad Festa, & dies feriatos veniamus, quos olim singuli in loco ubi habitabant celebrare soliti sunt, & primò quidem de illo die Festo, quem quotquot mensibus observant, agemus.

Orach chajim nū. 417.

Primus dies singulorum Noviluniorum sacer olim fuit: ideo etiam Deus primo die uniuscujusque Novilunii singularem sibi oblationem offerri præceperat, ut ex Numeris videre est. Hodiè verò dimidiâ tantùm parte feriatus est apud Judæos: Circa laborem indifferentes sunt; nihilominus tamen scribunt, mulieribus potiùs quàm viris ferias has indictas esse, ita ut mulieres ab omni labore abstinere debeant, quia Novilunio aureas inaures suas & cimelia, ad vitulum aureum conflandum, recusarunt: & vice versâ alacriter ac sponte omnes suos annulos, armillas & torques

Festum Novilunii.

Num. 28. 11.

ques ad templi ædificium, quod Martii novilunio erectum fuit, contulerunt.

Modus feriandi. Pridiè, Judæi qui magis pii videri volunt, se jejunio præparant, & faustum à Deo novilunium petunt. Manè in scholam eunt, & peculiares quasdam preces (quas מוספין *Musaphin* vocant) reliquorum dierum precibus adjiciunt. Horâ meridianâ egregiè prandent: diu enim mensæ accumbere, & hilarè epulari sibi præceptum scribunt, uti legitur: *In die lætitiæ vestræ in diebus festis & Calendis vestris, &c.* Quò autem diutiùs discumbere possint, chartarum ludum plerumque diei æquant & in noctem ferunt, jocos agitant, & omnem lætitiæ occasionem aucupantur.

Orach chajim numer. 419.

Num. 10. 10

Liber Chasidim num. 66. 230. Defectum lunæ pro pessimo habent signo, quòd aliquid mali & inauspicati ab hostibus & inimicis suis portendat. Ideò ejusmodi die animas vulgò jejunio affligunt, & ab hostibus suis à Deo defendi postulant.

Novam lunam uti cõsecrent. Ubi Luna dies aliquot, ad minimum tres, est orta, noctu, quum lunæ videndæ facultas datur, in hortum vel alioqui in plateam sub aperto cœlo conveniunt, oculis in lunam intentis, rectis pedibus insistunt, illamque sequenti oratione consecrant, quæ à doctissimo & præstantissimo quopiam Rabbino recitatur, cæteris verba ejus in hunc modum subsequentibus: ב'אי א'מ'ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את

את תפקידם ׃ ששים ושמחים לעשות רצון קונם ׃ פועל אמת שפעולתו אמת ׃ וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ׃ ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ׃ ב״א מחדש חדשים ׃ ברוך יוצרך ׃ ברוך עושך ׃ ברוך קונך ׃ ברוך בוראך ׃ *Benedictus esto tu Domine Deus noster, Domine mundi, qui verbo tuo & spiritu oris tui cœlum, & omnem exercitum ejus creasti: statuta etiam & tempora illis præscripsisti, ut, quod sibi injunctum est, exsequantur, nec immutent, sed hilariter & latè ad Dei creatoris sui, qui verus est opifex, & cujus opera omnia vera sunt, voluntatem se conforment. Lunam renovari jussit quæ renovatio pulcherrima est corona & ornamentum omnibus iis qui utero materno gestantur*, (hoc est, *Jesa.46.3.* Israelitis, qui ita à prophetâ Jesajâ appellantur) *qui eodem quoque modo innovabuntur ac luna, ut creatorem suum laudent & magnificent, propter præpotentis & gloriosissimi regni ejus nomen: Benedictus creator tuus: Benedictus qui te fecit, Benedictus Dominus tuus, Benedictus plastes tuus* (Hîc ter cœlum versus exsiliunt (quò altius eò melius) & ita lunam compellant: כשם שאני רוקד לנגדך ואיני יכול ליגע בך כך לא יוכלו כל אויבי ליגע בי לרעה *Quemadmodum ad te exilio, nec te tamen apprehendere possum: ita quoque nullus inimicorum meorum possit me in malum tangere, mihiq; nocere* (hîc iterum subsistunt, & ter hæc repetunt) תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן ׃ כאבן ידמו זרועך בגדול ופחד אימתה

Exod. 15. 16. עליהם תפול *Irruat super eos formido & pavor, in magnitudine brachii tui fiant immobiles quasi lapis, conticescant sicut lapis in magnitudine brachii tui, irruat super eos formido & pavor.* Alter deinde ad alterum se convertit, & ait, שלום עליכם *Pax vobis:* Alii respondent, עליכם שלום, שלום עליכם, שלום על ישראל *Pax quoque vobis, & toti Israeli, Amen.* Hanc consecrationem plerumque reservant in Sabbathum Novilunii: ubi enim illud cum lætitiâ celebrarunt, & transactum benedictione consecrarunt, confestim cũ pretiosis suis Sabbathinis vestibus ad Novilunium honestandum pergunt, illud consecrant, & cum gaudio excipiunt.

Hæc in Christianos diriguntur.

Colloquium Talmudicũ, Dei & Lunæ.

Chol. cap. 3. pag. 60.

Siquidem verò hîc de Lunâ ago; temperare mihi nequeo, quominus egregium colloquium inter Deum & Lunam, ut in Talmude legitur, afferam; verba sic sonant: *Rabbi Simeon filius Pazzai hæc docuit; Scriptum exstat;* Fecitq; Deus duo luminaria magna: *Scriptum etiam est;* Luminare magnũ & luminare parvum. *Luna dixit ad Deum, Domine totius Mundi, an possunt duo reges sub unâ coronâ imperare? Deus respondit, Abi & minuere. Luna excepit, Domine mundi, quoniam æquum & verum coram te loquuta sum, cur imminuerer? Huic Deus, Abi & diu noctuq; rege. Luna verò Quinam hic honor est & quæ dignitas? quid accensa meridie candela prodest? Deus respondit; Abi, populus Israel dies suos & annos suos juxta te computabit. Luna objecit,*

tit, Id quoque impoßibile est: oportet enim illos solstitia & æquinoctia juxta solem computare, uti scribitur; Eruntque in signa, tempestatibus, diebus & annis. *Deus præterea adjecit, Abi & justi de nomine tuo appellabuntur, ut Jacobus Parvus, Samuel Parvus, David Parvus. Sed ubi vidit Deus, se Lunam placare non posse, nec illius animum sedare, dixit,* הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח (sic enim habetur in exemplaribus Venetis, uti quoque citat Rabbi Bechaj in expositione sua in librum Numerorum: verùm id in exempl. Basileensibus immutatum est) hoc est, *Offerte oblationem propitiatoriam pro me, eò quòd lunam imminui. Et hoc ipsum est illud propter quod Rabbi Simeon filius Lakis dixit, O quàm diversus est hircus, qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur*; חטאה להאל In oblationem pro Dei peccato *(juxta blasphemam Judæorum versionem) hoc est, Deus dixit, Hircus iste propitiatio erit pro me, quia lunam imminui.* Hactenus Talmud. Quomodo autem hæc intelligenda sint, digladiantur inter se Rabbini. Veterum præcipui existimavere, solis & lunæ in creationis principio æqualem fuisse splendorem, ideo primò dici; *Fecitq; Deus duo magna luminaria.* Quum verò statim in Deum Luna murmurasset, & sola in cœlis regere vellet, à Deo imminutam, & propriâ insuper luce privatam esse, Deumque jussisse, ut splendorem suum à Sole mutuaretur; ideò mox subjici,

Gen. 1. 14.

R. Bechaj Num 28.15. in Parascha Pinchas.

Genes. 1. 16

Magnum luminare & parvum luminare; quum priùs duo magna luminaria extitiſſent. Sed quum tantam pœnam Luna conquereretur, Deum facti pœnituiſſe, & juſsiſſe, ut ſingulis noviluniis, in ſui gratiam, oblatio pro peccato offerretur. Hoc tamen multi Rabbini tanquam blaſphemum repudiarunt, ut pote qui Deum juſtum, & omnis peccati vel iniquitatis expertem eſſe, viderent. In vero itaque horum verborum ſenſu inquirendo multùm diuque laborarunt, & voculam illam עלי *Pro me* variè expoſuerunt, ut in R. Bechaj videre eſt.

Caput XVIII.

Quomodo Deus initio ſtatim anni judicium agat de Judæorum peccatis ipſi verò Judæi ſe ad ineuntis anni feſtum præparent.

Vide librum Caphtor uperach p.68. Deus in anni initio pro tribunali ad judicandum cõſidet.

IN Medraſch שוחר טוב in hanc ſententiam legimus: *Principio anni* (qui primâ die Tiſri ſeu Septembris incipit, quando nempe Septẽbris Luna renovatur) *quùm Synedrium magnum Hieroſolymis ſederet, &, ſe hoc vel illo die Anni incipientis Feſtum celebraturos eſſe, patres decernerent, illicò Deus quoque magnum Angelorum cogebat*

bat concilium, ita illos alloquutus; Abite & percontamini, an Novi anni in terris principium decreverint? Angeli itaque è cœlis delapsi, ubi percontatione suâ Synedrii decretum cognoverant, Deo respondebant, in hunc vel illum diem anni principium rejectum esse. Tum Deus statuto die sedebat ad orbem suum judicandum, uti scribitur; Ascendit Deus cum jubilo, Dominus cum voce tubæ: *Judicum subsellia ponebantur, pulvillis sternebantur, Judiciales libri aperiebantur, sedebatq; magnum Angelorum consilium coram ipso, uti scribitur:* Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, &c. millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei: judicium sedit & libri aperti sunt. *Hactenus ex Medrasch.* Elegans hæc historia, ut mihi quidem videtur, in Talmude fundatur, in quo ita legimus: *Rabbi Jochanan dixit, Anno ineunte tres libri aperiuntur, unus pro iis qui ad impietatis culmen pervenerunt, alter pro summè justis, tertius pro intermediis,* (hoc est, quorum benefacta malefactis æqualia sunt nec altera alteris præponderant): *Summè justi ad vitam statim inscribentur: Summè impii ad mortem; Intermediorum causa in diem expiationum differtur* (decimus ille dies est, ab anni kalendis). *Si benè interim se gerant, multamq; agant pœnitentiam, adeò ut à bonis eorum operibus mala excedantur, benè se res habet; si verò secus faxint, adeò ut mala opera bonis præponderent, illicò ad*

Psal. 47. 6.

Dan. 7. 9. 10

Tractatu Rosch haschanah cap. 1. *pag.* 16.

Libri ex quibus homines judicantur.

mortem inſcribentur. Hîc Rabbi Aben dixit, ubi hoc habetur in ſcriptura? ℟. *Propheta David id* *Pſal.69.29.* *verbis hiſce innuit;* Deleantur è libro viventiũ, & cum juſtis non ſcribantur. Deleantur è libro; *his impiorum liber deſignatur; vox,* Viventium, *juſtorum librum denotat; hæc verò,* Et cum juſtis non ſcribantur, *mediorum librum innuunt.* *Exod 32.32.* *Rabb Nabhman filius Iſaac dixit; huc refertur quod alibi dicit ſcriptura:* Aut dimitte eis hanc noxam: aut, ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Dele me; *impiorum librum denotat;* de libro tuo, *librum juſtorum:* quem ſcripſiſti, *librum mediorum.* Hactenus ex Talmude. Hæc in eorum Ritualibus hoc modo explicantur; *Ab omni ævo, inquiunt, à patribus noſtris per oralem traditionem accepimus, Deum omnipotentem ſub Autumnum mundum cum primo Adamo in Paradiſo creaſſe: quapropter jus & æquum poſtulat, ut, anno elapſo, Deus rationem ab homine exigat, quomodo per totum annum vixerit, eiq; vel pro bonis vel pro malis operibus debitam mercedem retribuat. Debitam autem hanc mercedem in ſequentem annum differt, & hoc pacto ſolvit: Peccatorum quædam Deus in hoc mundo punit, quædam in altero ſæculo. Eadem eſt quoque bonorum operum ratio: quædam nunc, quædam olim demum compenſabuntur. Jam ſi homo per totum annum peccaverit, & peccatorum maculis totus inquinatus & pollutus fuerit, aliquid tamen quoque bonorum operum fecerit, omnia hæc primo anni die coram*

Dei

Dei judicio in aginam veniunt. Utrisq; igitur, tam bonis scil. quàm malis operibus, ex æquo appensis, si Deo bonorum operum retributionem homini in hoc mundo dare visum fuerit, appellatur Justus; *quia judicium illius lætum & prosperum in hoc mundo exitum sortitur, & ita in* Libro viventium *inscribitur, hoc est, anno proximo vel vivet, vel divitias aut honores consequetur. Ita pius & justus, qui per totum annum multa bona fecit opera, sed cui interim parvum aliquod peccatum excidit, si Deo illum propter hoc peccatum in hoc mundo punire visum fuerit*, Impius & Injustus *appellatur; quia causâ in hoc mundo cadit, & in* Libro mortuorum *inscribitur, hoc est, anno proximo vel morietur, vel in paupertatem aut morbum incidet. Idcirco, quamvis aliquis sit Justus in altero sæculo, Impius tamen & injustus appellatur, in hoc sæculo, siquidem tanquam reus in hoc mundo punitus est: ita quoque qui Impius & reprobus habetur in altero sæculo, Justus tamen in hoc esse potest; quia Deus hîc illi bonorum suorum operum mercedem retribuit. Quapropter mirandum non est, si pios aliquando in hoc mundo rebus adversis premi videamus, contrà verò impiis omnia ex animi sententiâ cedere: Utrisque enim Deus justam in illo sæculo mercedem rependet. Et huc facit illud quod in Gemarâ dicitur, primo anni die tres libros aperiri, &c. Sæpe unico bono opere multa peccata delentur, & vice versâ, unico peccato multa bona opera inducuntur. Id verò totum in Dei potestate & arbitrio est*

ſitum. *Sententiam peccatoris ad Librum mortis deſtinati, ſiquidē ad feſtum uſq; expiationum*, hoc eſt, *decimum Tiſri, ſtrenuam & ſeriam egerit pœnitentiam, Deus immutare, & in librum viventium referre poteſt; Ita juſtum, qui illo temporis ſpatio in peccata relapſus fuerit, Deus in mortuorum album mittere poteſt.*

Ita ſentiunt, ſcribunt & credunt miſeri & cæci Judæi, de Deo & illius regimine, Judicemque illum, qualem ipſi optarent, conſtituunt. Sed longè aliud credidit propheta David, quùm propter peccata ſua mœrore afficeretur. Sic enim ille; *Ne venias in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo ullus vivens*: Item; *Si iniquitates obſervare volueris, ô Domine, Domine quis ſubſiſtet?*

Pſalm. 143.

Pſalm. 130.

Orach chajim numer. 581.

Ante novũ annum pœnitentia agenda.

Quoniam ergo tam aſpera & vehemens, ineunte anno, de illorũ peccatis habetur quæſtio, ſtatuerunt Rabbini, ex ante menſem integrum pœnitentiam inchoandam, & piè vitam inſtituendam eſſe. Primo proinde Auguſti ſui die, qui illis אלול *Elul* dicitur, peccata, quæ per totum annum perpetrarunt, expendere incipiunt: & quicunq; ſtudioſè huic rei aſſuefit, & hoc menſe omnia ſua peccata ſingulis diebus ante & poſt cibum animo triſti verſat, illorumque pœnitentiam agit, ille feſtis novi anni kalendis, quum ſingulos rationem reddere oportebit, à peccatis liber erit. Hinc ſolent Judæi Itali ab hujus menſis princi-

principio, imò maturiùs, quotidiè ante lucem ſurgere, & סליחות *Selichos*, hoc eſt, Preces ſuas, ad miſericordiam & peccatorum veniam impetrandam, recitare; Verùm Judæi Germani quatriduum duntaxat ante Novum annum ad preces ſuas recitandas, ante lucem ſurgere incipiunt.

Arietis cornu cur inflent.

Solent præterea per totum hunc menſem, quum & veſperi & manè in ſcholam conveniunt, Arietis cornu inflare, non quidem ex Moſis præſcripto; ſed, *Primò*, in Moſis memoriam, qui, quum ſecundò montem Sinai aſcenderet, alteraſque tabulas lapideas peteret, in caſtris cornu occanere & proclamare juſſerit, ſe montem iterum aſcendere, aliaſque Legis tabulas petere, ne populus denuò diceret; *Fac nobis Deos qui nos præcedant: huic enim viro Moſi, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit.* *Secundò*, cornu ideò inflant, ut ſinguli Dei judicium in mentem ſibi revocent, & expaveſcant, uti ſcribitur; *Si clanget cornu in civitate, populus non expaveſcet?* & hoc pavore ad pœnitentiam agendam excitentur. Non ſecus atque rex qui tubicinem proclamare jubet, ut ſinguli, gladio & armis accincti, diligentes excubias agant; hoſtem enim adeſſe: ita illi quoque integrum menſem præcedentem habent quo tubâ clangant, ut pœnitentiæ agendæ, ſeque in hoſtem, peccatum nempe, armandi tempus inſtare, ſignificent.

Exod. 32.

Amos 3. 16.

Rosch haScha. cap. 1. pag. 16.

O simplicem & stolidum diabolum!

Num. 29 1.

Sed sapientissimi illi mortalium Talmudici scribunt, id fieri כדי לערבב את השטן *Ut exurdetur & hebetetur Satan, & ita confundatur & perplexus reddatur*, ut verum anni principium, quo tempore cornu inflare expressè jussit Moses, scire nequeat; ac per consequens, ne in judicio adversus eos comparere, eosque peccatorum accusare possit. Hinc petitum est quod in Jonathane in Legem Num. 29. 1. legitur: יוֹם יַבָּבָא יְהֵי לְכוֹן לְמְעַרְבְּבָא סַטָנָא דְאָתֵי לְמִקְטְרְגָא לְכוֹן בְּקָל יַבָּבוּתְכוֹן *Dies clangoris erit vobis, ad confundendum Satanam clangore vestro, qui venire gestit, ut accuset vos.*

Pridie novi anni quid manè agant.

Pridie kalendarum Tisri maturiùs quam aliâs surgunt. Nam multas valdè ad peccatorum veniam impetrandam preces recitandas habent. Solent etiam ante lucem edere, ut ostendant, se Christianis aliisque populis similes non esse, qui in solennitatum suarum pervigiliis sibi jejunium indicere solent. Interim tamen non peccat, qui cibo abstinet. In Germaniâ omnes ferè comedunt antequam ad preces se conferant; nemo tamē cibis adeò ingurgitare se debet, ut *Selichos*, seu Preces supplices pleno illi sint ventre recitandæ, præsertim quia multæ recitandæ sunt, unde etiam utplurimùm fit, ut preces illæ velocissimè absque ulla hæsitatione deblaterentur. Jam verò plenus venter ad tantam velocitatem est ineptus. Nihilominus tamen multi jeju-

jejunant, ii præſertim, qui præcipui, ſancti & pii videri volunt, ſcribuntq; *ſimilitudinem eſſe à Rege deſumptam, qui grave urbi tributum imperat, illiusq; exigendi causâ magnum exercitum in urbem illam educit. Quum ad decimum ab urbe lapidem pervenit, optimates & præcipui cives illi obviam prodeunt, & ajunt; Rex clementiſſime, omnibus deſtituimur facultatibus, quid tibi pendemus? Tributum itaque quàm humillimè deprecantur: Rex verò tertiam tributi partem remittit. At ubi quinto tantummodò ab urbe lapide rex abeſt, mediocris conditionis cives pariter illi obviam procedunt, idem ab illo petunt, & tertia quoque pars illis remittitur. Tandem ſub ipſis ferè portis tota civitas effunditur, juvenes ſenesq;, & idem ab illo ſupplicibus contendunt precibus: quicquid ergo id eſt Rex illis tunc condonat.* Ita Deus, totius orbis rex eſt, & cum Iſraele rationes putare cupit, ſibique ſingulos de peccatis ſatisfacere poſtulat. Jejunium ergo ſibi pridie kalendarum Tiſri indicunt ſanctiores & honeſtiores, & Deus tertiam illis partem condonat. Quapropter conſultum eſt, ut ſinguli optimè de ſe ſentiant, ſeque è vilis plebeculæ numero ſubtrahant, ut jejunare, atque hac ratione aliquid à Deo impetrare, poſsint. Poſtea per decem pœnitentiæ aſsignatos dies, mediocres à cibo abſtinent: die denique Expiationum (de quo poſtea) quilibet ferias eſuriales celebrat; & tum omnia à Deo illis remittuntur, ſingulique

que peccatorum suorum veniam consequuntur.

Sepulchretũ adeunt. A' Scholâ & precibus matutinis ad sepulchretum suum pergunt, quo innuunt, nisi Deus illorum misertus fuerit, se mortuis conferendos esse. Ideo orant, ut sui Deus misereatur propter justorum, piorumque ibi sepultorum Judæorum, merita. Ibi quoque multas distribuunt eleemosynas, ut & pauperes adhuc bonos cibos in festum præstinare possint.

Quid à meridie. A' meridie viri capillos eleganter resecandos curant, ut reliquis gentibus, quæ se tristitiæ tradunt, & præ luctu & mœrore crinem barbamq; promittunt, dissimiles esse cognoscantur. *Nos verò*, inquiunt illi in suis Ritualibus, *Regi nostro, totius orbis regi de misericordiâ ejus erga nos confidimus, certò nostri miserebitur, nobisq; transgressiones nostras remittet & condonabit.* *Lavant.* Ideo balneas vel thermas etiam intrant, vel in aqua fluente, piscina aut vivario, si id anni tempestas patiatur, se se abluunt, ut mundi & puri coram judice suo postridie compareant. Scribunt præterea, peculiares quosdam Angelos per aërem volitare, qui mundo & hominibus sint præpositi, seque in hunc nostrum inferiorẽ orbem demittant, ac proinde ab impuro & immundo, qui ex terrâ exhalat, aëre, immunditiem contrahant; hos, scribunt, oportere in ignito torrente די נור *Dinor*, cu- *Fluvius Dinor.*

jus

ſus Daniel. 7. fit mentio, purgari, omnesque contractas ſordes, omnemque immunditiem igne abſumere, priuſquam Deum laudare & celebrare audeant. Si ergò Angelos ſe ſe abluere & purgare oportet, quanto potiori ratione id hominibus faciendum eſt? Dum in aquâ frigidâ ſtant, ſolitam peccatorum ſuorum confeſsionem, quam וידוי *Viddui* appellant, ſinguli recitant. Conſtat ea viginti duabus vocibus, pro numero literarum Alphabeti, & ad ſingulas voces dextrâ pectus tundunt. Totum poſtea corpus in aquam immergunt, & alterum alteri teſtimoniũ perhibere oportet, quòd in aquam penitùs immerſus fuerit. Ubi nullæ publicæ frigidæ aquæ habentur, ſibi quiſque puteum vel foveam in celiâ, vel in horto, vel ubicumque commoditas patitur, excavat. Acriter hîc ab illis diſputatur, quàm profunda, quàm lata, quamque multæ aquæ capax fovea eſſe debeat.

Vide libros Taame Mizvos pag. 36. & Keſchis chochma magnum in Schaar par. teſchuba cap. 3. numer. 163.

Veſperi in ſcholam redeunt, veſpertinis precibus ad noctem uſque, quo tempore feſtum inchoatur, vacant, illudq; ſingulari cum lætitia excipiunt & conſecrant.

Veſperi novi anni quid agant.

Sed quo numero & loco gentem adeò mũdam, & de peccatorum ſuorum remiſsione certam, habuerunt Prophetæ?

Jeſajas: *Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus à vobis, ne exaudiret. Confidunt in rebus*

Jeſa. 59.

bus nihili & loquuntur vanitates, conceperunt laborem & pepererunt iniquitatem. Ova aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, &c.

Ezech. 24. Ezechiel: *Immunditia tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à sordibus tuis: sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te.*

CAPUT XIX.

Quomodo Judæi Anni ineuntis festum celebrent.

Dies novi anni. PRimus dies Tisri, uti diximus, caput est anni politici, ad quem publica contrahẽtium instrumenta, & alia id genus, diriguntur. Annos autem computant à creatione mundi, &, novissimis Tisri kalendis, computare occæperunt quinque mille quadringentos, ex quo videre est, quàm procul à Christianorum computo absint; discrimen nempe est annorum duorum & ducentorum.

In Lege autem Deus hoc die Israelitas feriari jussit, ut ex Levitico videre est, ubi legimus; *Loquutusq; est Dominus ad Mosem, dicens, Loquere filiis Israel, Mense septimo, primâ die mensis, erit vobis Sabbathum, memoriale clangoris tubarum, & vocabitur sanctum: Omne opus servile non facietis in eo, & offeretis holocaustum Domino.*

Lev. 23. 24. Num. 29. 1.

Et

Et quamvis nulla hîc capitis anni mentio fiat; certâ tamen & constanti Judæorum traditione, annus civilis hoc mense incipiebat. Septimus autem fuit hic mensis anni sacri, cujus principium fuit mense Martio. *Festum clangoris tubarum* præcipuè appellatur, ideò quia sacerdotes in templo tubis clanxerunt, ut populus hoc pacto excitaretur, &, Deo pro omnibus præteriti anni beneficiis gratias læto animo agendas esse, moneretur, quem, illo miserante, tam feliciter transegisset; ut etiã cum timore & trepidatione ad pœnitentem vitam omnes se componerent, & ad proximum Expiationis diem, quo pro totius populi peccatis expiatio fiebat, se præpararent. Hodie verò Arietis cornu utũtur Judæi, eâ de causâ, quam mox memorabimus.

Cur Festum clangoris vocetur.

Hoc autem inprimis modo celebratur. Vespertinis precibus in scholâ peractis, cyatho vini, & peculiari precatiunculâ, festum consecratur, faustique & fertilis anni signum esse ducunt, si mustum ad consecrationem nacti fuerint. Tùm faustum sibi invicem annum comprecantur, & ajunt: בשנה טובה תכתב *Ad bonum annum inscribaris*, (quibus Libros illos innuunt, quorum superiori capite facta mentio): Salutatus respondet, גם אתה *Tu quoque*; vel בורא יגזרך לשנה טובה *Deus ad annum bonum destinet te*; Respondetur autem, גם אותך, *Te quoque*. Pueruli quoque ad supremum Rabbinum

Uti hodiè celebretur; Vesperi.

num ſe conferunt, qui illorum capitibus manus imponit, illis benedicit, fauſtumque & felicem annum precatur.

Orach chajim numer. 583. & ſeqq.

Domum redeuntes menſæ, quam ſtratam inveniunt, è veſtigio accumbunt: cibi dulces multi apponuntur, & primò quidem Poma dulcia in mel intincta, de quibus fruſtulum unuſquiſq; capit, & ait; שנה טובה ומתוקה *Annus bonus & dulcis ineat:* hilariter poſtea epulantur. Inter cætera ***Caput arietinum*** apponitur, in arietis illius memoriam, qui in locum Iſaaci oblatus eſt. In hunc enim diem oblationem hanc incidiſſe credunt. Sunt qui ſcribant, ideò caput arietis apponi, quòd debeant eſſe לראש ולא לזנב *in caput, non in caudam*, uti ſcribitur; *Conſtituet te Dominus Deus tuus in caput, & non in caudam; & eris ſemper ſuprà, & non ſubter*; nempe, ſi vocem Domini audiviſſent, & omnia ejus mandata cuſtodiviſſent, ut in principio capitis habetur. Revera autem hoc ideo inſtitutum eſt, quia Caput & Domini Chriſtianorum fieri aliquando ſperant, quod à Deo precibus ſuis quotidie efflagitant. Præſtantibus etiam & eximiis *piſcibus* lubenter hâc veſperâ veſcuntur, ſic deſignantes, merita & bona opera ſua inſtar piſcium in aqua multiplicari debere. Aceto tamen incoquendi non ſunt: acida enim omnia hâc veſperâ prohibentur. *Dulcibus fructibus* omne genus utuntur, ut amygdalis, ficubus, uvis paſsis, cucumeribus,

Cur caput arietinum eo die comedere ſoleant.

Deut. 28. 13.

Cur piſces.

Fructus dulces, &c.

meribus, malis citreis, cucurbitis, alliis, lupinis, dulci ſpiſſaque pulte, aliisque ejuſmodi. *Alliis* hoſtium ipſorum è terra *exterminatio & exciſio* denotatur. *Allia* enim vel potiùs *Porra* Chaldaicè כְּרָתֵי appellantur, à radice כָּרַת, quæ *Excindere* ſignificat, ideò poſtquam allia comederunt, inquiunt, יכרתו שנאינו *Excindantur ii qui odio nos habent.* Ad *Pultem*, quæ Rabbinicè סילקא appellatur, dicunt, יסתלקו אויבינו *E medio tollantur hoſtes noſtri.* Ad *Amygdalas*, quæ illis תמרים, dicunt; יתמו שונאינו *Conſumantur & deleantur hoſtes noſtri.* Ad *Cucurbitam*, quam קרא vocant, יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותנו *Laceretur decretum judicii noſtri, & merita noſtra legantur in conſpectu tuo, &c.*

Manè ſolito maturiùs in ſcholam eunt, multum canunt & orant, bis librum legis ex arcâ promunt, aliquot inde lectiones legunt, uti Ezras quoque fecit (verùm longè aliter atq; hodiè Judæi) & poſt ſubjunctam lectionem propheticam, quæ illis הפטרה *Haphtarah* dicitur, ſuggeſtum aliquis conſcendit, &, cornu arietino inflato, triginta voces variis vicibus intonat, quaſdam æquali, quaſdam fracto tono; ſi egregiè voces reſonent, annus fortunatus, ſi quid illis judicibus certum eſt, portenditur; ſi verò fuſcus nec firmus ſit ſonus, maleque tubicini cedat, ora in mœſtitiam flectunt, inauſpicatum id cenſentes. Ubi inflare

Manè in ſchola.

Nehem. 8. 1.

desiit, clarâ & sonorâ voce à plebeculâ respondetur: אשרי העם יודעי תרועה יי׳ באור פניך יהלכון Beatus populus qui scit jubilationem: Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Cornu autem arietino utuntur, in arietis illius memoriam, qui in Isaaci locum oblatus est, quod in primam diem Tisri incidisse volunt.

Psal. 89.16.

A schola domi.

A' scholâ domum redeunt, edunt & bibunt. Hîc Rabbini omnes lætos & bono animo esse, sibique peccata à Deo condonatum iri, secum reputare jubent; non eâ tamen de causâ, quòd egregiè pergræcati fuerint; id enim vitio affine esset.

A cibo.

A' cibo viri, mulieres, pueri, juvenes senesque ad aquam aliquam vel pontem pergunt, ut peccata sua in aquam projiciant, prout scribitur; *Revertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras: & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Si pisces conspexerint, omen accipiunt, præ lætitia exsiliunt, vestes suas strenuè excutiunt, & peccata sua in pisces decutiunt, qui peccatis illis onusti enatãt, non secus ac aries in veteri Instrumento, cum populi peccatis in desertum aufugiebat, ut in Levitico legitur. Sunt qui scribant, id in Abrahami memoriã fieri, qui primo anni die cum Isaaco, illum oblaturus, iter faciens, in Satanam incidit, quo in ingentem aquam converso, primò genuum tenus in aquâ ambulabat Abraham, sed mox ad collum usque excrevit, adeò

Mich. 7. 19.

Levit. 16.

adeò ut in vitæ diſcrimen venerit. Sed quùm Deum invocaret, ſemitam illi ſiccam & aridam in medio aquarum poſuit Deus, uti in Medraſch וישע legitur;

Noctu iterum in lætitiam effunduntur, & genialiter epulantur. Ita per biduum novi anni principium cum ſummâ ſecuritate, lætitiâ, & voluptate celebrant. *Noctu.*

Micheas; *Si quis vanus ſit & mendax, dicatq́ ſtillabo tibi vinum & ſiceram, ille populi hujus propheta erit.* *Mich. 2. 11.*

Sophonias; *Prophetæ ejus veſani, viri infideles: ſacerdotes ejus polluerunt ſanctum, injuſtè egerunt contra legem.* *Soph. 3. 4.*

Caput XX.

Quomodo Judæi ad Feſtum Expiationis ſe præparent, & Gallum pro peccatis ſuis offerant.

AB anni principio ad decimum uſque diem, quo Feſtum Expiationis celebratur, appellare ſolent עשרת ימי תשובה Aséres jeme teſchuvah *Decem pœnitentiæ dies*, illisque diebus jejunio ſtrenuè ſe macerant, multum orant, magnamque pietatem affectant, ut, ſi quem in mortis Libro Deus inſcripſerit, ma- *Orach chajim numer 602. Ad Expiationis feſtū præparatio.*

lumque illi annum destinaverit, nunc pœnitentiam ejus bonaque opera intueatur, & in illius bonum convertat, eumq; magno expiationis die in viventium Librum referat, & judicium ejus tum demum obsignet.

Confessionem suam singulis diebus manè ter recitant, neminem excommunicant, neminem in jus vocant, nemini jusjurandum deferunt, &c.

Nono die manè surgunt, in scholam eunt, satis multum canunt & precantur.

Gallo quomodo & cur hoc in festo utantur.

Quamprimùm verò domum redierunt, mares singuli, tum pueri tum viri, Gallum in manus sumunt, fœminæ Gallinam, gravidæ Gallum & Gallinam. Quilibet postea pater familias, cùm Gallo præ manibus, in medium primus prodit, & ex psalmis Davidis ait;

Psal.107.17 *Stulti propter prævaricationem suam, & propter iniquitates suas affliguntur, omnem escam abominata est anima eorum, & pervenerunt usque ad portas mortis. Tunc clamaverunt ad Dominum in angustiâ suâ, ab angustiis eorum servavit eos, mittit verbum suum, & sanat eos, & eruit eos de foveis ipsorum. Celebrent ergo Domini misericordiam, & mirabilia ejus filiis hominum. Et sacrificent sacrificia laudis, & narrent opera ejus cum jubilo.* Item;

Jobi 33. 23. *Si ei adsit Angelus interpres unus de mille, qui illi resipiscentiam exponat, tunc miserebitur ejus, & dicet, redime eum, ne descendat in fossam: inveni enim expiationem* (Gallum nempe gallinaceũ, qui

qui peccata mea expiabit). Deinde Expiationem aggreditur, & capiti ſuo gallum ter allidit, ſingulosque ictus his vocibus proſequitur; זה חליפתי , זה תחתי , זה כפרתי , זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים עם כל ישראל אמן *Hic Gallus ſit permutatio pro me, hic in locum meum ſuccedat, hic ſit expiatio pro me, huic gallo mors afferatur, mihi verò & toti Iſraeli vita fortuna. Amen.* Hoc ille ter ex ordine facit, pro ſe ſc. pro filiis ſuis, & pro peregrinis, qui apud illum ſunt, uti Summus Sacerdos in Veteri Teſtamento expiationem quoque fecit, ut in Levitico legimus. Gallum deinde mactat, cutemque ad collum ei primùm contrahit & conſtringit, & ſecum reputat, ſe, qui *præſocetur aut ſtranguletur*, dignum eſſe: Cultello poſtea jugulum reſolvit, iterum animo ſecum perpendens, ſemetipſum, qui *gladio plectatur*, dignum eſſe; & confeſtim illum vi è manibus in terram projicit, ut denotet, ſe dignum eſſe, qui *lapidibus obruatur:* Poſtremò illum aſſat, ut hoc pacto deſignet, ſe dignum eſſe, qui *Igne* vitam finiat: & ita quatuor hæc mortis genera, pro Judæis Gallus ſuſtinere debet. Inteſtina vulgò ſupra domus tectum jaciunt, avium commiſeratione, ut aliquid etiam de illorum oblatione participent. Verùm alii dicunt id fieri, quia, quum peccata internum quid potiùs quàm externum ſint, ideo galli inteſtinis peccata hærere: corvos

Levit. 16. 17.

itaque advenire, & cum Judæorum peccatis in desertum avolare debere, ut hirquus in Veteri Testamento cum populi peccatis in desertum aufugiebat. Dant præterea operam, ut *album Gallum* ad hanc oblationem consequantur; rubro omnino abstinent, quia gallus ruber jam antea peccatis scatet; siquidem peccatum rubrum est, uti scribitur: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; &, si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana, alba erunt.* Jam verò si gallus albus fuerit, nullis infectus est peccatis, & Judæorum peccata sustinere potest: sed si ruber sit, totus peccatis scatet. Judæorum itaque peccatis ferendis inidoneus est. Antonius Margarita scribit in libro suo de fide Judaicâ. quosdam dicere, se à veteribus accepisse, ad hanc expiatoriam oblationem Simiam sumendam esse: hanc enim homini simillimam esse, &c. Causa autem, cur Gallo potiùs quàm alio animante utantur, hęc est, quia Vir Ebraice גֶּבֶר *Gebber* appellatur. Jam si *Gebber* peccaverit, *Gebber* etiam peccati pœnam sustinere debet. Quia verò gravior esset pœna, quàm ut illam subire possent Judæi, Gallum gallinaceum, qui Talmudicâ seu Babylonicâ dialecto גבר *Gebber* appellatur, in locum suum substituunt, & ita justitiæ Dei satisfit; quia quum גבר *Gebber* peccaverit, גבר *Gebber* etiam, id est, Gallus gallinaceus plectitur. Sic cæcæ illæ & brutæ pecudes

Jesa. 1. 18.

Gallus ab Hebræis vocatur Vir.

pecudes hîc Deo suo imponere, & glaucoma ob oculos objicere se posse putant, iis nempe artibus, quibus Diabolum decipere possunt, ut superiore capite vidimus, adeò ut illi Gallus gallinaceus Homo esse videatur. Væ tam horribili cæcitati! Consimilem acutam & subtilem expositionem legimus in libro qui שבט יהודה id est, *Tribus Judæ*, dicitur, & Hebraicè primùm conscriptus, postea verò in Germanicam linguam à Judęis ipsis versus, & Cracoviæ in Polonia, abhinc annis duodecim, editus est, ubi disputatio inter Christianum & Judæum, coram Alfonso rege Lusitaniæ olim habita, describitur. *Quum Christianus multa Scripturæ loca produxisset, Christum verum Meßiam spectantia, & inter cætera hæc quoque verba Psalmi 22.* Mi Deus, mi Deus, ut quid me dereliquisti? *tandem Judæus respondit; Hanc Sacræ scripturæ inesse proprietatem, ut variis modis exponi poßit: veram autem & optimam expositionem esse eam, quæ aliis Scripturæ locis illustrari & confirmari potest. Multa verò esse loca, quæ obstent, quominus hæ voces,* Mi Deus, mi Deus, &c. *de Christo intelligi poßint. Verùm tibi primò referam ea*, inquit Judæus, *quæ sapientißimus & doctißimus quidam Rabbinus Hispaniarum Regi in hæc verba aliquando respondit; Heri in gallum meum excandui, eò quòd mihi nimio cantu molestiam facesseret; baculo itaque illum percußi, & in tenebricosum conclave abegi, ubi glocitare desiit.*

Psalm. 22. 1.

Illum verò tamdiu singulis diebus præ ira verberavi, donec cute direptâ ossa illi comminuerim. Postea in ollam eum condidi, & operculo, ut decet, texi. Sed à morte ejus miraculum contigit; anima ejus in corpus reversa est, & iterum cucurrire & canere occæpit. Et hic est Psalmi vigesimi secundi sensus. Prophetæ enim Jeremiæ vaticinationem in Threnis huc quoq; referendam, invenio, dum ait; אני הגבר Ego sum vir ille qui vidit afflictionem, *hoc est, Gallus gallinaceus, qui Talmudicâ dialecto* גבר Vir *appellatur*; In virga furoris ejus; *hic est Baculus quo gallus percussus fuit*; Deduxit me & abduxit, *id est, Abegit*; In tenebras & non in lucem, *hoc est, In conclave tenebricosum*; Vertit manum suam contra me; *his designatur altera verberatio in conclavi, vel etiam agitatio in olla*; Perdidit carnem meam & pellem meam, *hoc est, Diripuit & detraxit*; Et ossa mea contrivit, *hoc est, Me in partes dissecuit*; Ædificavit supra me, *hoc est, Me in olla texit*; In tenebris collocavit me, *id est, In olla tecta*, sed & cùm clamavero & vociferatus fuero; *hæc denotant illum iterum à morte sua cecinisse, &c.* Hactenus ex libro *Schebbet Jehudah*. Unde videre est, quomodo Judæi Sacrā Scripturam in ludibrium vertant, & reapse ostendant, se amentiâ, cæcitate & stupore cordis percussos esse, uti Deus per Mosem minatus erat. Hinc quoque præstantissimam illorum architectonicam, qui ex Gallo Virum, & ex Viro Gallum faciant,

Thren.3.1.

ciant, perſpicimus. Adducor ut credam, imò extra dubium pono, ſi propheta Jeſajas cap. 53. uſus fuiſſet voce גבר *Gebher*, illos hunc Virum, de quo propheta agit, in Gallum mutaturos. Verùm non appellatur illi גבר *Gebher*, ſed איש מכאבות Iſch machóvos *Vir dolorum*: Item, נבזה וחדל אישים Nibhſeh vachadal iſchim *Contemtiſſimus & abjectiſſimus virorum vel hominum*; Quos autem dolores & languores tulit? *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit; Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra, diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.* Ejuſmodi Virum Judæorum ſtupor recuſat, illumque præfert, quem veru transfigere, aſſare, & cum hilaritate & lætitia comedere poſſunt. Galli vulneribus tardè ſanabuntur, parumq; admodum pacis in conſcientiis ſuis conſequentur, ut revera in lecto jam jam morituri decumbentes oſtẽdunt, ubi nullâ conſolatione ſuſtentantur, ſed ajunt; מיתתי תהי כפרתי *Mors mea ſit expiatio & ſatisfactio pro peccatis meis.* Ah miſeram conſolationem! non mors temporalis, ſed æterna, expiatio erit & ſatisfactio pro illorum peccatis. Sed juſto Dei judicio hoc cognoſcere nec poſſunt nec volunt Judæi: pergamus itaque & videamus, quomodo ſe ſe ad Feſtum expiationis porrò præparent.

Jeſa. 53.

Factâ expiatione cum Gallo, ad ſepulchre-

Sepulchreta petunt.

tum ſuum pergunt, ibique orant (uti ſuprà quoque diximus in Feſto anni principio) & eleemoſynas diſtribuunt; tantum nempe pecuniæ, quanti æſtimatur Gallus. Olim enim pauperibus gallos ipſos dabant; ſed pauperes obmurmurarunt, & ab illo dono abhorruerunt, ac ſi nempe divitum peccata illis comedenda eſſent. Oblationem itaque à Deo ſuo pecuniâ redimunt, in ollam conjiciunt, vel veru transfigunt, & ſuaviter poſtea epulantur.

Lavant.

A' meridie aquam frigidam iterum ſubeunt & lavant, ut ſuprà ad pridie kalẽdas Tiſri meminimus, in aquam ſe immergunt, & peccata ſua penitùs abluunt.

Candelas præparant.

Quidam interim candelas præparant, quibus poſtridie in ſchola utuntur. In Germania pro ſingulis viris candelam præparant, quod à ſapientiſsimis Cabaliſtis didicerunt, qui compererunt, voculam נר quæ *Candelam* ſignificat, ſi literæ in numeros reſolvantur, ducentum quinquaginta conſtituere. Jam verò vir ducenta octo & quadraginta Membra in corpore ſuo habet, quibus ſi Spiritum ejus & Animam adjeceris, 250. exſurgent, & ita vocula illa נר Virum unicum deſignat. Mulieri quatuor membra ſunt pluſquam viro, ideò pro illa candelam accendere opus non eſt. In aliis regionibus candelas etiam pro mulieribus præparant, magnumque ſcholæ orna-

ornamentum esse credunt, si multæ in scholâ candelæ ardeant. Qui pietatis excessu laborant, duos habent cereos, alterum pro corpore, alterum pro anima; & hic illo & paulò major & carior est, *Cereusque animæ* נר נשמה ab illis vocatur.

Sub vesperam in scholam conveniunt, precesq; suas vespertinas & nocturnas peragunt.

Orach chajim numer. 606.

Si cui cum alio inimicitiæ intercedunt, alter alterum accedit, & is qui alium injuriâ aliquâ affecit, veniam injuriæ illatæ petit: Injuriâ affectus sponte condonare debet: sic enim Deus peccata sua illi quoque citò condonat. Si primâ vice ignoscere noluerit, qui veniam petit, tres alios secum assumat, eumque bis & ter deprecetur; si nihil promoveat, decem secum assumat, eumque iterum deprecetur; si injuriâ affectus tum condonet, benè se res habet; si secus, alter tamen liber est & immunis, nihilque veniæ, quam à Deo sperat, hoc nocebit. Peccatum enim, quo quis alterum injuriâ afficit, in Die expiationis non remittitur, nisi priùs sibi invicem ignoverint. Si injuriâ affectus fatis concesserit, qui injuriâ affecit viros decem assumit, sepulchrumq; ejus petit, & ait; חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו *Peccavi in Deum Israelis, & in N. qui hîc situs est, &c.*

Peccata sibi invicem cōdonant, &

Alter alteri quoque peccata confitentur, ut si quis in cœnâ inebriaretur, vel, si cui, præ

Confitētur.

gulâ,

gulâ, oſſe fauces præcluderentur, non ſine confeſsione & peccatorum ſuorum agnitione moreretur. Hæc autem confeſsio ſic ſe habet; Bini ſemper in peculiarem quendam ſcholæ locum eunt, tum alter humi ſe proſternit vultu ad Septemtrionem obverſo, tergo verò ad Meridiem; alter verò loro ſcorteo vel cingulo triginta novem ictus dorſo ejus infligit: Is qui flagellatur, interim confitetur, ſibique ipſi ad ſingulas voces pectus plangit. Flagellator ex Pſalmo octavo & ſeptuageſimo ait; והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו *Ipſe miſericors condonavit iniquitatem, neque diſperdidit, & multiplicavit ut averteret iram ſuam, neque excitavit omnem iram ſuam.* Conſtat hic verſiculus Hebraicè tredecim tantùm vocibus, terque à flagellante repetitur, & ad ſingulas voces ictum infligit, quod novem quoque & triginta ictus conſtituit. Hic poſtea etiam humi procumbit, & eodem modo à ſocio excipitur, quo illum excepit, & ita graves peccatorũ ſuorum pœnas dant: verùm in hac flagellatione aſini mutuum fricant, lacertiſque ſuis parcunt. Hanc Flagellationem מַלְקוּת *Malkus* appellant ex Deuteronomio, ubi ſcribitur; *Si verò impius dignus ſit qui vapulet, dejiciat eum judex, & cædat ipſum in conſpectu ſuo juxta impietatem ejus cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum, & non addat verberare eum, &c.* Hæc olim

Modus confeſsionis.

De Malkus; ſive Flagellatione & ejus modo.

Pſal. 78. 38.

Deut. 25. 2.

fuit

fuit pœna politica, quemadmodum hodiè apud Christianos malefici extra urbem virgis cæduntur. Sed verba hæc non de quadraginta plagis plenè, sed minus unâ, id est, triginta novem intelligunt & exponunt. Quum ego aliquando Rabbinum interrogarem, cur triginta novem tantùm plagas infligerent, quùm expressè quadraginta in Lege decernantur? respondit; Flagello olim usos veteres tribus loris vitulinis constante, quorum duo breviora, tertium tam longum fuerit, ut totum hominem, totumque corpus circumiret: hoc autem flagello ter & decies sontem percussum; si verò vel semel tantùm cædere perrexissent, duas præter quadraginta misero reo plagas inflixissent, quod à Mose prohibitum. Expositio autem hujus loci, & quomodo sontes cæsi fuerint, plenè describitur in ipsorum Talmude; verùm id prolixius est, quàm ut hìc exponi possit. Qui plura cupit, adeat Præfationem nostram ad Illustrem Virum Mormæum, libello de Abbreviaturis præfixam. Hanc pœnam quadraginta plagarum minus unâ, se quinquies à Judæis perpessum esse, inquit Apostolus Paulus; sed acerbiùs paulò, omni dubio procul, quàm ipsi hodiè se se invicem in synagogâ flagellant.

Tractatu Makkos capite 3. p. 22. Rab. Bechaj in Deut. 25. 2. Cor. 11. 24

A' scholâ domum ad mensam festinant, quam mulieres interim præpararunt, & Gallos gallinasque suas quas manè pro peccatis

suis

ſuis obtulerant, devorant. Expreſsè in Ritualibus ſuis ſcribunt, *tam Dei præceptum & bonum opus eſſe, hâc veſperâ ſaliarem in modum epulari, quàm proximo die jejunio ſe macerare.* Verùm hæc cœna ante Solem occaſum finiri debet. Dies enim feſtus cum nocte incipit. Pretioſiſſimas ſuas veſtes induunt, ſed illis grande & latum lineum induſium, quod ad calceos uſque dependeat, ſuperinducunt, in ſignum, ſe poſtero die albos & puros à peccatis, Angeliſque ſimiles fore. Quia enim diem expiationis dapibus non honeſtare poſſunt, pretioſis honeſtant veſtibus, non reperientes, quo majore illum honore afficere poſsint.

pag. 53.

Jeſa. 1. Jeſajas: *Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus loquutus eſt; Filios enutrivi & educavi: ipſi autem ſpreverunt me. Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſrael autem me non cognovit, & populus meus non intellexit; Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis, dereliquerunt Dominum, blaſphemaverunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum. Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit Dominus?*

Hoſ. 14. Hoſeas: *Convertere Iſrael ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tuâ, hæc animis veſtris infigite, & convertimini ad Dominum, & dicite ei; omnem à nobis aufer iniquitatem, & benefac nobis, & reddemus vitulos labiorum noſtrorum.*

Caput

Caput XXI.

De Festo expiationis.

DE hoc festo inter alia in Levitico legimus: *Decimo die mensis hujus septimi dies expiationum est, ideo convocatio sancta erit vobis, & affligetis animas vestras; atque offeretis holocaustum Domino, Nullum opus facietis hoc ipso die, quia dies expiationum est, ad expiandum vos coram Domino Deo vestro, ut ab omnibus iniquitatibus vestris coram Domino mundi sitis, &c. Et affligetis animas vestras die nono mensis septimi sub vesperam: A' vespera ad vesperam quiescetis in Sabbatho vestro.* Hodiè itaque Judæi die nòno, antequam nox advenerit, in scholam conveniunt, cereos suos secum ferunt, depangunt accenduntque, & inauspicato ac ferali clamore canere & precari incipiunt. Mulieres domi quoque in hypocaustis & cubiculis peculiares candelas accendunt, easq; quibusdam in locis benedictione consecrant: manus ante candelam expandunt, festum à profesto, uti suprà quoque de Sabbatho dictum est, separant. Si clarum & serenum lumen candelæ reddant, in omen accipiunt, credentes peccata sibi remissum iri, vel prosperam sibi fortunam portendi, nec morituros; si verò fusco & maligno ardeant lumine,

Levit. 16. & 23.

ne, ſi cera effluat, omen hoc deteſtantur & abominantur, magnusque illos incedit mœror. Tapetibus quoq; pavimentum ſternunt: quibuſdam locis, ut Wormatiæ, gramine tantùm ſternunt, ne lugubri die, quo multum proſternere ſe debent, & omnino humi procumbere, pretioſas ſuas veſtes collutulent, vel idololatriæ ſpeciem committant, quod prohibitum eſt, uti ſcribitur; *Lapideum pavimentum non ponetis in terra veſtra, ut adoretis ſuper ipſum, quia ego Dominus Deus veſter.*

Levit. 26.

Quod dicitur, *Et affligetis animas veſtras*; id præcipuè de quinq; voluptatum abſtinentiâ interpretantur. *Primò* à veſperâ ad veſperam jejunium inſtituere debent (nihilominus tamen horas quatuor & viginti jejunium hoc vulgò excedit) pueros etiam, qui annum duodecimum ſunt prætergreſsi, puellas quæ undecimum, imò & puerperas, quæ jam à triduo pepererunt, jejunio quoque animas ſuas affligere oportet. Ægroto, qui cibum appetit, cibus dari poteſt; imò etiamſi non appetat, ſi modò medicus præceperit. *Secundò*, nemo calceos inducere debet; ſenes verò & debiles, aut ii quibus frigus nocet, ſoccos laneos induere poſſunt, vel in ſcholâ in pulvillum ſtare. *Tertiò*, nemo oleo vel aquâ odoratâ voluptatis causâ lini debet. *Quartò*, nullus lavare debet, imò ne minimum quidem digitum in aquam intingere, multò minus manè os & vultum

Orach chajim numer. 612. *& ſeqq.*

vultum frigidâ abluere. Si quis tamen alvum exonerarit, ille digitos articulorum tenus in aquam immittere poteſt: quidam linteo madido utuntur ad manus lavandas, ſed periculum ſubeſt. Fieri enim poſſet, ut nimio humore maderet, & guttula aliqua manibus exprimeretur, quod externum opus foret, & aperta feſti violatio. *Quintò*, omnino ab uxoribus ſuis abſtinere debent, imò ne tangendæ quidem illis ſunt, non ſecus ac ſi menſtruo laborarent fluxu.

Antequã hâc veſperâ preces ſuas inchoent, ſceleratos & perfidos abſolvunt, & permittunt, ut unà cum ipſis Eccleſia orare poſsit; etiam ipſis nihil tale petentibus. Nam in Talmude ſcriptum eſt: כל תענית ציבור שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחו רע ומנאו הכתוב עם סממני הקטורת *Omne jejunium publicum Eccleſiæ, in quo non ſunt de prævaricatoribus Iſraelis, nullum eſt: nam ecce Galbanum odoris eſt fœdi & ingrati, & tamen annumerat illud Scriptura aromatibus ſuffitus ſacri.* Itaque tres è præcipuis Rabbinis ſcholam circumeunt, & publicè elatâ voce proclamant; בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינין *In Academia ſuperna, & in Academia inferiore, ex mente Dei, & ex mente Eccleſiæ, permittimus & poteſtatem facimus orandi cum prævaricatoribus.* Ut autem hoc meliùs fieri poſsit,

Orach chajim nũ.610.

Talm. Kerithuth fol. 6. 2

Exo. 30. 34.

præcentor confeſtim arcam accedit, in quâ liber Legis ſervatur, illam aperit, longamque & religioſam orationem canit, cujus initium eſt 'כל נדרי ואסרי ושבעי וכו hoc eſt, *Omnia vota, pacta, & juramenta, &c.* primamque hanc partem prolixæ hujus cantionis ter ex ordine canit, & ſingulis vicibus vocem attollit, adeò ut tertiâ vice longè magis viva & canora ſit vox, quàm primâ & ſecundâ vice. Hâc autem prece innuunt, omnia vota, juramenta, promiſſa, pacta, omnemque fidem, quæ hoc anno à Judæo violata fuerint, jam ſolvi & irrita reddi, nec peccata amplius cenſeri, ſed omninò tolli & condonari, idque ut tùm pii & candidi, ſincerique, tùm perjuri & ſcelerati omnes ſimul & promiſcuè, tanquam ſanctiſsimus aliquis cœtus, Deum precari & laudare unà poſſint (*Obſerva quanti Judæi juſiurandum, præſertim Chriſtiano datum, ſit faciendum.*)

Pergunt poſtea, & cantum in multam noctem producunt: ſunt qui in ſcholâ noctem precibus tranſigant, quidam domum dormitum ſe conferunt, alii in ipsâ ſcholâ in aliquo angulo procul ab arcâ dormiunt, vel in loco mulieribus deſtinato, poſtquam illæ domum omnes conceſſerunt. Quidam, qui pietate ſunt admirabili, & gravem pœnitentiam agere volunt, per totum feſtum, diu noctuq; ſtant in pedes, canunt & orant indeſinenter, ut ego quoidam vidi, qui per ſeptem & viginti horas in loco uno ſteterunt.

Sub

Sub matutinum tempus, antequam illucescat, omnes iterum in scholam conveniunt, & unà per totum diem remanent; multam circa librum legis pompam exercent; sæpiùs in terram operto penitus vultu procidunt, præsertim quando confitentur; ad singulas voces præ religionis intensione pectus palmis tundunt.

Nocte jam jam iterum appetente, sacerdos Palliolum illud villosum (טלית Talles appellant), collo circumpositum, capiti imponit, oculisque obducit, & populum solitâ benedictione prosequitur, ut in libro Numerorum *Num. 6.* præcipitur. Dum benedictionem recitat, manus ad populum expandit; populus verò manibus oculos & faciem tegit, nec sacerdotis manus intueri audent, quia in illis spiritus Dei durante benedictione requiescit, uti scribitur; *Ecce ipse stat post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, & proferens aspectum per cancellos*, *Cant. 2.9.* hoc est, Deus stat post sacerdotem, & prospicit per fenestras & cancellos, hoc est, per expansos & divaricatos sacerdotis digitos. Precem postea adhuc unam decantat, sed minimùm septies continuò repetit, singulis vicibus altiùs sublatâ voce. Scribunt enim, majestatem divinam hîc ab illis in septimum cœlum rursus decedere; abeuntem itaq; suavissimo cantu, & cœlesti illâ melodiâ, quã norunt qui illos rudentes audiverunt, prosequuntur.

Antequam ſcholâ egrediantur, clarum & protractum, cornu ſuprà memorato, ſonum emittunt, in Jubilæi memoriam, qui hoc die incipiebat. Sunt qui dicant, id in ſeptem cœlorum memoriam fieri, quæ aperuit Deus, quum Iſraeli Legem daret, eiſque oſtenderet, nullum alium in cœlis præter ſe Deum eſſe.

Ubi ab omni re parati ſunt, vox è cœlis adeſt (inquiunt illi) quæ proclamat; *Abi, panem tuum hilariter comede; Deus enim accepta habet omnia opera tua.* Sic domum repetunt, & quidam cereorum ſuorum reliquias ſumunt, & feſtum à profeſto domi ſeparant; ſunt qui in ſchola per totum annum relinquant, & certis temporibus accendant. Quidam ſanctitate conſpicui candelam perennem in ſchola diu noctuq; per totum annum ardentem habent quæ propterea נר תמיד *Ner Tamid* appellatur. Se ſe invicem diſcedentes his verbis proſequuntur, הבורא יחתמך לשנה טובה id eſt *Creator in bonum annum tranſcribat & obſignet te.* Libri enim, quorum ſuprà meminimus, nunc obſignantur, & nullam amplius judicium & ſententia divina immutationem admittit.

Candela perennis.

Quum domum rediere, famelici valde ſunt: nam per octo & viginti horas nihil comederunt. Ocyùs itaque menſæ accumbunt & cœnam lautè ſatis producunt, priſtini diei jacturam ſartientes.

Poſtr

Poſtridiè tamen manè iterum ſurgunt, & in ſcholam eunt, ne Satanas conqueri incipiat, & meritò dicat; *Heri quidem, quia Dies Expiationis fuit, manè ſurrexerunt: hodie verò pietas eorum jam evanuit, in lecto jacent, & in multam lucem ſtertunt.* *Rituale p. 68.*

In ſumma, hoc Expiationum die adeò ſancti & pii ſunt, ut diabolus ipſe pietatem illorum laudare cogatur. Hinc in Capitulis Rabbi Eliezer ejuſmodi legimus colloquium; *Quo die Deus legem dedit, impurus ille ſpiritus Sammael Deum ita alloquitur; Domine totius mundi, tu mihi in omnes totius orbis gentes poteſtatem dediſti, in ſolum Iſraelem nulla mihi conceſſa poteſtas. Deus reſpondet, Tibi expiationis die in illos poteſtas erit, ſi peccatum in illis invenias; ſi verò peccati expertes ſint, nihil erit tibi juris in illos. Idcirco munera hoc Expiationis die Satanæ obtruduntur, ne Iſraëlitarum oblationem interpellat,* (undè dicũt, תנו שוחד לסמאל ביום הכפורים *Date munus Sammaeli in die expiationum.*) *Aſt ubi Sammaël populum Iſraelis abſque peccatis hoc die comperit, dicit ad Deum; Populum in terris habes Angelis cœleſtibus ſimilem. Quemadmodum enim Angeli recti ſtant, neque edentes neque bibentes, puri ab omnibus peccatis, pacem & concordiam mutuam alentes; talis quoque eſt populus Iſrael Expiationum die. Quum Deus hæc à malo Angelo audit, illicò eorum peccata ipſis condonat, & preces eorum exaudit.* Alibi legitur; *Ideò munus Satanæ dari,* *cap. 46.* *Caphtor uperach p. 71.*

ut illi oculos præstringant, ne ab illo accusentur, uti scribitur; Munus excæcat videntes.

Exod. 23. 8.

Jesa. 58.

Jesajas: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Jacob peccata eorum: Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ justitiam fecerit, & judicium Dei sui non dereliquerit, rogant me judicia justitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare jejunavimus & non aspexisti? Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Nunquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? &c.*

CAPUT XXII.

De festo שמחת תורה *Lætitiæ legis, & officiorum Ecclesiasticorum distributione.*

Festũ lætitiæ legis à Rabbinis.

DE hoc festo nihil in Lege habetur, sed à Rabbinis institutum est, ut de Dei benignitate lætarentur, qui illos iterum per annum unũ in Lege studere & exerceri permiserit, Legisque lectionem & expositionem hoc die absolvi, quæ est ejus miseratio, concesserit.

Libros

Libros autem Mosis in quinquaginta duas partes seu sectiones dividunt, & singulis Sabbathis sectionem unam legunt, sicque incidit ultima Lectio in proximum diem à festo Scenopegiorum, vigesimum nempe & tertium circiter Septembris.

In quot sectiones lex dividatur.

Stolidissimam verò, & minimè omnium credendam, in Talmude suo, Summi Sacerdotis olim cum plebe hoc die lætitiam describunt, ubi choreæ, saltationes & instrumenta Musica omne genus adhibita fuerint; verùm hæc prolixiora sunt, quàm ut hîc inseri debeant.

Tractatu Succah de Tabernac. cap. 5.

Hodiè in scholâ peculiari lustratione libros legis omnes ex arcâ promunt, ultimam & primam sectionem legunt, cum libris circum cathedram seu suggestum saltant, magnóque postea apparatu iterum illos recondunt. Quòd non solùm ultimam, sed & primam Legis sectionem hoc die legunt, ideò fit, ut omnis calumniandi & accusandi occasio Diabolo præripiatur, ne Deum accedat & dicat; רבש״ע כבר סיימו התורה ולא רצו עוד לקרות *Domine mundi, Judæi quidem absolverunt lectionem libri Legis, sed nolunt amplius legere.* Qui ultimam sectionem legit, vocatur חֲתַן תּוֹרָה *Sponsus Legis*: qui primam, חתן בְּראשית *Sponsus Breschis.* Quod verò hoc nono festi Tabernaculorum die, non ipsis Novi anni Kalendis (quæ in eundem mensem incidunt) lectio-

Modus promēdi libros legis.

nem libri Legis abſolvunt & incipiunt, iterum fit להטעירן את השטן ad decipiendum Diabolum, ut verum Novi anni principium, quo ſc. Deus thronum judicialem ob peccata Judæorum conſcendit, ignoret, atq; ita ipſos etiam accuſare coram Deo nequeat.

Interim dum libri omnes extra arcam ſunt, candelam ardentē intus collocant: arca enim nunquam vacua manere debet. Hoc autem idem eſt, ac ſi Lex inde non moveretur: Lex enim quoque Lux appellatur, uti ſcribitur; *Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux.*

Prov. 6. 23.

Multos fructus, ut pote poma, nuces, pyra, & alia id genus in ſchola in turbam puerorum immittunt, ut illis quoque lætitiæ ſuppetat argumentum; verùm ſæpè fit, ut pugnis lætitia imminuatur.

Quomodo munera Eccleſiaſtica renoventur.

Quia verò hoc die Legis lectio abſolvitur, ideo munera Eccleſiaſtica renovantur, illa præſertim quæ ad Legis lectionem pertinent. Hæc autem munera publicè in ſcholâ, conſtitutâ auctione, venduntur, & illius ſunt, illique cedunt, qui tertiâ proclamatione plus licetur.

Primò quidem ab æditu o Candelarum per totum annum in ſcholâ accendendarum munus proclamatur: *Deinde*, Vini, ad Sabbathi aliorumque feſtorum conſecrationem & dimiſsionem, dandi porrigendique munus ſubjicitur. Quamvis enim ſinguli patres familias domi

domi Sabbathum vino consecrare debeant, uti suprà recitavimus, in pauperum tamen Judæorum gratiam, quibus vinum non est, constitutum & decretum est, ut palàm & in conspectu omnium, pro quibuslibet Sabbathum vini cyatho consecraretur & dimitteretur. Illud autem vinum puerulis bibendum datur, & inde in pios Judæos evadunt. *Tertiò* proclamatur, quis munus illud, quod illis גלילה *Gelilah* dicitur, emere velit? munus nempe libri Legis replicandi & complicandi. *Quartò*, quis *τὴν* הגבהה *Hagbahah?* munus est, quo liber Legis rectà sursum tollitur, & circa suggestum defertur, ut singuli scripturam videre possint. Hunc robustum & lacertosum esse oportet, quo integrum librum, quàm maximè apertum & expansum, passis brachiis gestare possit. Si enim cæspitaverit, vel pede offenderit, oportet totum cœtum jejunio infaustum illud omen expiare. *Quintò*, quis Lignum vitæ עץ חיים velit emere? munus hoc est, gemini ligni tornatilis, cui membranæ in quibus lex descripta est annectuntur, prehendendi, & linteorum huc pertinentium ocyùs porrigendorum, ut confestim complicetur. Munus hoc vulgò à pueris emitur: existimāt enim, se hac lignorum apprehensione meliores & prudentiores evasuros: sperant etiam, se hoc modo diutiùs victuros, quia ligna illa עץ חיים *Lignum vitæ* appellantur, uti scribi-

Prov. 3. 18. tur; *Hæc lignum vitæ est apprehendentibus eam.* Dum hic liber complicatur, sola ligna apprehenduntur; si quis enim membranam nudis manibus tangeret, horribile sibi piaculum contraheret. *Sextò* proclamatur, quis אחרון *Acheron* comparare voluerit? munus est, quo quis è cœtu ultimus, ad lectionem in libro legis, diebus festis advocatur. *Septimò,* quis τὴν שהייה *Schehijah* licitari in animo habeat? munus est, quo quis in locum ejus, qui munus suum negligit, vel non rectè curat, sufficitur. De singulis his officiis, & forma libri legis, vide etiam suprà cap. 9.

Pecunia, quæ ex hisce muneribus corraditur, in scholæ sartæ tectæ servandæ, pauperumque usus convertitur.

Sæpissimè ex hâc auctione maximæ oriuntur inimicitiæ, invidiæ & rixæ; plerumque etiam sacrosanctum Dei nomen blasphemiis impetitur, quia aliquando personarum habetur ratio; dives pauperi præponitur; senex juveni, doctus indocto, pius nebuloni postponitur,&c. unde tanta sæpè oriuntur jurgia & animorum dissidia, ut res etiam ad Christianum magistratum quandoque deveniat. Nulla magis morosa, magis invida & implacabilis sub cœlorum convexo hodiè gens est, quàm Judæorum. Et hic ultimus est attentæ illius lectionis divinæ legis in synagogâ fructus: extrinsecus pulchra quidem illorum

est

eſt ſpecies, intrinſecus verò impietate toti ſcatent.

Quoniam autem nulla lætitia perfecta eſt & abſoluta, ubi בשר ויין caro & vinum, uti loquuntur, abſunt, feſtum hoc quoque adjiciali cœnâ claudunt, lautos cibos omne genus faciunt, & in ſummâ lætitiâ genio indulgent. Convivandum hoc die eſſe, probant in Midraſch Schir haſſchirim ex lib. 1. Reg. ubi dicitur; *Et venit* (Salomo) *Hieroſolymam, ac ſtetit coram arca fœderis Domini, &c. & fecit convivium cunctis famulis ſuis.* Hinc, *inquit Rabbi Iſaac,* habemus, שעושין סעודה לגמרה של תורה convivium inſtruendum eſſe abſolutioni Legis.

1. Reg. 3. 15.

Caput XXIII.

De Encæniorum feſto.

FEſtum hoc Hebraicè vocatur חנוכה *Chanúccah*, & celebratur vigeſimo quinto die Novembris, qui כסלו *Kislef* dicitur, in præſtantiſsimi herois Judæ Aſſamonæi ſeu Machabæi memoriam, qui poſt patris ſui Matathiæ obitum, Græcos, qui Jeruſalem occupaverant, templum polluerant & prophanaverant, ſacrum oleum in templo omne perdiderant, multisque malis Judæos affecerant, vicit, Urbem recuperavit, Templumque vigeſimo

Orach chaiim numer. 670.

Feſti Encæniorum origo.

gesimo quinto die iterum dedicavit, atque annuatim per octo dies festum hoc Dedicationis celebrandum instituit, ut primo Macchabæorum libro legere est; *Et statuit Judas & fratres ejus, & universa Ecclesia Israel, ut agatur dies Dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum, per dies octo, à quinta & vicesima die mensis Casleu, cum lætitia & gaudio.*

1. Macch. 4.

Quomodo hodiè celebretur.

Hoc etiamnum hodie à Judæis fit: sed helluando, pergræcando, ludendo, aliisque oblectamentis potiùs festum agitant, quàm seriâ ad Deum gratiarum actione ob reportatam ab hostibus victoriam.

Tal. Schab. cap. 2. folio 21. 2.

Quia verò in Templi dedicatione, & cultus divini instauratione, sacrum oleũ nullum amplius aderat, ad lucernas, juxta Mosis præceptum, accendendas, Judas Machabæus, templo diligenter pervestigato, urnulam tandem invenit, summi sacerdotis sigillo obsignatam, nec dum ab hostibus contaminatam, in qua tantum erat olei, quantum uni nocti sat erat. Sed quum propterea ille & populus tristes admodum essent, ut qui viderent, sibi sacri & boni olei nullam amplius intra octiduum copiam esse posse; siquidem urbs Tehoa, è qua petendum erat oleum, quatuor dierum itinere Hierosolymis distabat, miraculum fecit Deus, & urnulam illam ita conservavit & multiplicavit, ut per solidum octiduum arserit.

In

In miraculosi hujus beneficii divini memoriam, superstitiosas in candelis accendendis cæremonias jam olim instituerunt Sapientes, quas etiam hodiè adhuc observant. Ingens candelabrum septem cereis destinatum, vel septemplicem lucernam habent, & singulis noctibus candelam unam accendunt, ad octavam usque noctem; non tamen per totam noctem ardere permittunt, &, si septemplex illud candelabrum vel lucerna in illorum ædibus, hypocaustis vel cubiculis fuerit, nihil audent laboris suscipere. Lucernam quoque oportet à dextro januæ latere pendere, non propiùs à terra decem palmorum longitudine, nec remotiùs viginti. Subtiliter admodum disputant, quandiu ardere debeant, à quónam sint accendendæ, an altera de altera accendi possit, multaque alia ejusmodi, & ita de externo lumine multum solliciti, meras tenebras animis suis offusas ægrè non ferunt.

Quare candelas in hoc festo accendant.

Hujus festi mentio quoque fit in Novo Testamento apud Evangelistam Johannem: *Facta sunt autem Encænia Hierosolymis, & hyems erat*, 25. nempe dies Novembris.

Joh.10.22.

Caput

Caput XXIV.

De festo Purim, id est, sortium.

Festi Purim origo.

VOx *Purim* Persica est, idem atque Hebraicè גורל *Sors*, & ita festum hoc appellatur, quia Haman sortes jecerat, ut omnes Judæi decimo tertio mensis duodecimi Adar, hoc est, Februarii novilunio, per totam regis Assueri ditionem delerentur & extirparentur, uti quoque immiti regis rescripto omnibus provinciis id imperatum fuit. Verùm vertit fortuna, & quo die Judæorum internecionem speraverant hostes, illo in Judæorum manus inciderunt, & Susis quingenti homines cum decem Hamanis filiis jugulati sunt, postridiè etiam trecenti ibidem occubuerunt. Reliqui verò Judæi, passim in regia ditione, quinque & septuaginta millia hostium interfecere, & id quoque decimo tertio die contigit, at decimò quarto quieverunt. Ideò in perpetuam rei memoriam constitutum fuit, ut decimum quartum & decimum quintum mensis Adar pro festis susciperent, quia in illis diebus Judæi se de inimicis suis ulti, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa erant; & ut dies isti, dies lætitiæ atque epularum essent, quos vertente semper

ſemper anno ſolenni celebrarent honore, ut nono Eſtheræ capite legitur.

Hinc fit, ut etiamnum hodiè hi duo dies revera non ſint Feſti, ſed dies lætitiæ & epularum, atque adeò Bachanalia Judæorum. Laborare quidem & opus facere non prohibetur; ab externâ tamen ſervitute abſtinent, & in Talmude ſcribunt, infauſtum id eſſe, ſi quis opus aliquod obeat. *Aliquando enim linum quodam ſerente, acceſſit Rabbinus, qui illum ideo redarguit, imò & maledixit, adeò ut linum nec germinaverit, nec creverit.* Mulieres præſertim feriatas ceſſare prohibitum, quia hujus liberationis cauſa fuit regina Eſther.

Quomodò hodiè à Judæis celebretur.

Tractatu Megillah.

Noctu candelas gaudii teſtandi causâ accendunt, & *Chaſſan* ædituus volumen Eſther explicat (in lata enim membranâ, ligno tereti circumvolutâ, eſt inſcriptum) inſtar epiſtolæ aperit, & à principio ad finem uſque perlegit: Mulieres & pueros huic lectioni etiam adeſſe oportet, & diligenter omnes attendunt.

Hoc etiam in more habent, ut, quotieſcunque *Haman* nominatur, illum Judæoli pugnis horrendum in modum contundant, & explodant, maximumque ſtrepitum edant. Olim duos lapides vel duo ligna habebant, in quorum altero nomen Hamanis ſcriptum erat, quibus tamdiu invicem plaudebât, donec nomen illud deleretur & decuteretur; plauſumq; illum his vocibus proſequebantur, ימח שמו

Quomodo Hamanem explodant.

Orach chajim numer. 690. ſect. 16.

Jimmach

Jimmach ſchemo *Deleatur nomen ejus*, vel, שם רשעים ירקב *Nomen impiorum putreſcat*: Item, ארור המן ברוך מרדכי *Maledictus Haman*, Benedictus Mardochæus: Item, ארורה זרת ברוכה אסתר ארורים כל עובדי אלילים ברוכים כל ישראל *Maledicta ſit Zereſch, benedicta verò Eſther: maledicti omnes idololatræ, benedicti verò omnes Iſraelitæ.*

Diræ hæ in Chriſtianos feruntur, ut ex oppoſito videre eſt.

Ubi ad locum illum devenerunt, in quo decem Hamanis filii recenſentur, illa omnia uno ſpiritu & halitu ſine ulla pausâ vel diſtinctione legenda ſunt: ſcribũt enim, decem Hamanis filios omnes momento interfectos, omniumq́; animas ſimul extinctas eſſe.

Quomodo hoc die pergræcentur.

Feſtum hoc epulis, vinoq́ue generoſo celebrant & honeſtant; quia regina Eſther in lauto convivio, quum rex vino lætus eſſet, gratiam hanc conſequuta eſt, ut Judæi in vitâ incolumes & illæſi conſervarentur. Quapropter jus & æquum poſtulare volunt, ut ipſi quoque vino ſe ſe exhilarent. Nihil aliud itaque per totum illud biduum, quàm cibo & crapulâ ſe rumpunt, ludunt, ſaltant, fiſtulâ & aſsâ voce canunt, rythmos & jocoſa dicteria recitãt, mulieres virorum, viri mulierũm perſonam ferunt. Quamvis enim id expreſsè in lege prohibeatur, tamen ſcribunt, nullum tunc peccatum eſſe; quia gaudii, lætitiæ & delectationis tantùm gratiâ id fiat. Hinc expreſsè ſcribitur in Talmud; מיחייב אינש לבסומי בפוריא

Orach chajim numer. 695.

Megilla folio 7. 2.

בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן ובין ברוך מרדכי hoc eſt, *Tenetur homo in feſto Purim eò uſque inebriari, ut nullum diſcrimen norit inter*, Maledictus Haman, *&*, Benedictus Mordechai, hoc eſt, neſciat ſupputare numerum qui ex ſingularum vocum literis exſtruitur. Perinde eſt ac ſi diceretur, poſſe illos in tantum bibere, ut quinq; manus digitos numerare amplius non poſsint. Hoc autem præceptum præ cæteris omnibus ſtudioſiſsimè obſervatur. In Talmude, loco modò citato, legitur hiſtoria *de Rabba & Rabbi Sira, qui cùm una hoc feſtum Dionyſiaco more aliquando celebrarent, accidit, ut Rabba ex ebrietate Rabbi Siram interficeret. Manè, quid pridiè feciſſet, intelligens, & miſericordiam Dei implorans, miraculosè eum à mortuis iterum ſuſcitavit. Anno vertente, cùm rurſum de hoc epulo mutuò agitando ipſum compellaret, renuit Rabbi Sira, dicens,* לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא *Non quavis horâ fit miraculum.* Pauperibus etiam prohibitum, pecuniam vel munera ſibi data in aliud tempus vel alios uſus reſervare.

Iſtis Bacchanalibus feſta illorum annua clauduntur: nam à feſto Purim ad Paſcha uſque nullos amplius dies feſtos agitant.

Si Prophetæ adhuc viverent, vel ſi reſurgerent, jure prædicarent quod olim; *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſq; ad veſperam, ut vino æſtuetis. Cithara & lyra, & tympanum & tibia & vinum in conviviis*

Jeſa. 5. 11.

veſtris, & opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum ejus conſideratis.

Munera ſibi invicem, & pauperibus hoc die mittunt.

Eſth. 9. 22.

Hoc die ſibi invicem mittunt munera, nec minus quàm duo, veluti duo fruſta carnis, vel duo alia ciborum genera: quia ſc. ſcriptum eſt; *Ut facerent illos dies convivii & lætitiæ, & miſſionis portionum* (ſc. duarum) *unius ad alterum.* Et quia ibidem ſequitur; *Et donorum erga pauperes*, ideo quoque Judæis pauperioribus munera ſunt mittenda, ut pecunia, cibus aut potus, quò & ipſi pro ſua conditione dignè feſtum celebrare poſsint. A` ſingulis autem ditioribus, non paucioribus quàm duobus pauperibus eſt largiendum; unicuique ſcilicet munus unum, ſicut dicitur; *Et donorum* (ſc. duorum) *pauperibus* (ſcil. duobus). Pluralis enim numerus non poteſt pauciores quàm duos ſub ſe comprehendere.

CAPUT XXV.

De Judæorum jejuniis.

Orach chajim numer. 150. & ſeqq.

Jejunia publica quatuor.

IN lege Moſis unicus dies jejunio dictus & injunctus eſt, decimus nempe Septembris, quo annuatim feſtum Expiationum celebrabatur, uti ſuperiùs indicavimus. Nihilominus tamen à ſanctis Patribus & Prophetis ſæpius, pro temporis & neceſsitatis ratione, jejunia

nia instituta fuere, ut passim in Prophetarum scriptis videre est. Hinc legimus, Zachariæ prophetæ temporibus, quatuor publica jejunia annuatim indici solita, ut ex his verbis colligere est; *Jejunium quarti, & jejunium quinti, & jejunium septimi, & jejunium decimi mensis erit domui Judæ, in gaudium & lætitiam, & in solennitates præclaras: veritatem tantùm & pacem diligite.* Zach. 8. 19.

Jejunium decimi mensis observabatur, & hodiè etiamnum observatur, decimo die mensis illius, Decembris nempe; quia illo die Nebucadnetzar cœpit Hierosolymam obsidere, & in magnas angustias urbem redegit. 1. *Decimo die Decemb.*

Quarti mensis jejunium celebrabatur die decimo septimo ejus mensis, Junii videlicet, qui quartus est anni sacri; idque propter varias afflictiones & ærumnas, quas illo die olim subierunt, & quarum vim adhuc persentiscunt; Exempli gr. Duæ legis tabulæ lapideæ hoc die à Mose confractæ sunt, oblatio quotidiana cessavit, sacrum Legis exemplar combustum est, Idolum in templo erectum, urbs Jerusalem secundâ obsidione rupta fuit, & pars murorum disjecta. Propterea hodiè quoque exactum observant jejunium, specie quidem externâ seriam & gravem pœnitentiam præ se ferentes, sed animo interim vagante, & quibuslibet aliis potiùs, quàm veræ 2. *die 17. Junii.*

pœnitentiæ, intento. Qui dies ab hoc die ad decimum usq; sequentis mensis intercedunt, dies atri & infausti illis habentur; pædagogi discipulos cædere non audent, nemo in jus adit, &, si à Christianis in jus conveniantur, causam de die in diem ducunt, & tergiversationibus præsentaneum certamen detrectantes, dilationem petunt, ne pro tribunali adesse cogantur: causâ enim se casuros credunt.

3. die 9. mēsis Julii. Tertium jejunium quinto mense, die nono mensis, Julii nempe indicebatur; (unde & cõmuniter vocatur תשעה באב *Tischa beabh*); quia Templum primum & secũdum hoc die, igne immisso, periit & consumptum est; decretum Divinum contra patres in deserto hoc die editum, quòd non ingressuri sint terram promissam; urbs Bitter, in qua Judæorum multa millia erant, vastata; Turnus Rufus denique Templum hoc die desolavit. Plurima de hoc die scribunt in libris suis Ritualibus, è quibus pauca dũtaxat strictim hîc referemus. Nudis hoc die pedibus incedunt, humi sedẽt, tristes tantùm historias, Jobum & Threnos Jeremiæ legunt, sepulchretum quoq; petunt, & ibi plangunt lugentque cum defunctorum animis propter templi desolationem. Adde, quòd per totum hunc mensem tristes etiam sunt, & à primo die ad decimum usq; nullam carnem comedunt, nullum vinum bibunt, balneis foveri non audent, capillos non relecant,

matri-

matrimonium nullum contrahunt, inviti in jus veniunt, dicentes & conquerentes, nunquam ſibi hoc menſe fortunam aſpiraſſe, idque ex Hoſea ſic demonſtrant: *Nunc devorabit eos menſis cum partibus ſuis.* Item: *In menſe ejus invenient eam.* Octavo die lentibus tantùm in triſtitiæ ſignum veſcuntur; piſis, fabis & aliis id genus abſtinent, quia nigrâ lineolâ, inſtar oris, supernè inſigniuntur, lentes verò, ut & ova, ejuſmodi lineolâ, ac proinde ore carent, & mœſto homini ſimiles ſunt, qui tacet, nec loquitur, non ſecus ac ſi ore deſtitueretur. Quis non ſtupendam Rabbinorum in hac lẽtium ſimilitudine ingenii ſubtilitatem miraretur? fungum illum & Midam, recutitis ipſis ſtupidiorem, eſſe oporteret. Noctu parum admodum edunt, humi ſemper reſidentes, aliquando ovum tantùm igne duratum, in ſignum quoque mœroris: ut enim ovum rotundum eſt & ſphæricum, ita etiam triſtitia & mœror ſphæρικῶς veluti feruntur, hodiè illum, cras alterum inceſſentes. Tam molli lectulo non cubant, ac ſoliti ſunt: qui duobus pulvillis antea uſus eſt, unico tantùm nunc utitur; cui unicus antea tantùm fuit, illo nunc abſtinet, in tenuium linteorum locum craſſa ſubſtituunt, & omnia immutata & deteriora eſſe debent.

Hoſ. 5. 7.
Jer. 2. 24.

Quartum jejunium menſis erat ſeptimi, tertioque Septembris celebrabatur, propter

4. die 3. Septembris.

præſtantiſsimum heroem & præfectum Godoliam, qui Judæis reſiduis, qui in Babyloniam abducti non fuerant, præpoſitus, miſerè, hoſtium dolis & fraudibus circumventus, trucidatus eſt, ut apud prophetam Jeremiam legimus, ejusq; mors plurimarum aliarum calamitatum, quæ ipſis evenerunt, cauſa fuit.

Jer. 40. 41.

Hæc ſunt quatuor publica jejunia, quę Zachariæ prophetæ tempeſtate celebrabantur, & quæ etiamnum hodiè principem inter jejunia locum obtinent, & quotannis ſolennia recurrunt.

Jejunia privata Judæorum.

His alia jejunia adjiciunt, quæ tamen publicè non obſervantur, ſed à quibuſlibet privatim, prout majorem pietatis ſpeciem affectant.

Diebus Lunæ & Jovis. vide & ſup. cap. 9.

Ita ſunt qui ſingulis diebus Lunæ & Jovis per totum annum jejunant, inſtar Phariſæi illius in novo Teſtamento, qui ſuperbè & arroganter gloriabatur, ſe bis hebdomade jejunare.

Die 10. Martii.

Decimo Martii quidam jejunium ſibi indicunt, eò quòd hoc die Maria prophetiſſa obierit, ceſſaveritque ſimul cum illa puteus, adeò ut populus nullam amplius in deſerto aquam habuerit, quapropter murmurarunt & in Dominum graviter peccarunt. Maxima tamen Rabbinorum pars ſtatuerunt, Menſe Martio omninò jejunandum non eſſe, propter lætiſsimam illam ex Ægypto liberationem.

Decimo

Decimo Aprilis ferias quidam celebrant esuriales, eò quòd Eli duoque illius filii hoc die occiderint, & arca fœderis à Philistæis capta fuerit. *Die 10. Aprilis.*

Octavo & vigesimo hujus mensis die quidam cibo abstinent, eò quòd hoc die propheta Samuel vitam cum morte commutarit. Ejusmodi autem jejunia multa in Prophetarum olim mortuorum & sanctorum virorum memoriam celebrant. *Itē 8. & 20.*

Sunt qui pridiè omnium noviluniorum jejunio animas suas affligant: quidam verò quotiescunque infausti aliquid noctu somniarunt. *Pridiè noviluniorũ.*

Item cujus pater mortuus est, illi per totam vitam eo die jejunandum est, & cætera multa id genus. *Ob mortem patris.*

Jejunantem omni cibo & potu prorsus abstinere oportet ad stellarum usque accessum, quod jejunium sanè improbandum non foret, si ex animo, verâ pietate & Dei timore proficisceretur, & in finem illum & scopum dirigeretur, in quem ex Verbi divini præscripto dirigi debet. Verùm hîc frustra fuerunt Prophetæ multiplicibus suis concionibus: illis enim animum adjicere nunquam voluerũt Judæi. *Modus jejunandi.*

In hujus capitis conclusione mihi prætereunda non est ratio, quâ doctissimi Rabbini maximè religiosum & pium jejunium cele- *Mirus jejunãdi modus.*

Deut. 30. brare ſe exiſtimant. Legimus in Medraſch Debharim rabba, ſectione cujus initium eſt וזאת הברכה in hunc ſenſum: כיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה, ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה, באותה שעה מה עשה משה, לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הק״בה עד שנזדעזעו שמים וארץ וכו׳ hoc eſt, *Quamprimùm videbat Moſes, obſignatum eſſe contra ſe decretum* (mortis), *ſibi ipſi jejunium indicebat, & placentâ vel artocreate confecto* (vel, circulo, uti exorciſtæ & necromantæ ſolent, aut foveâ rotundâ confectâ: Sic enim explicat gloſſator) *ſibi ſaccum induebat, cineres capiti ſuo inſpergebat, ſeq́ in medio placentæ* (vel circuli) *collocabat, jejunabat & indeſinenter orabat, nec inde recedere in animo habebat, donec Deus ſententiam ſuam in illum mutaſſet & induxiſſet, quod ſane protinus fiebat.* Lepida hæc narratio dubio procul ex Judaicarum omnium fabularum fundamento, ſacerrimo Talmude, originem habet, ubi in Tractatu de Jejunio legimus, *Quendam pietate & ſanctitate inſignem Judæum, cui* Chone hammaagal *Aurigæ nomen erat, idem feciſſe, quotieſcunque grave aliquid & ne eſſarium impetrare voluit; ut, quùm per totum menſem Februarium non pluiſſet, pluvia verò ad ſegetes ſummopere deſideraretur, illum jejunaſſe, & ejuſmodi placentam,* (vel circulum) *tanquam carcerem, ſubiiſſe, & dixiſſe;* רבש״ע בניך שמו פניהם

Taanis ca. 3. pag. 19. 23.

פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך *Domine mundi, filii tui oculos in me intendunt, quasi tibi adeò carus & familiaris essem, ut patri filius; Per nomen tuum sanctum juro, me hinc non recessurum, donec filiorum tuorum misertus sis. Vix absolvisse volunt quum olli cæruleus supra caput astitit imber.* Imò quod mage miraberis, si tamen quicquam, vel absurdissimum, in verporum scriptis mirum videri possit, ibidem dicitur Propheta Habacuc idem fecisse, uti scribitur; *Super custodiam meam sto, & figo gradum super munitionem & contemplor, ut videam quid dicatur mihi, &c.* hoc est, *Hîc sto in meo artocreate seu placenta,* (vel, in circulo meo) *& expecto, donec mihi respondeas, cur impii adeò sint longævi,* ut Rabbi D. Kimchi ex Rabbinis in hunc locum scribit. Ita miserandum in modum excæcati Judæi in adeò reprobum sensum inciderunt, ut nec illos pudeat, nec religioni sibi ducant, tam crassè, brutè & stupidè de Dei verbo loqui, & Scripturam sacram ex putido & insano suo cerebro explicare.

Habac. 2. 1.

Rab. Schel. Jarchi in hunc locum.

Magnus quoq; prophetarum temporibus in jejuniis abusus videbatur, magna superstitio. Hinc propheta Zacharias illorum jejunium improbavit, veramq; jejunii rationem exposuit, quùm à Judæis interrogaretur; *Nunquid flendum est nobis in quinto mense, vel sanctificare nos debemus, sicut jam fecimus multis*

Abusus jejuniorum tēpore Prophetarum.

Zachar. 7. v. 3. &c.

annis? Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens, Loquere ad omnem populum terræ, & ad sacerdotes, dicens, Cùm jejunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et quum comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedistis, & vobismet ipsis bibistis? Nunquid non sunt verba quæ loquutus est Dominus in manu prophetarum priorum, &c. Judicium verum judicate, & misericordiam, & miserationes facite unusquisque cum fratre suo, &c. Et noluerunt attendere, & averterunt scapulam recedentes, & aures suas aggravaverunt, ne audirent, Et cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem & verba quæ misit Dominus exercituum in spiritu suo sancto per manum prophetarum priorum.

Hactenus de religiosis Judæorum ritibus: unde satis constat, illorum religionem non ampliùs Mosis & prophetarum fundamento niti, sed puris putis mendaciis & falsis Rabbinorum & doctorum constitutionibus, ut principio hujus libri demonstrare statueram.

Subjungemus nunc privatos Judæorum in domesticâ vivendi ratione ritus.

Caput

Caput XXVI.

De discrimine in Coctione, in Cibis, ut & Novis vasis culinariis.

MAgnum hodiè Judæi discrimen observant in carnibus, piscibus, & cibis lactariis, seu coquendis seu comedendis. Discrimen hoc ex Exodo hauriũt, ubi scribitur; *Non coques hœdum in lacte matris suæ.* Hinc fusa, prolixa & acuta apud illos habetur disputatio, quâ ratione carnes & lac ritè tractandæ sint, & ingentes ea de re libros conscripserunt.

Discrimen carnium & piscium.

Exod.23.19.

Jore deah num.86. & seqq. & num.112.

Duplicia vasa culinaria habent; altera ad carnes, altera ad cibos lactarios. Vasa lactaria tribus distinctis notis signant, & in vasis quidem ligneis tres incisuras incidũt eò quòd versiculus modò citatus ter in lege Mosis exstet: Aliquando inscribunt illis vocem חלב *Chalaf* Lac: cæteris בשר *Basar* Caro.

Vasa peculiaria ad carnes & lactaria.

Sic etiam singuli Judæi duos semper cultros secum deferunt, alterum ad carnes, alterum ad caseum & pisces, pariter tribus incisuris signatum.

Duo quoque ob eandem causam pro mensa habent salina, eodem modo, ut dignosci posint,

poſsint, notata: Si alterum pro altero uſurpetur, ſal illud eſt effundendum, nec ulterius eo uti licet.

Quum vaſa invicem mutata ſunt, & altera in alterorum locum venerunt, cibos in illis coctos edere non audent; fictilia confringunt, lignea in aquam immerſa probè abluunt, ferrea igneſcendo mundantur, & multæ hîc conſtitutiones obſervandæ.

Carnes & lac juxtà non coquuntur in foco, nec ſimul menſæ apponuntur, ſed diſcrimine adhibito ſeparantur, ut hinc carnibus, illinc vero lacti vel caſeo, peculiare deſtinetur mantile vel peculiaris mappa. Mappas enim quoque diſtinctas habent pro carnibus & pro lacticiniis: illæ communiter in ora ſignatæ ſunt voce בשר *Baſar* Caro; hæ voce חלב *Chalaf* Lac, ut tantò certiùs omnis error præcaveatur.

Qui carne vel jure è carnibus veſcitur, per horam integram neque caſeum, neque quicquam aliud ex lacte confectum comedere debet; imò, qui pietate excellunt, ſex horarum ſpatium interponunt. (Pullus tamen gallinaceus cũ Amygdalarum lacte comedi poteſt). Qui tamdiu exſpectare nequit, carnem dentibus curioſè eximat, os abluat, & panis fruſtulo carnium ſaporem detergat & auferat.

Si ſebum in cibum lactarium inciderit, cibus ille vetatur: ſi tamen cibus ſexagies ſebum

bum quantitate ſuperarit, cibus ille permittitur.

Ovum in vaſe carnibus deſtinato non elixant: ſi aliâs ovis ad coquendum uti velint, priùs aperta in paropſidem, vel è putamine altero in alterum immittuntur, &,ne ulla adſit ſanguinis guttula, diſpiciunt. Quapropter Judæi ova elixa à parte oblonga & acuta ſemper aperiunt; quia ſanguinis venula interdum ibi reperitur. Si Gallinam, cui ova ſunt in corpore, aperiant, ovis non utuntur, niſi aquâ & ſale priùs macerata, probeque abluta fuerint.

Carnes & piſces ſimul etiam menſæ non apponunt, nec ſimul coquunt, multò minùs ſimul comedunt, ſcribuntque, eum qui hoc fecerit, leproſum fieri. Inter carnes itaque & piſces, manus & os abluunt, vel fructum comedunt, vel deniq; panis fruſtulum.

Hæc & id genus mirabilia exacto ſeparare diſcrimine, ſumma eſt & præcipua apud Judæos ſapientia, & perpetuò in rebus difficilibus Rabbinorum ſapientiſsimi illis ſunt conſulendi.

Vaſa nova quomodo mundent. Nova vaſa culinaria, ſive aurea & argentea, ſive ſtannea, ænea, cuprea, plumbea fuerint; cultri, vitra, &c. in aquam mergi & probè ablui debent: quæ verò ignem ſuſtinere poſſunt, ut vaſa ferrea, igneſcẽdo purgari debent. Probant id ex libro Numerorum: *Omne quod* *Num.31.23.*

poteſt

poteſt tranſire per flammas, igne purgabitur; aquâ tamen expiationis (de qua eodē libro cap.19.) priùs ſanctificatum: *quicquid autem ignem non poteſt ſuſtinere, per aquam traducetis.* In hunc locum in Talmude ſcribitur; *ejuſmodi vaſa in aquam illam vel puteum immergenda, in quo Judææ mulieres poſt impuritatem menſtruam lavare ſolent.* Ejuſmodi enim mulier Hebraicè נדה *Niddah* appellatur, & aqua illa expiationis ſeu ſeparationis מי נדה *Me nidda* quoque dicitur. Hîc Judæi ſatis produnt, aſinum Cumanum auribus facilè deprehendi. Locus enim modò citatus non in genere de omnibus vaſis loquitur, ſed de facultatibus ſolùm, quas ex Midianitarum hoſtium ſuorum prædâ reportarant, qui tunc impuri & reprobi erant populi: unde Moſes indicavit, nihil Iſraeli cum illis vel illorum facultatibus, niſi priùs ſanctificatis, eſſe debere. Judæi verò, quum Chriſtianorum vaſis omninò non utantur, ne novis quidem, niſi priùs purgata fuerint, hodiè adhuc oſtendunt, nos puriores vel ſanctiores non eſſe gentibus illis, quas olim ex terra Canaan Deus expulit; adde quòd nos in libris ſuis expreſsè טמאים *Temeim* Pollutos, & Impuros Ethnicos appellant. Nihilominus tamen ſpecies hæc puritatis externa Judæos in corde puriores non reddit, ut ſatis ſuperque illis Chriſtus in Novo Teſtamento exprobravit.

Tractatu Elilim c. 5. pag. 75.

Caput

Caput XXVII.

De pecoris Judaici Mactatione.

INter Judæos multi ſunt, quibus Ars mactandi (שחיטה *Schechitah* appellant) diſcenda eſt. Qui artem hanc diſcit, per aliquot annos perito lanio mactanti adeſſe debet; tot verò tantisq; res eſt implicata conſtitutionibus (ſeſquipedales enim libri hâc de re conſcripti ſunt) ut ex ſolo aſpectu nemo perfectè diſcat, ſed artis illius ſtudio diligenter ſit incumbendum, & veræ conſtitutiones ex peculiaribus libris petendæ & diſcendæ.

Ars mactandi.

Parvum pro laniis Libellum habent, in quo præcipuæ & maximè neceſſariæ conſtitutiones breviter conſignantur (שחיטות ובדיקות *Schechítos ubedíkos* Mactationes & Inquiſitiones dicitur): ad hunc Judæi vulgò hodiè diriguntur, &, ſi quid difficilius inciderit, doctum Rabbinum conſulunt. Qui hunc librum exactè & perfectè tenet, & diu mactanti ſedulò aſpiciens aſtitit, atque ſuam quoque ſententiam protulit, ille à Rabbino in Lanium promovendus eſt, publicumq; teſtimonium & diploma illi à Rabbino concedendum, quòd in Arte Mactationis בקיא *Baki* peritus ſit, & facultas mactandi, ubi & quando voluerit,

Laniorum ſolennis promotio.

luerit, permittenda. Non ita pridem tale testimonium vidi, in hæc verba conceptum: *Hodiè* (annus mensis & dies apponuntur) *exploravi & examinavi præstantem & egregium* N. *filium* N. *& illum in arte mactandi peritum & industrium, tum ore, tum manu esse comperi: ideò illi pecus mactare & inquirere permitto, & liberè comedi poterit, quicquid mactaverit & inquisiverit. Hac tamen lege, ut adhuc per integrum annum, singulis hebdomadibus semel, Ritus mactationis & inquisitionis diligenter perlegat, anno verò secundo singulis mensibus semel, tandem reliquo vitæ suæ spatio singulis trimestribus semel tantùm. Attestante Rabbino* N.

Formula testimonii laniorum.

Mactator שוחט *Schochet* appellatur, & Mactatio שחיטה *Schechitah:* eum qui pecus Inquirit an aliquid vitii habeat, בודק *Bodek* appellant, & ipsam Inquisitionem בדיקה *Bedikah.*

Cultri mactatorii.

Peculiaribus ad mactationem utuntur cultris, magnis ad animalia magna, parvis ad parva. Magni quidem mucrone carent, sed exactissimæ sunt aciei: alioqui illis uti nō liceret.

Modus mactandi pecudes.

Majoribus pecudibus quatuor pedes in unum colligant, Abrahami exemplo, quem Isaaco manus & pedes vinxisse volunt, quum illum offerre vellet; jugulum postea & fauces unâ resolvunt sectione, statimq; cultrum inspiciunt, an nuspiam retusus, vel crenam consequutus fuerit; crena enim in cultro pecus terret, & sanguis in cor cogitur, adeò ut effluere

fluere non possit, hacque ratione pecus אסור *Asur* illicitũ redditur, esusq; illius interdicitur. Postquam sectio illa feliciter successit, pecus suspendunt, intestina diripiunt, è regione cordis ab utraque parte foramen rescindunt, inde Mactator, vel quilibet alius qui benè Inquirere novit, manum immittit, & an nihil adnatum fuerit, inquirit, an nuspiam sanguis ullus lateat, vel aqueæ pustulæ jecinori & pulmoni adhæreant; &, si vel minimus defectus deprehendatur, pecus illicitum est, nec audeat Judæus comedere, uti scribitur; *Morticinum & laceratum à bestiis non comedetis, sed projicietis canibus.* Hinc stolidè pro more suo concludunt Judæi, nullum sibi pecus edendum esse, nisi omninò sanum & incolume; quamvis Scriptura non de vivo, sed de morticino, quod per se mortuum, vel à feris laceratum fuerit, loquatur.

Exod. 22. 31.
Levit. 22. 8.

Aves eodem quoque modo mactant, guttur unâ resecant plagâ, cruorem manantem parvo cinerum acervo excipiunt, & mox cineribus tegunt & obruunt. Ritum hunc ex libro Geneseωs extundunt, ubi in textu dicitur; *Rebeccam, quum in agro Isaacum primò conspexisset, de camelo cecidisse*; hîc Rabbini scribunt, ut in libro שחיטות *Mactationum* videre est; tum demum Rebeccam mulierum profluvio correptam esse: sed quum surrexisset, aves præstò adfuisse, quæ virginitatis ejus san-

Avium mactatio.

Gen. 24. 64.

pag. 11.

guinem terrâ unguibus ſcalptâ texerunt. Ideò, inquiunt illi, Deus alitum ſanguinem tegere juſsit. Sine dubio in משלי שועלים Vulpeculæ fabulis id præcipitur: nam in Sacra Scriptura altum hac de re ſilentium.

Sanguinem terrâ tegunt & cur.

Aliorum quoque animalium ſanguinem terrâ tegunt: quia terra aperta eſt, & pii Abelis, à Caino interfecti, ſanguinem abſorpſit. *Præterea*, ait author libri de Arte mactandi, *in libro* חסידים *Piorum inveni, ideò ſanguinem tegi, ne Satan veniat, & nos apud Deum incuſet, ac ſi iniquum foret, inſons & brutum pecus, quod nullum omnino peccatum admiſit, omniq́ꝫ culpâ vacat, tàm miſerè jugulare & mactare. Sanguinem ergo tegimus, ne Satan cædem factam eſſe videat & animadvertat.* Hîc rurſus obſerva fœdam Scripturæ expoſitionem Rabbinicam, & ſummam illorum aſtutiam & calliditatem, qui iterum credant, ſe Diabolo imponere, illiusque oculis caliginem offundere poſſe, ne reſcire queat, quando Judæi pecus ſuum mactent. O' ſtupidum & marrucinum Diabolum! oportet illum ſacras Talmudis paginas non verſaſſe, alioqui tam hebes illi non foret ingenium, nec tam facilè naſo duceretur; inenarrabilis enim ſubtilitatis ſterquilinia hîc latent.

Magno pecore mactato, venas & arterias extrahunt (quâ de re peculiares quoque conſcripſerunt libros), omne ſebum removent, in aquam ponunt, & benè molliri & aquâ macerari

cerari ſinunt, aquâ purâ abluunt, ut omnis cruor excedat, aſſeri ſuperimponunt, ut omne cruentatum extillet, in colo deinde ſaliunt, ut ſal omne cruētatum educat, per horam unam vel duas ad ſummum in ſale relinquunt, ne nimium ſalis contrahat, & poſt hæc omnia ad arbitrium ſuum tandem coquunt.

Nullum omninò cruentatum edũt, & ſemper ab omni ſanguinis eſu abhorruerunt.

Armos posteriores cur non edant. Gen. 32.

Armos poſteriores non comedunt, propterea quòd Angelus femoris acetabulum Jacobo luxavit, ut in libro Geneſeos legere eſt. In Italiâ verò artis anatomicæ operâ comperērunt, artificioſâ & ſubtili nervorum reſectione, armos poſteriores licitos quoque & edules fieri poſſe, ut apud illos in diplomate excuſum vidi. Si hanc artem Moſis temporibus habuiſſent, cum cibis ſuis illicitis valere potuiſſet. Conſultum ſanè foret, ut tam egregii artifices & anatomici porcorum quoque anatomiam aggrederentur: fortaſsis poſſet & ſuilla caro ad eſum concedi. Armos itaque poſteriores Chriſtianis vulgò vendunt: verùm, qui hanc carnem libenter ab illis emunt, perpendant id, quod ab omnibus Judæis ad Chriſtianam fidem converſis unanimi conſenſu ſcribitur, illos hanc carnem primùm inquinare, ab illorum filiis & filiabus urinâ conſpurcari, diriſque hujuſcemodi & devotionibus illam Chriſtianorum eſui deſtinare; *Di-*

ram mortem מיתה משונה *carnis hujus esus Christiano afferat.* Forsitan nec omnes, nec ubique, tam maligni sunt; alioqui tamen animo ferè eodem sunt in Christianos.

Ex hâc Judæorum pecoris mactandi, vitii interni inquirendi, carnis enervandæ solertiâ & dexteritate, oriuntur experientissimi Judæorum Medici: eâdem enim ratione de homine, corporis proprietatibus, & morbis judicare volunt, quod multi vitæ suæ dispendio experiuntur. Cui libitum fuerit, hac de re Antonium Margaritam consulat.

Caput XXVIII.

De Judæorum nuptiis.

Sponsalia. QUum sponsalia inter stipulantes contrahuntur, multi Judæi juvenes senesq; in grande aliquod conclave advocati conveniunt: Judæi juniores ollam fictilem novam vel testam præ manibus habent: Tum accedit aliquis, qui Instrumentum dotale publicè *Instrumentum dotale.* prælegit, *quo pacto nempe matrimonium contraxerit* N. *filius* N. *cum* N. *filia* N. *& alter alteri certam pecuniæ summam doti dixerit, & quo die celebrandæ sint nuptiæ, &c. quòd item illi qui non præstiterit, quæ hisce* (תנאים) *conditionibus & instrumentis dotalibus continentur, quinquaginta*

floreno-

ſlorenorum, qui alteri ſtipulãtium accedunt, multa irrogetur.

Hoc peracto fauſtam alter alteri exoptat fortunam, & ajunt, מזל טוב Maſſal tof *Fauſta adſpiret tibi fortuna:* quamprimùm verò hoc Judæi circumſtantes audiunt, ollas ſuas in terram projectas comminuunt, proſperam hoc fortunam & cornucopiam deſignari dicentes.

Gratulatio.

Singuli poſtea diſcedunt, & aliquis januæ adſtans, vinum dulce diſcedentibus, & interdum etiam tragemata, porrigit.

Proximo octiduo neque ſponſus neque ſponſa domo egreditur; verùm adoleſcentes multi ſponſum conveniunt, & cum illo edũt, bibunt, luduntque. Id ex Samſonis hiſtoriâ probant, cui triginta adoleſcentes dati ſunt, quum nuptias celebrare vellet.

Sponſam pridiè nuptiarum aquâ frigidâ lavari, totamque in aquam immergi oportet. A mulieribus cum tinnitu & ſtrepitu ad balneum ducitur & rurſus educitur, ut ſinguli audiant & cognoſcãt, illam ſponſam eſſe: à quibuſdam coram illâ ſaltatur & tripudiatur; verùm id à piis mulieribus improbatur.

Sponſa pridiè nuptiarum lavat.

Sponſus & ſponſa cingula nuptialia invicem ſibi mittunt: & ſponſi quidem cingulũ, nempe quem ſponſa ſponſo mittit, argenteis; quem verò ſponſus ſponſæ, aureis bullis compactum eſſe, oportet. Mihi cauſam aliquan-

Cingula nuptialia.

do quærenti, reſpondit Judęus, argento ſemen virile, ut pote album, innui; auro verò ſemen muliebre, &c. Futilis utiq; & malæ notæ ratio, ut & reliqua omnia quæ in verporum officinâ cuduntur.

Ornatus ſponſæ die nuptiarum. Quo die ſolenni benedictione matrimonium confirmandum eſt, veſtes nuptiales induit ſponſa, & more Judaico quàm poteſt magnificētiſsimè ornatur: à mulieribus quoque in peculiare cubiculum deducitur, feſtivæ cantilenæ nuptiales coram illa canuntur, illam in pulchro ſedili collocant, crinem illi pectunt, capilloſq; in elegantes cirros & cincinnos diſtribuunt, magnificam vittam imponunt, velum oculis obtendunt, ne ſponſum *Geneſ.24.* præ pudore & modeſtiâ intueatur, Rebeccæ exemplo, quū illi ſponſus obviam factus eſt. *Comptus capillorum.* Singularis eſt mulierum in hoc capillorum comtu lætitia, quam elegantibus cantilenis, ſaltatione, ludiſque omne genus teſtantur, ut ſponſam exhilarent: magno id enim habent loco, Deoq; gratiſsimum & acceptiſsimum opus eſſe cenſent. *Apage tam horrendam blaſphemiā, & putidum Judaicum mēdacium!* Et quò hoc mulierculis ſapientiſsimi Rabbini faciliùs perſuadeant, in Talmude ſcribunt; *Deum tanquam ornatricem diſcerniculo Evæ capillos ornaſſe, illi præcinuiſſe, & cum illa in paradiſo ſaltaſſe.* Hanc ſapientiſſimorū Rabbinorum incus produxit ſententiam ex hiſce verbis; *Geneſ. 2.* *Et adduxit eam ad Adamum*, hoc eſt, *Deus illam ad Adamum adduxit,*

eo modo

eo modo quo sponsa adduci solet, eleganter nempe comtam & calamistratam, cum tripudio & saltatione. Præterea in capitulis R. Eliezer legimus; *Deum ipsum Adamo & Evæ in nuptiarum celebratione ministrasse, & conopæum ipsum, sub quo desponsati sunt, confecisse: Angelos tibiis & tubis choream duxisse & saltasse, &c.* In hunc modum quoq; blasphemè scribit Judæus ille qui Speculũ ardens paucis abhinc annis composuit, & Cracoviæ in Poloniâ, Hebraicis quidem characteribus, verùm dialecto Germanicâ primùm edi curavit: Liber est de moribus, magnoq; apud Judæos pretio habetur. In Talmude verò tantùm reperio, *Deum Evæ cincinnos aptasse*; probaturque ex eo quod scribitur; ויבן האל hoc est, *Et Deus ædificavit*; sed Judaicâ interpretatione; *Cincinnos aptavit.* Hinc quibusdam in locis apud Judæos *Cincinni* בניתא *Aedificium* appellantur. Vox enim Hebraica בנה, unde superiores voces deducuntur, propriè *Aedificare* significat. Jam ubi Moses apertè, omnibus verborum ambagibus remotis, dicit; *Et ædificavit Dominus Deus costam, quam acceperat de homine, in mulierem, & adduxit eam ad illum*, oportet hoc ex sapientissimorum Rabbinorum sententiâ significare; *Deum Evæ cincinnos distinxisse, & cum tripudio & saltatione ad Adamum adduxisse.* Si vel minima recti sensus, vel cognitionis divinæ, in hoc populo scintilla superesset, illos tam

cap. 12.

cap. 34.

Tract. Nidda cap. 5. pag. 45.

Gen. 2. 22.

blaſphemorum verborũ in totius orbis conſpectu pudere deberet. Verùm hoc fruſtrà; ſiquidem à Deo cæcitate percuſsi ſunt, nec ullum lumen deſiderant. Ad cætera itaque pergamus.

Conſecratio ſub conopæo. Quum ſolenni benedictione conjungendi ſunt, quatuor pueri conopœum, quatuor perticis alligatum, illuc deferunt ubi matrimonii cõfirmatio celebrari debet, in plateã ſc. vel hortum ſub dio: ſponſus cum aliquot viris ſequitur, deinde ſponſa cum mulieribus, cum teſtudinibus, aliisque muſicis inſtrumentis, & ſub illud Conopæum (חפה *Chuppah* id eſt, Tegmine illis dictum) ſe conferunt, ſingulis acclamantibus, ברוך הבא Baruch habba *Benedictus qui venit*; Sponſa verò ter ſponſo circumducitur (ut gallus gallinaceus gallinam circuit) juxta id quod dicitur; *Fœmina circumdabit virum.* Tum ſponſus ſponſam acceptam ſemel quoque circumducit; populus autem in illos frumentum conjicit, & omnes conclamant, פרו ורבו Pru urefu *Fructificate & multiplicamini*; Pacem & abundantiam in familia hoc denotare volunt, ut in Pſalmis ſcribitur; *Qui ponit terminum tuum pacem, & adipe frumenti ſaturat te.* Quibuſdam in locis pecuniam frumento immiſcent, quam Judæi pauperes colligunt. Sponſa ſtat à latere ſponſi dextro, juxta id quod in Pſalmis habetur; *Aſtat conjunx ad dexteram tuam in auro Ophir.* Faciem ad

Jer.31.22. *Geneſ.1.28.* *Pſa.147.14.* *Pſal.45.10.*

ad meridiem obverſam habere debent, quia in Talmude Rabbini docuerunt; *Qui lectū ſuum inter Meridiem & ſeptemtrionem ita collocat, ut vultum Meridiei obvertat, illi multos naſcituros filios.* Rabbinus, qui utriuſque manus jungit, extremitate cilicii, (טלית *Talles* appellant) ſponſi collo circumjecti, caput ſponſæ tegit; ad exemplum Ruthæ, quæ affini ſuo Boaſo dixit; *Expande pallium tuum ſuper famulam tuā*; adde, quòd apud Prophetam ſcribitur; *Et expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam*; Poſtea Rabbinus cyathum vini acceptum gratiarum brevi actione conſecrat (ברכת ארוסין Birchas eruſin *Benedictio deſponſatorum* illis dicitur), quâ Deum laudat, illiq; gratias agit, quòd ſponſus & ſponſa ſibi matrimonium invicem ſpoponderint, & ſponſo ſponſæque, ut de eo bibant, porrigit. Si ſponſa virgo fuerit, anguſtum cyathum vulgò capiunt; ſi vidua, latum; imò Wormatiæ fictili utūtur. cauſam facilè quivis percipere poteſt. Hîc Rabbinus à ſponſo annulum, quem totum aureum abſque gemma eſſe oportet, accipit, teſtibusque aliquot advocatis, oſtendit illis an probus ſit, & pecuniâ aliquâ æſtimandus, ſponſæ indici poſtea induit, publiceque & elatâ voce inſtrumentum dotale prælegit. Inde vini cyathum denuò accipit, quem oratiunculâ (ברכת נשואין *Birchas niſſuin* Benedictio nuptialis vel matrimonialis dictâ) conſe-

Ruth. 3. 19.

Ezech. 16. 8.

Annulus pronubus.

erat, Deoque gratias agit, quòd jam ſe invicem in matrimonium acceperint, & illis iterum bibendum porrigit. Tum primum cyathum parieti vel ſolo allidit ſponſus, adeò ut frangatur; in memoriam Templi Hieroſolymitani devaſtati. Quibuſdam in locis ſponſi capiti cineres inſpergunt, in Templi incenſi memoriam. Hâc de cauſâ quoq; atram umbellam, inſtar lugentium, ſponſus in capite geſtat; ſponſa verò pullo palliolo caput involutum habet (tam aptè & decenter, ut nullo alio μορμολυκείῳ pueris terrendis opus fit); hoc ſigno innuentes, ſe in ſummis ſuis feſtivitatibus animo ſemper mœſto eſſe debere, propter Urbis & Templi deſolationem (ſanè veſtes, lugentium ſunt veſtes; ſed animus nimium quantum à luctu abeſt, ut experientia docet). Hinc in Pſalmis ſcribitur; *Exultate in tremore*; unde hanc ſententiam exſtruunt; במקום גילה שם תהא רעדה *In loco exultationis ſimul adeſſe debet tremor*. Quòd ſub dio matrimonii conſecratio fit, illos, inſtar ſtellarū in cœlo, multiplicari debere, denotat.

Vide ſimilia quædam in Talm. Berach. cap. 5. ab initio.

Pſalm. 2. 11.

Berach folio 30. 2.

Epulum nuptiale.

Peractâ matrimonii conſecratione, menſæ accumbunt, ibique primò ſponſum longam ſatis Precem canere oportet; quò ſuaviùs canit, eò ſponſæ, quæ illi aſsidet, eſt gratior. Id autē ex amore potiùs & ſuperbia fit in ſponſæ gratiam, quàm ex verâ in Deum pietate.

Interea ſunt, qui gallinas parari & apponi jubeant.

jubeant. Sponſæ itaque gallina cum ovo apponitur; ſponſus verò fruſtulum ſponſæ ſuæ miniſtrat; omnes poſtea, viri, mulieres, ſine diſcrimine, uncis manibus in gallinam illam involant, & inſtar canum famelicorũ diſcerpunt: qui majorem particulam reportat, præſtantiſsimus in menſâ habetur. Manibus non deponunt, ſed è veſtigio comedunt; verùm protinus advenit aliquis, qui illis ex manibus, imò ex faucibus bolum eripit, magnusque continuò oritur tumultus & riſus; non aliâ de causâ, niſi ut ſponſam & ſponſum hoc pacto exhilarent.

Ovum incoctum apponitur, ſibi illud mutuò, vel potiùs Chriſtiano ſpectanti, in faciem projiciunt. Ideò autem ſponſæ apponitur, ad innuendum, ſponſam absq; dolore, cum gaudio & tam facilè parituram, ac gallina facili & lætâ glocitatione ovum ponit.

Jocis hiſce peractis, tum demum vera cœna inſtruitur, læti admodum ſunt, & parum de Hieroſolymis cogitant, ſaltant & choreas agunt, ut omnes, quibus id videre contigit, norunt.

Sub nuptiarum finem, chorum celebrant, *Choreæ.* quem illi מצוה *Præcepti* cognomine inſigniũt, hoc eſt, *Chorea præcepti* (Mitzva tantz Germanicè) *chorea propter præceptum Dei de nuptiis.* Scribunt enim; מצוה׃ לשמח חתן וכלה ולרקד לפניה׃ Præceptum nobis eſt exhilarare ſponſum

ſum & ſponſam, & ſaltare ante eam. Omnium honeſtiſsimus ſponſum manu prehendit, & ita ordine ſinguli ſingulos. Mulierum quoq; honeſtiſsima ſponſam manu prehendit, & ita deinceps cęteræ mulieres, & longos in gyrum choros agitant, cum horrendo tumultu & ſtrepitu feſtum nuptiale hoc modo claudentes.

Nuptiæ per octiduum durant.

Per octiduum nuptiæ vulgò durare ſolent, &, ſi Sabbathum in nuptias incidat, magno honore Sabbathum ſe afficere credunt, ſi ſtrenuè ſaltaverint; Sabbathum enim Sponſa appellatur, ut ſuprà vidimus.

Chriſtiani nulli invitandi.
Prov.14.19.

Ante omnia ſinguli cavere debent, ne ullum incircumciſum Chriſtianum ad nuptias invitent. Rex enim Salomo ait; *In gaudio tuo non miſcebitur extraneus.* Hæc autem pura putaque eſt textus corruptio, qui aliter ſonat, & longè alium ſenſum habet. Scribunt inſuper, bonos Angelos, quũ extraneos, hoc eſt, Chriſtianos nuptiis intereſſe vident, protinus aufugere, malosque ſpiritus ſuccedere, qui noxas nocent, rixas ac diſcordiam concitant, graves miſerabilesque caſus, ut lumbifragia, exoſſationes, cædes, &c. plerumque invehunt. Notandum eſt ergo, quàm libentes Chriſtianos nuptiis ſuis ſpectatores adeſſe videant.

Quum alter alteri propinat, reſpondetur, לחיים טובים Lechajim tobhim, i. e. *Sit ſaluti.* Verùm, ſi malè erga aliquem ſint affecti, ut pote

pote erga Christianum, vocibus illis קללה id est, *Maledictionem* intelligunt. Si enim Cabalisticè literas in numeros resolvas, exsurgēt utrobique centum sexaginta quinque, atque hoc pacto propinanti maledictionem imprecantur. Sed has aliasq; hujuscemodi Judæorum benedictiones & occultas technas, Deo dante, aliâs in lucem proferemus.

Caput XXIX.

De Judæorum divortio, & libello repudii.

Constat equidem, Judæis hîc indulsisse Mosen; non tamen, quòd à principio ita se se res habuerit, & à Deo instituta fuerit, sed pro duritia cordis ipsorum hoc illis permissum fuit, majoris turpitudinis vitandæ causâ, ut manifestè Christus in Novo Testamento arguit.

Divortia cur à Mose permissa.

Matth. 5. & 19.

In Talmude autem magnum de Divortiis Tractatum habent, in quem alii Rabbini multa & varia arguta commenta & explicationes conscripserunt, multasque causas excogitarunt, propter quas Repudium alicui remitti possit.

Gittin.

Causas verò quod attinet, eadem est hodiè Judæo-

Causæ divortii.

Judæorum ratio atque temporibus Christi, & facilè quis repudii renuntiandi causam captare potest.

Libellus repudii. Libellus repudii peculiari quadã arte conscribi debet; duodecim præcisè lineis, nec pluribus, nec paucioribus constare, atque mulieri, in trium gravium & locupletum testium præsentiâ, qui & subscripserint, & sigillum suum apposuerint, est remittendus.

In renuntiatione virum expressè dicere oportet; הרי זה גיטיך והרי את מגורשת ממני והרי את מותרת לכל אדם *Habe tibi libellum tuum, hunc à me accipe, facesse, & alii viro concessa esto.*

Formula libelli repudii. In hæc autem verba vulgò concipitur: *Secundo die septimanæ, vigesimo octavo mensis N. anno à mundi creatione 5363. juxta Numerum quo hîc Moguntiæ, ad Rhenum sitæ, numerare consuevimus, Ego Isaac cognomine Eckendorffius, Rabbi Abrahami sacerdotis filius, qui nunc Moguntiæ ad Rhenum habito, & quodcunque aliud nomen aut cognomen, vel ego, vel parentes mei, vel patria mea, vel patria parentum meorum, habemus, liberâ animi mei voluntate, absque ullâ coactione, statui te dimittere, & à me exigere; te, inquam Saram uxorem meam, cognomine Trumerlam, filiam R. Levi sacerdotis, ex urbe N. aut si quod aliud nomen aut cognomen est tibi, aut parentibus tuis, aut patriæ tuæ, aut patriæ parentum tuorum, quæ hactenus uxor mea fuisti: nunc verò repudio, exigo, & egredi jubeo,*

di jubeo, ut tui juris sis, & liberè quocunque volueris abeas, adeò ut nemo hoc tibi prohibere possit, à die hoc usque in sæculum. Itaque licita esto cuivis alii viro, & hîc habe tibi libellum tuum expulsionum, libellum repudii, & epistolam dimissionum, juxta legem Mosis & Israel. Formulã Hebræam vel Arameam (hac enim linguâ utplurimùm in iis uti solent) qui videre avet, adeat Majemon. par. 2. de Repudiis, cap. 4. quæ etiam extat in fine Grammaticæ nostræ Chaldaicæ & Syriacæ.

Divortia non ubique fieri possunt, sed utplurimùm celebrem & nobilem aliquem locum deligunt, propter insignem aliquam aquam, quò præcipui aliquot Rabbini destinantur, si priùs nulli ibi habitaverint, qui totum negotium peragant.

De hoc carnali divortio solliciti admodum sunt Judæi, & ingentes de illo libros conscripsêre; spirituale vero divortium, quo à Deo separantur, & de quo omnes Prophetæ conquesti sunt, præ cordis sui stupore perpendere non possunt. A' Deo itaque alienati manent, & errantes, per totum Orbem meritissimò feruntur.

CAPUT

Caput XXX.

Quo modo Judaicæ mulieres à Leviris suis separentur.

Deut. 25.
Jus Leviratus.

IN Deuteronomio legimus, *Fratrem fratris absque liberis defuncti uxorem ducere debere, & semen fratri suo suscitare, ut familia & nomen conserventur, nec facultates in alienas manus deveniãt. Sin autem noluerit illam accipere in uxorem, à muliere coram majoribus natu & senioribus accusandum esse, calceamentum illi de pede tollendum, ut qui hoc pacto fundorum fraternorum redimendorum jus amiserit: in faciem illi à muliere spuendum, & dicendum; Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui, &c.*

Ebhen haezer nũ. 169.

Verùm sequioribus temporibus, majoris honestatis, & verecundiæ gratiâ, decreverunt Rabbini, neminem amplius fratris mortui uxorem ducturum, sed separationem per calcei extractionem, quæ ideò חליצה *Chaliza* dicitur, faciendam esse. Ita tota res transigitur:

Modus, quo mulier à leviro suo separatur.

Mulier gravissimos testes quinque, & qui in neutram partem moveantur, ad summum Rabinum convocat, illucq; etiã leviro suo diem dicit: hîc Rabbinus interrogat; An jam tres menses sint ipsi à quo maritus ejus obiit? an ille fratrem cœlibem superstitem reliquerit? an qui

an qui adeſt frater ſit germanus, & eodem prognatus patre? Item, quot annos uterque natus ſit? an liberis ſuſcipiendis idonei ſint, & mortuo fratri ſemen, & hæredem ſuſcitare poſsint? poſtremò, an mulier adhuc jejuna ſit? nam à cibo non licet in leviri faciem ſpuere. Virum poſtea interrogat; An mulier quæ adeſt fratris ejus uxor fuerit? num illam ducere velit, vel per calcei extractionem ab illa ſeparari? Illo ducere recuſante, affertur illi calceus (auriculis, ligulis, fibulis peculiari modo compactus), hunc dextro pedi nudo induit, & parieti acclivem mulier accedit, & ait; *Hic meus Levir fratri ſuo nomen ſuſcitare non vult, ideò non amplius Levir meus appellabitur:* deinde ſe inclinat, calceum dextrâ manu ſolvit & educit, in faciem illi tam vehementer ſpuit, ut ſputum à quinque teſtibus conſpici poſsit, & ait; *Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris ſui.* Tum judices, & circumſtantium corona clamant, חליץ הנעל Chaluz hannáal *Eductus eſt calceus*; & ita ab invicem ſeparantur.

Gravis in Talmude exſurgit quæſtio; Si ejuſmodi mulier dextrâ careret, quî calceum ſolveret? Quidam hoc caſu dentibus uti conceſſerunt.

Si Levir hanc ignominiam ſubire nolit, & vidua libens ad ſecundas nuptias convolaret, oportet illam ſæpiùs leviro ſuo grandem pe-

cuniam pendere, ut ſeparationem hanc permittat.

Quum Levir in quapiam alia urbe habitat, mulieri levir adeundus eſt, & de matrimonio interpellandus.

Dandus etiam viduæ ejuſmodi à leviro ſeparatæ גט חליצה *Libellus eductionis calcei*, ut teſtimonium ejus rei habeat, & liberè alii nubere poſsit. Formulam hujuſmodi libelli qui avet legere, iterum Majemonidem conſulat, in libro Jad par.2. in Ritibus *Jibbum vachalízah* cap. 4. ubi ſimul etiam reperire eſt טופס הכתובה: *Tuphas hakṣúbah* Inſtrumentum literarum contractus matrimonialis ſeu pactorum dotalium.

Matth. 22. Ex hoc more Sadducæi Chriſtum interrogarunt; *Si ſeptem fratres deinceps unam eandemq́; uxorem duxerint, in reſurrectione cujus è ſeptem erit uxor?* unde videmus, tunc temporis adhuc fratres fratriam duxiſſe.

Caput XXXI.

De menſtruâ mulieris pollutione, & quomodo ſeſe Judaicæ mulieres tunc gerant.

Mulier mēſtruata. MUlieri, quæ immunditie laborat, in ſcholam ire, orare, Deum nominare, ullum

ullum librum ſacrum tangere non licet, uti ſcribitur; *Omne ſanctum non tanget, nec ingredietur in ſanctuarium*; Quidam Rabbini tamen id permiſerunt: ſed qui cæteros ſanctitate anteunt, ſcribunt, mulierem quæ ab hiſce caveat diutius victuram.

Levit. 12. 4.

Quamprimum immunditiem ſuam percipit, per ſeptem dies à marito ſe ſegregat, nec illum tangere audet, imò ne eodem quidem unà ſcamno ſedere, non cum illo ex unâ patinâ, vel uno mantili comedere, non ex eodem ſcypho bibere, nec è regione illius ſtare, & in os illum alloqui: ſi alter alteri quid velit dare, non ſibi mutuò projiciunt, ſed ſcamno vel menſæ imponunt, &, altero recedente, inſtar Breſilianorum & Margajatarum, alter accedens, rem datam aufert.

A marito ſe debet ſeparare.

Quando vir cum muliere profluvii tempore jacet, hinc naſcuntur pueri, ut ajunt, leprâ infecti (& hanc volunt præcipuã eſſe cauſam, cur tot inter Chriſtianos leproſi reperiantur, & multis hîc venenatis & acerbis calũniis Chriſtianos impetunt, à quibus tamen recenſendis in præſentia ſuperſedebo).

Vir etiam ab ea abſtinere.

Poſt ſeptem pollutionis dies, ſeptem alios Purificationis dies numerat, & ubi prorſus mundam ſe eſſe ſentit, aliâ muliere ſecum aſſumtâ, aquâ frigidâ, omninò nudam abſque induſio, illam lavari, (hyeme quibuſdam in locis aquam calidam labro affundunt; in aliis

Quomodo ſe mundare debeat.

verò, tum hyeme, tum æſtate, frigidâ lavantur) totamque immergi oportet, adeò ut ne minimus quidem capillus extra aquam promineat. Dum aquam ſubit, neque os, neque oculos omnino debet claudere, ut illuc etiam aqua penetrare poſsit, digitos diſtendere & divaricare, ita inclinari, ne mammæ corpori conglutinentur, capillos capitis ab invicem diſcriminare, nullum digitis annulum geſtare, ne ullus ſit in corpore locus, quem aqua non pervadat. Quædam illo die ab omni cibo, quædam à ſolâ carne, donec laverint, abſtinent, ne quid dentibus inhæreat, ac proinde dentes aquæ non ſint pervii. Si emplaſtrum ulceri impoſitum mulier ferat, illud eſt tollendum, ungues reſecuiſſe oportet, nulla alia mulier auſit illam, dum immergitur, tangere, quãvis animi deliquio corriperetur, niſi prius probè lotis manibus. Si à balneo aliquid adhuc dentibus hærere ſenſerit, illi denuò lavandum eſt, &c.

Multa hac de re ſcribi poſſent, ſed non ſunt omnia Judæarum arcana retegenda. Ipſi Judæi peculiarem libellum, Germanicâ quidem dialecto, ſed Ebræis characteribus, de Mulierum moribus ediderunt. Conſulat qui voluerit, vel qui potuerit.

CAPUT

Caput XXXII.

De Judæorum mendicitate & paupertate.

Medicorum inter Judæos ratio.

VUlgò dicitur, nulli apud Judæos mendicationem permitti. Experientia verò ipsa docet, pessimam esse pauperum apud Judæos conditionem.

Die Veneris, ut & pridiè omnium festorum, domos mendicandi causâ circumeunt, ut Sabbatho, vel die festo, aliquid in honorem festi habeant quod comedant.

Si quis insigni paupertate premitur, illi à Rabbinis suis, quibus notus est, literæ conceduntur, in quibus paupertatis ejus & penuriæ fit mentio, pietati & religioni ejus testimonium perhibetur, &c. Has literas קִבּוּץ Kibbuz, hoc est, *Collectionis literas*; Ipsum verò mendicum קַבְּצָן Kabhzan *Collectorem* appellant. Hisce literis instructus, per totam regionem discurrit, & quoscunque potest Judæos adit. Si in locum venerit Judæorum frequentiâ celebrem, literas suas principi Rabbino, æditumo, gubernatoribus, פרנסים *Parnósim* dictis, ראש הקהל Archisynagogo vel Eleemosynarum exactoribus (גבאים *Gabbóim*) qui non secus atq; apud Christianos cum loculis

ædes ſacras circumeunt, tradit, ſibique vi harum literarum apud illos mendicandi facultatem concedi petit. Quum hoc illi conceditur, ſtat cum duobus adjunctis Judæis ſub ſcholæ januâ; vel duo illi Judæi cum literis, quantum plurimum poſſunt, oſtiatim colligunt.

Virgines pauperes uti dotem colligant.

Si pauper Judæus filiam tempeſtivam & viripotentem habeat, nec quicquam doti dicere poſsit, oportet illum cum ejuſmodi literis tamdiu graſſari, donec aliquid coëgerit, quo filiam ſuam dotare poſsit; alioqui vix maritum nanciſcitur.

Hoſpites pauperes.

Quum pauperes Judæi iter faciunt, utplurimùm per diem unum aut alterum hoſpitio gratis recipiuntur: ſi diutius in loco uno hæreant, non admodum grati ſunt & accepti. Hinc in hypocauſtis ſuis ſcribunt, ביום ראשון אורח, ביום שני טורח, ביום שלישי ברח או סרח hoc eſt, *Die primo hoſpes; ſecundo, onus; tertio, profugus aut fœtens.*

Caput XXXIII.

De Judæorum morbis.

Morbi Judæorum.

MUlti cenſent, Judæos Chriſtianis vivaciores eſſe, nec tam variis infeſtari morbis ac Chriſtiani: Verùm experientia docet,

cet, illos æquè juvenes ac reliquas gentes mori, & varis, ecthymatibusque, sacro igne, comitiali morbo, pestilentiâ, aliisque id genus, æquè ac reliquas gentes laborare.

Morbus comitialis. Morbum comitialem חולי הנופל vel תפול *Morbum caducum* appellant. Frequens apud illos est, adeò ut & imprecationum formulas subeat; Pestilentiam הִלּוּךְ Hilluch, quasi *Morbum fluentem & grassantem* dicas. Hanc etiam in diris suis usurpant.

Pestis. Pestilitatis tempore insolentes characteres & mira nomina ædibus suis, cubiculis, hypocaustis inscribunt; sanctorum Angelorum, pestilentiç prçpositorum, nomina esse dicunt. Vidi aliquando in illorum ædibus, grandioribus elementis, *Adiridon*, *Bediridon*, & ita deinceps, ut *Diridon* per totum Alphabetum diduceretur; efficacissimum scilicet & præsentissimum pestilentiæ remedium.

Lepra. Lepra revera non tam frequens est apud eos, atq; apud Christianos; partim quia pauci sunt, cum Christianis collati; partim, quia temperant sibi à multis cibis, aliisque rebus, ex quibus morbus hic concipi potest. Cibos enim quod attinet, quàm fieri potest legem Mosis observant. In nullo tamen tam pervicaces sunt, ac in carne suilla. Illius nomen nec sustinere volunt vel possunt, mortem potiùs subire parati, quàm illâ vesci. Nihilominus tamen leprosi quidam inter illos exstant,

ut Antonius Margarita Pragæ ſuo tempore quoſdam repertos eſſe teſtatur; adde quòd Vetus teſtamentum olim illis familiarẽ fuiſſe docet. נגע Negah *Plaga* illis dicitur, & hanc quoque in diris ſuis uſurpant.

Caput XXXIV.

De quibuſdam Judæorum pœnis.

Pœnæ.

QUoniam Judęi ſceptro & regimine pridem deſtituuntur, omnemq; in corpus & vitam Judiciorum poteſtatem amiſerunt, imponunt aliquando iis qui peccaverunt peculiarem pœnitentiam, quæ illis ſubeunda eſt.

Pœna adulteri. Liber Chaſidim nũ.167. Reſchis chochma pag. 22.

Adulterũ, pro adulterii ratione, variam agere oportet pœnitentiam. Hyeme per aliquot dies conſequentes aliquandiu in aquâ frigidâ, rivo vel profluente, illum ſedere oportet; ſi omnia gelu aſtricta ſint, glacies aperitur, & illi nudo ore tenus, quamdiu ovum igne duratur, intus eſt ſedendum; Æſtate illi nudo abſq; omnibus veſtibus in formicarum acervo ſedendum; nares tantùm & aures obturantur, frigidâ poſtea abluitur: Si anni tempeſtas tepet, certum illi jejunii tempus præſcribitur, quo nihil unquam edat, niſi noctu paululum quiddam panis & aquę, donec tempus in aqua gelida

gelida vel in formicarum acervo ſedendi advenerit. In Medraſch ſcribunt, *primum Adamum per centum & triginta illos annos, antequam genuiſſet Sethum, narium tenus in aquâ ſediſſe, propter peccatum quod commiſerat, quum de arbore vitæ comederet.* Si verò pœna hæc merito minor judicetur, nudus æſtate per denſam apium turbam tranſeat oportet, & aculeis illarum tamdiu corpus ſuum objiciat; donec totum intumuerit, & poſtquam convaluerit, iterum, imò ſæpiùs, pro peccati gravitate, pœnam hanc ſubeat. Si ſcortationes ſcortationibus, adulteria adulteriis cumularit, per multos annos continuos hæc illi pœna ferenda eſt: Interdum triennii ſolidi diu noctuque jejunium imponitur, adeò ut nihil guſtare debeat, niſi noctu, paululum panis & aquæ; vel, ſi maluerit, (optio enim pœnæ datur,) poteſt ter in anno per triduum integrum diu noctuque ab omni prorſus cibo & potu abſtinere, uti regina Eſther in graviſsimo & extremo periculo fecit, omneſque Judæos facere juſsit.

Eſther 4.

Pœna cum menſtruata ſe cõmiſcentis.

Si quis cum muliere menſtruatâ rem habuerit, per quadraginta continuos dies illi jejunandum eſt, & ſingulis diebus bis aut ter *Flagellatio*, quam מלקות *Malkus* appellant, ſubeunda; hoc eſt, tergo nudo plectendus eſt, & triginta novem plagis loro ſcorteo vel cingulo inflictis cædẽdus; Nec illi carnes, nec quicquam calidi edere, nec vinum niſi Sabbatho

bibere licet. Ita, si quis uxorem suam tunc tẽporis tantùm deosculatus fuerit, vel brachio prehenderit, illi quoque quadraginta dierum jejunium subeundum est.

Pœna homicidæ.

Homicida per tres annos in exilium pellitur, & ubivis urbium, quas Judæi incolunt, eo quo supra diximus modo, singulis diebus tergum flagris subjicere, & altâ voce clamare debet רוֹצֵחַ אֲנִי *Ego sum homicida*; nullæ illi carnes edendæ, nullum vinum bibendum est, crinis promittendus barbaq́;, nec indusia nec aliæ vestes abluendæ sunt, non illi lavandum, vel balneis corpus fovendum est, quotquot mensibus semel caput velare debet, & brachium, quo homicidium perpetravit, catenâ ferreâ collo alligatum ferre, hocq́; pacto apud Judæos huc illuc passim vagari, & publicè admissum homicidium deflere. Quibusdam hæc imponitur pœna, ne uspiam pernoctent ubi pridiè pernoctaverint, sed vagabundi instar Caini oberrent: Sunt quos cuti nudę thoracem ferreum inducere oportet; Quidam ante scholã in januæ limine jacere, & omnium pedibus conculcari debent.

Illius, qui alterum coram Magistratu Christiano accusat.

Si Judæus Judæum apud Christianum magistratum accusaverit, & in jus vocaverit, vel illorum scelera & fraudes retexerit, ille מוסר *Moser* Proditor ab illis appellatur: gravem illi imponunt pœnitentiam, & contumeliosissimè ab illis tractatur, &c.

CAPUT

Caput XXXV.

De Aegrotis, mortuorum ſepultura, & quónam illos luctu defleant.

JUdæum ægrotantem docti Rabbini ſtudiosè inviſunt & ſolantur: Ægrorum enim viſitatio inter bona opera principem apud illos locum obtinet. Si graviſsimè & lethaliter ægrotet, amici, & aliquando etiam doctrinâ conſpicui Rabbini, accerſuntur; & ſiquidem dives fuerit, de hujus vitæ facultatibus primùm cum illo agitur, ſi verò pauper, hoc labore levantur: ſeriò monetur, ut in fide ſua conſtans perſiſtat, &, an adhuc adventum Meſsiæ ſperet, in primis interrogatur?

Aegrotoriũ viſitatio.

In libro precum Judæorum Italorum ſcribitur, Venetiis moris eſſe, ut ſpectatus aliquis Rabbinus ægrotantem accedat, librum Legis in ſinu ſecum adferat, & tres hos Pſalmos, 20. 38. & 91. recitet; poſtea longiuſculam ſubjungi precationem, in qua miſericordiã Dei, cùm pro omnibus afflictis & ægrotis in Iſraele, tùm inprimis nominatim pro ægroto præſenti implorent; deniq; abſolutionis formulam prælegi, ab omnibus execrationibus & maledictionibus, quæ ægroto & domui ejus incumbere vel imminere poſſent.

Pecca-

Peccatorum confeſſio.

Peccatorum quoque confeſſio ægroto in mortis lectulo eſt recitanda, in hæc vulgo verba, ut in communibus ipſorum precum libellis eſt conſignata: מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי אל אלהי הרוחות לכל בשר שרפואתי ומיתתי בידך , יהי רצון מלפניך שתרפאני ברפואה שלימה ויעלה זכרוני ותפלתי לפניך כתפלת חזקיהו בחלותו ואם קרבה עת פקודתי למות תהי מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום היותי ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ותודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח : ברוך אתה יי׳ שומע תפלה : *Agnoſco & confiteor coram te, Domine Deus mi, & Deus patrum meorum, Deus fortis ſpirituum omnis carnis, proſperam meam valetudinem, ut & mortẽ meam in manibus tuis eſſe. Tu me quæſo priſtinæ reddito valetudini, mei memor eſto, & preces meas exaudi, ut Regis Ezechiæ temporibus, quum ille quoque morbo teneretur: ſi verò tempus viſitationis meæ advenerit, quo mihi moriendum eſt, ſit mors mea expiatio pro omnibus peccatis, iniquitatibus, & delictis meis, ſive quæ neſcius, ſive quæ ſciens commiſi, ab illo die quo primùm lucem hauſi. Da quæſo, ut partem habeam in Paradiſo & ſæculo futuro, juſtis deſtinato, & notas mihi fac vias vitæ æternæ, ſatia me gaudio glorioſi vultus tui dexterâ tuâ in æternum. Benedictus tu Domine Deus, qui preces exaudis.*

Solatium Judæorum m ſerum.

Hæc ultima eſt illorum conſolatio, nempe ut mors temporalis & naturalis omnium pec-

catorum

catorum ab illis admissorum sit expiatio, illisque Deus in hujus mortis gratiam peccata condonet. Facilè quivis conjicere potest, quàm benè placari & sedari possit conscientia tam egregiâ consolatione. In libro precum Judæorum Italorũ prolixior extat Confessio, quam à Viris sanctissimis se accepisse scribunt, & recitari solere ab ægroto in præsentia decem personarum ad id convocatarum.

Nominis mutatio.

Solent etiam in periculosis morbis quandoque nomen ægroti mutare, & aliud ipsi imponere, qua de re aliquid in Præfatione Concordantiarum scripsimus. Id scribitur in libello precum Judæorum Italorum fieri, libro legis in manus à perito Rabbino sumpto, recitatis item Psalmis tribus suprà nominatis, & subjunctâ precatione, quam ibidem est legere, in qua inter cætera ita scribitur; *Misereatur Deus super N. N. vitæq; ac valetudini pristinæ eum restituat, voceturq; nomen ejus inposterum N. lætetur in nomine hoc suo, & confirmetur illud in eo, &c. Sit quæso beneplacitum tuum, ô Deus, ut mutatio nominis ipsius faciat ad abolendum ab eo omnia decreta dura & mala, & ad lacerandam sententiam contra ipsum latam; si mors decreta est super* N. (nomen prius) *non tamen decreta est super* N. (nomen posterius & novum), *si decretum malum factum est contra* N. *non est factum contra* N. *En, hac horâ est quasi vir alius, sicut creatura*

creatura nova, & sicut parvulus recenter natus ad vitam bonam & longitudinem dierum, &c.

Laceratio vestium in luctu. Ægroto ultimùm singultiente, & animam exhalante, adstantes, sive propinqui fuerint, sive extranei, vestes suas lacerant; in ejusmodi tamen loco, ubi non multum damni contrahi possit. Palmæ unius circiter longitudinem laceratio æquare solet, & à sinistro latere fieri; in luctu verò parentum ad dextrum latus facienda est. Lugetur & defletur ab illis per septem dies, exemplo Josephi, qui patrem suum per septem dies deflevit. De vestium laceratione scribitur; *Scissisq́ vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore.* *Gen.50.10.* *Gen. 37.34.*

Mortuus quomodo cōponatur, Quamprimùm animam egit, omnis aqua ex ædibus in plateam effunditur, mortui vultus tegitur, nec ullus amplius vultum illius aspicere audeat, (dicunt enim hoc esse קשה לשכחה hoc est, *inducere oblivionem, & memoriæ obesse*) pollicem illi in manu incurvant, eo modo ut hâc incurvatione & manus complicatione sacrosanctum Dei Nomen שדי exprimatur: sic enim compositum mortuum ne minimo quidem digito Satan tangere audeat. Pollicem vulgò fimbriarum, à palliolo tempore precum indui solito dependentium, (ut in libri hujus principio dictum est) filo annectunt; quia alioqui incurvus non maneret. Mortui enim manus & digitos semper extendunt, quasi innuentes, se mundum hunc mit-

mittere, nihilque in illo suum amplius reputare; ut contrà infantes nascentes manus contrahunt, ut significent, sibi hujus mundi bona à Deo data, ac veluti in manibus inclusa fuisse.

Aquâ calidâ studiosè abluitur mortuus, ut purus & mundus sit, quum peccatorum ratio reddenda erit. *abluatur;*

Ovum insuper acceptum, cum vino agitantes, permiscent, & capiti illius illinunt.

Albam deinde illi lineam tunicam induũt, & quidem vulgò eam quam Expiationis die induere solitus erat, & ita in pheretrum recondunt. Antiquissimæ enim hoc apud ipsos est consuetudinis לקבור בבגדים לבנים in vestimentis albis tumulo mortuos mandare. Pretiosis verò vestimentis aliis, ne quidem principem in Israele, sepelire licet. *induatur;*

Quum ædibus effertur, testam in illũ conjiciunt, hoc pacto indicantes, omnem cum illo tristitiam domo excedere debere. *efferatur;*

Mox ubi ad sepulchretum pervenerunt, ajunt; *Benedictus Deus, qui vos omnes in judicio & justitia formavit, creavit, cibavit, educavit, servavit, & interfecit, vestrum omnium numerum novit, & vos suo tempore vitæ restituet. Benedictus Deus, qui & interficit & vitæ restituit.* Propter sepulchrum pheretrum humi deponunt, sepulchrum circumeunt, & *longam* admodum *precem* recitant, *quâ Deum laudant, quòd æquam* *sepeliatur.*

de

de mortuo ſententiam tulerit, quam etiam ob cauſam ab illis צידוק הדין *Juſtificatio judicii* dicitur,& incipit הצור תמים פעלו. Eâ finitâ, accedunt qui ſepulchro reddant & contumulent: & proximos quidem amicos primam aggerere terram oportet. Diligenter autem attendendum, ut terra omnis,quæ in effodiendo ſepulchro egeſta eſt, iterum aggeratur; alioqui enim videretur terra quaſi eum reſpuere, & dicere; Nolo ut in me ſepeliaris.

Convertuntur poſtea, & magno cum ululatu & gemitu domum repetunt, ac inter eundum ſinguli ter ad terram inclinati gramen evulſum poſt tergum jactant, in ſignum nempe Reſurrectionis mortuorum, qui inſtar graminis denuò germinabunt & florebunt, ut Propheta ait; *Oſſa veſtra quaſi herba germinabunt.* Alii verò id fieri dicunt, ut ſic nobis, *homines nihil aliud niſi pulverem & terram eſſe*, in memoriam revocemus, ut David ait. Poſt tergum verò,non verò ante pedes, projiciunt; quia gramen illud immundum eſt, utpote ab iis tactum,qui circa mortuum occupati fuerunt: Ideò nolunt illud ante ſe videre.

Jeſa.66.14.

Pſ.103. 14.

Ubi ad ſcholæ atrium redierunt, manus abluunt, & ajunt; *Præcipitavit mortem in ſempiternum, & auferet Dominus Deus lacrumam ab omni facie.* Hinc in ſcholam pergunt, humi ſedent, mox de loco in locum ſubſiliunt, & ſepties ad minimum ſedem mutãt. In mortui gratiam

Jeſa.25.8.

gratiam Precem recitant, quæ illis קדיש appellatur, ut & dicta aliquot consolantia; ut, *Et sit decor Domini Dei nostri super nos, &c.* *Psal. 90. 17.*

Qui principes funus deducunt, sive filii sint, sive proximi agnati, per septem dies humi nudis pedibus sedere debent, nullas carnes comedunt, nullum vinum bibunt, (verùm Sabbatho, vel alio quopiam die festo, horum usus illis in festi honorem permittitur) per triginta dies balneis abstinent, non tondentur, oleis vel aquis odoratis nec unguntur nec lavantur; ungues non subsecant, sed excrescere sinunt, &c. Virum cum viris edere oportet, mulierem cum mulieribus. Otiosi sunt, non laborant, & miserandum in modum se gerunt. *Lugentes proximi.*

Primâ vesperâ, qui luget, cibo suo non vescitur, sed amici accedunt, cibum suum secum afferentes. Ova illi edenda præcipuè mittuntur consolationis ergò. Quemadmodũ enim ova rotunda sunt & sphærica, ita quoq; mors volubilis est, hodie hunc, cras illum petit. *Ova in luctu cur comedant.*

Ob septem personas obligatur quis ad luctus solemnitates præstandas; Patrem, Matrem, Filium, Filiam, Fratrem, Sororem, & Uxorem.

Parentes mortuos filii per annũ integrum lugent. Pullis vestibus in luctu non utuntur: sed vestes illas, quibus obitus tempore quis indutus fuit, nec ullas alias, toto luctus tem- *Filiorum luctus ob parentum obitum.*

pore, per integrum scil. annum, gestare tenetur. Quotannis etiam jejunio eum diem celebrant, quo parentes ipsis erepti fuere. Filium præterea oportet per solidos undecim menses, singulis diebus, precem illam, quæ קדיש dicitur, recitare. Scribunt enim & credunt, patrem hoc pacto ex purgatorio liberari. Impii duodecim integros menses in purgatorio manent: qui paulò magis pii sunt, citiùs egrediuntur. Ideò undecim tantùm menses pro patre quisque orat: nemo enim patrem suum pro impio vult habere. Hac autem prece patrem liberari, è Talmude docēt (Author Speculi ardentis citat ex tractatu *Callah*) ejusmodi fabellâ: *Quum Rabbi Akibba aliquando spatiatum ivisset, obviam factus est illi vir, eo lignorum fasciculo onustus, cui ferendo neque asinus, neque equus par fuisset. Interrogavit R. Akibba, an vir esset, an verò spectrum? virum se esse respondit, jam quidem mortuum, & sibi singulis diebus tantum onus in purgatorium deferendum esse, quo miserrimè propter peccata in hoc mundo perpetrata uratur. Denuò interrogavit Rabbi, an filium nullum superstitem reliquisset, quî uxor illius, quî filius vocaretur. & in qua urbe habitarent? Quum hæc omnia rescivisset illò se contulit, filiumq; illius inventum precem* קדיש *docuit, & singulis diebus pro patre suo recitare jussit; hoc enim pacto ex purgatorio liberatum iri. Quum verò filius didicisset. & aliquandiu recitasset, vir ille Rabbino noctu in somnis apparuit,*

Purgatorium.

apparuit, gratiasq; egit, & se ex purgatorio liberatum, & in horto Eden jam esse, confessus est. Gestum hoc postea Rabbinus ad omnes Judæorum scholas scripsit, statuens & præcipiens, ut singuli filii precem hanc pro patre suo recitarent. Ideo patres in mortis lectulo decumbentes lætantur, si filium superstitem relinquant. Pro illis verò, quibus nullus est filius, tota synagoga Sabbatho & diebus festis orat. Ejusmodi fabulis sapientissimi Rabbini Judaicam fidem juventutis animis inferunt, unde tam pii, solertes & industrii Judæi tandem oriuntur. Ac sanè sapientiam suam & sanctitatem præ cæteris omnibus gentibus mirum quantum jactant.

Per septem quoque dies candelam propter mortuum accendunt, in animæ honorem, quæ illuc, ubi evolavit, revertitur, & corpus amissum deflet.

Quòd aquam ex ædibus effundunt, domus funestæ signum esse volunt. Sunt tamen qui dicant, in prophetissæ Mariæ memoriam id fieri, de quâ scribitur; *Mortuaq; est ibi Maria, & populus aquâ indiguit.* Sapientissimi Talmudis suffarcinatores id fieri scribunt, quia Angelus mortis, qui hominem interfecit, cultrum suum vel gladium aquâ, quæ domi est, statim abluat, ac proinde aquam illam inficiat. Scribunt enim in Talmude, *Satanam sive Angelum mortis ad caput lecti stare, cum gladio eva-*

Cur aquam effundant.

Num. 20.

Tract. Abhoda Zara, cap. 1.

De Angelo mortis.

ginato præ manibus, à quo tres fellis amari guttæ dependent: ubi primùm ægrotus gladium illum conſpicit, terretur, & os diducit. Tum tres illæ guttæ homini in os decidunt; primâ guttâ confeſtim moritur; alterâ guttâ pallidus & luridus redditur; tertiâ denique putreſcit. Quamprimùm verò homo animam exhalavit, ad aquam properat Satan, & gladium ſuum abluit: ideo omnem aquam in plateam ejiciunt. Egregium mehercle fidei Judaicæ fundamentum!

Scribit præterea Antonius Margarita, in tractatu de Scenopegiis legi, *priſcos pios Rabbinos à Deo petiiſſe, ne ſibi Angelus mortis tam horrendâ ſpecie in mortis lectulo appareret, idq́; à Deo impetraſſe: imò illos per ſanctum nomen, Satanam non tantùm faſcinaſſe & vinxiſſe, ſed & illi ſiniſtrum oculum eruiſſe, &c.*

Tract. Berachos. cap. 3.

Et in Talmude ſcribunt, *unicuique mortuos multo afficiendos eſſe honore; ſiquidem omnia norunt quæ in hoc mundo fiunt.* Item, *animam non illicò cœlum, unde orta eſt, repetere, ſed in hoc mundo per duodecim menſes errare, iterũ in ſepulchrum redire, multa in purcatharterio interim pati, & demum poſt duodecim menſes in cœlum venire, ibiq́; quieſcere.*

In libro שבט יהודה id eſt, *Tribus Judæ*, in diſputatione inter Chriſtianum & Judæum exortâ, Chriſtiano quærente, *cur mortui omnia norint, quæ hic in terrâ fiunt?* reſpondetur; *Animam in cœlum non venire, donec corpus ſepultum, & in*

& in pulverem denuò redactum fuerit, ac proinde diu adhuc in terris manere, & omnia quæ hîc fiunt rescire. Animam verò non protinus in cœlum abire, ex Salomonis Ecclesiaste probat, ubi scribitur; *Revertatur pulvis* (hoc est corpus) *in terram suam unde erat, & spiritus* (vel anima) *redeat ad Deum qui dedit illum.* hîc, inquit Judæus, *corpus primò in pulverem redigi* dicit, deinde *spiritum ad Deum redire*; alioqui dixisset Salomo; *Spiritus redeat ad Deum, & corpus in terram, &c.*

Eccles. 12. 7.

Elias, præstantissimus ille Grammaticus, in Tisbite suo scribit, ad radicem חבט, hanc esse Rabbinorum suorum sententiam; *quum Judæus ex hac vitâ excessit, Angelum mortis venire, & super sepulchro ejus sedere, animam in corpus denuò intrare, illudque in pedes erigere, tum Angelum mortis catenam accipere, cujus altera pars est ferrea, altera ignea, quâ corpus hominis duobus ictibus ferit: primo ictu dissolvi omnia membra ejus, altero omnia ossa ejus dissipari, ubi verò tertium ictum addiderit, in pulverem & cinerem redigi: bonos postea Angelos venire, qui ossa simul colligunt & sepulchro reddunt.* Pœnam hanc חבוט הקבר *Chibbut bakkéver* appellant, nec de illâ tantùm scribũt, sed & certissimè eã credunt, & in precum suarũ libellis Deum orant, *ut à* חבוט הקבר *liberentur*, ut in libello Precum, quas Benedictiones appellant, inter preces, quæ Expiationis die recitantur, videre est.

De Chibbut bakkéver.

Legimus quoq; in libro חסידים *Chasidim*, *eum qui multas eleemosynas distribuit, qui disciplinæ & continentiæ amans est, qui libenter & ex animo benefacit, peregrinos cibat, piaq; attentione preces concipit, quamvis extra terram Canaan habitet, ab ictibus & plagis sepulchri immunem fore, & tutum à* חבוט הקבר. Hinc quoque perspicere est, eos, qui in terra Canaan moriuntur, harum plagarum expertes esse; omnes verò reliquos, qui extra terram illam moriuntur, huic pœnæ obnoxios. Huc etiam pertinet, quòd oporteat illos, qui in peregrinis regionibus moriuntur, per occulta & latentia foramina, terræque cavernas tamdju volutari, donec in terram promissam venerint; alioqui à mortuis resurgere non possunt, uti primo hujus libri capite exposuimus.

Num. 32.

Caput XXXVI.

De venturo Judæorum Messia.

MEssiam Judæis promissum esse omnes consentiunt, ideo in quotidianis precibus à Deo petunt, *ut citò & in diebus suis veniat*: sed quis ille, & quando venturus sit, dubium valdè est apud illos & controversum.

Messiā qualem Judæi fingant.

Vulgò omnes credũt, hominem vulgarem & plebejum fore, qui tamen cæteros homines

nes multiplici virtute longè ſuperet: uxorem etiam ducturum, liberos procreaturum, qui illi in regno ſuccedant.

Quia autem Sacra Scriptura duplici modo de Meſsia loquitur; interdũ nempe tanquam de vili, paupere, & abjecto, qui & moriturus ſit; interdum tanquam de magnifico, præpotente & excelſo, &c. ideò ſibi duos quoque Meſsias finxerunt; alterum, quem *Meßiam filium Joſephi* appellant, qui pauper erit & vilis, vir tamen ſtrenuus & rei bellicæ peritiſsimus; alterum, quem *Meßiam filium Davidis* vocant, qui verus Meſsias & rex Iſraelis erit, quiq; eis in terra Canaan præerit.

Duos Meſsias fingunt.

De illius adventu inter ſe diſsident atque diſcordant.

De tempore adventus Meſſiæ.

Priſci Judæi, ante Chriſti nativitatem, non procul à termino aberrarunt, quum Elias dixit; *Mundum ſex mille annos duraturum, nempe per duos mille annos mundum fore* תהו *inanem & vacuum*, hoc eſt, abſque Lege divina, *per duos mille annos* תורה *ſub Lege, reliquos verò duos mille fore* ימי משיח *dies Meßiæ*. Sperabant itaque, poſt quatuor mille annos à mundi creatione Meſsiam venturum, nec ſanè procul à ſcopo aberant. Nam, juxta vulgatam Chriſtianorum ſupputationem, Chriſtus rectus & verus Meſsias Anno 3963. vel ex Judæorum ſupputatione 3761. (ducentis enim & duobus annis à nobis diſtant) natus eſt. Verùm quia

Tractatu Sanhe. c. 11.

Cur Christũ pro Messia noluerint agnoscere.

non instar alicujus magnatis, vel præpotentissimi regis, ut Davidis, vel Salomonis, advenit Christus, nec ex alienigenæ Herodis tyrannide, & Romanorum potestate eos liberavit, nec etiam ferreo sceptro omnes illorum inimicos confregit & comminuit, sed spirituali oris sceptro regimen suum in illos orsus est; ideò pro vero Messia admittere illum noluerunt, etsi à quibusdam agnitus & admissus fuerit, atque illo ipso quoque tempore viri justi & pii illum expectaverint, ut de Simeone dicitur; *quòd consolationem Israelis*, hoc est, Christum, *expectaverit*, ut senior prophetissa Anna *multa loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemtionem Jerusalem.* Et hoc est, quod Apostolus Paulus ait, *secundum electionem gratuitam quorundam, qui Christum verum Messiam & servatorem admiserunt, reservationem factam esse.* Tamen quia omnem regiam potestatem, verum sacerdotalem honorem & dignitatem amiserant, Urbs Jerusalem destructa fuerat, & templum incensum, tempora Messiæ præteriisse crediderunt. Ideò anno secundo & quinquagesimo à templi desolatione, superbus quidam & arrogans Judæus se pro vero Messia obtrusit, & sibi hanc Bileami prophetiam attribuit; *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab, vastabitq; omnes filios Seth, Et erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis* (Hæc tunc temporis

Luc. 2. 25.

v. 38.

Rom. 11. 5.

Bar cochabh.

Nũ. 24. 17.

poris de ineunte Christianorum regno accipiebant, & etiamnum hodie venturum Messiam exsequuturum credunt) *Israel verò fortiter aget.* Gratissimus & acceptissimus hic illis fuit nuntius, quum audirent, se Romanis, qui paulò antea urbem & templum perdiderant, dominaturos & imperaturos. Se autem impostor ille juxta hanc prophetiam בר כוכב Bar cochabh *Stellam exorientem* appellabat. Aderat illi primùm præstantissimus & doctissimus Rabbi Akibha, qui discipulorum viginti quatuor millia habuit, & de illo publicè proclamabat היינו מלכא משיחא *En ipsum regem Messiam!* Magnum hoc pacto & numerosum contraxit populum, sedemq; regiam Bitheræ habuit. Sed quum paulò post Imperator Adrianus Messiam hunc per sesquitriennium obsedisset, urbem expugnasset, Messiam captum mortis supplicio affecisset, & simul cum hâc Stellâ quadragies centum millia Judæorum jugulasset & miserè trucidasset, experti sunt reliqui, se ab hâc Stellâ seductos fuisse, & ab illo tempore in hunc usq; diem falsum illum Messiam בר כוזב *Bar cosabh* vel כוזיבה *Cosiba* hoc est Mendacem & falsum Messiam appellarunt. Multi præterea alii diversis temporibus se pro Messiâ venditarunt, ut in libro שבט יהודה videre est, idque quia Messiæ tempora præteriisse, conscientiâ convincebantur.

Quum autem Chriſtum verum Meſsiam ſpreviſſent & repudiaſſent, nullusq; alius orietur, illam Eliæ traditionem, cujus modò meminimus, nempe poſt quatuor mille annos Meſsiam venturum, adulterarunt, & adjecerunt, *propter peccata ſua tempus protractum eſſe, nec Meſsiam adhuc adveniſſe.* Sed poſtquam nullus omninò advenit Meſsias, nec ullum ampliùs adventus illius terminum aſſequi potuerunt, diris & execrationibus devoverunt illos, qui tempora adventus Meſsiæ ſupputarent, & terminum ejus inquirerent, & dixerunt, תפח רוחן של מחשבי קצין *Rumpatur ſpiritus eorum qui tempora*, adventus nempe Meſsiæ, *ſupputant.* Nihilominus tamen multi, diris iſtis ſusque deque habitis, juxta Prophetarum prædictiones, animi conſcientiâ impulſi, tempora adventus Meſsiæ præteriiſſe agnoverunt, ideoque ſcripſerunt, *Revera quidem natum eſſe, ſed propter ſua peccata & vitam impœnitentem nondum revelatum*, idque à maxima parte etiamnum hodiè creditur. Hinc ſcribit R. Schelomo Jarchi, *majores exiſtimaſſe, Meſſiam eo die natum, quo Hieroſolyma ultimùm deſolata eſt.* Ubinam verò tamdiu lateat, incertum eſt. Sunt qui arbitrentur, jacere in paradiſo, mulieris capillo alligatum, & huc Salomonis verba in Cantico Canticorum detorquent: *Caput tuum ſuper te ut Carmelus, & coma capitis tui eſt tanquam purpura, quâ rex alligatus eſt in ambula-*

Sanhedrin cap. 11. p. 97.

vel עצמן *i. e. corpus eorum.*

Cant. 7. 5.

ambulacris. Rex, nempe Messias; *in ambulacris*, nempe in Paradiso; Hanc veterum Rabbinorum expositionem hoc quoque loco respicit R. Schelomo. In Talmude dicitur *sedere ad portam urbis Romæ inter ægrotos & leprosos*, ex illo sc. Esajæ loco cap. 53. ubi *despectißimus & novißimus virorũ*, imò *vir dolorum & infirmitatum* appellatur. Alii alia mendacia, aliasq; fabulas comminiscuntur.

Sanhed. capite 11. p. 98.

Jesa. 53. 3.

Verùm ut ut sit, venturum adhuc credunt. Sed adventum ejus decem portenta antecedent, quibus ad adventum ejus animadvertendum singuli monebuntur & excitabuntur. Non enim tam vilis erit & occultus illius adventus, atque quum Christus advenit. Ego verò decem hæc prodigiosa signa enumerabo, prout in libello, qui אבקת רוכל *Pulvis aromatarius* dicitur, scripta leguntur:

Signa adventum Messiæ antecedẽtia.

Primum signum erit, *quòd Deus excitaturus & producturus est tres reges apostatas & à fide suâ deficientes, in hominum tamen conspectu veri Dei cultum, quamvis animus longè alius ipsis sit futurus, præ se ferentes. Omnes enim homines seducent, illisq; imponent, ut à Deo & fide suâ deficiant, ita ut multi quoque peccatores inter Israëlitas liberationi suæ & redemtioni sint desperaturi, Deum abnegaturi, & timorem illius derelicturi. De illis dicitur*; Defecit veritas; *quid est*, Defecit? *Quicunq; veritatem amant, catervatim aufugient, & in latibulis & speluncis sese abscondent; fortes verò &*

Jes. 59. 15.

rò & tyranni illos omnes persequentur & interficient. Tum nullus erit rex in Israel, uti scribitur; Hos. 3. 4. Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, &c. *nullus erit Academiæ rector, nullus princeps synagogæ; nulli fidi pastores, qui populum lege Dei pascant, nulli misericordes & sancti, nulli clari & præstantes viri amplius erunt; Cœli claudentur, nullus cibus, nullum alimentum inter homines reperietur. Tres illi reges plurima dura, iniqua & tyrannica facient decreta (Dei tamen permißione & ordinatione novem tantùm menses regnabunt) adeò ut homines imminuantur & deficiāt, &, quàm Deum abnegare, mori præoptent, decuplum illis tributum imperabunt, qui octo antea pendebat, octoginta in posterum pendet; qui decem, centum; cui non erit in ære, luet in corpore, &c. & graviora in dies onera populo Israelis imponentur. Accedent etiam ab extremis terræ partibus nigri & deformes homines, quos qui intuebitur, præ terrore & metu morietur. Singuli enim duo capita, & septem oculos flammeos & igneos habebunt, tantæq; pernicitatis & velocitatis erunt, ut cervos ipsos cursu æquent. Tum Israel clamabit, Væ, væ nobis! pueruli verò terrebuntur, & ipsi exclamabunt; Ah væ, Ah væ! quid nobis faciendum est mi pater? pater verò respondebit; Redemtio Israelis propè instat.*

Alterum hoc est signum; *Deus maximum à sole in orbem calorem immittet, unde multi causi, febres ardentes, pestilentes, aliiq; morbi orientur, ex*

quibus

quibus mille hominum millia, tum inter ethnicos & mundi hujus nationes, tum inter impios Iſraelitas quotidiè morientur, ita ut tandem Ethnici in fletus & amaros ejulatus prorumpant, & dicant, Eheu! quò nos miſeros vertemus, ubinam nos abſcondemus? Properabunt itaque, & tumulum ſibi ipſis ſtruent, ibiq; mortem votis ſuis accerſent; præ horrendâ ſiti & doloribus, in omnibus terræ foraminibus & cavernis ſeſe occultabunt. Juſtis verò & piis inter Iſrael calor ille medicina erit, uti ſcribitur, Et orietur vobis timentibus nomen meum, ſol juſtitię, & ſanitas in pennis ejus. Idem hoc prædixerat quoq; impius Bileamus; *Heu quis victurus eſt quando iſta faciet Deus?*

Mal. 4. 2.

*Nũ.*24. 23.

Tertiò, *ſanguineum rorem ſtillabit Deus in terram, qui Chriſtianis & nationibus mundi gratiſſimus ros eſſe videbitur: de illo itaq; bibent, & omnes morientur; Impii quoque inter Iſrael, qui redemtionem deſperant, de illo bibent, & morientur. Piis verò & juſtis Judæis, qui in verâ in Deum fide perſtiterint, non nocebit, uti ſcribitur;* Qui ſapientes fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ, &c. *Et per triduum totus orbis ſanguine ſcatebit, uti ſcribitur;* Et dabo prodigia in cœlo & in terrâ, & ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi.

*Dan.*12. 3.

Joel 2.30.

Quartò, *Deus ſalubrem rorem iterum demittet, de quo bibent mediocriter pii, qui ex prioris roris potu morbum contraxerant, & ſanabuntur,*

uti

Hoſ. 14. 6. *uti ſcribitur*; Ero quaſi ros Iſraeli, germinabit ſicut lilium, &c.

Quintò, *Deus ſolem in tenebras per triginta* Joel 2. 31. *dies convertet, uti ſcribitur*; Sol convertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis; *Poſt triginta dies priſtinum illis ſplendorem reſtituet, uti* Jeſa. 24. 22. *ſcribitur*; Et cõgregabuntur inſtar vinctorum in carcere, & claudentur in ergaſtulo, deinde poſt multos dies viſitabuntur. *Propterea terrebuntur Chriſtiani, & pudebit eos, agnoſcentq́ hæc propter populum Iſraelis fieri, & multi ad Judai-* Jonæ 2. 8. *cam fidem convertentur, uti ſcribitur*; Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiam ſuam derelinquent.

Sextò, *Deus impiò imperio Idumæo* (Romano) *totius orbis regimen concedet; quidam verò inter cæteros Romæ exorietur, qui per novem menſes univerſo terrarum orbi dominabitur, & magnas regiones deſtruet, cujus furor in populum Iſrael exardebit, & graviſſima illis tributa irrogabit, ærumnisq́ & miſeriis multis illos premet. Eo tempore Iſraelitæ valdè imminuentur, delebuntur, & omni auxilio orbabuntur. Tempus illud prædixit Jeſa-* Jeſa. 59. 16. *jas, quum dixit*; Vidit quòd non eſſet vir, & admiratus eſt, quòd nemo eſſet qui opem afferret. *Novem illis menſibus elapſis. Dominus Meſsiam filium Joſephi* hoc eſt, tribu Joſephi oriundum, *cui Nehemiæ filio Huſielis nomen erit, mittet, qui cum tribu Ephraim, Manaſſe, Benjamin. & Ga-*

ditarum

ditarum parte adveniet. Quamprimum hoc Israelitæ audient & percipient, ad illum ex omnibus urbibus & regionibus confluent & congregabuntur, uti scribitur; Convertimini filii rebelles, inquit Dominus, quia ego mariti jus in vos habeo, & assumam vos unam de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. *Tum Meßias filius Josephi regem Idumæum* (hoc est Imperatorem Romanorum vel Papam) *aspero bello persequetur, illum superabit, magnamq; hostium stragem edet, ipsum denique Idumæorum regem jugulabit, Imperium Romanum* (מדינת רומי) *destruet & desolabit, & sacra quædam vasa, quæ tanquam thesaurus in Imperatoris Aeliani ædibus reservantur, Hierosolymam referet. Rex Aegypti pacem quoque cum Israelitis faciet, & omnes illos interficiet, qui circum Hierosolymam, Damascum & Askalonem habitabunt, cujus rei fama & rumor totum orbem pervadet, magnoq; & horrendo pavore omnes homines consternabit.*

Jerem.3.14.

Septimò, *dicunt lapidem marmoreum Romæ esse, qui formosæ virginis speciem referat, qui non humanâ dextrâ, sed divinâ virtute in illam formam cæsus sit: ad illum convenient sceleratißimi ex omnibus nationibus nebulones, amore illius ardebunt, & nefandis illum prement concubitibus. Ideò Deus creaturam & infantis speciem in lapide illo formabit, & tandem, lapide diviso, infantem educet, qui Armillus* הרשע *Impius vocabitur; ille ipse nimirum, quem* אומות *Gentes vel Christiani Anti-*

Vide de hoc Armillo Lexicon Chald. & Talmud. in voce ארמילוס

Antichristum appellant: longitudine & latitudine duodecim cubitos æquabit, inter utrumq; oculum spithamæ interstitium erit, oculis profundis & rubris, capillo aureo, soleis viridibus, & duobus capitibus conspicuus erit. Ille impium Romanorum regem accedet, & se Meßiam, illorumq; Deum esse, profitebitur: Confestim Romani in illum credent, & regem sibi assument, omnesq; Idumæi illum amabunt, illiq; adhærebunt. Ille totam regionem in potestatem suam rediget, & Idumæis (hoc est, Christianis) *dicet; Huc mihi legem, quam vobis dedi, afferte; Illi cum precum suarum libello afferent; ille verò tanquam rem cognitam accipiet, hanc ipsissimam legem suam esse dicet, & ut in se credant, hortabitur. Deinde ad Nehemiam quoque filium Husielis & totum Israëlem, Hierosolymam legabit, & sibi Judæorum legem afferri, seq; Deum esse, ex illa probari jubebit: illi autem magno corripientur metu, summaq; illos incedet admiratio. Tum Nehemias cum triginta millibus præstantißimis bellatoribus, è tribu Ephraim, Armillo cum libro legis obviam prodibit, & hæc verba coram illo leget;* Ego sum Dominus Deus tuus, non habebis Deos alienos coram me; *Respondebit Armillus; hæc in lege non exstare, ac proinde veniant, & se Deum esse confiteantur, & in Deum admittant, uti cæteræ gentes admiserunt. Nehemias filius Usielis servis suis illicò præcipiet, ut illum capiant & vinciant, & cum triginta suis millibus in prælium prodibit, & ducenta hominum millia ex Armilli copiis cædet.*

Irâ

Irâ & furore capietur Armillus, omnemq; suum populum in profundam vallem congregabit, & cum Israele iterum pugnabit, multosq; illorum occidet. Ibi quoque optimus Meßias filius Joseph in prælio cadet, verùm sancti Angeli illum efferent, recondent, & cum cæteris patriarchis conservabunt. Israelitæ verò majorem in modum perterrefient, & cor illorum instar aquæ effluet: sed Armillus Meßiam filium Josephi mortuum esse non resciet; alioqui omnia internecioni daret. Tunc temporis orbis universi nationes Israelitas terris suis ejicient, nec diutius secum habitare permittent, & tantis ærumnis & angustiis urgebuntur Judæi, ut ab ipsius mundi principio tam graves nunquam experti sint; Tum accedet Angelus Michaël, & impios ab Israële separabit, uti scribitur; In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, & veniet tempus, quale nõ fuit, &c. *Residui in desertum fugient, & ibi à Deo probabuntur, & instar argenti & auri defæcabuntur, uti scribitur;* Et eligam de vobis transgressores & impios. *Item:* Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi, &c. *Et omnes Israelitæ in deserto residui puri & sancti erunt, ibiq; per quadraginta quinque dies morabuntur, & herbas tantùm, folia & gramen comedent, implebitúrque in illis, quod propheta Hoseas dicit;* Ecce ego lactabo eam, & ducam in solitudinem, & loquar ad cor ejus; *Verùm unde probatur, illis per quinque & quadraginta dies esse in deserto manen-*

Dan.12.1. *Ezech.20.* *Dan.12.10.* *Hos.2.14.*

Dan. 12. *dum? Ex hiſce Danielis verbis*; Et à tempore quum ablatum fuerit juge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui exſpectat, & pervenit uſque ad dies mille trecentos triginta quinq; *(nempe ſi ad 1290. addideris 45. exſurgent 1335). Illo tempore peribunt & occident omnes impii Iſraelis, qui digni non ſunt qui redemtionem videant. Tandem quoque impius Armillus Aegyptum expugnabit, uti ſcribitur*; Et terra Ægypti non effugiet. *Inde Hieroſolymam contendet, & illam denuò ſolo æquare conabitur, juxta* Dan. 11. 42. Ibid. 45. *id quod dicitur*; Et figet tabernaculum ſuum inter duo maria, ſuper montem inclytum & ſanctum, & veniet uſque ad ſummitatem ejus, & nemo auxiliabitur ei.

Octavò, *Surget magnus ille Angelus Michaël, & ingens cornu ter inflabit, uti ſcribitur*; In die illâ clangetur tubâ magnâ, & venient qui perditi fuerāt de terrâ, &c. *Item*; Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Auſtri. *Quum primâ vice medium & æqualem ſonum tuba dabit, verus Meſſias filius David, & propheta Elias apparebunt, & ſe piis Judæis, qui in deſerta Judæ fugerant, manifeſtos facient: tum animos colligent, manus illorum corroborabuntur, crura infirma & debilia firmabuntur. Omnes quoque Judæi per totum orbem vocem tubæ exaudient, & Deum populum ſuum miſericorditer viſitare, & perfectam redemtionē inſtare & imminere agnoſcent: illi etiam* Jeſa. 27. 13. Zach. 9. 14.

con-

congregabūtur qui in Assyriam captivi abducti sunt. Christianis verò, & aliis gentibus, clangor ille magnum injiciet terrorem, magnis & gravissimis morbis corripientur. Interea Judæi ad iter Hierosolymitanum se accingent. Messias etiam filius David, & Elias propheta, cum piis Judæis qui in deserta Judæ fugerant, cæterisq́; omnes Israelitæ, qui ad illum congregati fuerint, magnâ cum lætitiâ Hierosolymam venient. Statim ut hæc audiet impius Armillus, dicet; Quousque vilissima hæc & abjectissima gens recalcitrabit? Ingentes itaque Christianorum copias & exercitus conscribet & Hierosolymam ad novum regem debellandum in expeditionem educet. Verùm Deus illos non amplius de angustiis in angustias deducet, sed Messiæ dicet; Sede à dextris meis; & populo Israel; Tranquilli & quieti estote, præsentissimumq́; & valentissimum auxilium, quod vobis hodiè Deus ostendet, diligenter considerate. Tum ignem & sulphur Deus è cœlis pluet, uti scribitur; Et judicabo eum peste & sanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immensis; ignem & sulphur pluam super eum, & super exercitum ejus, & super populos multos qui sunt cum eo. *Impius ille Armillus cum toto exercitu suo ibi morietur, & impii Idumæi* (h. e. Christiani) *qui Dei nostri domum perdiderunt, & nos ex patriâ nostrâ in captivitatem abduxerunt, miserè peribunt, illosq́; Judæi ulciscentur, uti scribitur;* Et erit domus Jacob ignis, & domus Joseph flamma, & domus Esau (hoc est Christianum

Eze. 38. 22.

Abdiæ 18.

imperium; nos enim Eſaui filios & Idumæos appellant) ſtipula, & ſuccendentur in eis, & devorabunt eos; & non erunt reliquię domus Eſau (Chriſtianorum) quia Dominus loquutus eſt.

Nonò, *quum Archangelus Michaël ſummo & producto ſono iterum clanget, omnia ſepulchra Hieroſolymis aperientur, & Deus omnes mortuos vitæ reſtituet; Meßias quoque filius David, & Elias propheta, pium Meßiam filium Joſephi, qui ſub portâ aſſervabatur, è mortuis ſuſcitabunt. Interea totus populus Iſrael, Meßiam filium Davidis ad reliquos Judæos, qui paßim adhuc inter Chriſtianos & alias gentes diſperſi manebunt, ablegabit, ut Hieroſolymam quoque veniant: hîc omnes gentium reges ſine morâ Judæos, qui inter illos adhuc morabuntur, humeris ſuis & rhedis impoſitos Hieroſolymam deducent.*

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat!

Decimò, *quum Angelus Michael tertiùm clanget, educet Deus illos qui ſuper fluvio Goſan, Lachlach & Chabor, nec non in urbibus Judæ habitabũt, & ſine numero cum filiis Moſis in paradiſum venient, terraq; à fronte eorũ & à tergo tota erit ignea & flammea, nec quicquam Chriſtianis, reliquisq; gentibus, quo ſuſtentare ſe & vivere poßint, relinquetur. Quum verò decem Iſraelitarum tribus educentur, columna nubis præſentiæ glorioſæ majeſtatis Domini circumdabit eos, & Deus ipſe agmen illorum*

rum præcedet, uti ſcribitur; Aſcendet pandens *Mich. 2. 13.* iter ante eos: divident & tranſibunt portam, & egredientur per eam,& tranſibit rex eorum coram eis,& Dominus in capite eorum. *Deus quoq; fontem aperiet illis, qui ex arbore vitæ ſcaturiet, illosq; in via potabit, ita ut nullam unquam ſitim patiantur, uti ſcribitur*; Aperiam in ſupremis collibus flumina, & in medio camporum fontes: ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inviam in rivos aquarum. *Item*; *Jeſa. 41. 18.* Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & ſol,&c. *Jeſ. 49. 10.*

Adverſus hæc decem adventũ Meſsiæ portendentia ſigna,in quibus magnæ illis ut plurimùm ærumnæ & anguſtiæ erunt ſubeundæ, decem habent conſolationes:

Prima conſolatio in eo conſiſtit, *quòd Meſſias certò adhuc venturus ſit, uti ſcribitur*; Ecce *Zach. 9. 9.* rex tuus ad te venit, &c.

Altera, *quòd per totum orbem diſperſos in unum collecturus & congregaturus ſit, uti ſcribitur*; Ecce *Jerem. 31. 8.* ego adducam eos de terrâ Aquilonis,& congregabo eos ab extremis terræ,inter quos erũt cæcus, & claudus, & prægnans, & pariens ſimul, cætus magnus revertentium huc. *Unde diſcere eſt, ſi quis claudus vel cæcus mortuus fuerit, illum à Meſsia cæcum & claudum vitæ reſtituendum; alter quoque alterum probè agnoſcet. Sed poſtea à Deo ſanabuntur, adeò ut claudi inſtar cervorum ſaltent, uti ſcribitur*; Tunc ſaliet ſicut *Jeſa. 35. 6.*

cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Tertia, *quòd Deus mortuos suscitabit, uti scribitur*; Et multi de his qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt.

Dan.12.2.

Quarta, *quòd Deus sanctum templum instauraturus sit eâ formâ, quam propheta Ezechiel vidit.*

Quinta, *quòd populus Israel tunc universo orbi ab extremitate unâ ad alteram dominabitur, uti scribitur*; Gens & regnum quod non servierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur. *Præterea totus Mundus ad Deum convertetur, jurique illius & legi subjicietur, uti scribitur*; Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes nomen Domini, & serviant ei humero uno.

Jesa.60.12.

Soph.3.9.

Sexta, *quòd Deus illo tempore perdet & delebit omnes populi sui inimicos* (Christianos) *& in illos severè ac vehementer vindicabit, uti scribitur*; Iterum Idumæos ulciscar per populũ meum Israel, &c.

Ezech.25. v.14.

Septima, *quòd Deus omnes morbos & plagas ab Israele tollet, uti scribitur*; Nec dicet incola, infirmus sum: à populo enim qui habitat in eâ, auferetur iniquitas.

Jesa.33.24.

Octava, *quòd Deus populo Israel annos & vitam prorogabit, & tamdiu vivent, quamdiu quercus vel alia arbor id genus subsistit, uti scribitur*; Secundum dies ligni erunt dies populi mei. *Item*; Non erit ibi amplius infans dierum,

Jes.65.22.

vers.20.

& senex

& senex qui non impleat dies suos, quoniam puer cẽtum annorũ morietur (hoc est, quum quis centum annos natus morietur, *In pueritia vel puer mortuus* dicetur: tamdiu enim vivent, quamdiu ab Adamo ad Noachum primi homines vixerunt, nempe per aliquot sæcula, ut Aben Esra in hunc locum scribit.)

Vide Pesachim in Talmud cap.6. p.68.

Nona, *quòd se Deus ita Israelitis revelabit, ut illum de facie ad faciem videre possint, uti scribitur*; Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quòd os Domini loquutum est; *Imò, omnes in populo Israel prophetas reddet, uti dicitur*; Et erit posthæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ, &c.

Jesa.40.5.

Joel 2.28.

Decima, *quòd Deus innatas cupiditates, libidines, & mali irritamenta ab illis tollet, uti scribitur*; Et dabo vobis cor novum, & spiritũ novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, &c. *Hactenus ex libello* אבקת רוכל *Pulveris aromatarii.* In quibus etiamsi summa & argumentum illorum habeatur, quæ de Messia credũt, & quomodo ab illo in terram suam reducendi sint; non inutile tamen fore credo, si paulò fusiùs descripsero, quibus solemnitatibus à Messiâ in terrâ Canaan excipiendi sint, & quis sit faustus, fœlix, & prosper ille fortunæ flatus, quo sub illo utentur.

Eze.36. 26.

Quomodo Judæi à Messia in terram Canaan sint reducendi.

Ubi ergo Messias omnes Judæos, ex omni-

bus nationibus, & mundi partibus congregaverit, & in terram illam melle & lacte fluentem deduxerit, *Regium* celebrabit *Convivium*, cum magno apparatu & lætitiâ, omnesq; Judæos vocabit & comiter accipiet. Ibi omniũ, quæ Deus unquam creavit, maxima animalia, jumenta nempe, alites & pisces mactabuntur, generosissimum & præstantissimum vinum bibetur, quod in paradiso crevit, ibidemque adhuc in Adami cellâ vinariâ reservatur.

Convivium Meßiæ.

Bos immensæ magnitudinis.

Job. 4. 10.

Primò, ingens ille *Taurus*, horrendæ & magnitudinis, & roboris, in medium prodibit, cujus in libro Job fit mentio, & בהמות *Behemos* appellatur. Hic ille ipse est Taurus, ut ajunt Rabbini, de quo in Psalmis legitur; *Mea est omnis bestia sylvæ, &* Behemos *in montibus mille*, hoc est, qui quotidiè montes mille depascitur. Verùm jure quærat aliquis, quò tandem Taurus hic devenerit? nam jam pridem omnes totius orbis montes depastos oportuit. En Rhodus, en saltus! Ac sanè hîc Thomas, qui omnia benè dixit, hîc Scoti subtilitas in luto hæreret: sed Magistris nostris nihil est invium, nodum hunc Gordium egregiè solvunt; Immobilis stat, nec loco suo recedit, ut Taurus qui saginatur; quod verò interdiu depascitur, noctu in pridianam magnitudinem iterum excrescit.

Psal. 50. 10.

Rabb. Schel. Jarchi & Kabhvenaki hic.

Secundò, huic cõvivio inferetur magnus ille

Cetus

Cetus Leviathan (ſeu, ut Judæi Germani proferunt, *Lifjaſan)* de quo etiam in libro Jobi, & alibi in Scripturâ agitur. *Leviathan.*

De duobus hiſce animantibus ſapientiſsimorum Rabbinorum traditio Talmudica legitur, in hæc verba: *Quicquid Deus creavit, marem & fœminam creavit, ac proinde omni dubio procul Cetum Leviathanem ita quoque creavit, ſed ne mas fœminam ſaliret, genusq; ſuum propagaret, & propter cetorum illorum immenſam & inauditam magnitudinem totus orbis deſolaretur, Deus marem eviravit, fœminam verò mactatam ſalivit, juſtisq; & piis Judæis in futurum ſæculum, hoc eſt, in dies Meſſiæ reſervavit, uti ſcribitur*; Cetum qui in mari eſt occidit. *Pariter quoq; ingentem bovem* בהמות, *qui montes mille depaſcitur, marem & fœminam creavit; ſed ne ſimiliter multiplicarentur, ac per conſequens totum orbem perderent & deſtruerent, quid fecit Deus? mari viros decuſsit, & inteſtabilem reddidit; fœminæ verò, ne quæ taurum potuerat, juvencum vel vitulum ferret, ſterilitatem immiſit, & piis Judæis in futurum ſæculum recondidit, uti ſcribitur*; Fortitudo ejus in lumbis ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus. *Babha baſra cap. 5. p. 74.* *Jeſa. 27. 1.* *Job. 40.*

Tertiò ſcribit Elias Levita in ſuo Tisbite, ſe à Rabbinis ſuis inaudiviſſe, regio illi convivio inuſitatæ magnitudinis *Avem*, quæ בַּר יוֹכְנִי *Bar Juchne* dicitur, toſtam & aſſatam apponendam eſſe, de quâ in Talmude ſcribitur; *quum aliquando ovum è nido decidiſſet, trecentas* *Avis maxima.* *Bechoros ca. ult. p. 57.*

proceras cedros casu suo prostravisse ac perfregisse, tandem elisum, sexaginta pagos inundasse. Unde facilè quivis videre potest, *avem, piscem & taurum* non multum ab invicem quoad magnitudinem abludere; facilè etiam veru quo transfigentur metiri, & ambrosium dapis assariæ nidorem, si non naribus, mente saltem percipere. Cave autem fabulam credas; id genus enim ingentes aves, non solùm in Peredia & Perbibesia, sed & in Judæorum regionibus, complures reperiuntur. In loco Talmudis suprà citato, fide dignissimus Rabbinus corvum non admodum parvum se vidisse testatur. Res ita gesta est; *Dixit Rabba bar bar Channah, Ranam aliquando vidi, quæ magnitudine pagum Akram in Hagronia æquabat. Sed quantus erat pagus ille? sexaginta domos capiebat. Accessit serpens immanis, qui ranam absorpsit. Verùm supervenit corvus, qui serpentem cum ranâ tam facilè devoravit, quàm vulpes pyrum comest, & inde in arborem proximam evolavit.* (Jam verò arboris hujus crassitudinem & altitudinem radio suo describat Archimedes). *Respondit Rabb Papa filius Samuelis*; *Nisi ipse locum illum vidissem, non credidissem.* Hactenus è Talmude. Quis autem asinum hunc rabidum, Rabinum, inquã, crocitantem mendacii redarguat? Ipse Kimchius in Psalmum quinquagesimum, ad expositionem voculæ זיז, scribit; *Rabbi Jehudam filium Simeonis dixisse, Ziz, avem esse tam gran-*

Babha basra cap. 5. p. 73. De corvo immenso.

Psal. 50. 11.

grandem. ut, quum alas expandit, sphæram solis (גלגל החמה) *obtegat, & eclipsim universo orbi inducat.* Aliquando etiam *Rabbinus navigans, in medio mari avem genuum tenus in aquâ stantem vidit; Itaque secum navigantibus dixit; Hîc lavemur: aqua enim profunda non est. Vox verò è cœlis audita est, dicens; Rabbi, cave faxis, ante septennium enim cuidam hîc securis manibus excidit, quæ imum nondum attigit.* Unde expendere est, quanta fuerint avis illius crura, & pro crurum proportione reliquum corpus. Nullum dubium est, quin id genus aves in sylvam *Ela* se recipiant, in quâ inauditi, terribilis & immanis Leonis lustrum memoratur, de quo Leone hæc in Talmude habentur; *Quum aliquando Romanorum Imperator R. Jehosuam filium Hananiæ interrogasset; cur Judæorum Deus se Leoni compararet, & an adeò robustus esset, ut leonem interficere posset? respondit Rabbi, Deum seipsum vulgari leoni non comparare, sed Leoni illi qui in sylvâ Elâ delitescit. Imperator leonem sibi ostendi jussit. Illum verò è cubili suo, & ex sylvâ, precibus ad Deum factis, Rabbinus eduxit. Quum ab Imperatore passuum millibus quadringentis abesset, tam horrendum rugiit, ut omnes mulieres gravidæ Romæ abortierint, & muri urbis conciderint; sed quum passuum millibus centum propior accessisset, iterum tam immane rugiit, ut omnibus hominibus Romæ dentes exciderint, ipse verò Imperator de sedili suo corruens, parum à morte abfuerit. Hîc Imperator*

Ibid. in Tal.

De Leone horrendo. Cholin ca. 3. pag. 59.

Rabbino supplicavit, ut leonem in lustrum suum reduceret, quod factum est. Verùm longiùs à regali nostro convivio recedimus.

Vinum in convivio Messiæ apponendum.

Sanè carnem hanc bubulam, & piscium salsamenta, poculum subsequi debet; alioqui non facilè à stomacho concoquerentur. Ideò Mesſias in hoc convivio prȩstantissimum vetus *Vinum* apponet, non illud quidem Falernum, sed quod statim ab ipsâ mundi creatione in Paradiso crevit, ibique in Adami cellâ in illud usque tempus asservatum fuerit, uti scribitur; *In die illâ vini commendatissimi vinea cantabitur, Ego Dominus servo illud.* Item; *Calix in manu Domini, & vinum quod in eo rubet, & plenus est misto, effunditq; ex illo, &c.*

Jesa.27.2.
Psal.75.9.

Ludi quos exhibebit. Certamen Tauri & Ceti.

Cæterũ Messias ille, antequam convivium instruat, *ludos exhibebit*, ut cæteri reges & principes in conviviis nuptialibus, vel aliis solemnioribus, convivarum exhilarandorum gratiâ solent. Taurum itaq; Behemos, & immanem cetum Leviathanem in arenâ inter se committet, ut illorum lusu recreetur, uti scribitur; *Omnes bestiæ agri ludent ibi.* Item; *Leviathan iste quem formasti, ad ludendum cum eo.* Taurus ergo currens, & recurrens, cornua sua in Cetum acuet, quod Messiæ gratissimum & jucundissimum erit, uti scribitur; *Gratius erit Domino, quàm vitulus cornua producens, &c.* Leviathan verò Tauro occurret, squamis suis, instar thoracis & loricæ, instructus, visu horrendus

Job.40.15.
Ps.104.26.
Psal.69.32.

rendus

rendus & terribilis, uti ſcribitur; *Corpus illius* *quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus, &c.* Hîc pugna demum crudeſcet, ſed irrito ſucceſſu; quia enim æqualium ſunt virium, uterque defatigatus corruet. Tum Meſſias gladio ſtricto utrumq; confodiet & interficiet, uti ſcribitur; *In die illâ viſitabit Dominus gladio ſuo duro, & grandi, & forti, leviathanem ſerpentem vectem, & leviathanem ſerpentem tortuoſum:* Item, *Qui fecit eum, gladium ſuum applicabit ei:* Item, *Confregiſti capita cetorum.* Prunas deinde verubus ſubjicient, & adjiciales illas epulas præparabunt, uti ſcribitur; *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, convivium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Piſces diſtribuentur, & hilariter epulabuntur, uti ſcribitur; *Concîdent eum amici, divident illum negotiatores.*

Job. 41. 6.

Jeſ. 27. 1.

Job. 40. 14.

Pſal. 74. 13.

Jeſ. 25. 6.

Job. 40. 25.

Epulis hiſce peractis, *Meſſias quoque uxorem ducet*, uti ſcribitur; *Filiæ regum inter honorabiles tuas, aſtat conjunx ad dexteram tuam, in auro Ophir*, id eſt, ut Judæi ipſi interpretantur, *Inter uxores tuas inclytas erunt filiæ regum.* Magno enim reges terræ ſibi honori ducent, filias ſuas Meſsiæ in uxores dare. Verùm præcipua Meſsiæ uxor, eademq; regina (quæ hîc voce שֵׁגַל propriè deſignatur), erit è formoſiſsimarum puellarum Iſraelitidum numero; illa ad dextram regis aſtabit, & perpetua regii thalami

De uxore Meſſiæ.

Pſal. 45. 10.

mi conſors erit: reliquiæ verò in gynecæo aſſervabuntur, nec ad regem niſi vocatæ venient.

Liberi Meſſiæ. In hoc matrimonio *Meſſias filiis & nepotibus augebitur*, deinde *fato fungetur*, non ſecus ac cæteri homines. Filii ejus illi in imperio ſuccedent, & Iſraeli dominabuntur, uti ſcribitur; *Jeſ. 53. 10.* *Videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur*, hoc eſt, exponente Rambā, *Longævus quidem erit Meſſias, ſed tandem ipſe quoque in magnâ gloriâ morietur, & filius ejus in locum illius regnabit, & ita deinceps poſteri omnes.*

Judæorum ſtatus feliciſſimus ſub Meſſia. Sed *quo modo Judæi in patriâ ſuâ ſub Meſſiâ ſuo vivent?*

Primùm, Chriſtiani, cæteræque gentes ſuperſtites, & quarum jugulis pepercerint, ædes illis & urbes ædificabunt, agros colent, vineas plantabunt, & quidem ſine ullâ mercedis ſpe: facultates enim ſuas ultrò illis inſuper offerēt; imò principes & magnates illis ſervient, & *Dominium.* ſubditi erunt. Ipſi verò pretioſis amicti veſtibus ambulabunt & ſpatiabuntur, inſtar ſacerdotum unctorum, Domino conſecratorum, *Jeſa. 60.* ſicut ſcribitur; *Aedificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum miniſtrabunt tibi, &c. Et aperientur portæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferantur ad te facultates gentium, & reges earum adducantur; gens enim & regnum* *Jeſ. 61. 5.* *quod non ſervierit tibi, peribit.* Item, *Et ſtabunt alieni, & paſcent pecora veſtra, & filii peregrinorum*

rum

rum, *agricolæ & vinitores vestri erunt. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri, dicetur vobis, facultates gentium comedetis, & in gloriâ earum superbietis.* (Ah quis hîc Judæorum sitim & aviditatem exprimat! quam tamen sine ullo vultus sui sudore multi restinguunt, magno sæpè Christianorum detrimento aliquot aureorum millia corradentes.)

Novus quoque, purus & salubris aër aspirabit eis, uti scribitur; *Ecce ego creo cœlos novos & terram novam.* Ideo secundâ fruentur valetudine, & longioris ævi erunt, non secus ac illi qui ante diluvium vixerunt; in senectute quoque vividi & robusti erunt ut in juventute, juxta id quod scribitur; *Adhuc fructificabunt in senectute, succulenti & vegeti erunt.*

Aeris salubritas. *Jes. 65. 17.* *Psalm. 92.*

Triticum semel satum, quotannis sponte proveniet, germinabit, spicabitur & maturitatem suam assequetur, non secus ac sarmentum semel in terram depactum, uti scribitur; *Consolidabunt sese, non secus ac triticum, & germinabunt tanquam vitis.*

Terræ fertilitas. *Hos. 14. 8.*

Si quis horto suo vel agro suo, vel minimo etiam olusculo, peculiarem pluviam optaverit, illam à Deo impetrabit, uti scribitur; *Petite à Domino pluviam in tempore serotino, & Dominus faciet nubes, satisq; pluviæ dabit vobis ad singulas herbas in agro.*

Cœli obsequium. *Zach. 10. 1.*

Tum triticum suum & vinum in altâ quiete & securitate colligent, nec illis ab ullo hoste noce-

Securitas.

Jes.62.8. nocebitur, uti ſcribitur; *Non dabo triticũ tuum ultrà cibum inimicis tuis, nec bibent filii alieni vinum tuum, in quo laboraſti, quia qui congregabunt illud, comedent,&c.*

Pax. Nullum amplius bellum vel belli rumor in terra erit, ſed ſolida & æterna pax inter homines & feras, uti ſcribitur; *Hoſ.2.18.* *Et percutiam cum eis fœdus in die illâ, cum beſtiâ agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terrâ, & dormire eos securè faciam.* *Jeſ.11.7.* Item, *habitabit lupus cum agno, &c.*

Qúum inter Ethnicos, & peregrinas gentes bellum orietur, Meſsias pacis & concordiæ arbiter erit, adeò ut nullus manum gladio admovere audeat, uti ſcribitur; *Jeſa.2.4.* *Et judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultrà ad gladium.*

Tum Judæi æternâ perfundentur lætitiâ, novas nuptias celebrabunt, Deumque aſsiduè & indeſinenter laudabunt, & omnes ſapientiâ & cognitione Dei pleni erunt, uti ſcribitur; *Jer.33.10.* *Hæc dicit Dominus, Adhuc audietur in loco iſto, quem vos dicitis eſſe deſertum, vox gaudii, & vox lætitiæ, vox ſponſi, & vox ſponſæ, vox dicentium, Confitemini Domino exercituum, &c.* *Jeſa.11.9.* Item; *Plena erit terra ſcientiâ Domini, tanquam aquis mare operientibus.*

In

In ſummâ, ſanctæ hujus gentis tanta erit fœlicitas, ut ipsâ cogitatione concipi non poſsit, nedum ut verbis exprimi queat. Judæos itaque in hâc ſuâ proſperitate ſollicitare nolo, nec fidei illorum arcana Chriſtianis prodere ultrà pergam. Hoc ſatis ſuperque eſt: adde, quòd illis non valdè arridebit, quòd & fidem illorum, & vitam eò uſque retexerim.

Chriſtianus verò Lector ſatis ex hiſce omnibus percipiet & intelliget, Judaicam fidem, totamque illorum religionem, non in Moſe, ſed in mendaciis, falſis & futilibus traditionibus, Rabbinorum & seductorum fabulis fundamentum ſuum ponere; ideò non amplius Chriſtianis dicendum eſſe, Judæos legi Moſaicæ mordicùs adhærere, ſed cum prophetâ Jeremiâ; *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti, attendi & auſcultavi, nemo quod rectum eſt loquitur, &c.* Item cum Chriſto; *Irritum faciunt mandatum Dei per traditionem ſuam, fruſtra Deum colunt, docentes doctrinas quæ ſunt mandata hominum, illum ore ſuo, non autem corde colentes, illum profitentes ſe ſcire, ſed factis negantes, quum ſint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi,* ut inquit beatus Apoſtolus Paulus. Propterea luce meridianâ clarius eſt, illos pœnam incurriſſe, quam Moſes interminatus erat, nempe, Deum *percuſsiſſe illos amentiâ, & cæcitate, & ſtupore cordis,*

Concluſio libri.

Jerem. 8.

Matth. 15.

Tit. 1.

Deut. 28.

adeò ut palpent in meridie ſicut palpat cæcus in tenebris. Hoc nimis in illis verum experimur, dum ſacroſanctum Dei Verbum tam miſerè corrumpunt & detorquent, & pudendè, contra omnem ſenſum & rationem, abſque ullo pudore & intellectu explicant & exponunt. Faxit Deus miſericors, ut nos Chriſtiani, horribili hoc iræ divinæ exemplo commoti, Deum, illiusque Verbum diligamus, quâ par eſt reverentiâ excipiamus, ne furor ejus in nos quoque exardeat, & veritatis lucem tanti beneficii immemores amittamus; Faxit, inquam, Deus, ut corda noſtra in dies magis atque magis juſtitiæ ſolem admittant, noſque Spiritu ſuo ſancto in omnem veritatem ducat & deducat.

Amen.

FINIS.

AD

AD QUÆSTIONES ET objecta Judæi cujusdam,

Ἀντερωτήσεις & Responsa Christiani.

Judæus.

QUæro, *quomodo vos dicitis Jesum venisse, ut mundaret homines à peccatis, & ut educeret eos à gehenna, quum ille, dum occisus est, auxerit peccatum Judæorum, qui cruci affixerunt eum?* Nam non potest inveniri majus peccatum, quàm suspensio Dei.

Christianus.

Quæro vicissim, *quomodo lex data esse dicatur in salutem, quum tamen & transgressiones & reatum auxerit?* Constat enim, Judæos statim irritum fecisse pactum Dei, & justitiam legis violando iram Dei magis in se provocasse. Imò quæro, *quomodo fœdus Dei, quod singulare bonitatis testimonium fuit, & adoptio, qua filios Abrahæ sibi in peculium assumpsit, multis causa fuerit duplicis interitus: sicuti Ezechiel Israëlem Sodomâ & Gomorrha pejorem esse pronuntiat, hac sola de causa, quòd salutem sibi oblatam contempse-* Ezec. 16. 51.

rit? Hinc certè apparet, improbis iſtis canibus nihil aliud curæ eſſe, niſi ut maledicant.

Porrò ad eorum quæſtionem facilis eſt reſponſio, veniſſe quidem Filium Dei, ut Judæis primùm, deinde & toti mundo lucem vitæ afferret: ſed tam Judæos ab initio, quàm majorem hominum partem ſuâ malitiâ lucem vertiſſe in tenebras. Neque mirum eſt vel novum, ſic homines abuſos eſſe Dei gratiâ, ut ſibi exitiale redderent, quod deſtinatum erat eorum ſaluti. Certè quum Deus ſe populi Redemptorem fore promittit, ſimul tamen denuntiat, ſe fore in lapidem offendiculi Regno Iſrael & Juda. Quomodo hæc inter ſe conveniunt, niſi quòd Deus verè & non fallaciter gratiam offert, unde pendet ſolida populi fœlicitas? Sed increduli, dum illam reſpuunt, duplex ſibi accerſunt exitium: cujus rei documentum extitit in Davide, qui Rex in hunc finem creatus fuit, ut poſtea ex eo proveniret Meſſias, & tamen vocatur *Lapis reprobatus à præcipuis architectis.* Adde quòd in perſona Jeſu, Meſſiæ noſtri, nihil accidit, quod non prædixerint Judæis Prophetæ de Meſſia: ac præſertim Jeſajas, qui magnificè extollere volens, quam per illius manum gratiam populo ſuo daturus erat, ita præfatur; *Quis credet ſermoni noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* Dicturus erat paulò pòſt, Meſſiam reconciliaturum homines Deo, ut ſalvi fierent, ſed priùs excla-

*Pſalm.*118.

*Jeſa.*53. 1.

exclamat, magnam partem, cæcitatis ſuæ cauſâ, privatam iri tanto bono, quia virtus Domini ſepulta illis erit, & incognita. Alibi etiam clariùs duo hæc conjungit, *parum eſſe ut Meßias reſtituat deſolationes Iſrael: ſed fore ſalutem Jehovæ uſque ad fines orbis:* & tamen non fore plenam reſtitutionem Iſraelis, quia *bona pars ad Dominum non redibit.* Denique perinde loquuntur Judæi, ac ſi nunquam gens eorum ingrata fuiſſet Deo, & ex medicina mortiferum ſibi venenum feciſſet. Certè exitum & reditus libertatem illis Deus ab exilio Babylonico promittens, memorabile gratiæ ſpecimen in illorum ſalutem edidit. Atqui major pars impio contemptu culpam ſuam & reatum duplicavit: longè enim illis ſatius fuiſſet, non redimi, quàm abjicere & pro nihilo ducere tantum Dei beneficium. Sed hoc modo impleri vaticinium Jeſajæ oportuit; *Si fuerit populus tuus ut arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.* Atque ut finem faciam, primùm redemptio luculentè oſtendit, oblatam Dei gratiam non ſemper hominibus prodeſſe: quin potiùs fieri bis noxiam, ubi indignè prophanatur. Deus certè per manum Moſis populum eduxerat, ut omnium eſſet ſervator. Atqui ſcimus, horrendis vindictæ exemplis ſæpius contra multa millia fulminaſſe: tandem immenſa illa multitudo, exceptis duobus, miſerè conſumpta in deſerto periit. Annon melius reprobis

Jeſa. 49.6.

Jeſa. 1.

fuiſſet, nunquam egreſſos eſſe ex Ægypto? imò nunquam eſſe natos, quàm ſic Dei manu proſterni?

Judæus.

Matth.5.17. Gen. 17. 12. Deut.12.32.

2. Quæro, *quum ſcriptum ſit in Mattheo*, Non veni ut detraherem, &c. *Et in lege Moſis habetur*. Die autem octavo circumcidet carnem præputii ſui. *Item*, Omne præceptum quod præcipio tibi hodie, obſervabitis & facietis: non addes nec minues ex eo. *Quod ſi ita eſt, conſtat quòd legem Moſis diſſolverit?*

Chriſtianus.

Jeſa. 66.

Quæro viciſsim, *quum lex Moſis vetet quidquam operis fieri die ſeptimo, quomodo eodem die jubeat maſculos infantes circumcidi?* item, *quomodo Moſes diem unum è ſeptem Deo ſanctificari jubeat: Jeſajas autem ſub Chriſti Regno promittat continua Sabbatha, & continuas Neomenias? niſi quòd in Circumciſione oſtendit Deus opera ſua eximi à communi lege: Jeſajas verò aliquid excellentius promittens, quàm ſub lege exhibitum fuerit Judæis ſignificat præceptum de Sabbatho fuiſſe umbratile?*

Jeſa. 19. 19.

Plenior autem quæſtionis ſolutio hæc eſt, quum voluerit in uno tantùm altari Deus ſibi offerri ſacrificia, Eſaias tamen promittit, ſub Regno Meſsię *altaria in Aegypto & Aſſyria fore*: quum nefas alibi fuerit quàm Hieroſolymæ Dei faciem quærere, & illi offerre ſacrificia:

Jeſajas

Jeſajas tamen *templum illi fore in Aegypto* dicit. Et Malachias diſcrimen omne locorum tollit his verbis; *Offeretur incenſum nomini meo in toto orbe.* Certè clara externi cultus mutatio ſub Regno Meſsiæ oſtenditur: neque tamen hoc modo diſſolvitur lex, vel apex unus ex ea minuitur: quin potiùs hæc vera eſt legis ſanctio, non fuiſſe in veteribus figuris objectum oculis inane ſpectaculum, ſed eorum quæ ſignificabant, exhibitam in Chriſto ſubſtantiam. Nunc videndum, quorſum Deus Sabbathum inſtituerit, nempe ut ſymbolum eſſet ſanctificationis, ut docet per Moſem & Jeremiam. Sequitur ergo præceptum illud inter umbras numerandum eſſe. Quid enim mirum, ſi exorto Sole ceſſet ſtellarum lumen? Atque hæc eſt *cœli & terri novitas*, de qua Jeſajas concionatur.

Malac. 1. 11.

Jeſa. 51.

Judæus.

3. Quæro, *ſi Deus eſt, quare ſe ipſe vocat filium hominis, quum in multis locis Scripturæ moneat lex, ne Deum ſimilem faciamus homini?* ut; *Deus non eſt homo ut mentiatur, aut filius hominis, ut illum pœniteat.* Præterea dicit David; *Nolite confidere in principibus,* in *homine, &c.* Item; *Maledictus qui confidit in homine.* Hęc autem omnia fuerunt in Jeſu, qui vocatur filius hominis.

Num. 23.

Pſal. 146. 3.

Jerem. 17.

Chriſtianus.

Quæro, *cur Deus in Cantico Moſis vocetur* Vir

Exod. 15. 3.

bellicosus? *Cur Ezechiel in illa memorabili visione memoret*, Judicem in solio sedentem esse similem filio hominis? *Cur sibi toties Deus* nares, oculos manus, & pedes *attribuat? Cur Jeremias de Filio Davidis locutus, pronunciet* nomen Jehovæ in eum competere? *Cur Jesajas* Meschiam vocet Immanuel, Patrem futuri sæculi, Deum fortem? *Cur in Psal. quoque* Meschias sub Solomonis persona ornetur nomine Elohim?

Eze.7.& 9.

Psalm.45.

Cæterùm solutio quæstionis minimè difficilis est. Lex Deum vetat fieri similem homini, nempe ne sub hominis imagine pingatur ejus majestas. Alioqui & igni, & soli, & leoni, & urso, & lapidi se comparat, quæ vel bruta sunt animalia, vel mortua elementa. Porrò in Meschia Deus non factus est similis homini: sed carnem humanam induens, ita factus est homo, ut integer in æterna sua & immutabili natura maneret. Neque enim, ut somniant Judæi, credimus Deum esse mutatum, sed in carne manifestatum, & interea sui similem. Ita non fuit ex vulgari hominum ordine mendax, aut vanitati obnoxius, sed ratione Deitatis veritas in æternum permanens: neque in eo tanquam in homine mortali fiduciam locamus, sed quia corpus ejus Deitatis templum est, in quo habitat perfecta Dei gloria: & quatenus Deus est, in humanam naturam vivificam Spiritus sui potētiam transfundit.

dit. Nam certè locis compluribus non alibi ſalutis fiduciam Deus ſervis ſuis proponit, quàm in Meſchia, ſicut in vaticinio Jacob apud Moſem, *In te Gentes ſperabunt.* Unde ſequitur quod dixi, eundem eſſe Deum fortem & verum Immanuel, & Filium hominis, qui eſt ex progenie David. Gen.49.10.

Judæus.

4. Quæro, *ſcriptum eſt in Jeſaja.* Qui comedunt ſuillam, aut abominationem, aut murem, aut muſtelam, unà conſumentur, dicit Dominus; *Ergo ſuilla nunquam eſt permiſſa?* cap.66.17.

Chriſtianus.

Quæro viciſsim, *quum ſcriptum ſit apud Jeſajam*; Qui immolat bovem, perinde ac ſi hominem occideret, qui ovem mactat, perinde ac ſi interficeret canē; *ſi quis inde colligat, Deum ſemper abominatum fuiſſe ſacrificia. quo cavillo effugient Judæi?* Solutio autem ex abrogatione legalis cultus pendet, cujus ignorantiâ Judæi tam ſtultè nugantur. Tenendum erat hoc principiū, in omnibus ceremoniis, quas præcepit Moſes, inſtar regulæ fuiſſe illi exemplar, quod Deus oſtenderat in monte. Jam cùm exemplar illud in Meſchia fuerit exhibitum, nihil abſurdi eſt, ſi adventu ſuo umbras omnes aboleverit. Jeſa.66.3. Exo.25.40.

Judæus.

5. Quæro, *quare vos affligitis die ſexto, quâ crucifixus eſt, ut dicitur, quum crucifixione ejus & pœnis ſitis liberati ex gehenna?* Debuiſtis potiùs feſtum agitare, epulari & gaudere.

Chriſtianus.

Quæro viciſsim, *quare in die feſto expiationis, Judæi ex Legis præſcripto animas ſuas affligant? quum tamen celebrent ſuam cum Deo reconciliationem?* Decebat enim ipſos quoque cum lætitia potiùs epulari.

Nullo autem negotio refellitur eorum cavillum. Fatemur, ſi quibus propoſitum eſt diem mortis Chriſti ſanctificare jejunio & luctu, ſuperſtitiosè hoc modo & perperam fictitium cultum inſtituere. Nec verò corruptelam, quæ regnavit inter quoſdã, defendimus: ſed interim nihil obſtat, quò minùs totâ vitâ fideles redemptionis ſuæ memoriam cum gaudio & canticis celebrent: & tamen cum gemitu ſuppliciter coram Deo reatum ſuum deplorent.

Judæus.

6. Quæro, *quid fecit Jeſu ultra reliquos ſanctos?* Nam Henoch & Elias aſcenderunt in altum. Moſes mutavit aquam in ſanguinem, dulces reddidit aquas amaras, deduxit Iſraëlem

lem per medium maris. Elisæus fecit fontem olei, ex quo impleta sunt multa vasa, curavit lepram Naaman, & suscitavit duos mortuos: nihilominus tamen non credimus, quòd illi fuerint dii, sed viri justi.

Christianus.

Quæro, *an Moses hominem mortuum suscitaverit, quod fecit Elisæus, qui tamen Mose fuit inferior?* Fateri etiam cogentur, Mosen Josue discipulo suo majorem fuisse: neq; tamen cursum solis moratus est, ut diem unum efficeret ex biduo. Unde sequitur, perperam de personæ excellentia judicium fieri ex nudis miraculis.

Puerilis autem hæc objectio facilè solvitur, quia non modò quærendum erat, quæ miracula ediderint Prophetæ, sed quâ virtute. Christus autem, quum *discipulos majora facturos dicit, quàm quæ ipse fecisset*, non eos sibi vel præferre, vel æquare voluit: quia penes unum ipsum manet gloria operum, quæ sic per manum hominum exequitur, ut solus verè sit auctor. Quinetiam dicimus, quæcunque Moses edidit miracula, & post eũ Prophetæ, propriè manasse à Christo: quia fuit *Angelus ille, quem Moses prædicat ducem populi & custodem.* Quòd si qua sani gustus particula in Judæis esset, statim agnoscerent, quanta sit Christi præstantia & dignitas supra Mosen etiam in mira-

miraculis. Non enim cœlesti pane, quo nos Christus pascit, Patres aluit Moses in vitam æternam, & spiritualem. Sed ut profani sunt homines, imò impuri canes, nihil mirum, si ad gustandas cœlestes delicias sint prorsus insipidi. Cum bruto itaque suo stupore omittendi sunt.

Judæus.

7. Quæro, *quòd vos dicitis, illum esse Filium Dei, quum reperiamus in multis locis, Israëlitas vocari filios Dei*, ut; Filii estis Domino; *est minimè verum, aut omnes Israëlitæ sunt Dei?*

Psalm. 27.

Christianus.

Quæro vicissim, *quum promiscuè Israëlitæ omnes sint filii Dei, cur peculiari elogio ornetur David, ubi de ipso Deus pronuntiat*, Filius meus es. *Item, cur alibi Solomonem extollat supra omnes reliquos, his verbis*; Ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?

Psalm. 2. 7.
2. Sam. 7. 14

Jam satis refutata esset frivola eorum quæstio, nisi quòd pauca verba docendis simplicibus addere libet. Vocantur Angeli *filii Dei*. Idem nomen ad Reges & judices transfertur: Davidi autem tribuitur singularis privilegii loco, cujus etiam respectu Angelos ipsos superat. Colligitur ergo, inter Filios Dei plures esse distinctos gradus. Quare nihil mirum, si Meschia supra omnes emineat. Filium verò unige-

unigenitum dicimus, & quidem naturâ, per quem adoptionis gratiam consequimur, ut reputemur ipsi quoq; inter Dei filios.

Judæus.

8. Quæro, *quomodo fuit Messias vester Rex pacis, quum toto illius tempore fuerit lis, & ab hinc non quieverit mundus à bellis?* Scribitur tamen: *Multitudini dominii & pacis non est finis.* Et Jesu dicit, *Non veni ut ponerem pacem in terra, sed gladium:* quod si ita est, ejus verba contradictoria sunt verbis Prophetarum.

Jesa. 9. 7.
Matth. 10. v. 34.

Christianus.

Quæro vicissim, *quando venerint Reges ex terris longinquis, & facti fuerint tributarii populo Israëlitico: quando coacervatæ fuerint omnium gentium opes, ut cederent in prædam Judæis: quomodo dicat Jesajas, extento vexillo redituros ab exilio in patriam esse: ubi sit splendor ille Templi secundi, quem pollicitus est Aggæus?* Certè nisi istis nebulonibus ludibrio essent omnes Prophetæ, totaque Religio, longè aliâ reverentiâ expenderent, quicquid de suis beneficiis pronuntiat Deus.

Ps. 72. 10. 11.
Jesa. 11. 12.
Hag. 2. 8. 9.

Solutio quæstionis est, quòd allatâ per Christum pace non fruitur mundus, culpam alibi non hærere, quàm in hominibus ipsis, quibus magis placuit, sacrilegum bellum adversus Deum gerendo, seipsos turbare. Neque

que tamen obſtitit eorum pravitas, quò minus Meſsias & munus ſuum, & muneris titulum retinuerit. Nec verò ſi pax non eſt impiis, ideo ſuâ virtute privatus eſt ille: imò quia ſpreta ab illis fuit recōciliatio cum Deo, oportuit horribili Dei vindictâ in cæcum furorem impelli, ut mutuò inter ſe confligerent. Primi hominum Judæi ſuâ pervicaciâ monſtrarunt, ſe cum Deo pacem nolle. Meritò igitur ſua ipſi viſcera crudeliter ad ultimam uſque patriæ cladem laniarunt. Sequuti poſtea ſunt alii, quiſq; ſuo ordine: quia nulla gens fuit extra hanc noxam. Sed eò melius experti ſunt fideles, Chriſtum eſſe pacis principem, quia inter tam graves & atroces bellorum motus, quietis tamen & tranquillis animis Deum invocarunt. Atque hanc pacem commendat Jeſajas, cui ſubſcribunt omnes Apoſtoli, dum hunc præcipuum fidei fructum eſſe docent, ut Deo propitio freti, non amplius tumultuemur, ſed pacatis animis ſtemus inter mundi agitationes. Quòd autem ſe Chriſtus afferre bellum potius dicit, quàm pacem, id eſt accidentale: quia mundi impietas diſsidia accendit, ex quibus graves pugnæ emergunt.

Luc.21.36.

Judæus.

9. Quæro, *Si Deus eſt, quare texit ſeſe carne, & quare non venit apertè, ut palam innovaret legem ſuam, ut non perirent homines hujus ætatis?*

Major

Major enim eſt numerus eorum qui pereunt propter hujus ignorantiam, quàm eorum qui redempti ſunt. Obſcuritate enim ſeparantur ab illo, ne in illum credant.

Chriſtianus.

Quæro viciſsim, *cur Deus, quî cœlos inhabitat, voluerit latere inter Cherubim? & cur ſibi domicilium ſub pellibus elegerit? cur ſacrum fœderis ſui Symbolum inſculpi voluerit pudendis hominum membris? cur elegerit Regem populo ſuo ex tugurio ignobili, & caulis ovium, qui etiam domi ſuæ contemptus, ab aliis reſpueretur? cur obſcurum & tenuem rivulum Siloë potius elegerit, quàm celebres ac rapidos fluvios? & Judæis exprobret, quòd externæ magnitudinis pompam appetant?* Gen. 17. 10. Jeſa. 8. 6.

Facilè autem refellitur eorum petulantia Jeſajæ verbis, qui Meſsiam proponit deformem, multisque probris fœdatum, ac ſine ullo decore, plagis afflictum, & divinitùs humiliatum, à quo ferè omnes oculos avertant. Certè quin Meſsias viva ſit imago gloriæ Dei, non audebunt Judæi negare. Quî fit ergo ut Rex, per cujus manum potentiam ſuam exerere vult Deus, tam ſordidus, imò inſtar leproſi deformis prodeat? Belluæ autem iſtæ pro ſua ſuperbia Deum ad leges ſuas adigere cuperent. Quaſi verò vel non viderit, quid optimum eſſet factu, vel per incogitantiam prædixerit ſibi ita placere. Atqui pietatis ſobrietas Jeſa. 53. v. 4. 5. 6.

brietas hoc ſaltem requirit, ut Dei arbitrio longè plus deferant homines, quàm propriæ imaginationi. Oblatrant iſti canes, perire majorem hominum partem, quia Chriſti obſcuritate offenſi, ab eo abhorreant: quaſi fruſtrà exclamet Jeſajas, *obſcuram fore ejus notitiam, quia paucis revelabitur Dei virtus.* Et tamen verum eſt quod docet Apoſtolus, *refulſiſſe in eo gloriam unigenito Dei Filio dignam.* Verum eſt etiam Evangelium, in quo refulget cœleſtis Dei majeſtas, non eſſe obſcurum niſi reprobris qui pereunt. Mirum autem eſt cur querantur, non magis conſpicuum fuiſſe Dei fulgorem in Chriſto, quorum patribus tolerabilis non fuit aſpectus Moſis, donec velata eſſet ejus facies.

Jeſa. 53.1.

Joh. 1.

Judæus.

Matth. 12.

10. Quæro, *quemadmodum fuit Jona in viſceribus piſcis tribus diebus, & tribus noctibus, ſic fuit Jeſu in terra tribus diebus & tribus noctibus?* Hoc non eſt verum. Nam etiam ſecundum verba veſtra fuit tantùm in terra tribus diebus, & duabus noctibus.

Chriſtianus.

Quæro viciſsim, *quomodo ſæpe totum populum, nemine excepto, perfidiæ & impiæ defectionis accuſent Prophetæ? Nam ſi ita eſt, ubi reſiduum ſemen? quomodo dicatur totus populus Jeremiam*

flagitaſſe

flagitasse ad necem: quum tamen certum sit, fuisse saltem nonnullos qui salvum optarent.

Ad quæstionem brevis est ac expedita responsio. Satis notum est, quàm trita sit etiam in Lege & Prophetis synecdoche, dum pars pro toto, vel totum pro parte sumitur. De numero dierum ne ipsi quidem Judæi litem nobis movere audent. In noctibus putant magis plausibilẽ esse calumniam, quia ante initium tertiæ noctis resurrexit Christus. Sed quum nox sit quasi diei accessio, non dubitavit Christus tres dies, & totidem noctes, pro triduo ponere, quò melius aptaret exemplum Jonæ ad præsentem causam. In re autem quum nullâ sit ambiguitas, de verbis cavillari nugatorium est. Si excipiant, non quadrare similitudinem, quia dimidio ferè plus temporis transegerit Jonas in ventre piscis, quàm Christus in sepulchro: responsio iterum facilis est, in exemplis plenam conformitatẽ exactè non requiri, nec absurdum esse, si quid dissimile notetur.

Judæus.

II. Quæro, *quum scriptum sit;* Non videbit me homo, & vivet; *quomodo Jesu fuit Deus, ut eum omnes homines viderint: & ne unus quidem mortuus est ex his omnibus qui viderunt eum?* Exo. 33. 20.

Christianus.

Quæro vicissim, *quomodo viderit Jacob*

Deum facie ad faciem, nec mortuus sit? quomodo Deus servum suum Mosen discernat à reliquis Prophetis, quia familiariter facie ad faciem cum eo loquatur: non autem per visiones, & somnia? quomodo toti populo apparuerit in nube, & columna ignis? quomodo visibilem gloriæ suæ formam ostenderit Ezechieli, & Jesajæ, qui tamen subitâ morte ideo extincti non sunt?

Si qua perditis istis hominibus esset ingenuitas, puderet ipsos tam crassis objectis pugnare, imò effutire putidas nugas refutatione prorsus indignas. Negat Deus, immensam gloriam suæ divinitatis humano sensu posse capi: quod sine controversia fatentur omnes. Ergo notitiam sui ad captum, vel mensuram piorum attemperat, ut ipsum videant: nec tamen pleno adhuc aspectu potiantur. In Christo autem vivâ suâ imagine apparuit, quatenus tam facultas quàm salus piorum ferebat. Tunc autem videbunt eum qualis est, dum ei similes erunt. Hoc verò brutum stuporem spirat, quòd Deum in Christi persona visum fuisse garriunt, ac si divina ejus essentia carneis oculis conspicua fuisset.

Judæus.

Matth. 17. 12. Quæro, *scriptum est, quòd quicunque fidem habuerit in Jesu, etiam tantum quantum sunt grana sinapi, poterit, juxta ejus verbum, transferre montem è loco suo. Nos autem videmus etiam sanctiores eorum,*

eorum, qui ne levem quidem rem facere possunt. Ergo quanto minus reliquum vulgus? Quòd si ita est, nulla est in eorum manu neq; dominatio, neque potentia, quâ posśint quicquam præstare, quamvis credant in eum.

Christianus.

Quæro, *quum scriptum sit de monte Zion*; Hęc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam elegi eam; *quid sibi velit vastitas & desolatio, quæ tot jam seculis duravit?* Quæro iterum, *quid sibi velit, quòd miserè dissipati per totum orbem vagantur, & prostrati in ruinis suis jacent, quum Jesajas pronuntiet, redemptos esse ab exilio Babylonico, ut ruinas mundi totius instaurent, & in corpus suum colligant omnes dispersos?*

Psal.132.

Jesa.11.12.

Si granum salis vel sanæ intelligentiæ in istis pecudibus esset, sine controversia verissimum esse cognoscerent Christi dictum, in quo absurditatem venantur. Quod objiciunt, cur Christus suis discipulis dixerit, notandum est, nempe vitio eorum fieri exprobrans, ut miracula edere frustra tentarent. Quid ergo si fateamur dono miraculorum, quo suos instruxit Christus, nos propriâ culpâ destitui? Pudenda quidem nobis est hęc confesśio: sed cur potius in crimen trahetur ille, qui æterna est Dei veritas, & luculentis documentis se in hoc dicto veracem ostendit, potius quàm vanis coloribus tegatur nostra infidelitas, quæ

Dei gratiæ viam præcludit. Quanquam aliud ſimul tenendum eſt, fidem, de qua nunc agitur, non illam eſſe communem, quam piis omnibus & Chriſti membris affert adoptionis Spiritus: ſed quâ oportuit Apoſtolos injunctum ſibi munus amplecti, nempe ut novam Evangelii doctrinam, quæ nondum publico conſenſu recepta erat, miraculis ſancirent. Idem verò donum nequaquam promiſcuè ad omnes pertinet. Sicuti enim ſatis fuit in monte Sinai ſignis & prodigiis ſemel confirmari Legem dum promulgata fuit: ſic abundè ſufficere debuit, Evangelium per triginta annos continuis miraculis fidem & auctoritatem acquirere. Nam Prophetas ſingulos non legimus hac virtute fuiſſe præditos: quia expedire Deo viſum non eſt. Quicquid verò ſpiritualium bonorum Chriſtus ſuis confert, non mirum eſt à profanis iſtis pro nihilo duci, qui ad omnes cœleſtis vitæ partes guſtandas plusquàm inſipidi ſunt.

Judæus.

Exod. 34. 3. 13. Quæro, *ſi Meſſias veſter Deus eſt, quare inequitavit beſtiæ pollutæ, quum ſcriptum ſit in lege*, Neque oves neque boves paſcent è regione montis illius. *Quid igitur? ſi prohibuit, ne beſtiæ quidem mundæ paſcerent, quantò magis ne immundæ? Is autem ipſemet inſidet beſtiæ pollutæ.* *Matth. 21.*

Chriſtia-

Christianus.

Quæro viciſsim, *an ſanctus Rex & Propheta David ſuper mulum equitando ſeſe polluerit? an alii præterea ſancti homines, quorum paßim occurrunt in Scripturis exempla, quoties aſinis vecti ſunt, maculam contraxerint?*

Primùm, quando ne Divinis quidem vaticiniis parcit eorum petulantia, non videtur operæpretium pluribus verbis eam refutare. Quemcunque ſibi tandem Meſsiam fingant, non de alio, quàm de Meſsia locum Zachariæ exponere licebit, *Lætare filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi, equitans ſuper aſinum, &c.* Quid cum Propheta litigando proficient? imò an non putidá iſta ſubſannatio ſatis convincit quod prius dixi, nõ tam ludibrio illis eſſe Chriſtum noſtrum, quàm legem, & omnes Prophetas? Nam ſi Zachariæ ſunt diſcipuli, nodum hunc nobis expediant. Nimis autem inſulſa eſt cavillatio, prohibitas fuiſſe in legis promulgatione beſtias ab acceſſu montis: quia ſi Deus locum illum ſibi ad paucos dies ſegregare voluit, ut neque homo, neq; ullum aliud animal illuc accederet, non ideo excluditur Meſsias à communi vitæ humanæ uſu. Quid autem contagionis in eo reperient, ſi filius Davidis ſuper aſinum conſcẽderit? Nec verò dubium eſt quorſum ſpectaverit Zacharias, nempe vẽturum Redemptorem, qui non fulgeat regiâ

Zach. 9.

pompâ & apparatu, ſed pauper ſit, & quaſi unus ex vulgo.

Judæus.

14. Quæro, *quare eſuriit Jeſu?* Si dixeris propter carnem, nos vidimus Moſen, qui fuit etiam caro & ſanguis, & jejunavit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, quum acceſsit Divinitatem, nec eſuriit: *hic autem, qui erat ipſemet Deus, quare eſuriit caro ejus?*

Chriſtianus.

Quæro, *cur Angeli apud Abraham comederint? quomodo vexati fuerint contumelioſè à Sodomitis? quomodo dicat Deus, Moſen ſibi obſtare, ne vindictam quam ſtatuit exerceat?*

Nullius apud iſtos porcos momenti ſolutio eſt, Chriſtum ideo eſuriiſſe, quia carnem noſtram induens, ſimul famem, & humanos alios affectus, exceptâ tantùm omni corruptelâ, induit. Rationem afferunt, quia non idem legatur de Moſe. Sed an putant ſanctum Prophetam poſtea rediiſſe ad ſolitum victum, niſi eum cogeret naturę infirmitas? Luxuria enim alioquin fuiſſet, alimenta ſuperfluo ab uſu conſumere. Quid de Elia quoque ſentiunt? Nam certè, quum de utroque diſertè pronuntiat Spiritus quadraginta diebus jejunaſſe, ſatis oſtendit non longius pertuliſſe ipſos inediam. Chriſtus ergo ad prædicandum Evangelium

gelium se accingens, exordium à jejunio quadraginta dierum fecit, ne Mose vel Eliâ esset inferior. Ita liquidò apparuit, cœlesti virtute eximi à necessitate cibi & potus, cui subjecti sunt cuncti mortales. Sed quia non minus utile erat, fratrem à nobis agnosci, cui nobiscum humanæ vitæ conditio esset communis, ad ea quæ propria sunt hominis, statim reversus est. Non quòd in eo dominatæ sint humanæ infirmitates, nisi quatenus mero suo arbitrio se submisit, ut nobis esset similis.

Judæus.

15. Quæro, *si agnus Paschatis designabat Jesum, sequitur multos Jesus nascendos & suspendendos. Nam non præcepit filiis Israël, ut unum tantùm agnum Paschatis acciperent.*

Christianus.

Quæro, *an nihil significaverint omnes victimæ, quæ in Templo immolabantur? Nam si ita esset, nihilo præcellerent Aegyptiis superstitionibus. Deinde scimus, Mosi præceptum esse, ut omnia formaret ad exemplar quod in monte videret.* Exo. 25. 40 *Atqui Divinum illud fuisse, negare non audebunt. An ideo concedent plures, imò innumeros esse Deos?* Quæro etiam, *quum Pascha memoriale & pignus fuerit redemptionis, an totidem fuisse dicent redemptiones, quot agnos per singulas familias Deus jussit mactari?*

Nos verò liberè profitemur quod dictat

ipſa pietas, nō modò agnum Paſchalem fuiſſe Chriſti figuram, ſed & omnia ſacrificia: quia nimis craſsè ſomniant, Deum adipis fœtore, vel aſperſione ſanguinis, vel pecudum cæde placatum fuiſſe hominibus, & talibus piaculis purgata fuiſſe peccata. Ergo in toto legali cultu aliquid præſtantius adumbravit Deus. Sed hinc plusquàm ſtolidè colligunt, plures nobis reperiendos Chriſtos. Nam ut ſcirent Patres ſub Lege, nondum ſe ſtare in perfecto gradu, voluit Deus in quærenda reconciliatione ad eadem illos remedia confugere. Si ad expiationem efficax fuiſſet bovis aut vituli immolatio, ſatis fuiſſet uno tantùm ſacrificio defungi. Sed repetitio admonuit, in figuris illis nihil eſſe perfectum. Eadem ratione dicimus, Sacerdotes omnes geſtaſſe Chriſti perſonam: ideoq; plures fuiſſe, quia mors honore ſingulos privabat. Chriſtus autem, qui ideo reſurrexit à mortuis, ut perpetuo Sacerdotio fungatur, unicus eſt. Ne lōgior ſim in re pluſquam facili, apud ſanos omnes fateri licebit, Regnum, quod erexit Deus in familia Davidis, ab ipſo uſque ad omnes ejus ſucceſſores, futuri Meſsiæ fuiſſe præludium. Nemo tamen uſque adeò deſipiet, ut nobis propterea exprobret plures eſſe Chriſtos.

Judæus.

16. Quæro, *Accipite hunc panem, hoc eſt corpus*

pus meum: & hoc vinum, est sanguis meus pro novo fœdere, quomodo factum est hoc? Aut fregit frustum carnis suæ, & dedit illis: aut ejus corpus factum est ex pane & vino, deditq; illis ex reliquiis, & hoc est corpus, quod comederunt & biberunt.

Christianus.

Quæro vicissim, *quando invitat Deus omnes per Jesajam, ut gratis ad satietatem bibant lac & vinum, & mel comedant, an lacte vel melle corruptibili saginare tantùm vult suorum ventres?* Quæro item, *quando in Psalmo dicitur*; Satiabis eos copiâ domus tuæ, & fluvio deliciarũ tuarum potabis eos; *an cœlestem vitam Propheta alimentis sustineri intelligat?* Jesa. 55. Ps. 36. 9. 10.

Quæstionis solutio ex pura & dextra verborum Domini interpretatione pendet, quæ si crasso commento alicubi fuerunt corrupta, non est cur propter hominum inscitiam rectæ fidei insultent istæ bestiæ. Christus certè neque frustulatim secuit corpus suum, neq; illud ex pane & vino conflavit: sed tamen spirituali modo vescendũ dedit Apostolis, sicuti quotidie arcanâ Spiritus sui virtute facit, ut caro sua cibus sit noster. Dicimus ergo, verè comedisse Apostolos carnem Christi, non qualiter comedi solet caro ex macello empta, sed quia non aliter animas ipsorum aluit Christus, sicuti nostras quotidie alit in

ſpiritualem vitam, quàm pane & cibo corpus paſcitur.

Judæus.

17. Quæro, *quorſum anguſtia animæ ejus propter mortem?* Si dixeris, id eſſe propter carnem quæ pavet, nónne ille dicit, *Anguſtia animæ meæ,* non autem; *anguſtia carnis meæ?* Item, nullus eſt qui neſciat, carnem non loqui, nec ſcire quicquam, ſed eſſe tanquam lapidem, niſi adſit vis Spiritus.

Chriſtianus.

Jeſa. 40. 5. Quæro, *ſi caro ſenſu & motu omni caret, quomodo dicat Jeſajas*; Videbit omnis caro gloriam Dei? *Cur dicat Moſes*; Omnis caro corrupit viam ſuam? *imò cur ubique tota Lex carni adſcribat, quæcunq; in hominem competunt?* *Geneſ.* 2.

Hinc verò planum fit, quàm ſine judicio arrodant rabioſi iſti canes, quicquid ex novo Teſtamento proferri audiunt. Nihil notius eſt, vel magis tritum, quàm ſub Carnis voce deſignari homines: atque ita tam animam, quàm corpus comprehēdi. Quòd ergo Chriſtum mortem exhorruiſſe in carne dicimus, ad humanam ejus naturam refertur: quia fieri non potuit, quin verus homo naturaliter mortem refugeret: mœrorem interea hunc & anguſtias pertulit in anima, quia corpus induēdo ſimul animam paſsibilem aſſumpſit.

Judæus.

Judæus.

18. Quæro, *si est Filius Dei, & si Pater & Filius unum tantùm sunt, necessariò etiam eadem est eorum voluntas. Ipse tamen quum oraret ante Patrem suum, dixit*; Pater mi, si fieri potest ut non bibam calicem hunc, fac: sin minus, fac ut est bonum in oculis tuis: non fiat secũdum voluntatem meam, sed secundum voluntatem tuam. *Ergo non sunt eorum voluntates similes.* *Math.26.*

Christianus.

Quæro vicissim, *quomodo Deus pronunciet,* se nolle mortem peccatoris; *reprobos tamẽ exitio destinans, Mosi dixerit*; Miserebor cujus miserebor, & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero? Nam discrimen omne in servandis vel perdendis hominibus ad arbitrium suum revocans, se non omnibus spiritum resipiscentiæ dare ostendit. Quæro etiam, *quomodo pœnitentiam Deus sibi tribuat, quasi mutabilis, vel parum providens? Quid enim fugiet eorum protervium, dum sibi tam licentiosè Dei mysteriis obstrepere permittunt?* *Ezec. 33. 11.* *Exod. 33. 19.*

Solutio hujus quæstionis ex principio Judæis incognito pendet, quia percussi sunt spiritu vertiginis & amentiæ. Quòd Christus idem est cum Patre Deus, non obstat quò minùs homo factus, humanos affectus susceperit. Distincta ergo ei fuit à Patre voluntas, quia nihil

nihil à se alienum esse voluit, quod esset hominis proprium. In Deum verò non cadit vel spes, vel metus, vel gaudium, vel tristitia. Denique nisi caput hoc fidei nostræ evertant, Christum esse Deum & hominem, frustra & stultè de voluntate duplici contendunt.

Judæus.

19. Quæro, *si ille fuit Deus, quare dum oraret dixit Patri suo, ut faceret voluntatem suam?* Hinc apparet, quòd non haberet potentiam in manu sua, quâ quidquam posset facere: sed tantùm faciebat ex voluntate Patris sui, non autem ex potentia sua.

Christianus.

Genes. 19. Quæro, *quum Angelus, qui ad Abraham & Loth descendit, se faciat Judicem Sodomæ, omnemque Dei potentiam sibi vendicet: paulo pòst tamen neget se quicquam posse facere, donec Loth fuerit egressus, an hominis arbitrio alligata erat virtus Dei, & ligatæ ejus manus, donec mortalis homo annueret?* Hîc verò nihil nobis objectant, quod non intrepidè Apostolus prædicet, *Christum ex infirmitate carnis mortuum esse, qui resurrexit in virtute Spiritus.* *1.Petr.*3.13. In Christo semper nobis observandum est Mediatoris munus, quod præstare non potuit sine obsequio, sicuti nec obsequio potuit defungi, quin se humiliaret. Christus ergo secundum hominem non modo infirmus

firmus esse sustinuit, sed assumptâ servi formâ, exinanivit seipsum, non quòd ex æterna ejus virtute quidquam decesserit, vel fuerit imminutum, sed quia quietam se continuit ejus Divinitas, donec in hominis persona plenam obedientiam Patri suo præstaret. Hoc modo conveniunt duæ istæ sententiæ. *Ego à me ipso animam meam pono & iterum sumam eã:* Item, *Pater glorifica Filium tuum.*

Joh. 10. 17.

Joh. 17. 1.

Judæus.

20. Quæro, *quare dixerit*, datum est mihi omne dominium cœli & terræ? *Quis enim dedit ei? si est Filius Dei & Deus, ut vos dicitis, non erat opus dono. Nónne enim totus mundus illius est?*

Christianus.

Quæro, *quomodo dicatur populus Israel fuisse Dei sanctificatio, dum ex Aegypto redemptus est, si Dei sanctitas neque mutuatur quidquam ab hominibus, neque vel principium vel finem habet?* Quæro etiam, *cur Deus, in cujus manu est rerũ omnium copia, dicitur accepisse dona ab hominibus devictis, ac si se hostium spoliis ditasset?* Quæro item, *quomodo in Psalmo Rex dicatur unctus fuisse oleo lætitiæ præ consortibus suis: qui tamen ibidem vocatur Elohim, qui in solio æterno sedet?*

Psal. 114. 2.

Psalm. 68.

Psalm. 45.

Certè nisi Christus cum hominis persona inopiam nostram vel nuditatem in se sumpsisset, supervacua esset ista donatio, de qua loquitur.

quitur. Nec verò Deitatis suæ intuitu precarium se imperium habere dicit Christus: sed prædicat, quâ imperii gloriâ ornatus fuerit secundum hominem, sicut alibi, *Pater glorifica Filium gloriâ, quam apud te obtinui antequam creatus esset mundus*: quibus verbis satis superque diluitur putidum hoc cavillum: quia gloriam, quæ priùs abscondita fuit ab oculis hominum, distinctè petit in carne patefieri. Eodem quoq; modo Paulus optimè distinguit, *quia seipsum exinanivit, datum ei fuisse nomen, quod est super omne nomen, ut coram eo flectatur omne genu.*

Joh. 17.

Philip. 2.

Judæus.

21. Quæro, *quemadmodum caro & spiritus simul sunt homo, sic secundum verba vestra Divinitas & humanitas simul sunt Messias. Quòd si verum est, quum est occisa humanitas, occisa est Deitas. Fuit enim Jesu secundum verba vestra, Deus & homo, & occisus est. Ergo occisa est ejus Deitas. Si autem occisa est ejus Deitas, is non fuit Deus. Nam Deus non occiditur.*

Christianus.

Quæro, *quum mortui sint omnes sancti Patres, an credant eorum animas unà cum corporibus extinctas esse: & quum toties Scriptura dicit, sanctos dormiisse, an putent uno interitu animas cum corporibus involvi? imò quum Scriptura dicit, Absalom*

fuisse

fuisse proceræ staturæ, Davidem autem pusillæ inter fratres suos, an corporum mensuram ad animas simul transferat?

Verum est quod vulgari proverbio jactatur, *Nullum simile esse idem.* Sed porci isti sic omnia naturæ elementa pervertunt, ut nulla apud eos ratio locum inveniat. Dicimus, sicut anima & corpus hominem unum efficiunt, ita Christum ex duabus naturis constare: non quòd similitudo omni ex parte conveniat, sed quia apta & concinna est ad exprimendam personæ unitatem. Cæterùm ut demus, quod postulant, nihil esse diversum: præposterè tamen inferunt, Christi Divinitatem cum carne fuisse occisam. Nunquid enim Tyranni olim, quum in sanctos sævirent, trucidarunt eorum animas? An Abel, quum occisus fuit à Cain, totus periit? Quòd si superstes & illæsa fuit ejus anima post mortem, quæ tamen pars hominis erat, cur non potiùs intacta fuisset Christi Divinitas in morte, licet naturæ humanæ unita esset.

Judæus.

22. Quæro, *Si venit in terram ut traderet se ipse vinculis & morti pro vobis, quare dixit, quòd Judas Iscariot tradidit illum, si ideo venerat ut judicaretur & damnaretur?*

Christianus.

Quæro vicissim, *quomodo dicat Job, ablata* Job.1.
sibi

ſibi ſuiſſe bona à Domino, quibus tamen eum prædo- Jeſa. 10. *nes ſpoliaverant? quomodo dicat Deus, ſe ſibilo excitare Aegyptios, & Aſſyrios armare ſuo nutu, & omnes eſſe inſtar ſecuris in manu ſua: interim tamen pravos eorum conatus damnet, ſeq; pronunciet fore ultorem?* Quæro denique, *quid de ſuo Meſchia ſentiant ipſi?* Pronunciat enim Jeſajas, *poſiturum animam ſuam pro ſacrificio, ut infirmita-* Jeſa. 53. *tes populi ſuſtineat:* dicit, *cæſum à Deo & vulneratum.* Certè vel fateri cogentur, ipſum periturum ſuâ manu, vel mortem ab aliis percuſſoribus illatum iri.

Ex eo quem nunc citavi Jeſajæ loco, liquet nihil in his duabus ſententiis eſſe diſsidii, ut ſponte ſe offerat Meſsias ad mortem, & tamen ab impiis occidatur. Nam ideo morte ſuâ nos Deo reconciliavit, quia ejus obedientiâ ſepultæ ſunt ac deletæ noſtræ iniquitates. Sacrificium igitur voluntarium eſſe oportuit: arcano autem & admirabili Dei conſilio factum eſt, ut idem, qui ſponte mortem obibat, ab impiis traheretur ad crucem. Sic Deus, qui ſtatuerat populum ſuum redimere ex Ægypto, Moſi injunxit hoc munus, & ſimul Pharaonem excitavit, cujus contumacia magis illuſtraret nomen ſuum. Ergo Chriſtus ſic Patri obſequium præſtitit ad expianda mundi peccata, ut tamen proditoris ſceleri non conſenſerit.

Judæus.

Judæus.

23. Quæro ab iis qui dicunt, *quòd pro occisione Jesu nos sumus in hoc exilio, quod non est verum, quum ante mortem ejus essemus in exilio. Et quamvis ita esset, quum scriptum sit, in horâ mortis ejus illum petiisse à Patre, & dixisse;* Pater mi condona illis quod faciunt, quia illi nesciunt quid faciant. *Si autem Pater & Filius idem sunt, & est illis eadem voluntas, esset certè condonata hæc iniquitas, quam ille ipsemet condonaret.*

Christianus.

Quæro vicissim, *quum Deus optet sanam mentem Judæis, ut finem suum intelligant: quomodo tamen cæci maneant & vecordes, quia in manu Dei fuit, sanam mentem, quâ privati erant, restituere?* Quæro item, *quum dicat apud Jesajam, se contentum esse septuaginta annorum exilio, perpetuâ misericordiâ velle prosequi Judæos, cur tam severè vindicet nunc in eorum filios?*

Deut. 32. v. 29.

Primò meretur eorum perdita obstinatio & indomabilis, ut immensâ miseriarum congerie sine fine & modo oppressi, omnes exhilarent suis malis, nemo autem eorum misereatur. Quale enim est hujus stuporis portentum, quòd jam tot seculis assiduè palam infestâ Dei manu attriti, de causa tam securi

ſunt? Conſtat ex Prophetis, quàm horrenda ſcelerum omnium colluvies graſſata fuerit in populo illo longè ante exilium. Jam centum antè annis principes Sodomæ, & populum Gomorrhæ nominaverat Jeſajas: ex eo non ceſſarunt Diabolicâ ſuâ duritie provocare in ſe Dei vindictam: Deus tamen poſtquam ſeptuaginta annorum exilio eos multavit, dicit ſe duplicem pœnam exegiſſe de peccatis eorum.

Jeſa.1.10.

Jeſa.40.2.

INDEX RERUM QUARUNDAM PRÆCIPUARUM.

A.

Annulus

D.

Fructus

K.

L.

Lex

Panis

Pœni-

T.

FINIS.